STUDIER ÖVER

UPPKOMSTEN AV SUPINUM I DE GERMANSKA SPRÅKEN

MED UTGÅNGSPUNKT I FORNVÄSTNORDISKAN

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV VITTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION FÖR VINNANDE AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å LÄROSAL IV TORSDAGEN DEN 13 MAJ 1943 KL. 10 F. M.

AV

SVEN EKBO

FIL. LIC. AV GÄSTRIKE-HÄLSINGE NATION

UPPSALA 1943

APPELBERGS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

STUDIER ÖVER

UPPKOMSTEN AV SUPINUM I DE GERMANSKA SPRÅKEN

MED UTGÅNGSPUNKT I FORNVÄSTNORDISKAN

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV VITTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION FÖR VINNANDE AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å LÄROSAL IV TORSDAGEN DEN 13 MAJ 1943 KL. 10 F. M.

AV

SVEN EKBO

FIL. LIC. AV GÄSTRIKE-HÄLSINGE NATION

UPPSALA 1943

APPELBERGS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

STUDIER ÖVER

UPPKOMSTEN AV SUPINUM I DE GERMANSKA SPRÅKEN

MED UTGÅNGSPUNKT I FORNVÄSTNORDISKAN

AV

SVEN EKBO

UPPSALA 1943
APPELBERGS BOKTRYCKERIAKTIEBOLAG

R. UNIV.
BIBLIOTHEEK
LEIDEN

Till min hustru

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548006_0012

INNEHÅLL.

Sid.

Inledning 5

I. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda »innehava, äga».

A. Nordiska språk, speciellt fornvästnordiska.

a. *Hafa.*

1. I runlitteraturen och den äldsta fornvästnordiska poesien 10
2. Granskning av typ b 45
3. I den äldsta fornvästnordiska prosan 57
4. Kritik av olika uppfattningar om *hava*-konstruktionernas uppkomst och utveckling 67
5. Äldre participialkonstruktioner 77
6. *Hafa*-konstruktionernas uppkomst 89

b. *Eiga* 109

B. Gotiska 111

C. Forntyska 112

D. Fornengelska 130

E. Sammanfattning 134

II. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda »låta, åvägabringa, göra».

1. *Láta* 137
2. *Valda* 152
3. *Ráða* 153
4. *Gørva* 153

III. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda »få, lyckas åstadkomma, förmå».

1. *Vinna* 155
2. *Geta* 162
3. *Fá* 167
4. *Hlióta* 172
5. *Orka* 173

IV. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda »förnimma, erfara, tänka, säga» 174

FÖRORD.

De studier över uppkomsten av supinum i de germanska språken, som härmed framläggas till offentlig granskning, ha möjliggjorts endast genom en mängd föregångares trägna och resultatrika forskning i germansk syntax. Till dem riktar sig främst min tacksamhet, och även då jag på någon punkt icke kunnat acceptera deras uppfattning, har det alltid stått klart för mig, i huru hög grad deras arbeten bidragit att föra problemen närmare sin lösning. Icke minst gäller detta docenten rektor Ragnar Ljunggrens arbete Supinum och dubbelsupinum, vilket förde mig in på studiet av den fråga, till vars utredning föreliggande arbete vill vara ett bidrag.

Till mina lärare i nordiska språk, professorerna Natan Lindqvist och Erik Noreen, framför jag mitt vördsamma och uppriktiga tack för deras intresseväckande undervisning och städse visade vänlighet. Professor Lindqvist, som lett mina licentiatstudier, har genomgått avhandlingen i manuskript och delgivit mig värdefulla synpunkter på dess skilda delar. Professor Noreen, som redan tidigt visat välvilligt intresse för min undersökning och som även tagit del av avhandlingen i manuskript, har berett mig tillfälle att ventilera ett par avsnitt av mitt arbete i sitt seminarium och därvid låtit värdefulla råd och anvisningar komma mig till del.

För intressanta och givande synpunkter på mitt ämne tackar jag ock mina studiekamrater, bland vilka jag särskilt vill nämna filosofie licentiat Lennart Moberg, som under årens lopp ägnat mycken dyrbar tid åt diskussion av de i mitt arbete behandlade problemen.

Till sist tackar jag min hustru, som varit mig till ovärderlig hjälp vid manuskriptets renskrivning och vid den mödosamma och brådskande korrekturläsningen. Henne vare denna bok tillägnad.

Uppsala i april 1943.

Sven Ekbo.

Inledning.

I fornvästnordiskan liksom i flera andra språk uppträda en hel rad verb utrustade med ett ackusativobjekt, till vilket ett pret. particip sluter sig som predikativt attribut, t. ex. *þú hefir etnar úlfa krásir, ósviðr maðr lætr opt kveðin verri orð en viti, miklom tálom ek kveð tældan þik.* Vid flera av dessa verb möter man även en participialkonstruktion, där pret. participet icke har något ackusativobjekt att ansluta sig till eller där det, trots att sådant objekt finnes, likväl icke i sin böjning ansluter sig till detta, t. ex. *hann fær varla þolat, vann Óláfs sonr bannat ara fostu.* Åtminstone i vissa dylika konstruktioner brukar pret. participet kallas supinum[1], och enligt allmän uppfattning äro dessa supinkonstruktioner sekundära i förhållande till de tidigare nämnda participialkonstruktionerna, där pret. participet som predikativt attribut ansluter sig till ackusativobjektet. Det egentliga föremålet för denna undersökning, som avser att vara ett bidrag till klarläggande av frågan om supinets uppkomst, kommer sålunda att utgöras av sådana förbindelser av finit verb och pret. particip, i vilka pret. participet[2] icke kan fattas som en bestämning till satsens subjekt utan antingen bestämmer ackusativobjektet eller också icke alls ansluter sig till något substantiviskt led i satsen.

[1] Om användningen av termen supinum se Ljunggren: Supinum och dubbelsupinum sid. 1 ff., särskilt sid. 6.

[2] Då det s. k. supinum i fornspråken i formellt hänseende är detsamma som pret. participets neutrum singularis, ehuru det har en särskild funktion och betydelse, betecknas det i det följande även det med termen pret. part. Denna term har den nackdelen, att av namnet synes framgå, att vi här ha att göra med ett particip, vilket emellertid definieras med semologiska karakteristika (se nedan sid. 85 f.). Då emellertid mig veterligen intet annat namn än pret. part. i den språkvetenskapliga litteraturen kommit till användning om perfekt particip och supinum sammantagna, har jag på denna punkt följt bruket. Uttrycket participialkonstruktion användes i denna avhandling som en beteckning för förbindelsen finit verb + pret. part.

De verb, som i fornvästnordiskan uppträda som predikatsverb i dylika participialkonstruktioner, kunna indelas i olika betydelsekategorier. Vid varje sådan indelning bli gränserna mellan olika verbgrupper mycket flytande, i det olika betydelser omärkligt gå över i varandra. Emellertid synes följande uppställning väsentligt underlätta överblicken av de hithörande verben.

A. Betydelserna »innehava, äga, besitta».
   1. *hafa*, 2. *eiga*.
B. Betydelserna »få, lyckas åstadkomma, förmå».
   1. *vinna*, 2. *geta*, 3. *fá*, 4. *hlióta*, 5. *orka*.
C. Betydelserna »låta, åvägabringa, göra».
   1. *láta*, 2. *valda*, 3. *ráða*, 4. *gørva*.
D. Betydelserna »se, höra, erfara, finna».
   1. *siá*, 2. *líta*, 3. *heyra*, 4. *fregna*, 5. *finna*.[3]
E. Betydelserna »veta, tänka, anse».
   1. *vita*, 2. *muna*, 3. *hyggia*, 4. *trúa*, 5. *virða*, 6. *ætla*.[3]
F. Betydelserna »säga, yttra, bjuda».
   1. *kveða*, 2. *segia*, 3. *telia*, 4. *láta*, 5. *kalla*, 6. *bióða*.[3]

Av dessa verb är *hafa* det utan jämförelse vanligaste i de här behandlade participialkonstruktionerna. Redan detta är skäl nog att i undersökningen tillmäta största utrymmet at förbindelsen *hafa* + pret. part. Då såväl de nordiska som de västgermanska fornspråken med hjälp av verbet *hava* + pret. part. bilda s. k. sammansatta tempora i aktivum, perfektum och pluskvamperfektum, kommer denna omskrivning att spela en mycket viktig roll i dessa spraks verbsyntax.[4] Det har därför synts mig naturligt att redan i anslutning till det rika material, som den äldsta fornvästnordiska litteraturen lämnar för bedömande av *hava*-konstruktionernas utveckling, framställa den uppfattning om supinets uppkomst, som är den egentliga kärnpunkten i detta

[3] Uppräkningen av verb, som tillhöra betydelsekategorierna D, E och F, avser icke att vara fullständig (se härom sid. 175).

[4] Så bildade sammansatta tempora förekomma f. ö. icke blott på germanskt område, utan de äro ock vanliga i de romanska fornspråken liksom i vissa andra språk, t. ex. nygrekiskan, men finnas icke i latinet eller forngrekiskan (Hatzidakis: Einleitung in die neugriechische Grammatik sid. 205 f. och Thumb: Handbuch der neugriechischen Volkssprache[2] sid. 153 f.). Jfr och förhållandena i albanesiskan hos Meyer: Kurzgefasste albanesische Grammatik sid. 44 ff.

arbete. Därefter behandlas konstruktionen *eiga* + pret. part. i fornvästnordiskan, varefter participialkonstruktionerna vid verben *hava* och *äga* i de övriga germanska fornspråken undersökas. Då jag sedan övergar till att behandla particip- och supinförbindelserna vid de övriga här ovan uppräknade verbkategorierna, tas grupp C före grupp B, emedan det till den förra hörande verbet *láta* näst *hafa* är det i fornvästnordiskan vanligaste i hithörande participialkonstruktioner. Beträffande samtliga verb, som tillhöra betydelsekategorierna B - F, har undersökningen i huvudsak begränsats till den äldsta fornvästnordiskan. Att här de västgermanska språken lämnats utanför, har sin grund däri, att adjektiv- och participflexionens allmänna status i dessa språk är sådan, att nya synpunkter på frågan om uppkomsten av supinum utöver dem, som framkommit vid diskussionen av *hava*- och *äga*-konstruktionerna, icke genom en sådan undersökning kunna vinnas. De avvikelser från förhållandena i fornvästnordiskan, som i dessa språk därutöver kunna konstateras, äro i och för sig intressanta men ligga vid sidan av denna avhandlings ämne.[5]

För de nordiska språkens del har undersökningen begränsats till att omfatta den äldsta litteraturen. Sålunda har det tillgängliga runmaterialet fullständigt genomgåtts. Vidare ha Eddan[6] och den norsk-isländska skaldediktningen fram till c:a 1200 excerperats. Liksom i fråga om Eddan de enskilda dikternas ålder är mycket oviss, kan i fråga om skaldediktningen äktheten av en och annan lausavísa ifrågasättas. För den anonyma skaldediktningen kan i vissa fall tvekan råda om tidpunkten för de olika dikternas eller diktfragmentens tillblivelse. Förutom på en punkt (Sólarlióð, se nedan sid. 28 not 13) har den kronologiska uppställning av skaldediktningen, som återfinnes i Finnur Jóns-

[5] Så är det t. ex. påfallande, att de verb, som tillhöra betydelsekategori D ovan, i fornengelskan och i fornsachsiskan i regel förbindas med infinitiv, där fornvästnordiskan har participialkonstruktion (t. ex. Beowulf 38, 582, 1024; Heliand 1432, 5566).

[6] Med Eddan menas i detta arbete innehållet i Cod. Reg. (dock, om ej annat säges, med undantag för prosan), vidare Baldrs draumar (ur Cod. AM 748.4°), Rigsþula (ur Cod. Worm. av Snorra Edda), Hyndluliód (ur Flateyiarbók), Grottasǫngr (ur Cod. Reg. av Snorra Edda och Trektårbók), Svipdagsmál (d. v. s. Grógaldr och Fiolsvinnzmál, ur pappershandskrifter) samt de poetiska brottstycken ur Snorra Edda och Vǫlsungasaga, som upptagas i Neckels utgåva: Edda. 2. Aufl., Heidelberg 1927. (Citaten hänvisa till denna upplaga.)

sons utgåva Den norsk-islandske Skjaldedigtning A och B, i detta arbete följts. Uppmärksamhet har dock ägnats äkthets- och åldersfrågorna, och mer än på ett ställe kunde en avvikelse från F. Jónssons uppfattning ha antecknats, men då man i stor utsträckning på denna punkt måste nöja sig med förmodanden och då framför allt de här åsyftade ställena i exempelsamlingen äro ett försvinnande fåtal, som äro utan betydelse för helhetsbilden, har jag avstått från en särskild behandling av dessa exempel, vilken skulle ha sprängt denna undersöknings ram.

Det har vidare synts mig angeläget att även medtaga de äldsta fornvästnordiska prosamanuskripten i undersökningen. Viktigt var att konstatera, om dessa i fråga om våra participialkonstruktioner uppvisade en helt annan språklig status än 1100-talets skaldediktning. Detta visade sig icke vara fallet. Därmed var ett avgörande bevis vunnet för att skaldediktningen, som för oss i många fall synes representera ett konstlat, onaturligt språk, dock kunde anses väl avspegla participialkonstruktionernas utveckling under olika skeden. För att få en klar bild av förhållandena i fornvästnordiskan omkring år 1200 måste emellertid representativa texter, tillhörande olika litteraturarter, excerperas. Så kom det sig, att samtliga fornvästnordiska prosamanuskript, som tillkommit före 1250, och därjämte åtskilliga, vilkas tillblivelse faller i tidsrummet 1250—1300, ha genomgåtts. I denna undersökning har däremot 1200-talets skaldediktning icke medtagits. Dock ha stora delar därav excerperats, men då härvid inga nya synpunkter kunde vinnas för denna avhandlings huvudämne, frågan om supinets uppkomst, och vidare vad som i Finnur Jónssons utgåva redovisas som 1200-talets skaldediktning, är av synnerligen heterogen natur, har jag i detta arbete icke annat än undantagsvis medtagit detta material.

De äldsta fornsvenska lagtexterna representera ett språkskick, som i fråga om våra participialkonstruktioner stå på ett yngre stadium än 1200-talets fornvästnordiska prosatexter i allmänhet. Det enda undantaget, jag påträffat, är Gutalagen, som visserligen i här berörda avseende visar ett vida yngre språkskick än de äldsta fornvästnordiska lagarna men gott och väl kan jämföras med åtskilliga av de från 1200-talet stammande fornvästnordiska sagotexterna. Participialkonstruktionernas status i denna text har därför i korthet berörts i anslutning till behandlingen av den

äldsta fornvästnordiska prosan nedan sid. 59 (jfr sid. 160 not 31). Beträffande forndanskan har en stickprovsundersökning av de äldsta lagtexterna givit samma resultat som för fornsvenskans del. De av Falk-Torp (Dansk-norskens syntax sid. 157) nämnda exemplen på efter ackusativobjektet kongruensböjda pret. particip i *hava*-konstruktion i äldre danska, äro, såsom där också anges, i högsta grad sällsyntheter. En specialform av det neutrala pret. participet i singularis (typen *guldæn, fød*) möter oss i fornjylländskan (se därom t. ex. Thorsen i Opuscula philologica 1887 sid. 109 ff.), men denna form är utan intresse för frågan om supinets uppkomst. Den har sin fullständiga motsvarighet i nutida jylländska (delvis även i fynska) dialekter (a.a. sid. 104 f., Bennike-Kristensen: Kort over de danske folkemål: nr 84 [jfr sid. 162 f.]) och är en företeelse, som dialektgeografiskt sett sammanhänger med det tyska språkområdet och som riktigt förklarats t. ex. av Noreen: Geschichte[3] § 205: 1 (i korthet beröres företeelsen nedan sid. 64 ff.).

I. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda "innehava, äga".

A. Nordiska språk, speciellt fornvästnordiska.

a. Hafa.

1. I runlitteraturen och den äldsta fornvästnordiska poesien.

För de nordiska språkens vidkommande kan man indela konstruktionen *hafa* + pret. part.[1] i tre huvudtyper.

Typ a: ek hefi korna ina konungborno, bráði pína, at bragarfulli.

Kännetecknande för denna typ är, att det i konstruktionen finnes ett ackusativobjekt av något slag och att pret. participet är kongruensböjt efter detta ackusativobjekt.

Typ b: hon hafði drepit Atla.

Kännetecknande för denna typ är, att det i konstruktionen finnes ett ackusativobjekt av något slag men att pret. participet icke är kongruensböjt efter detta utan har form av neutrum singularis.

Alla sådana konstruktioner, som till ackusativobjekt hava ett neutr. sing., kunna föras såväl till typ a som till typ b. t. ex. *þó hafða ek þat ætlat*. Av vissa verb (äldst sådana svaga verb efter 2:ra, 3:e och 4:e klasserna, vilkas stam slutar på *l*, *s* eller tonlöst *l* eller *n*, jämte några oregelbundna, såsom *sækia*) sammanfalla pret. participets former i neutr. sing. och neutr. plur. En kon-

[1] Endast om sådana fall begagnar jag uttrycket "konstruktion *hafa* + pret. part.", där pret. participet är predikativt attribut, icke där det är direkt attribut till ett nomen. Det är givet, att ett substantiv med ett pret. part. som attribut kan komma att stå som ackusativobjekt till verbet *hafa*. Ett och annat dylikt fall kan ju ha kommit med i min exempelsamling (typ a och typ ab), men därest det finnes något påtagligt skäl att förmoda, att participet är direkt attribut till ackusativobjektet, har jag icke tagit med exemplet. Sålunda lägger betydelsen hinder i vägen för att uppfatta t. ex. Grp. 46: *Hefir snót af mér svarna eiða, enga efnda, ok unat lítit* som typ a; här äro tydligen *svarna* och *efnda* direkta attribut till *eiða*. (*unat* är säkerligen en skrivning för *unað*. Jfr om dylika skrivningar nedan sid. 105 not 51.)

struktion *hafa* + pret. part. av ett dylikt verb, i vilken ackusativobjektet är ett neutr. plur., kan likaledes föras såväl till typ a som till typ b, t. ex. *sótt hefi ek morg mildinga siot*. Sådana konstruktioner, som lika väl kunna räknas till typ a som till typ b, sammanföras i det följande till en särskild typ, *typ ab*.

Typ c: Hefi ek lengi farit.

Kännetecknande för denna typ är, att det i konstruktionen icke finnes något ackusativobjekt och att pret. participet har form av neutrum singularis.

En undergrupp av denna typ bildas av exempel, i vilka konstruktionen är utbildad med ett komplement i genitiv eller dativ, t. ex. *nú hefi ek hefnt harma minna*; *hafði Óðinn hánom sigri heitit*. Denna undergrupp kallas i det följande *typ cc*.

Det är tydligt, att typerna a, b och ab innehålla pret. part. av transitiva verb, medan typ c innehåller pret. part. av intransitiva verb. Därmed är icke sagt, att de verb, som förekomma i typ c, i varje sin användning utanför denna konstruktion behöva vara intransitiva.

Typ a representeras i runlitteraturen av följande 4 exempel:

Kjula ås (Sv. run.: 3: nr 106[2]:) × **saR** × **uisitaula** × **um** × **uarit** : **hafþi** × **burg** × **um brutna** :
("som västerut varit hade, brutit borg")

?ib: **i** : **auk** × **um barþa** + × **firþ** ×
(och däri slagit krigare)

Ramsta (Sv. run.: 3: nr 60:) **auþa** : **auk** : **ika** · **auk** · **erintis** · **þriþi** · **hafa** · **muþkur** · **iþ um** · **karua** · **stain ra**$^{\text{þ}}_{\text{s}}$**ix**[3] **itiR** · **suain** · **faþur** · **sin**
(Öda och Inga och Ärindis, den tredje, hava gjort id att resa sten efter Sven, sin fader.)

Lilla Kyringe (Liljegren nr 999[4]:) × **sten hafir** × **ritąn** × **þąn** × **stąnta** × **mą** × **bali i hi rauþi** × **üftir** + **bruþur**.
("Sten har rest, som stånda skall, Balle den röde till broderns minne.")

---

[2] Till den mycket omstridda tolkningen se a. a. sid. 77 ff., 389 ff. med litteraturhänvisningar samt D. Strömbäck i Ark. 55: 327.

[3] Se a. a. sid. 378.

[4] Jfr Bautil nr 1084, v. Friesen: Upplands runstenar sid. 61.

Typ a representeras i Eddan av följande 44 belägg:

Vsp. 2: þá er forðom mik fødda hǫfdo;
Vsp. 12: nú hefi ek dverga . . . . . rétt um talða.
Vsp. 25: hverir hefði . . . . ætt iǫtuns Óðs mey gefna.
Vsp. 61: þærs í árdaga áttar hǫfðo.
Grm. 5: þar er Ullr hefir sér um gǫrva sali.
Grm. 12: en þar Baldr hefir sér um gǫrva sali,
Grm. 16: en þar Niǫrðr hefir sér um gǫrva sali,
Hrbl. 51: heldr hefir þú nú mik dvalðan!
Þrk. 7: Hefir þú Hlórriða hamar um fólginn?
Þrk. 8: Ek hefi Hlórriða hamar um fólginn.
HH I. 18: en ek hefi[5], Helgi[5], Hǫðbrodd kveðinn
konung óneisan sem kattar son.
HH I. 23: Hefir þú kannaða koni óneisa?
HH I. 35: sá er opt hefir ǫrno sadda,
HH I. 36: Þú hefir etnar úlfa krásir
. . . . . .
ib: opt sár sogin með svǫlom munni,
HHv. 15: . . . . . ek hefi opt . . . . . kvalðar kveldriðor!
HHv. 29: ef þik lostna hefr Helgi helstǫfom!
HHv. 30: en þik dvalða hefr Atli til aldrlaga:
HHv. 32: Mik hefir myklo glǫpr meiri sóttan:
ib: ek hefi kørna ina konungborno,
brúði þína, at bragarfulli!
HHv. 37: Mik hefir Helgi hingat sendan,
HH II. 7: Hvar hefir þú, hilmir, hildi vakþa
eða gǫgl alin Gunnar[5a] systra?
HH II. 30: þvíat ek hefi nauðigr nipti grøtta:
HH II. 31: Þik skyli allir eiðar bíta,
þeir er Helga hafðir unna
HH II. 37: Svá hafði Helgi[6] hrædda gǫrva
fiándr sína alla ok frændr þeira,
HH II. 47: Hér hefi ek þér, Helgi, hvílo gǫrva,
Fm. 25: bróður minn hefir þú beniaðan,
Fm. 37: er hann ráðinn hefr —
Fm. 41: þar hefir dýrr konungr dóttur alna,
Fm. 42: þann hafa horskir halir um gǫrvan

[5] I Cod. Reg. *hefi, hefi.* [5a] I Cod. Reg. *gunna.* [6] Ordet saknas i Cod. Reg.

Sd. 35: hvártstu ert bróður bani, eða hafir þú feldan fǫður:[7]
Br. 2: Mér hefir Sigurðr selda eiða,
eiða selda, alla logna:
Br. 3: Þik hefir Brynhildr, bǫl at gørva,
heiptar hvattan, harm at vinna!
Br. 7: Sundr hǫfom Sigurð sverði hǫgginn,
Br. 9: er hann fimm sono at fólkræði,
gunnar fúsa, getna hafði!
Sg. 57: þa er mik sára svikna hǫfðoð —
Akv. 36: Sona hefir þinna, sverða deilir,
hiǫrto hrædreyrug við hunang of tuggin;
Am. 39: Brátt hefi ek ykkr brenda,
Am. 43: ok hǫfom einn feldan, lamðan til heliar,
Am. 81: hefi ek þik nú mintan!
Ghv. 6: hefir þú okkr hvatta at hiǫrþingi.
Hm. 19: fyr mátkom hafið ér mǫnnom mey um tradda!
Fi. 12: en ek hann gǫrvan hefk ór Leirbrimis limom;
Fi. 50: Þrár hafðar er ek hefi til þíns gamans,

I den norsk-isländska skaldepoesien fram till c:a 1200 representeras typ a av följande 85 exempel[8]:

Qlvir hn. 2: Lǫgðis hefer of lagða lauk-Frigg dáin augna
. . . . . saman hvarma;
(NN § 2210 B! Jfr a. a. §§ 314 och 2985 C!)
Yngl. 7: ok allvald Yngva þióðar
Loka mær um leikenn hefr.

[7] Då Cod. Reg. har en stor lakun, som börjar i Sd. 29, härstammar senare delen av denna dikt i Eddautgåvorna från pappershandskrifter.

[8] På någon tolkning av enskildheter, som för min undersökning äro utan betydelse, inlåter jag mig icke. Då den handskriftliga traditionen på ett visst ställe icke har synts mig ge någon acceptabel mening, har jag i texten upptagit gjorda konjekturer, dock alltid med angivande av handskrifternas läsarter. I de fall, där konjekturerna härstamma från F. Jónssons Skj. D. B har i regel ingen hänvisning till denna utgåva gjorts. Varianter i handskrifterna ha i allmänhet blott meddelats, där de voro av betydelse för min undersökning. På grund av detta förfaringssätt har för undvikande av en vidlyftig notapparat en viss normalisering av stavningen i exemplen måst äga rum, utan att dock någon för hela skaldediktningen gemensam normaliserad språkdräkt eftersträvats. — Förkortningarna i citaten äro desamma som användas av F. Jónsson i Lexicon poeticum.

Yngl. 18: Sá er um austr áðan hafði
brúna hǫrg um borinn lengi,
Hornkl. 2: 13: enn ér séð hergaupur[9], er Haraldr hafi
sveltar valdreyra[10], ...
Torf-Ein. 4: en þó vito þeygi þeir, áðr mik hafi feldan,
hverr . . . . . .
Eg. 1: 1: Nú hefir foldgnárr felda . . . . . .,
hialdrsnerrandi, harra hǫfuðbaðmr[11], þría iofra;
(Nordal i Íslenzk fornrit 2: 146!)
Eg. 3: 10: Mik hefr marr miklu ræntan
Eg. 4: 3: Hafða ek endr ynglings burar,
ríks konungs, reiðe fengna;
Eg. 4: 17: en griótbiǫrn of gøddan hefr[12]
Freyr ok Niǫrðr at féar afli.
Eg. 7: 18: Nú hefir þrymrǫgnir þegna þróttharðr, ...
. . . . ., várrar sveitar vígelds tíu felda,
Eg. 7: 20: Lǫgbrigðir hefir lagða, landalfr, firi mér sialfum
. . . . vegu langa;
Eyv. 3: 10: Einn dróttinn hefe ek áttan, iǫfurr dýrr, enn þik fyrra
Glúmr 1: 2: Hafði fǫr til ferio fróðr Skáneyiar góða
blakkríðandi bakka barnungr þaðan farna;
(NN § 1058!)
Korm. 2: 21: Brott hefir Bersi setta[13] . . . . . .
. . . . . heitkonu mína,
Korm. 2: 33: Nú hefik illan enda Eysteins sonum leystan.
?Korm. 2: 48: Miǫk hafa trǫll of troðna[14] . . . . . .
eldreið Áta[15] foldar ómissila[16] þessa;
Korm. 2: 49: ok vígsakir vaktar, Vǫr, hefk of þik, bǫru,
(NN § 317!)
Korm. 2: 58: vel hefir vigr of skepta,

[9] I hs. *her gopur.* [10] I hs. *val dreyrar.*
[11] I hs. ev. *baðner* (F. Jónsson i Skj. D. A I sid. 34).
[12] Så i 2 hs. I 1 hs. *um gnægdan hefer.*
[13] Så i hs. Flera forskare läsa i stället *sótta* (så B. M. Ólsen i Aarbøger 1888 sid. 81, Bugge i Aarbøger 1889 sid. 54 och F. Jónsson i Skj. D. B). Jfr dock Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 228.
[14] I hs. *trona.* Jfr Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 284.
[15] I hs. *at.* [16] Jfr NN § 315.

HolmgB. 3: glíkan hefir of gervan, ...
. . . . . ., mann Steinari þenna[17].

?Steinarr Sjónason 2: nú hefir bióðr forsa[18] Bersa Bestlu[19]
niðs á lesti
sárgeitunga sveita sanneldingu[20] feldan.

Tiǫrvi: Vér hǫfum þar[21] sem Þóri, ...,
auðar unga brúði áðr á vegg um fáða;
(NN § 2749!)

GSúrs. 8: nú hefik gnýstóri geira, grímu Þrótt, um sóttan:
(NN § 349!)

GSúrs. 26: allvaldr hefir aldar erlendis þik sendan
einn ór yðru ranni annan heim at kanna.

Halli: Hvert hafið, Gerðr, um gǫrva, ...
. . . ., fǫr þína,

Styrr: hér hefir bilgrǫnduðr brandi berserkium stað
merktan.

VGl. 8: Nú hefi ek, Valþǫgnis, vegna, Várar[22] skíðs,
um síðir
breiða iǫrð með bǫrðum, bendir[23], mér ór hendi.

Vell. 13: Hvarfat aftr, áðr enn ærfðan oddstafr[24] faður hafðe,

Þjsk. 1: 1: þú hefir ǫðlinga Óðni . . . . . .
. . . . . • . . . . . níu senda.

Þdís. 1: 1: Þórr hefir Yggs með ǫrum Ásgarð af þrek
varðan.

Eil. 3: 1: svá hefir ramr konungr remðan Róms banda
sik lǫndum.
(NN § 470!)

Hfr. 5: 5: hǫfum gramr[25] kera framðan, . . ., skialga,
(Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 156; jfr NN §§ 519, 3266 E!)

Hfr. 5: 25: mik hefir gøddan[26] gulli gramr ok iarl of
framðan,

---

[17] Möjligen bör man läsa *þanna* (jfr K. Gíslason: Efterladte skrifter II: 152)

[18] I hs. *bauðforsa.* [19] I hs. *blestu.*

[20] I hs. *sanneldinga.* Jfr NN § 2234. [21] Så i 2 hs. I 1 hs. *þat.*

[22] I hs. *varrar.* [23] I hs. *bendiz.*

[24] I hs. *odd staf, odda staf, ostafr.* Se NN § 400.

[25] 1 hs. har *gram*, 6 hs. ha *gramr.*

[26] Så blott i 1 hs. De övriga hs:nas läsarter *giollnu* (1 st. *gollnu*) synas tyda på läsningen *giǫllu* (jfr Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 193). Med denna läsning kvarstår ändå ett exempel på typ a i Hfr. 5: 25.

Gríss: hér hafa gestir gerva . . . . . slaug þungliga, ...

Vagn: Sigvaldi hefir setta sialfa oss und kylfo,

Finngálkn: nú hafa sigrmeyiar settan sverðleik Dǫnum harðan;

Háv. 5: Vér hǫfum felda[27] fióra . . . . . brátt, þeir er . . . . . .

Gunnl. 3: 5: hann hefir litnar hávar[28] . . . . . bǫrur;

ib: sigrreynir hefir sénar sialfr í myklu gialfri austr firi unnar heste Eirekr bláar fleiri.

Hókr. 2: þá er húnlagar hreina hafði iarl um krafða . . . . . Skǫnunga fundar.

(NN § 556!)

ÞKolb. 4: 5: enn hǫfomk orkn of skemðan[29],

Sigv. 1: 9: nú hefik orrostor, austan ógnvaldr[30], nío talðar,

Sigv. 5: 5: Knútr hefir okkr hinn ítri alldáðgǫfugr báðom hendr . . . . . skrautliga búnar;

Sigv. 5: 6: segðu, hvar sess hafið hugðan, seims þióðkonungr, beimum[31]!

Sigv. 10: 11: Svá man fár feril fetom suðr metenn hringdrífr hafa,

Sigv. 11: 9: Fregn ek, at suðr með Sygnum Sigvatr hefir gram lattan folkorrosto at freista;

Sigv. 12: 21: hverr hafi hers enn nørðra heims enda sér kendan . . . . . landreki hinn fremri.

(NN § 666!)

Sigv. 13: 15: Hafa allframir iǫfrar út sín hǫfuð Knúti førð ór Fífi norðan . . . . . miðio;

Bersi 1: 2: Sveins raunir hef ek sénar, ..., stórar;

Þorm. 2: 14: . . . . . hef ek illan díla, ..., Grønlendingum brendan;

---

[27] Så i 4 hs. I 1 hs. *fella*.

[28] Ordet *hávar* saknas i hs. Det kan ha utfallit genom haplografi, då nästa ord är *hár*.

[29] I hs. *skiemdan*. Möjligen skall man för assonansens skull läsa *skeindan*. Jfr NN § 588.

[30] Så i många hs. I andra *ogndvalþ*, *ognvaldz* m. m. Jfr NN § 614.

[31] Så i de flesta hs. I 2 hs. *beima*. Jfr NN § 634.

Þorm. 2: 16: Sex hefik allz, ...
. . . . . stálregns boða vegna;
Þorm. 2: 21: nær hafa eski-askar ǫrvendan mik gǫrvan.
Ótt. 2: 3: þú hefir dýrom þrek, ..., þik vanðan;
Ótt. 2: 17: Braut hafið, bǫðvar þreytir, branda rióðr, ór landi,
. . . ., dǫglinga rekna;
(NN § 731!)
Bjhit. 2: 11: hefi ek fornan mǫr fullu keyptan:
Bjhit. 2: 21: vart hǫfum verri orta, ...
. . . ., um þik vísu.
Bjhit. 2: 22: ógn hefek fyrða fregna.
Arn. 2: 14: fiórar hefir þú, randa rýrir reyrar sotrs, á einom vetri
. . . . . ǫrva hríðir frǫkn um gǫrvar.
?Arn. 6: 17: ǫrt gat óslætt hiarta eliunfims — und himni
mest hefir mildingr kostuð minni — hvers grams vinnur.[32]
Okík. 2: Odd hafa stríð of[33] staddan[33],
ÞjódA. 3: 4: hann hefir fyr siá sunnan . . . . . .
opt með oddi keyptan auð, ...
ÞjódA. 3: 7: þióð veit, at hefr háðar hvargrimmligar rimmor
. . . . . átián Haraldr, ...
Snegl. 2: 5: rana hefr seggr af sviní, ..., brendan.
ÞSkall. 2: Víst hefir Valþiof hraustan Vilialmr, ...
. . . ., í trygð um véltan.
Steinarr: siá hǫfumk veltistoð stiltan straumtungls, . . .
(NN § 902!)
ESk. 6: 12: þeir hafa þengils Móra, ..., frama lýstan,

[32] Så synes denna helming möjligen kunna läsas utan att den i fyra handskrifter traderade texten ändras (“snart fick den starkes modiga hjärta varje furstes arbeten [att utföra]; mest i världen har fursten kostat [= ansträngt] minnena“). F. Jónsson ändrar mot handskrifterna på tre ställen och fattar *kostuð* som ett f. ö. obetygat substantiv med betydelsen “anseende“. Kock (NN § 841) ändrar mot handskrifterna på två ställen, bl. a. det av alla samstämmigt betygade *kostuð* till *kostat*, och fattar verbet *kosta* i en bemärkelse, som icke annorstädes är betygad (i den betydelse, som står närmast Kocks översättning, står verbet eljest alltid utbildat med en genitiv).

[33] Så i 2 hs. 1 hs. har *vm studdan*.

ESk. 6: 33: Qld hefir opt enn mildi unnar[34] bliks frá miklum[35].
. . . . . ., leysta litrauðs konungr nauðum.

ESk. 6: 66: iǫfurs dýrð hǫfum skýrða,

ESk. 6: 69: Óláfs hǫfum iǫfra orðhags kyni sagðar
. . . . . ens helga happsdáðir, ...

Balti 2: flagðs hest hafið flestan[36] fylldan[36], ...

Rv. 2: Vér hǫfum vaðnar leirur vikur fimm megingrimmar;

Rv. 3: Hér hefi ek hávan reistan harðgeðiuðum varða
Dollz i døkkum helli draugs; . . . . . .

Rv. 4: Sextán hefe ek sénar senn ok topp í enni
iarðir[37], elli firðar, ormvangs saman ganga;
(NN § 2061!)

Rv. 7: svá hefir glóraddar gladdan, ..., mik þella,
. . . . . hellis Gauta.

Rv. 27: Ek hefi lagða lykkiu leiðar þvengs of heiði,
. . . . . ., sút firir Jórðǫn útan;
(NN § 980!)

Máni 4: Qrr hefir sendar Snorra siklingr giafir hingat.

HSt. 2: 4: Ek hefi óðar lokri, ǫlstafna Bil, skafna,
væn mǫrk skála, verka vandr stefknarrar branda.
(NN § 1188!)

Has. 16: elsku kuðr, allz yðvarr, ǫðlingr, hefi ek, rǫðla,
aumlegr þræll i ǫllum afgerðum mik vafðan.

Has. 44: Leygs hefer[38] dánar-dǫgri dáðreyndr iǫfurr leynda
svana[39] flugreinar sínu sviptendr iǫru skriptar.

Nkt. 64: . . . . . þá er Sigurð hǫfðu
frǫkinn[40] mann fiǫrvi ræntan;

Nkt. 81: Þat hefir ætt Oddaverja
iǫfra kyns alla prýdda;

Pl. 40: . . . . . hǫfðu[41] hoddsende rétt kendan.
(NN § 2137, Helgason i APhS 7: 157 f.!)

---

[34] I hs. *aunnar.* [35] I hs. *miclu.*
[36] I hs. *flestō fylldō.*
[37] I hs. *iardar* (väl skrivfel på grund av det följande *firdar*).
[38] Se Helgason i APhS 10: 251. [39] I hs. *suo ná.*
[40] Se Fritzner voc. *frǫkinn.* [41] I hs. *þu* (det övriga oläsligt).

Pl. 55: Ok fiǫlkosteg fýstesk fóstrlanda til stranda[42]
hauka klifs, þa er hafðe, hyrgrund, sono fundna.
Leið. 12: . . . . ., þeir er skírn hafa hlotna,
Krm. 28: hefr[43] fimm tigum sinna folkorrostur framðar
fleinþings boði ok eina;
Krm. 29: . . . . . dísir,
þær er frá Herians hǫllu hefir Óðinn mér sendar;

Typ ab har jag icke funnit representerad i runlitteraturen. I Eddan finnas däremot följande 24 exempel:

Vsp. 25: hverir hefði lopt allt lævi blandit
Háv. 40: Fiár síns, er fengit hefr,[44]
Háv. 40: opt sparir leiðom, þats hefir liúfom hugat;
Háv. 67: þars ek hafða eitt etit.
Skm. 37: þó hafða ek þat ætlat, at . . . . . .
Hrbl. 39: skeldo skip mitt, er ek skorðat hafðak,
Hym. 38: En ér heyrt hafið — . . . . . —
hver af hraunbúa hann laun um fekk,
HH I. 42: hafða ek þér móðri mart skeið riðit,
HH I. 46: þeir hafa markat á Móinsheimom,
at hug hafa hiǫrom at bregða.
HHv. 42: Mælt hafða ek þat í Munarheimi,
HH II. 16: hefi ek míns fǫður munráð brotit!
HH II. 20: hann hefir[45] øðli ættar þinnar,
arf Fiǫrsunga, und sik þrungit![46]
HH II. 24: þeir merkt hafa á Móinsheimom,
at hug hafa hiǫrom at bregða;
Br. 17: Nú hefir þú hánom þat allt illo launat,
Gðr I. 4: hefi ek fimm vera forspell beðit,
Hlr. 2: þú hefir, vár gullz, ...
mild, af hǫndom mannz blóð þvegit!
Akv. 43: hon hefir þriggia þióðkonunga
banorð borit,
Am. 60: reynt hefi ek fyrr brattara.
Am. 86: Drýgt þú fyrr hafðir, þat er menn dómi vissot til,

[42] Ordet oläsligt i hs. [43] I 1 hs. *hefig*, i 1 hs. *Hefisk*.
[44] Om en annan möjlig uppfattning av detta exempel se nedan sid. 51 not 12.
[45] I Cod. Reg. *hefi*.
[46] Jfr Bdr. 10 (behandlat nedan avdelning III kap. 1) och NN §§ 9, 35.

Am. 86: nú hefir þú enn aukit, þat er nú áðan frágom,
Am. 86: gǫrt hefir þú þitt erfi!
Am. 87: þá hefir þú árnat, þatstu æ beiðiz!
Bdr. 5: er mér hefir aukit erfit sinni?
Grt. 17: malit hefi ek fyr mik mitt of hleyti[47]!

I skaldediktningen före c:a 1200 finna vi följande 54 exempel:

Torf-Ein. 5: Haralds hefik skarð í skildi . . . . . hǫggvit.
Eg. 4: 2: sótt hefi ek mǫrg mildinga siǫt
Eg. 7: 2: ilt hafið bragð of brugðit,
Eg. 7: 32: Fell sá er flest it illa, ...
ulfgrennir, hefir unnit . . . . . .
Eg. 7: 34: Arinbiǫrn hefir árnat eirarlaust, eða meira,
. . . . . oddvita ríki.[48]
(NN § 1048!)
Korm. 2: 27: brotit hefi ek skarð í skerðum . . . fetils þrafna[49].
HolmgB. 4: Boðit hafa[50] bryniu[50] hríðar beiðendr við styr kender
. . . . . á holm at ganga;
(F. Jónsson i Festskrift til Falk sid. 188 f.)
HolmgB. 6: þat hefik sótt í sléttan Saurbý, ...
GSúrs. 7: . . . . . fullum, folkrunnr, hiararmunni
ráðit[51] hefik margra manna morð, ...
?Tindr 1: 6: kent hefir heggr at hǫggva hræbirtinga[52] sævar[53]
veðreggiǫndum[54] viggia[55] veggs[56] niðr[57] um
þat skeggi.
?Tindr 2: 1: Háit hefir askr[58] við aska átián lagar mána
veðr[59] bǫðgerðar[60] virða viðr halfan tug þriðia;

[47] I hs:na *leiti, létti.*

[48] Möjligen kan exemplet höra till typ c, enär *árna* ock kan stå med dativ. Jfr dock Am. 87 ovan.

[49] I hs. *drafnar.* Ovisst är, hur detta ställe skall läsas, men det synes säkert, att *brotið hefi ek skarð* hör samman och alltså ett exempel på typ ab föreligger. Jfr NN § 278!

[50] Så en redaktion, en annan har *er brodda.* [51] I hs. *roþit.*

[52] I hs. *hræber bírtíngum.* Möjligen skall här läsas *hræva birtinga* eller *hræva birtings.*

[53] I hs. *senar.* [54] I hs. *veðz eggi undum.* [55] I hs. *viggíar.*

[56] I hs. *veggurs.* [57] I hs. *niðz.* [58] I hs. *ask.*

[59] I hs. *veð* (*e* otydligt enl. F. Jónsson i Skj. D. A). Jfr NN § 1079 B.

[60] I hs. *boðgiorðar.*

Eirm. 6: þviat margu lande (sagðe Óðenn)[61] hann hefir mæki roðet[62]
ok blóðogt sverð borit.
Svtjúg.: hafa ólitit ýtar iarls níð borit víða;
?Eviðs. 4: Hlotit[63] hǫfum, rióðr, af reiði randir, þuðra branda,
. . . . . veggbergs[64] saman leggia.
Eviðs. 4: Miǫk hef ek heyrt at hiarta hug þínum við brugðit[65],
ÞKolb. 1: 2: en til lands, þess er lindar láðstafr vegit hafði hraustr, ...
Þorm. 1: 4: Frétt hefir ǫld, at . . . . . .
Þorm. 1: 13: Kent hefir fiǫrr, hvé frændum folkhneitir skal veita dýrr, ...
(NN § 696!)
Þorm. 2: 1: . . . . hǫfum sár of fengit . . . . . .
(Jfr NN § 702.)
Þorm. 2: 12: hann hefir hunds verk unnit,
Þorm. 2: 15: Hafa þóttumk ek . . . . . .
. . . . . hvert land þegit, . . .
Bjhit. 1: 3: . . . . . sagt hafði drós
auðar gildi, at hon ala vildi.
Hár. 1: Rá·lit hefik at ríða
Arn. 3: 12: Vítt hefik heyrt, at . . . . . .
Hharð. 5: hefik sund numit stundum.
ÞjóðA. 4: 8: drýgt hafom vás fyr vísa,
ÞjóðA. 4: 27: Ǫld hefir afráð goldit ilt, ...
Halli stirði 6: Hitt hefik heyrt, at . . . . . .
Ormr 1: 4: Þviat hols hrynbáls hramma, þats berk framm,
Billings á burar full biarkar hefik lagit mark.
Anon. (XI) Lv. 5: hulit hafa hirðmenn skylia hǫfuð, ...
Sjórs. 3: þar hefik hǫgg of hǫggvit handvíst á Blálandi
. . . . . ., svanne, þínom manne.
ESk. 5: 1: gefit hefir guð sialfr iǫfri gagn, ...

---

[61] Se J. Sahlgren: Eddica et scaldica I: 12 ff.
[62] Angående denna vers se sid. 26.
[63] I hs. *hleðit.* [64] I hs. *veggbergr.*
[65] Om konstruktionen vid *bregða* se avdelning IV.

ESk. 6: 12: spurt hefir ǫld, at . . . . . .
ESk. 6: 15: Fregit hefek satt, at . . . . . .
ESk. 6: 35: Menn hafa sagt, at . . . . . .
ESk. 6: 38: Frétt hefek, at . . . . . .
ESk. 7: 5: Frett hefik, at . . . . . .
ESk. 9: 4: Myndi at seima sendir svá brátt hafa látit,
. . . . . líf sitt, ...

Þstf. 1: 1: sem fyrr í fǫr frétt hǫfðo rétt
konunga kyn Kraka margspǫkom.

Þblǫnd. 2: 1: Nú hefi ek mart í miði greipat
burar Bors, Búra arfa.

Hl. 18 a: hróðr hefi ek hugt at smíða hringmildum dǫglingi.

Þórv. 2: víggarðs hefir varðat veðreggiande beggia
okkart rúm, ... ungr, ...

Nik. 2: svá hefir aldin guð goldit,

Has. 48: Frétt hǫfum, dyggvar[66] drótter, ...
. . . . . at . . . . . .

Nkt. 2: þar hefek[67] hugt hróðri þessum
orðum þeim eptir at mynda.
(Jfr NN § 2119 Anm.)

Nkt. 18: Þá hefek heyrt, at . . . . . .
Nkt. 50: þat hefek heyrt[68], at . . . . . .
Nkt. 72: ǫllu þí[69], er átt hefir
Haralds kyn Halfdans sonar.

Anon. (XII) B. 16: . . . en órir hafa dolgar skap folgit,

Anon. (XII) B. 21: hefik þat fregit,

Anon. (XII) C. 36: . . ., hyggio hefi ek stríð borit víða;

Anon. (XII) C. 39: Þat hefi ek sagt, er . . . . . .

Nj. (XII) 10: . . , ... hvat hafa til fregit skatnar,
hvé ráfáka rǫku rennendr Níals brennu;
(Jfr NN § 1241.)

Leið. 22: sú hefe ek frétt at dag dróttins[70] dýrð framm
komin yrðe.

---

[66] I hs. *dyggar*. [67] I hs. *hafck*.
[68] I hs. *heyr*,
[69] Jfr Noreen Geschichte[3] § 204: 8 och dens.: Altisl. Gram.[4] § 469: Anm. 3.
[70] Då versen är för lång, är kanske *sú* (eller *at*) här en senare tillsats.

Av typ b har jag i runlitteraturen funnit följande 2 exempel:

Orkesta (v. Friesen: Upplands runstenar sid. 24, 88[71]:)
inulfr⟨⟨a⟩⟩hafiRąnklati · þrukialtakat
("Men Ulf har i England tre gånger uppburit prispenningar:")

Lingsberg 2 (v. Friesen: Upplands runstenar sid. 26, 88[72]:)
ąnhafþiąnklanti tuhkialtakit +
("Han hade i England uppburit två gälder.")[73]

Typ b representeras i Eddan av högst 25 exempel[74]:

Háv. 9: þvíat ill ráð hefir maðr opt þegit
annars brióstom ór.
Háv. 110: Baugeið Óðinn hygg ek at unnit hafi:
Vm. 46: þá er þessa[75] hefir Fenrir farit.
Skm. 33: en þú fengit hefir gambanreiði goða.
Ls. 33: ok hefir sá børn of borit!
Vkv. 26: Þá nam Bǫðvildr baugi at hrósa, er brotit hafði[76].
Alv. 5: Hverr hefir þik baugom borit?
HH I. 1: þá hafði Helga, inn hugomstóra,
Borghildr borit í Brálundi.
HH I. 14: Settiz vísi, þá er vegit hafði
Álf ok Eyiólf. . . . . .
HH I. 55: er þú felt hefir inn flugar trauða
iǫfur, ...
HHv. 15: úrgan stafn ek hefi opt búit

---

[71] Jfr dens. i Fornvännen 1911 sid. 110 ff. och i Nordisk kultur VI: 207.

[72] Jfr a. a. sid. 81. Fornvännen 1909 sid. 58 ff.

[73] Från relativt sen tid härstammar väl ett troligen hithörande exempel från Klinte kyrka (Liljegren nr 1751): **Miþ naþum Gius : Roþvaldr : af : Huldangium hafr : giafit : . . . — . . ta : tail : füri : sin : sial : ok : sin : faþur : sial : ok : Alvas : sial :** ("Med Guds nåd. Rodvald från Hunninge har givit [av sin jordegendom en tionde del för sin själ och sin faders själ och Alvasts [el. Alvars] själ.") Jfr C. Säve: Gutniska urkunder nr 109 och se v. Friesen i Sveriges kyrkor, Gotland, band III sid. 328.

[74] Då flera av dessa exempel kunna och böra fattas på annat sätt (se sid. 45 ff.), är visserligen talet 25 för högt, men jag har här räknat med största möjliga antal exempel på typ b, enär ändå det talmässiga förhållandet mellan typerna a, (ab,) b och c (i Eddan 44: [24:] 25: 54) visar, att den gängse uppfattningen av typernas uppkomst icke kan vara riktig. Se vidare härom i kap. 4.

[75] sc. *sól*. [76] Om uppdelningen i verser jfr sid. 46.

HH II. 3: Nú hefir hǫrð dómi hildingr þegit,
Fm. 4: er hefk þik vápnom vegit!
Fm. 23: nú hefir þú sigr vegit ok Fáfni um farit[77]!
Gðr I. 3: hver sagði þeira sinn of trega,
þann er bitrastan um beðit hafði.
Sg. 26: þeir sér hafa svárt ok dátt
en nær numit nýlig ráð;
Gðr II. 30: þann hefi ek allra ættgǫfgastan
fylki fundit, ...
Od. 23: kvóðoz okkr hafa orðit bæði;
Akv. 40: óðan[78] hafði hann sik drukkit,
Am. 1: Frétt hefir qld ófo, þá er endr um gørðo
seggir samkundo;
Am. 86: nú hefir þú enn aukit, þat er nú áðan frágom,[79]
greipt gløp stóran:
Fi 48: hefik minn vilia beðit:
Br. I. 8 d: Gamalla øxna nǫfn[80] hefik gǫrla fregit[81],

Som en särskild grupp kan man räkna sådana exempel, som visserligen ur deskriptiv synpunkt sakna ackusativ o b j e k t men som likväl äro utrustade med en ackusativ utan preposition. Jag syftar här på sådana ackusativer, som bruka betecknas som adverbiella[82] (jfr Adolf Noreens distinktion mellan y t t r e och i n r e status i Vårt språk 5: 190 ff. och se t. ex. Nygaard § 95 ff.). Dylika ackusativer kunna nämligen icke helt avskiljas från ackusativobjektens klass. Att ackusativobjekten från början ha varit dylika »adverbiella» ackusativer, kan visserligen icke strängt bevisas men förefaller mycket sannolikt.[83] Det är också tydligt, att de s. k. adverbiella ackusativerna i fornisländskan i viss utsträckning kunde behandlas som ackusativobjekt, d. v. s. att någon bestämd skillnad mellan de tvenne arterna av ren ackusativ

[77] Slutet är ett exempel på typ cc, se sid. 40.
[78] I Cod. Reg. *móðan.* [79] Se typ ab, sid. 19.
[80] Så cod. reg. av Snorra Edda m. fl. Uppsalaeddan har *heiti.*
[81] Så cod. reg. av Snorra Edda, Uppsalaeddan och Trektårbók. Fragmentet AM 1 eβ fol. har *talit.*
[82] Så Falk-Torp § 22.
[83] Se t. ex. Falk-Torp § 19, Bréal: Essai de Sémantique sid. 195 ff., Blümel i IF 33: 74 ff., Sommer i IF 46: 28 f., Blümel i IF 53: 105 f.

icke fanns.[84] Detta framgår t. ex. av passiva satser som *þessi gata mun vera riðin af mǫnnum Iarizleifs konungs* (Flat. II: 132: 23).[85] Man kan sålunda icke finna något verkligt skäl att skilja de här diskuterade konstruktionerna från typ b.

I Eddan finna vi följande 2 exempel av detta slag:

Vm. 43: þvíat hvern hefi ek heim um komit;
Rm. 2: margan hefi ek fors um farit;

Om dessa exempel redan utgöra ett specialfall av typ b, som i fråga om sin betydelse mycket närmar sig typ c, så är man snarast tvungen att till denna sistnämnda typ föra ett par exempel, där ackusativen antingen utgöres av ett adjektiv i neutrum eller ett substantiv, som förlorat sin kasusböjning och uteslutande användes som adverbial. För dessa ackusativers vidkommande synes någon association med ackusativobjekt lika utesluten som för adverb av typen *hér*. — Ehuru dessa konstruktioner böra räknas till typ c, anför jag dem redan här för att åskådliggöra, huru typerna b (ab) och c utan tydlig gräns gå över i varandra.

Háv. 18: ok hefir fiǫlð um farit[86], (eljest b)
HHv. 40: mér hefir hiǫrr komit hiarta it næsta. (eljest ab)

I skaldediktningen före c:a 1200 påträffar man högst 40 exempel på typ b:

Yngl. 6: Ok ek þess opt um Yngva hrør
fróða menn um fregit hafða,
Hornkl. 2: 22: At leikarum ok trúðum hefi ek þik lítt freget,
? Eyv. 3: 12: . . . . . svá hǫfom inn sem Finnar
birkihind[87] um bundit[88] brums at miðio sumri.
(NN § 3049!)

[84] I viss utsträckning gäller ju detta även modern svenska, se t. ex. Noreen: Vårt språk V: 601, Wallin i Modersmålslärarnas förenings årsskrift 1941 sid. 115 ff.

[85] Citerat från Nygaard § 96 Anm. Jfr även det vanliga uttrycket *á fǫrnom vegi* (Leif. 88: 10 och flerstädes).

[86] Jfr Br. 12: *fiǫlð var drukkit.*

[87] Så i 4 hs.; Fagrskinna A har *birki hunnd.*

[88] Så i 2 hs., bl. a. Heimskringla K; 1 hs. har förkortning; Fagrskinna A och B ha *bundin(n).* — Även på grund av assonansförhållandena synes *hind . . . . bundit* vara en bättre läsart.

Korm. 2: 60: drykk hefik yðr of aukit Aureks . . . . . .
HolmgB. 9: Nú hefek . . . . Tanngnióst vegit manna
. . . . . tigar fiórða;
GSúrs. 25: Segia menn, at manni miǫð-Hlín[89] hafi sínum
fiarðarelgs um folgit fleyvangs[90] hugi ranga,
(NN § 360!)
ÞHjalt. 1: þar hefir hreggdǫggvar hǫggvit . . . . . sólar
elfar skins firi ulfa Eiríkr í dyn geira.
(NN §§ 2009, 3102!)
Þjsk. 4: 5: . . . . . hefir drengr skaða fengit
sér[91] á sléttri eyre, svarre, báts ok knarrar,
Eirm. 6: þvíat margu lande (sagðe Óðenn)[92] hann hefir
mæki roðet
ok blóðogt sverð borit[93].
Anon. (X) 1: B: 6: hefir bǫrn borit byskup níu.
Anon. (X) 1: B: 8: Nú hefir stafn-Val[94] Stefnis . . . . . .
felliveðr af fialli[95] fiallrónt brotit[96] allan;
Háv. 7: Heldr hǫfum heipter goldet[97], Hallgrímr, saman
allir
. . . . . Þióðreks sonum stórar;
? Gestr 2: Gestr hefir Geitis hristi[98] galdrs — miðiungi
skialdar
dunði diúpra benia dǫgg — rǫskligast hǫggvit[99].
Ólhelg. 11: lind hefir laufi bundit línu iǫrð[1] í Gǫrðum.
(NN § 610!)

---

[89] Så i 1 hs. De båda övriga ha resp. *menhlin* och *miohlin*.

[90] F. Jónsson ändrar mot alla handskrifterna till *fúrvangs*. Även Kocks förklaring av *fleyvang* i NN § 360 är emellertid mycket osäker.

[91] I hs:na *sér ek*. Möjligen skall man läsa *sér ok*, varvid *ok á sléttri eyre* betyder "och det på släta ören, vid släta stranden", varigenom motsatsen till skeppsbrott betonas. Skalden fick ju nämligen sitt skepp uppbränt av Håkon Ladejarls män (Flat. I: 209).

[92] Se sid. 21 not 61. [93] Slutet hör till typ ab, se sid. 21.

[94] I 4 hs. *stafnvalinn*, i 1 hs. *stafnvali*. F. Jónsson läser *stafna Val*, vilket synes vara en onödigt stor ändring.

[95] *af fialli* föres av F. Jónsson till parentesen i föregående vers, vilket väl ej heller är omöjligt.

[96] I hs. *brotið*. [97] I hs. *golldcd*.

[98] I hs. *rastar*. Om denna helmings läsning se dock sid. 47.

[99] I hs. *hǫggvid*. [1] I hs. *límuord*.

Sigv. 3: 13: Átt hafa sér, þeir er sótto, sendimenn fyr hendi,
Sygna grams með sagnir siklinga, fǫr mikla;[2]
Sigv. 3: 15: Oss hafa augu þessi íslenzk, kona, vísat
brattan stíg at baugi biǫrtum langt hin svǫrto;
Sigv. 7: 7: Áslakr hefir aukit (er vǫrðr drepinn Hǫrða)
— fáir skyldo svá — (foldar) frændsekio —
. . . . . styr vekia.[3]
Sigv. 11: 6: Himin þóttumz[4] þá heiðan hafa, er landa krafðir,
lofðungs burr, ok lifðir, landfolk tekit hǫndum.
Ótt. 2: 16: Lýtande, hefir lióto lands rǫðǫndum, branda,
umstillingar allar, ifla foldar[5], goldit;
(NN § 730!)
Þloft. 2: 1: Giǫld hefi ek marka malmdyns fyrir hlyn
framm fimm tigu[6] forvíst borit[7];
(Jfr NN § 786!)
ÞjóðA. 1: 5: . . . . . ., átt hafa þeira sáttir
skemra aldr enn skyldi,
ÞjóðA. 1: 6: hvar hafi gumnar gerva geirhríð fregit meiri?
Bkrepp. 9: ǫll hefir Ióta fellir eylǫnd farit brandi,
Gísl 1: 14: Hǫfðu seggir, ...,
heimfǫr þegit at hǫfuðsmanni;
Gullás. 2: þinn hefir hǫlðr um hlannat hialdrgegninn mik
tialdi;
(NN § 920!)
ESk. 6: 23: . . . . . ., er ýtar iǫfurs bein þvegit hǫfðu;
ESk. 6: 71: Bón hef ek, þengill, þína þrekrammr stoðat framla:

---

[2] Jfr även E. Noreen: Studier i fvn. diktning III: 40.

[3] Observera, att även strofens andra helming har en ungefär lika tillkrånglad ordföljd!

[4] *þóttumz* förklaras av v. Friesen i Festskrift til F. Jónsson sid. 258 bero på att skalden inräknade sig i subjektet *landfolk* (översättning: "Vi, folket i bygderna [Norge], trodde oss . . ."). Man kan även jämföra t. ex. Fáfnismál 1: *stǫndomk til hiarta hiǫrr*, där *stǫndomk* är detsamma som *stendr mér*, och sålunda fatta *þóttumz* som *þótti mér*.

[5] I hs:na *follz (flods, folld) um (of)*.

[6] Omöjligt är ej, att ackusativen *tigu* här kan bibehållas, vare sig att man fattar *fimm tigu* som epexegetiskt ackusativobjekt eller att man i formen ser en föregångare till de oböjliga räkneord på *-tigi, -tigu*, som i något senare tid bli vanliga (se Noreen: Altisl. Gram.[4] § 450.)

[7] I hs. *borið*.

ib: iflaust hafum iǫfri unnit mærð, sem kunnum;
Ív. 46: Frá ek, at léti líf sitt konungr,
þá er saltara sungit hafði;
Rv. 6: Aldr[8] hefik frétt, þar er . . . . . .
Rv. 25: ár hefer drengr í dreyra, ..., roðit[9] skióma;
Has. 8: Ofloskvan hǫfum ósku aldr várn spanet[10] sialdan,
. . . ., frá ódǫðum.
Has. 10: þinn hefir þungleg unnet, ..., søre
syndugr þiónn, ...
Has. 17: . . . . . slíkr hǫfum synda auki
sótt, ...
Od. 2: Mætr hefr minna látit[11] mik stólkonungr sólar
sniallr, en sóməi þolli sverðéls, bragar verðan[12].
Od. 26: Borit hefi ek hróðr, ...
Nkt. 40: Nú hefi ek talt tíu landreka,
Leið. 4: því hefir hreggþialma hilmir hreinlyndr gefit eina
oss til óðar þessa orðgnótt, at ek skal nióta.
Leið. 14: sonn hefir siklingr unnit slík verk himinríkis;
Leið. 44: brands hefir ǫrr til enda, ..., kveðit drǫpu;

Jämföra vi frekvensen av typ a och typ b i Eddan och i skaldediktningen under olika skeden, få vi siffrorna:

Eddan	typ a: 44	typ b: 25
Skaldediktning före c:a år 1000	» : 35	» : 11
» c:a 1000—c:a 1100	» : 29	» : 11
» c:a 1100—c:a 1200	» : 21	» : 18

Redan dessa siffror ge vid handen, att typ a var normaltyp i fråga om konstruktionen *hafa* + pret. part. av transitiva verb i den äldsta fornvästnordiskan. Emellertid är det redan av frekvensförhållandet i 1100-talets skaldediktning tydligt, att typ b med tiden blir allt vanligare.[13] I klassisk prosa (1200-talsspråk)

[8] Att *aldr*, som F. Jónsson anser (Lex. poet.), även kunde användas adverbiellt i betydelsen "alltid", är mycket osäkert. Angående Vell. 5 (det enda ställe förutom detta, där F. Jónsson finner denna betydelse), jfr NN § 391. Även *þar er* . . . tyder på att ordet fattades som ett substantiv (= "tidsålder, lång tid").

[9] I hs. *rodid.* [10] I hs. *spaneð.* [11] I hs. *latid.* [12] I hs. *verda.*

[13] Då man i *Sólarlióð* finner 11 exempel på typ b (Sól. 6, 10, 26, 27, 34, 35, 64, 72, 73, 75, 79) men intet exempel på typ a, så är detta ett indicium på att dikten är författad efter år 1200. Detta synes numera ock vara den vanliga meningen (jfr dock F. Jónsson i Skj.D. samt i Den oldnorske og old-

är också enligt Nygaard (Norrøn Syntax sid. 190) typ b normalformen för konstruktionen *hafa* + pret. part. av transitiva verb. Min undersökning av 1200-talets prosatexter har också helt bestyrkt Nygaards uppgift (se nedan sid. 59 ff.). Så innehålla t. ex. prosapartierna i Cod. Reg. av den poetiska Eddan 1 exempel på typ a och 6 exempel på typ b, och uppsalahandskriften av Snorra Eddan har blott 2 exempel på typ a, medan typ b möter i 31 exempel.

Under sådana förhållanden är det uppenbart, att de gamla edda- och skaldedikterna, som under lång tid bevarats genom muntlig tradition, lätt ha kunnat få en eller annan konstruktion av typ a ändrad till en sådan av typ b, varigenom överensstämmelse vanns med en senare tids gängse språkbruk. Det är också tydligt, att en sådan ändring desto lättare kunde äga rum, ju mera participformen i typ a i uttalet närmade sig participformen i neutrum singularis. Om man betraktar de starka verbens participformer i ackusativ, finner man sålunda, att en ändring från äldre *borinn* (mask.sing.), *borin* (neutr.plur.) till *borit* vida lättare och omärkligare kunde ske i den muntliga traditionen än en ändring *borna* (fem.sing. och mask.plur.), *bornar* (fem.plur.) till *borit*. För de svaga verbens del gäller på samma sätt, att en ändring från t. ex. *valið, valð* (neutr.plur.) till *valit, valt* eller från *feld* (neutr.plur.) till *felt* kunde ske helt omedvetet, medan däremot en ändring av *valðan* (mask.sing.), *valða* (fem.sing. och mask.plur.), *valðar* (fem.plur.) till *valit, valt*, av *kallaðan, kallaða, kallaðar, kǫlluð* till *kallat* eller av *feldan, felda, feldar* till *felt* var av vida mera påfallande natur och därför icke lika lätt ägde rum.

I vissa fall kan man också i handskrifterna avläsa, huru en äldre konstruktion av typ a har fått vika för en yngre av typ b. Detta gäller några ställen i skaldediktningen. Ofta förhåller det sig då så, att en bevisligen äldre handskrift har typ a, en yngre däremot typ b (t. ex. Eg. 7:24 nedan). Men även om förhållandet mellan handskrifterna eller deras förlagor icke ligger så enkelt till, att man redan därav kan sluta sig till vem av dem som

islandske Litteraturs Historie II: 131), även om åsikterna gå isär, då det gäller att närmare fixera tillkomsttiden (jfr Paasche: Kristendom og kvad sid. 135, Bj. M. Ólsen i Safn til sögu Íslands V: 1: 72, Falk: Sólarlióð sid. 58, E. Noreen: Den norsk-isländska poesien sid. 290).

har den ursprungligare läsarten, äro vi berättigade att förmoda, att de ställen i den äldsta skaldediktningen, som traderats oss såsom typ a i några, som typ b däremot i andra handskrifter, i sin ursprungliga form innehållit exempel på den förstnämnda konstruktionstypen, för så vitt icke speciella omständigheter kunna andragas, som tala emot denna uppfattning.

Hithörande exempel äro:

Yngl. 20: at eylands iarlar Fróða
vígfrǫmud um veginn[14] hǫfðo.

Eg. 3: 23: þó hefr Mims vinr mér um fengnar[15]
bǫlva bøtr,

Eg. 7: 24: nú hefir sískelfir sialfan snarþátt Haralds[16] áttar[16]
viðr ofrhuga yfrinn undar bliks of fundinn[17].

Eg. 7: 42: mik hefir sonr of svikinn[18], ..., kvikvan;

Eyv. 3: 8: nú hefir folkstríðir Fróða fáglýiaðra þýia
meldr í móðor holdi mello dolgs um folginn[19].

Tiǫrvi: nú hefi ek rastakarns ristna[20] — réð ek mart við — Syn biarta[21]
hauka skopts á hepti, Hlín ǫlbókis, mínu[22].
(NN §§ 344, 2434!)

---

[14] Så 1 hs. 1 hs. har *væg* + förkortningstecken, 2 hs. ha *vegit*.

[15] Så i den unga hs:n AM 453,4° (om denna se Íslenzk fornrit 2: XCVI). De 5 hs:na av Snorra Edda, som innehålla denna vers, ha *fengit*. Det är därför i detta fall rent av tvivelaktigt, om *fengit* verkligen är en yngre förvanskning. Man skulle här ock kunna tänka sig, att *fengnar* insatts i arkaiserande syfte i AM 453,4°. (Om den icke ovanliga konstruktionstypen b av verbet *fá* se nedan sid. 51.)

[16] Så 1 hs. De övriga ha *haralldr atti* (en av dem har *haralldz*? enl. F. Jónsson i Skj. D. A).

[17] Så 3 hs. 1 hs. har *funded*. [18] Så 1 hs. 1 hs. har *svikit*.

[19] Så 5 hs. 2 hs. ha *folgit*. [20] Så 1 hs. 2 hs. ha *ristið*.

[21] Så i margen i Melabók. I texten i denna hs. står *réð ek eiN firi þe* liksom i Sturlubók. I Hauksbók står *réð ek ein meini*.

[22] Ehuru det är mycket ovisst, om Kock här träffat det rätta, har jag i brist på bättre upptagit hans läsning. I varje fall synes det troligt, att ackusativobjektet är *Syn* eller *Hlín* (de enda ord, som kunna fattas som ackusativobjekt utan att samtliga handskrifters läsarter frångås), och då participet i båda dessa fall i typ a skulle heta *ristna* (vilken läsart ock finnes i en hs.), torde detta ställe böra bedömas på samma sätt som de föregående exemplen. — *Hauka skopts á hepti* betyder säkerligen "på fjäderspjutets skaft" (jfr Fritzner voc. *fjöðr* och Falk: Altnordische Waffenkunde sid. 70, 84). Att *hepti*

Ólhelg. 8: mik hefir máli sykvinn[23] mest á skǫmmu fresti
. . . . . gramr ok brattir hamrar.
Mberf. 1: Auð hefik minn, ...
. . . ., illa folginn[24].
Egilss. (XII) 3: . . . . . ., því at þú sialdan hefir gefnar
vargi varmar bráðer[25],
(Jfr Ísl. fornrit 2: 121 och NN § 2708.)

Annorlunda är förhållandet med följande exempel:

Gísl 1: 12: Margan hǫfðo Magnús liðar
biǫrtom oddi baugvang skorit;

Ovanstående text finnes i Morkinskinna och ytterligare en handskrift (AM. 66). Hrokkinskinna har *skotit* i stället för *skorit* och Frisianus har *skotiN*. Tydligt är emellertid, att participet av *skera* här passar väl, medan ett particip av *skióta* här skulle kräva, att detta verb ägde betydelsen »skjuta sönder, genomskjuta» och konstruerades med ackusativ, och eftersom denna betydelse och användning är sällsynt i den äldsta poesien, synes det mest sannolikt, att läsarterna *skotit, skotiN* äro sekundära. Eftersom Morkinskinna även är äldre än Frisianus[26], och Frisianus i samma helming, som ovan diskuterats, har ytterligare två avvikelser från de övriga handskrifterna (*Margir* för *Margan*, *bord-* för *bæg*), torde man böra anse, att den befintliga handskriftstraditionen talar för att typ b på detta ställe är en äldre (ursprunglig?) läsart.

Av de ovan uppförda 10 exemplen böra således 9 räknas till typ a, varigenom antalet exempel av denna typ inom skaldedikt-

---

även användes i fråga om spjut, framgår otvetydigt av det även i annat avseende för vårt exempel intressanta stället i Gísla saga kap. XI: 3: *ok gerir Þorgrímr þar af spiót, ok var þat alger̨t at kveldi; mál váru i, ok fórt í hepti spannar-langt* (Altn. Sagabibl. 10: 24).

[23] 1 hs. har *sykninn*, en uppenbar felläsning eller felskrivning för *sykuinn*. En annan hs. har *sykv̄*, en tredje har *svikit*.

[24] Endast 1 hs. har *folgit*, 5 (varibland t. ex. Morkinskinna) ha *folgiN* eller motsvarande skrivningar.

[25] Endast Wolfenbüttelbók har *því at þú hefir sialdan gefit*, medan Möðruvallabók och fragmentet ɛ har ovanstående text (om dessa handskrifter se Ísl. fornrit 2: LXXXII, XCVI f.).

[26] Jfr F. Jónssons utgåva av Morkinskinna sid. III—IV och densammes utgåva av Heimskringla I: XXI, XLVI, XLVII.

ningen stiger till 94, medan antalet exempel pa typ b efter denna granskning uppgår till 41. Man bör observera, att det i sex av de nio exemplen på typ a rör sig om ändringar av sådana participformer, som redan i denna konstruktionstyp icke alltför mycket avvikit i uttal från den neutrala singularformen (se ovan sid. 29). I fråga om Eg. 3: 23, där kanske *fengnar* utbytts mot *fengit* (jfr dock till stället not 15 sid. 30), ha kanske speciella omständigheter medverkat, eftersom man även i övrigt finner, att verbet *fá* mycket ofta står konstruerat i typ b (se härom sid. 51). Beträffande Tiorvis helming, i vilken *ristna* skulle ha utbytts mot *ristit*, måste man observera, att den handskriftliga traditionen av densamma även på andra punkter går mycket isär, varför man måste förutsätta, att den i den muntliga traditionen haft en föga fast form. Detta gäller kanske ock det ovan anförda stället ur den svårdaterbara strofen Egilss. (XII) 3, där *gefnar* skulle ha ändrats till *gefit*.

Hur typ b:s härovan skildrade framträngande på typ a:s bekostnad kan tänkas ge oss en nagot skev bild av tillståndet i 800-, 900- och 1000-talens språk, skall ytterligare diskuteras i samband med en granskning av de enskilda exemplen av typ b (nedan kap. 2).

Av typ c (utom undergrupp cc) påträffas i runlitteraturen följande 7 exempel:

Kjula ås (Sv. run.: 3: nr 106[27]:) × **saR** × **uisitaula** × **um** × **uarit** : **hafþi** ×
("som västerut varit hade")

Tystberga (Sv. run.: 3: nr 173[28]:) **han hafþi** · **ystarla um** · **uaRit** · **linki** :
("Han hade västerut varit länge,")

Österberga (Sv. run.: 3: nr 159[29]:) **hanuaistrhafRufuaRit leki**
("Han har länge varit västerut.")

Brössike (Sv. run.: 3: nr 195:) **kuþ** : **bergi** : **sel** : **hans betr** : **þen** : **han** : **afR** : **til** : **art** :
("Gud bärge hans själ bättre än han har gjort därtill [d.v.s. än han har förtjänat].")

[27] Jfr ovan sid. 11. [28] Se även a. a. sid. 410.
[29] Se a. a. sid. 407.

Kråktorp (Sv. run.: 3: nr 321:) - - - - **an · hafþi · til · kart** ("än han hade förtjänat.")

Enköping (Liljegren nr 714[30]:) **kuþ trutin : hilbi : anta : hans : bitr : þan : han : hifir : til : kart :**
(Herren Gud hjälpe hans själ bättre än han har förtjänat.)

Lom (Norges innskrifter med de yngre runer I sid. 97:) **ekhæfiueæritþarmaninakranne**
("Jeg har været der man nok kan nå [inn i] kroken.")

Av typ c (utom undergrupp cc)[30a] finna vi följande 30 exempel i Eddan:

Háv. 3: þeim er hefir um fiall farit.
Háv. 18: ok hefir fiǫlð um farit[31],
Vm. 8: hefi ek lengi farit —
Ls. 26: þú ert Fiǫrgyns mær ok hefir æ vergiǫrn verit,
Ls. 30: hverr hefir þinn hór verit.
Alv. 6; ek hefi víða ratat —
HH I. 36: þú hefir etnar úlfa krásir[32]
ok bróðr þínom at bana orðit,
opt sár sogin með svǫlom munni[32],
ib: hefr í hreysi hvarleiðr skriðit!
HHv. 40: mér hefir hiǫrr komit hiarta it næsta[31].
HH II. 15: fyrr léts hon unna af ǫllom hug
syni Sigmundar, en hon sét[33] hafði.
HH II. 29: Hildr hefir þú oss verit;
Grp. 31: verit hefir þú Giúka gestr eina nótt —
Grp. 42: þóat hafi þriár nætr þegns brúðr hiá mér,
snarlynd, sofit?
Grp. 53: nú hefir þú, Grípir, vel gǫrt, sem ek beiddak!
Rm. 18: . . . . . ., þá er Hugin gladdi
Vǫlsungr ungi ok vegit hafði;
Fm. 2: en ek gengit hefk inn móðurlausi mǫgr;

[30] Jfr Hildebrand i Kongl. Vitt. Hist. och Ant.Akad. Månadsblad 1874 sid. 13.

[30a] Gränserna mellan undergrupp cc och typ c utom undergrupp cc kunna med den sid. 11 givna definitionen dragas olika, och ett och annat exempel i det följande skulle sålunda kunna föras över från den ena till den andra kategorien. Detta har dock ingenting att betyda för totalbilden.

[31] Se sid. 25. [32] Typ a, se sid. 12. [33] I Cod. Reg. *séþ.*

Sd. 13: af þeim legi, er lekit hafði
ór hausi Heiðdraupnis
Sd. 30: Sennor[34] ok ǫl hefir seggiom verit
mǫrgom at móðtrega,
Br. 18: . . . . . , er riðit hafði,
móðigr, á vit mín at biðia,
Gðr I. 24: urðr qðlinga hefir þú æ verit,
Sg. 1: Vǫlsungr ungi, er vegit hafði;
Gðr II. 28: þvíat vér hǫfom valdit fyrri!
Am. 43: Á sér þat illa, ef hǫfðoð áðr ráðit!
Am. 68: sums ertu siálfskapa, at hafi svá gengit!
Am. 92: Vaðit hefir þú at vígi,
Hm. 2: þat hefir langt liðit síðan
Hm. 30: Vel hǫfom vit vegit,
Grt. 24: Malit hǫfom, Fróði, sem munom hætta;
Fi. 3: Sømðarorða lauss hefir þú, seggr, of lifat,
Fi. 36: en þat hefir lengi verit siúkom[35] ok sárom[36] gaman:

I skaldediktningen före c:a 1200 finna vi, om vi fortfarande undantaga undergrupp cc, följande 48 exempel på typ c:

Eg. 3: 7: Miǫk hefir Rǫn ryskt um mik;
Korm. 2: 26: Hefi ek á holm of gengit . . . . . .
við híðbyggvi, hasla[37] handar skers, at beriaz;
Korm. 2: 30: verit hefir í þrym þremia þinn hiǫrr . . . .
Korm. 2: 49: Hefik[38] á holm of gengit, hald-Eir, of þik, fǫldu,
. . . . . annat sinn . . . .
Korm. 2: 50: Hefi ek á holm of gengit, handar skers, at beriaz
. . . . . , þella, ...
(NN § 318!)
GSúrs. 19: Sagt hefi ek frá órum oddflaums viðum draumi,
— Eir, varðat mér, aura, orðfátt — er ek mun láta[39];
(NN § 357 Anm.!)

[34] Hs:na ha *søngur*, *saungur*. Om hs:na jfr sid. 13 not 7.
[35] I hs:na *svikom*, *svik*, *siuk*, *sink*. [36] I hs:na *sári*.
[37] I hs. *hollta*. Jfr även Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 242.
[38] I hs. *Hefir* (*ir* med förkortningstecken).
[39] Detta exempel skulle man kanske vilja föra till typ ab, i det man då skulle fatta *er* i 4:e versen såsom likbetydande med *at*. Emellertid är det tydligt, att *es*, *er* åtminstone i den äldre diktningen alltid bevarat något av sin relativa betydelse. Partikeln står där alltid med syftning på ett substantiv

Leiknir: Sólgrund Siggiar linda sialdan hefir um faldit
iafnhátt; . . . . . .
Vell. 4: tekit[40] hefi[40] ek morðs til mærðar
ESkál. 4: 3: ǫllungis hefir illa, ...
. . . ., þinn faðir haldit.
Þjsk. 4: 6: farit hefir Gautr at grióti gunnelds enn fiǫlkunni.
Hfr. 5: 19: . . . . . ., lautar lundr hefir hætt til sprunda
viggs, ... varra[41], ...
(Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 184; jfr NN §§ 522, 3214.)
Ólbjarn: hef ek staðit lengi, svá at mik kvaddi alls engi.
Háv. 1: Eigi hefr á augu, unnskíðs, komet[42] síðan,
. . . . . ., oddstefnir[43], mér svefnar,
(Jfr NN § 530.)
Eviðs. 1: Blóðs hǫfum hlynr of heiði hræborðs farit norðan,
vér hyggium nag nøra nítián saman rítar;
(Jfr NN § 567.)
Eviðs. 6: Þrír hafa allz af óru ítrstallz liði fallit
. . . . . sigrborðs viðir norðan,
(NN § 570!)
Ólhelg. 11: nú hefir bekkiar tré bliknat brátt Mardallar gráti[44],
(NN § 610!)
Sigv. 3: 6: Nú hafa hnekt, þeir er hnakka, ..., við mér
setto,
. . . . . ., þrír samnafnar, ...;
(E. Noreen: Stud. i fvn. diktn. III: 37 f. och NN
§ 1112!)
Sigv. 3: 15: siá hefir, miǫð-Nanna, manne minn ókunnar þínom
fótr á fornar brautir fulldrengila gengit.
Sigv. 11: 12: slegit hefir þǫgn á þegna,

---

eller pronomen i den överordnade satsen, t. ex. *hitt vas fyrr, es ek gat blóta* (Hfr 5· 6), *hvat varð vitri, er skyldi vilt rísta* (Am. 12). På samma sätt måste man då också fatta *er* i GSúrs. 19 såsom syftande på *draumi*, d. v. s. fatta *er*-satsen såsom attribut till *draumi* ("drömmen att jag skall dö"). — Exemplet kommer sålunda att tillhöra typ c, hur man än tolkar *er*-satsens förhållande till den överordnade satsen.

[40] Så ha 4 hs. (varav en dock *hefir*). 1 hs. (cod. reg. av Snorra Edda) har *væri ec morðs* o. s. v., där *væri* antagligen är en felskrivning, som föranletts av det i versens slut stående *mærðar* eller det i nästa vers början stående *mæringr*.

[41] I hs. *valðr* eller motsvarande skrivningar. [42] I hs. *komed*.

[43] I hs. *oddstefnum* [44] Till dativen jfr Nygaard § 109 c.

Sigv. 13: 3: hǫfum ráðit vel báðir,
Sigv. 13: 4: ek hefi sialfr krafit,
Sigv. 13: 6: Áðr hefik gótt við góða grams stallara alla átt. . . . .[45]

Þorm. 2: 5: ef hreggboða hǫggvit hefik vart í skǫr svarta nadda borðs, ...
(NN § 706!)

Þorm. 2: 8: gǫrt hefi ek fyr mik svartan.

Ótt. 2: 13: hætt hafið ér í ótta opt, skiǫldunga þopti;
(NN § 721 A!)

Jǫk. 2: . . . . . setit[46] hefik opt við betra;

? Arn. 5: 19: hafði hreggsvǫl dúfa hrímat[47] fast um líma.
(Bj. M. Ólsen i Ark. 25: 298 ff. Jfr även NN § 835.)

Hharð. 10: Logit hefir Baldr at Baldri (brynþings fetilstinga);

ÞjóðA. 3: 3: . . . .. hefir dási darrlatr staðit fiarri endr, ...

Valg. 4: skipt hafeð ér, svá at eptir ero væringiar færre.

Þfagr. 6: Hvé hefir til Heiðabýiar heiptgiarn konungr arnat,

Steinarr: Mens hafa mildrar Syniar miúkstallz logit allir,
. . . ., at mér draumar.
(NN § 902!)

Anon. (XI) Lv. 5: ǫld hefir illa haldit,

ESk. 4: 1: . . . ., hafa fiórir, ..., komit aldri,
. . . . . ., brøðr und sól hin øðri.

ESk. 6: 26: áðr sá er orða hlýðu afskýfðr farit hafði;
(NN § 2536!)

ESk. 6: 36: Mildings[48] hefir haldin hǫtíð verit síðan,
. . . ., sunnan sniallz of Danmǫrk alla.

ESk. 13: 2: Erlendr hefir undan allvalds gleði haldit,

Rv. 32: Nú hafa góðingar gengit . . . . . .
. . . . . órit mǫrg á søri;

Hhal.: . . . . . frægt hefir orðit þat fyrðum,

---

[45] Möjligen kan detta exempel höra till typ ab; *gótt* är väl dock snarare adverb än substantiverat adjektiv som ackusativobjekt; jfr Ólhelg. 9 med var. lect. sid. 42 (*illa*).

[46] I hs. *setið*. [47] I 1 hs. *hrími*, i 1 hs. *hríma*.

[48] Möjligen bör Flatöbokens läsart *Hildings* föredragas, jfr NN § 2791.

Hl. 1 a: forn fróði[49] læt ek framm um borin[50]
ef ér vilið heyrt hafa[51].
Hl. 18 a: Þióð hefir frétt til Fróða.
Eirekr: svá hefir Sveinn hagat,
Has. 9: þræll hefer þinn í allan þann, lifgiafi[52] manna,
ófs[53] grǫndugrar andar ástsnauðr hratat dauða.
Nkt. 1: . . . . . ef eru færi
virðar þeir enn verit hǫfðu[54].
Nkt. 4: þá er Halfdan hafði druknat
í hóings hallar næfri.
Nkt. 25: þar hefir ǫld, er Óláfr fell,
Svǫlðrar vág síðan kallat
Nkt. 50: . . . . . at hafi varla
fremri bróðr á fold komit.
Anon. (XII) B. 21: þó hefir hæra[55], þá er hǫfuð fǫrði,
Þórmóðr þotit[56],

Till typ c måste ock alla exempel med pret. part. i mediopassiv form räknas. Man kunde måhända invända, att det *s*, som uppträder i t. ex. *kallats, kallaz(k)*, i den äldsta diktningen ännu tydligt uppfattades som ett objekt *sik, sér,* och att därför exempel med mediopassiva pret. part. av sådana verb, som eljest stå utbildade med en ackusativ, borde räknas till typ b. Om så vore, vore det förvånande att intet enda exempel möter av typen *kallaðans(k)*, *kallaðas(k)*, d. v. s. böjda pret. part. med tillagt *s(k)*. Det slutgiltiga beviset för att mediopassiven redan i den äldsta skaldediktningen fattats som en enhetlig verbform med följaktligen intransitiv innebörd lämnas av ett exempel hos Kormák, vilket har flera paralleller i den äldsta fornvästnordiska prosan. Dessa exempel behandlas nedan sid. 98 ff., till vilken

[49] I hs. *kuæði.* [50] Se nedan avdelning II kap. 1.

[51] Jfr nedan avdelning II kap. 1 (slutet).

[52] I hs. *lifgiafa.* [53] I hs. *oss.*

[54] Man väntar sig här *hafa*, och då användningen av pluskvamperfektum i i detta exempel är utan motstycke i de äldsta fornvästnordiska texterna, bör kanske *hafa* insättas i stället för *hǫfðu*. Möjligen ha vi dock här att göra med en kontamination av perf. och pret., av *verit hafa* och *vǫro* (pret. är i dylika satser vanligt långt fram i tiden, jfr Nygaard § 174 Anm.).

[55] I hs. *hota, hirta* (i stället för *þó hefir hæra* har 1 hs. *þa er halrin*).

[56] I hs. *þotid.*

framställning jag här får hänvisa. Papekas kan måhända, att subjektet i den enda konstruktionen med mediopassivt pret. part., som möter i Eddan (Fi. 44 nedan), är ett neutr. sing., varför exemplet, därest det mediopassiva *-s* verkligen här fattats som objekt, skulle tillhöra typ ab, icke typ b.

I diktningen fram till c:a 1200 möter man följande 13 exempel på denna specialform av typ c:

Fi. 44: hús hefir upp lokits:

Yngl. 35: Ok niðkvísl i Nóregi
þróttar Þrós of þróaz hafðe[57];

Eg. 7: 5: Svá hef ek leystz[58] ór Lista láðvarðaðar garði
. . . . . dáðmildr ok Gunnhildar,

HolmgB. 7: Mér hafa frændr at fundi, ..., þessum,
. . . ., brugðiz;
(NN § 330 och F. Jónsson i Festskrift til Falk sid. 192 f.!)

HolmgB. 13: opt hefi ek ýfz, þá er heiptir unnsólar[59] galt ek runnum,
. . . ., of minna

Þjsk. 1: 1: hafiz hefir runnr af gunni, ...,
folk-Ránar, ...

Sigv. 5: 1: Bergr, hǫfom minzt, hvé . . . .
(NN § 630!)

Grett. 2: 8: Dulizt hefir margr í morgun menia runnr við kunnan,
(NN § 779, Ísl. fornrit 7: 234:!)

Þiódλ. 3: 7: rofiz hafa opt fyr iǫfri, ... sáttir:

ESk. 9: 3: bróðr hafa barz í miðri Biǫrgyn fyr ósynio.

Þstf. 1: 5: þú hefir í vátri, vegsamr, þvegiz,
geirs gnystórir gráns, Iórðáni.

Rket: Pétr hefr eignaz ítra Arna smíð ok Biarna.

Nkt. 73: ǫðlings þess, er aldrigi
eld né iárn óttaz hafði.

---

[57] Så i Jöfraskinna l. Fagrskinna har *naði*.

[58] Så i hs. W. Den yngre hs. K har *leist*, som av Arni Magnússon är rättat till *leistz*, alltså till samma ord som i W, ehuru med yngre stavning.

[59] I hs. *vnd solar*, vilket också ger god mening men förstör helassonansen.

I de båda sista exemplen är den mediopassiva verbformen utbildad med en ackusativ, varför de båda exemplen egentligen enligt definitionen (sid. 10) borde föras till typ b, resp. ab. Emellertid bör man observera, att de mediopassiva pret. participen satillvida äro likställda, att de alla vid reflexivpronomenets sammansmältning med verbformen bli oböjliga och endast förekomma i neutr. sing., varför det kan vara skäl att föra alla konstruktioner med pret. part. i mediopassiv form samman i en avdelning.

Alldeles ovisst är, om mediopassiv konstruktion har tillhört den ursprungliga avfattningen i *Geisli* strof 44, då de båda handskrifterna (Bergsboken och Flatöboken) ga isär på denna punkt. Troligtvis representerar väl Bergsboken här (liksom på många andra ställen, jfr Cederschiöld i Lunds univ. årsskr. 1873, sid. II—III och XX § 923) en ursprungligare läsart:

(ESk. 6: 44): sá var[60] hiǫrr ens[61] hǫva harmstríðanda[62] síðan,
gulli merktr, í Girkia gunndiarfs liði fundinn[63].

Av undergrupp cc träffas i runlitteraturen 1 exempel:

? Akirkeby: (Da. run. nr 373:) **siþanþaiR : ofra(t) : [haf]a : (o)rum · drotni**
("efter at de har ofret til Vor Herre.")

I Eddan paträffa vi följande 24 exempel:

Háv. 107: Vel keypts litar hefi ek vel notit,
Háv. 109: eða hefði hánom Suttungr of sóit.
Grm. 45: Svipom hefi ek nú ypt fyr sigtíva sonom,
Þrk. 32: hin er brúðféar of beðit hafði;
Vkv. 28: Nú hefi ek hefnt harma minna,
HH I. 14: farit hafði hann allri ætt geirmímis.
HH I. 18: Hefir minn faðir meyio sinni
grimmom heitit Granmars syni;
HHv. 33: Mér hefir stillir stefnt[64] til eyrar,
HHv. 43: áðr ek hefnt hefik Hiǫrvarz sonar,

[60] I Flat. *hefir.* [61] Saknas i Flat.
[62] I Flat. *hrings striðandi.* Till Bergsbokens läsart jfr strof 38.
[63] I Flat. *fundiz.*
[64] I Cod. Reg. *stokkt.* Även med denna läsning kommer exemplet att tillhöra undergrupp cc.

HH II. 46: þótt mist hafim munar ok landa!
Fm. 23: nú hefir þú sigr vegit[65] ok Fáfni um farit!
Fm. 36: en hann qðrom hefr aldrs of syniat.
Sd. 10: ef þú vilt borgit hafa á sundi seglmqrom;
Br. 18: hvé herglqtuðr hafði fyrri
eiðom haldit við inn unga gram:
Gðr I. 26: þess hefi ek gangs goldit síðan,
Sg. 53: þótt ek hafa qndo látit!
Hlr. 4: þú hefir Giúka um glatat bqrnom
ib: ok búi þeira brugðit góðo.
Od. 5: Hverr hefir vísir vamms um leitat?
Am. 11: biqrt hefir þér eigi boðit í sinn þetta!
Am. 68: mist hefir þú þér hollra;
Am. 82: Maga hefir þú þinna mist, sem þú sízt skyldir:
Hm. 30: Góðs hqfom tírar fengit,
Hdl. 9: þeir hafa veðiat Vála málmi,
Óttar ungi ok Angantýr;

Till undergrupp cc höra följande 61 exempel från skaldediktningen före c:a 1200:

Bragi 2: 1: Vel hafið yðrum eykium aptr, ..., haldit,
Yngl. 25: þat stqkk upp, at Yngvare
Sýslo kind of sóit[66] hafðe,
Yngl. 32: þá er Halfdan, sá er Holtum bió,
norna dóms of notit hafði.
Hornkl. 2: 23: logandum[67] húfum hafa þeir sér und linda drepet
hældræpir[68] haler.
Torf-Ein. 2: Rekit hefik[69] Rqgnvalds dauða,
Eg. 4: 24: þat er órétt, ef[70] orpit hefr
á máskeið mqrgu gagni
. . . .
vellvqnuðr, ...

[65] Hör till typ b, se sid. 24. [66] Så i 1 hs. 2 hs. ha *sóat*.
[67] Ivar Lindquist (Norröna lovkväden I sid. 8) skriver här *lqtrqndum*. Detta synes icke ha något stöd i hs:na men ger god mening.
[68] 1 hs. har *hældræipir*, den andra har *heldræpir*.
[69] Så (eller motsvarande skrivningar) i 5 hs. (varibland Fagrskinna A). 2 hs. ha *tel ec* (så dessutom i margen i Fagrskinna A).
[70] Så 1 hs. 1 hs. har *er*.

Eg. 7: 7: Farit hef ek blóðgum brandi, svát mér benþiðurr fylgði,
. . . . . .
ok giallanda geiri;
Eg. 7: 13: gramr hefir gerðihǫmrum grundar upp um hrundit,
. . . ., af augum, ..., mér grímo.
(Nordal i Íslenzk fornrit 2: 145!)
Eg. 7: 38: þat hefir lauka lindi langs oftrega fengit.
Eyv. 1: 10: vex nú gengi goða,
er Hǫkoni hafa með her mikinn
heim bǫnd um boðit.[71]
Eyv. 1: 18: Þá þat kyndiz, hvé sá konungr hafði
vel um þyrmt véom,
Gráf. 11: en ek veit, at hefir heitit hans bróðir mér góðo
. . . . hvaðarr tveggi.
Glúmr 3: 1: Vel hefir hefnt, ...
. . . ., Haraldr Gamla,
Korm. 2: 6: þó hefek mér hiá meyium, mengrund, komit stundum
hrings við Hǫrn at manga hagr som drengr enn fagri.
Korm. 2: 21: mist hefi ek flióðs hins tvista[72],
Korm. 2: 26: mist hefir margra kosta morðeggiande . . . . .
(NN § 277!)
Korm. 2: 51: mér hefir steypt í stúru Steingerðr, ...
Hást. 3: Siau hafa sókitívar Svǫlnis garðs til iarðar
. . . . nǫsum hǫggvit;
GSúrs. 26: svá hefir ykkr til ekka eitrs[73] goð munar leitat[74];
VGl. 3: vel hafa víðir skógar vargi opt um borgit.
Bbreiðv. 2: heldr hefi ek vígi valdit Viðleggs sona tveggia.
Hfr. 3: 27: skalmǫld hefir því valdit;
Hfr. 5: 7: Ǫll hefir ætt til hylli Óðins skipat lióðum,
(NN § 520!)

---

[71] För detta exempel jfr resonemanget sid. 25.

[72] I hs. *flióðs ok hins tuista.* Här synes *ok* ej kunna bibehållas. Av annan natur äro ju nämligen Fm. 20, ib. 29 m. fl.

[73] I hs. *eitr.*

[74] Så i 2 hs. 1 hs. har *heitit.* Jfr NN § 362. Hur man än tolkar verserna, torde man ändå icke komma ifrån att ett exempel på typ cc föreligger, enär *leita* i den fvn. litteraturen regelbundet står med genitiv.

Hfr. 5: 13: Svá hefk hermila harma . . . . . .
. . . . rekit minna,
Hfr. 5: 25: Auðs hef ek illrar tíðar alldrengila fengit,
?Hfr. 5: 26: miǫk hefr uðr at qðru aflat[75] bǫru[75] skafli[75],
?Háv. 3: Efna hygg ek, þat er, Yggiar, ek hef heitit,
mǫ feita[76],
Gunnl. 3: 3: att hafið ér við prettu oddrióð, ...
(NN § 545!)
Gunnl. 3: 4: því hef ek hliótǫndum[77] heitit[78] hiarls, ...
Hókr. 6: þá er hafvita hǫfðo hallendr[79] um gram sniallan
. . . . . lokit skeiðom.
Ólhelg. 9: svá hefir ǫllungis illa . . . . . .
. . . . . mitt rán getit hǫnom.
ib. (var. lect.): verstillir hefir illa ættgóðr of rof sætta
. . . . . getit hǫnom.
Sigv. 5: 4: þeir hafa af fáre, ..., meira
hǫfðum keypt, enn heiptir Hókon saman myndi.[80]
(NN § 633!)
Sigv. 9: 3: hón hefr svá komit sínum, . . ., at fǫ mun ǫnnur,
. . . . . ., diúprǫð kona, stiúpi.
Sigv. 11: 11: engr hafði svá ungum áðr bragningi ráðit,
Sigv. 13: 1: vel hefir aurriða at eria[81], ..., mér hagnat[82].
Sigv. 13: 9: hlióðs hefik beitt á báða bekki, ...
Sigv. 13: 14: nú hefik vætt í dag dróttins,

[75] Så i 7 hs. Möðruvallabók har *afall tekit varla.*

[76] Hs:na ha *feitu.* Då hs:na på andra ställen i detta verspar kraftigt skilja sig från varandra, förblir tolkningen av detta exempel mycket osäker. Eftersom verbet *efna* tämligen säkert synes förekomna (*efna* i 2 hs., *efner* i 2), är det dock sannolikt, att *heita* här betyder "lova". Om så är, torde det vara säkert, att ett exempel på konstruktionstypen cc här föreligger.

[77] I 1 hs. *hlut vondum*, i 1 hs. *hreytanndum.* Den sistnämnda läsarten låter ock tänka sig.

[78] I hs. *heitid.*

[79] I hs. *hallandz* o. d., *halldz.* Eventuellt kunde man tänka sig läsningen *hallandr* (jfr *fiandr* och Noreen: Geschichte[3] § 199).

[80] *meira* är snarare adverbial än ackusativobjekt (jfr sid. 25).

[81] Så ev. i 1 hs. Då 3 hs. ha *egna*, är kanske denna läsart att föredraga, trots att halvassonans då kommer att saknas. Jfr Gering i ZfdPh. 44: 134.

[82] Så i 2 hs. 2 hs. ha *fagnat*, vilket icke synes passa i sammanhanget. Då emellertid även verbet *fagna* styr dativ, skulle även en läsning med detta verb, om den ur betydelsesynpunkt vore möjlig, tillhöra konstruktionstypen cc.

Þorm. 2: 7: gótt er þat, at hulðar hetti hefir faldit[83] smiðr stefia.

Ótt. 2: 7: linnz hefir lǫnd at vinna, . . ., þér snúnat[83a];

Bjhit. 2: 2: Hristi[84] handar fasta hefr drengr gamans fengit[85]; (Jfr NN § 742.)

Hallv. 6: ok hefir, ..., ialm-Freyr und sik malma, ..., Nóregi þrungit[86]. (Jfr NN § 2265 B.)

Þloft. 3: 7: svá hefir Óláfr, áðr hann andaðiz, synðalauss, sǫlo borgit.

Arn. 3: 7: engr hefir annar þengill áðr svá nógu láði, ..., barnungr und sik þrungit[87].

Hharð. 7: vítt hefi ek, síz ýttom, eygarð skotit barði;

Þjóð A. 1: 16: Mist hafa Sveins at sýno, sverð-Gautr, fǫronautar, ... heimkvǫmo, ...

Þjóð A. 3: 11: Frǫn hefir sveit við[88] Sveini sinni skipt til minna dǫð ok drótne góðom, ... (NN § 857!)

Þjóð A. 3: 18: sér hefir svá langs tírar svinns, at æ mun vinnaz, þriú missari þessi þengils hǫfuð fengit.

Þjóð A. 4: 1: staðar hefir stafn í miðio, ..., numit landi.

Þfagr. 10: Hætt hafa sér, þeir er sóttu Sveins fundar til stundum;

ib.: lítt hefir þeim at þreyta þrimr bragningum hagnat[89];

ib.: þó hefir hǫlðvinr[90] haldit, ..., allri Ióta grund með endum ógnsterkr ok Danmǫrku.

ESk. 6: 58: lygi hefir bragna brugðit, ..., skapi blíðu. (Jfr NN § 948.)

ESk. 12: 9: Harðr hefir ǫrt frá iǫrðu élvindr, ..., skipi hrundit.

---

[83] I hs. *halldit* (pappershandskrifter ha *faldat*). [83a] I hs. *snúnað*.

[84] I hs. *Hrister*. [85] I hs. *feingid*.

[86] Se 11 hs. 1 hs. har *þrungn*. [87] Så i 1 hs. 2 hs. ha *strvngit*.

[88] I hs. *nað* (rättat av Arne Magnússon till *við*). [89] I hs. *hagnað*.

[90] I hs. *holldvinr*. F. Jónsson sätter i Skj.D.B: 367 *hǫlða vinr*, vilket synes vara en onödig avvikelse från handskrifterna.

Esk. 13: 2: hafa mono heiðar iǫfra hliðrǫkianda friðom,
. . . . . ., galdrs nauðsyniar valdit.
(Jfr NN § 962.)
Þstf. 2: 3: Fullvíða hefir frǫdum Fiǫruskeifr um her veifat
ib: lystr ok leiri kastat lastsamr ara ens gamla;
Rv. 22: Vindr hefir vǫlsku sprundi vetrarstund frá mundum,
. . . . . ., austrønn skotit[91] flaustum;
Rv. 26: . . . . . því hefer aldar guð valdit[92],
Rst. 24: . . . . . hefi ek þar lokit stefium;
Anon. (XII) C: 28: Því hefik heitit[93] mey mætri mest, ...
(NN § 176!)

Till slut återstå ett par fall av konstruktionen *hafa* + pret part., vilka tarva en särskild diskussion, då deras form eller tolkning är alltför osäker för att de skola kunna inräknas under någon av de förut behandlade typerna.

Hrbl. 37: þær hǫfðo verst unnit, vélta[94] þióð alla.

Vid jämförelse med Sg. 17: *Samir eigi okkr slíkt at vinna, sverði rofna svarna eiða* (se nedan avd. III kap. 1) finner man, att *þær hǫfðo verst unnit* är en sats för sig och att sedan *vélta þióð alla* är epexegetiskt tillagt och styrt av *unnit*. Den andra delen av exemplet bör sålunda behandlas i avsnittet om konstruktionen *vinna* + pret. part. (nedan avd. III kap. 1). Den första delen, *þær hǫfðo verst unnit*, är ett gränsfall mellan typ c och typ ab, i det *verst* kan fattas som ackusativobjekt eller som adverbial (jfr ovan sid. 25). — Emellertid skulle man även möjligen kunna tänka sig, att verserna bilda en sammanhängande sats, som innehåller pluskvamperfektum till uttrycket *þær vinna vélta þióð alla*, varvid *verst* måste fattas som satsadverbial (»på värsta sätt»). Ett sådant pluskvamperfektum låter sig inte klart analyseras och föras till någon av typerna ab, b eller c. Snarast torde det stå närmast typ ab (jfr sid. 49 not 9). Om Hrbl. 37 skall fattas på detta sätt, vilket dock ej är troligt, enär exemplet i så fall är till sin art enastående i den äldsta fornvästnordiskan, så representerar det en analogisk konstruktion (efter typerna c och b).

[91] I hs. *skotid.* [92] I hs. *valldid.* [93] I hs. *heitiđ*
[94] Så i Cod. Reg. Hs:n AM 748,4° har *villta*, vilket också ger god mening.

Ls. 23: ok hefir þú þar·borit,

Denna vers är säkerligen fördärvad, enär en allitterationsstav i versen saknas. Vid jämförelse med Ls. 33: *ok hefir sá bǫrn of borit* synes det troligt, att *bǫrn* skall insättas, varigenom exemplet kommer att tillhöra typ b. Emellertid kan det även tänkas, att det är singularformen *barn*, som överhoppats av skrivaren, varvid exemplet kommer att representera typ ab (jfr nedan sid. 48).

Gðr II. 24: En þa gleymðom[95], er getit[96] hǫfðom[97]
ǫl[98], iǫfurs iǫrbiúg[99] í sal.

Halvstrofen är fördärvad, och ovanstående läsningsförslag är blott en kombination av gissningar. Vad beträffar *er getiþ hǫfðo*, så kan detta vara ett exempel på typ c (ackusativobjekt till *getiþ* finnes ej?) eller på typ ab (*ǫll* skall läsas *ǫl*, vilket är ackusativobjekt till *getiþ*?). Möjligen kunna ytterligare möjligheter tänkas, ehuru de torde vara mindre sannolika. — Angående diskussionen om denna halvsrof se Sijmons-Gering 3: 2: 305!

2. Granskning av typ b.

I föregående kapitel framhävdes det redan förut välkända faktum, att typ a är den normala typen av omskrivningen *hafa* + pret. part. av transitiva verb i den äldsta fornvästnordiskan. I det följande kommer jag nu att granska de enskilda exemplen av typ b för att söka utröna, hur denna konstruktionstyp har uppkommit (exemplen från 1100-talets skaldediktning lämnas dock tills vidare utanför denna undersökning).

Först behandlar jag några fall, som vid en närmare granskning visa sig icke med säkerhet kunna betraktas som exempel på typ b.

Am. 1: Frétt hefir ǫld ófo, þá er endr um gorðo
seggir samkundo.

Stället är omtvistat. Sijmons-Gering (Die Lieder der Edda 3: 2: 364) fatta *ófo* som *ófǫ*, hörande till *ǫld*, och mena, att *frétt*

[95] I Cod. Reg. *gleymþv.* Jfr Noreen: Altisl. Gram.[4] § 534 Anm. 3.
[96] I Cod. Reg. *getiþ.*
[97] I Cod. Reg. *hœfþo.* Jfr Noreen: Altisl. Gram.[4] § 534 Anm. 3.
[98] I Cod. Reg. *œll.* [99] I Cod. Reg. *ior biurg.*

hefir styr ackusativobjektet *samkundo*, till vilket relativsatsen ansluter sig. Då ordställningen i så fall måste anses vara onormalt tillkonstlad, anse de, att *at* i stället för *þá er* vore naturligare, dock utan att insätta det i texten. *Frétt hefir ǫld, at* . . . förekommer en gång hos vardera av skalderna Einarr Gilsson, Þormóðr Kolbrúnarskáld och Arngrímr ábóti (Skj. D. A II: 404, I: 278 och II: 353, citerat efter Sijmons-Gering 3: 2: 364). Denna tydligen ganska vanliga konstruktion är ju av typ ab. Om Sijmons-Gerings tolkning av Am. 1 är riktig, synes konstruktionen *hefir frétt* här stå under inflytande av vanligare konstruktion med *at*-sats, alltså av typ ab.[1] — — — En annan och äldre tolkning (Bugge: Norrœn fornkvæði, Neckel: Edda) är den, att *ófo* är oblik form av *áfa* fem. »tvist» (belagt ev. i Ls. 3 och Sg. 33) och här står som ackusativobjekt till *frétt hefir*.[2] Till slut kan man med en modifikation av denna uppfattning fatta *frétt* som substantiv och *ófo* såsom genitiv av *áfa*, hörande till *frétt* (jfr Fi. 32: *auðranns þess munu um aldr hafa frétt eina firar*). Med denna sista uppfattning innehåller exemplet ingen omskrivning *hafa* + pret. part.

Am. 86: (nú hefir þú enn aukit, þat er nú áðan frágom,)
greipt glǫp stóran: (ǫrt hefir þú þitt erfi!)

Av några utgivare (t. ex. Neckel) fattas *greipt* som pret. part. av verbet *greipa*, men andra (t. ex. Sijmons-Gering) fatta *greipt* som 2 pers. sing. pret. av verbet *grípa*, och denna uppfattning är nog minst lika försvarlig (se Sijmons-Gerings kommentar 3: 2: 401). I fråga om tempusväxlingen kan man jämföra Am. 81: *hét ek þér hǫrðo, hefi ek þik nú mintan* eller de båda omedelbart föregående verserna i Am. 86 ovan.

Vkv. 26: þá nam Bǫðvildr baugi at hrósa, er brotiþ hafði.

Enligt allmän uppfattning[3] höra dessa verser icke samman, utan en lakun ligger mellan dem. Neckel (sid. 117) sätter denna lakun efter *er brotiþ hafði*. Troligare är dock, att lakunen föregått satsen. I Cod. Reg. står också punkt efter *hrósa*, och pappers-

[1] Enklare är ju ock, om man ansluter sig till denna tankegång, att fatta *þá er* temporalt än relativt och låta *samkundo* vara objekt till *gørðo*.

[2] Med denna uppfattning hör exemplet samman med de vid verbet *fregna* nedan sid. 52 nämnda.

[3] Bugge sid. 168, Detter-Heinzel sid. 70 (jfr kommentaren sid. 298), Sijmons-Gering 1: 232 f. (jfr 3: 2: 20), Boer sid 105 (jfr kommentaren sid. 122).

handskrifter ha *þá nam Bǫðvildr baugi at hrósa; bar hann Vǫlundi, er brotit hafði.* Sievers[4] anser, att *er brotiþ hafði* är ett i senare tid tillkommet inskott. Exemplet synes sålunda icke med någon säkerhet kunna betraktas som ett verkligt eddabelägg på typ b.

Gestr 2: Gestr hefir — Geitis rastar galdrs miðiungi skialdar
dunði diúpra benia dǫgg — rǫskligast hǫggvit.

F. Jónsson ändrar handskriftens *rastar* till *hristi* och konstruerar: *Gestr hefr Geitis galdrs hristi rǫskligast hǫggvit; skialdar miðiungi dunði diúpra benia dǫgg.* Härvid erhåller man ett exempel på typ b. Egilsson fattar (Lex. poët. voc. *geitir*) *Geitis rǫst* (»sjökonungens väg») som en kenning för »hav» (jfr *Geitis vegr* och även *Geitis marr, Geitis glaðr* [»fartyg»]) och sammanför *Geitis rastar* med *skialdar galdrs miðiungr.* Havets sköldegalders hjälte» blir då »sjöstridens hjälte», »sjökrigare». Denna tolkning synes mig vara att föredraga, då därvid handskriftens text icke behöver ändras. Med denna uppfattning av helmingen ha vi här att göra med ett exempel på typ c.

Alv. 5: Hverr hefir þik baugom borit?

Detta ställe kan knappast tas som säker representant för typ b, enär det av många betraktas som fördärvat (Sijmons-Gering, Boer, Neckel). Finnur Jónsson tolkar i Lex.poet. *borit baugum* »født (som arveberettiget) til ringe, til arv», och denna tolkning har i varje fall den förtjänsten, att den traderade texten icke ändras. Därom synas flera kommentatorer[5] vara ense, att verbet *bera* här betyder »föda» och icke »bära» l. dyl.[6] Alv. 5 kan sålunda eventuellt sammanhållas med vissa andra ställen, vilkas

[4] Die Eddalieder, klanglich untersucht und herausgeg. von Ed. Sievers sid. 72.

[5] Grundtvig, F. Jónsson, Sijmons-Gering.

[6] Om här konstruktionen *bera e-n e-u* "överväldiga någon med något, begåva någon med något" föreligger (så t. ex. Detter-Heinzel), bör exemplet sammanföras med de sid. 48 ff. nämnda. I så fall har nämligen typ b säkerligen uppkommit genom inflytande från konstruktioner av typ c av verbet *bera* i betydelsen "överträffa". Detta verb står utan objekt i HH II. 38 *(bera af e-m)* och försett med komplement i dativ i HHv. 26 *(bera e-u).* Troligen har i *bera e-n e-u* verbet förlorat ett prefix (se Johannisson: Verbal och postverbal partikelkomposition sid. 57).

tolkning är mera säker och där vi otvivelaktigt ha att göra med exempel på konstruktionstypen b.

Ls. 33: ok hefir sá bǫrn of borit.
HH I. 1: þá hafði Helga, inn hugomstóra,
Borghildr borit í Brálundi.
Anon. (X) 1: B: 6: hefir bǫrn borit byskup níu.

Det synes vara mer än en tillfällighet, att *bera* på tre (ev. fyra) ställen i den äldsta diktningen står i typ b, da det betyder »föda», men däremot ingen gång i typ a, då det har denna betydelse. Detta har säkerligen också en särskild förklaring. *Bera* i betydelsen »föda» hade nog i allmänhet som stående objekt endera av orden *barn* eller *iód*. Då båda voro neutrala, uppkom typ ab: *hon hefir barn (iód) borit*. Därifrån överfördes väl participformen även till fraser, där emot vanligheten ackusativobjektet icke var *barn* eller *iód* utan antingen ett mask. eller fem. sing. eller en plural. Som exempel på den av mig förmodade normalkonstruktionen kunna ett par ställen i Gulatingslagen anföras (citerade efter Sijmons-Gering 3: 1: 289), nämligen kap. 138: *þat heitir ýki, ef maðr mælir um annan, þat er eigi má vera ok eigi hefir verit, kveðr hann vera konu níundu nótt hveria ok hefir barn borit* ..... och kap. 196: *orð eru þau er fullréttisorð heita: þat er eitt, ef maðr kveðr at karlmanni ǫðrum, at hann hafi barn borit.* — — — I fråga om kreatur, där naturligtvis ej denna konstruktion kommer i fråga, är i stället absolut konstruktion belagd, varför även här speciella förutsättningar finnas för uppkomsten av typ b (se nedan).[7]

Eljest intransitiva verb kunna som bekant taga en ackusativ till sig såsom s. k. inre objekt, innehållsobjekt.[8] Utan gräns övergår denna typ av objekt i s. k. produktobjekt, vilka beteckna re-

[7] Genom att *barn* åtminstone från början uppfattats som ett produktobjekt till *bera* »föda», kan man möjligtvis även på exemplen med *bera* tillämpa det resonemang, som i det följande föres angående verb, som oftast stå utan objekt.

[8] Hurusom de s. k. adverbiella ackusativerna i många fall till betydelsen närma sig ackusativobjektet, har förut utvecklats (sid. 24 f.). Det påpekades då, att typerna c och b i många fall utan tydlig gräns gingo över i varandra. Det är givet, att det resonemang, som i det följande föres angående uppkomsten av typ b hos verb, som i vanliga fall stå i konstruktionstyp c, i eminent grad har sin tillämpning på de sid. 25 nämnda exemplen (Vm. 43, Rm. 2) med dylika »adverbiella» ackusativer.

sultatet av verbets handling. Det kan tänkas, att dylika objekt icke voro fullt jämställda med andra ackusativobjekt på grund av betydelseskillnaden. Emellertid är detta ovisst, enär någon bestämd gräns mellan produktobjekt och yttre objekt icke kan dragas. Däremot är det ju synnerligen troligt, att verb, som i vanliga fall voro intransitiva och, då de användes i omskrivning med *hafa*, sålunda tillhörde typ c, då de försågos med innehålls- eller produktobjekt, därvid behöllo sin vanliga konstruktion, varigenom de kommo att tillhöra typ b. Härigenom kunna flera exempel på typ b i den äldsta diktningen förklaras.

Fm. 23: nú hefir þú sigr vegit ok Fáfni um farit.

Vega är i Eddan i de flesta fall intransitivt verb, antingen utan komplement eller med *at* + dativ.

ÞHjalt. 1: þar hefir hreggdǫggvar hǫggvit . . . . sólar
elfar skins firi ulfa Eiríkr í dyn gefra.

Hǫggva står här med produktobjekt. Utan objekt möta vi verbet flerstädes (t. ex. i Eddan Rm. 3), och en konstruktionstyp c vid detta verb ha vi påträffat hos Hást. (ovan sid. 41) och troligen hos Gestr (ovan sid. 47).

Akv. 40: óðan hafði hann sik drukkit.

Drekka står ofta utan objekt, och den här ifrågavarande konstruktionen utgår ju från en sådan användning: *hafði hann drukkit, svá at hann var óðr.*[9]

[9] Besläktade med detta sista exempel äro ett par andra.

Gðr II. 30: þann hefi ek allra ættgǫfgastan
fylki fundit ok framarst nøkkvi.

Verserna äro säkerligen att uppfatta som en satsförkortning, som man kan förtydliga genom att insätta infinitiven *vera* och som med prosaisk ordföljd skulle lyda: *ek hefi fundit þann vera allra ættgǫfgastan fylki ok framarst nøkkvi*, d. v. s. *ek hefi fundit, at sá er allra ættgǫfgastr fylkir ok framarst nøkkvi.* Utom att sammanhanget talar för denna tolkning, göres den särskilt sannolik genom användningen av adverbet *framarst* i stället för adjektivet *fremstan*. Ett adverb som predikatsfyllnad är ej ovanligt, men som attribut torde däremot adverb (förutom *svá*, jfr Nygaard § 73 Anm.) icke förekomma. (Háv. 21: *Vesall maðr ok illa skapi hlær at hvívetna* synes vara ett enastående exempel härpå i hela den fornvästnordiska litteraturen, men här är *illa skapi* troligen brakylogi för *illa skapi farinn* [jfr Sijmons-Gering 3: 1: 90].) Vill man bestämma, vad som varit avgörande för valet av typ b i Gðr II. 30, skulle man sålunda vara böjd att

Utan gräns övergår som sagt produktobjektet i vanligt yttre objekt. Även vid detta har emellertid det tidigare förda resonemanget giltighet, nämligen att ett verb, som oftast är intransitivt och sålunda i omskrivning med *hafa* tillhör typ c (ev. undergrupp cc), då det mot vanligheten har ackusativobjekt, behåller sin neutrala form i pret. part., varvid konstruktionen kommer att tillhöra typ b. Sådana exempel finna vi i mängd i den äldsta diktningen.

Fm. 4: er hefk þik vápnom vegit.
HH I. 14: Settiz vísi, þá er vegit hafði
Álf ok Eyiólf, ...
HolmgB. 9: Nú hefek . . . . Tanngnióst vegit manna
. . . . tigar fiórða.

Om den i äldre tid vanliga konstruktionen vid *vega* se föregående sida. Jfr även Yngl. 20 (ovan sid. 30).

HHv. 15: úrgan stafn ek hefi opt búit.

Búa är ju ofta intransitivt och betyder då »bo».[10] Då det är transitivt, betyder det vanligen »bereda, iordningställa, utrusta». Om *búa úrgan stafn* här har associerats närmast med uttryck av typen *ríða gǫtu eina* (med s. k. adverbiell ackusativ) eller om det närmast uppfattats som en vanlig transitiv konstruktion, är en fråga utan betydelse.[11] Säkert torde det vara, att uttrycket av tanken hållits samman med andra uttryck, i vilka *búa* betytt »bo», och icke med sådana fraser, i vilka *búa* betytt »iordningställa».

Od. 23: kvóðoz okkr hafa orðit bæði.

---

säga, att inflytande från typ ab föreligger. Emellertid är ju släktskapen mellan Akv. 40 och Gðr II. 30 mycket påfallande; den språkligt sett nydanande faktorn är i båda exemplen en och densamma : en underordnad sats uppträder i form av en satsförkortning, som (till en del) är objekt till huvudsatsens predikatsverb. — Av alldeles samma byggnad som Gðr II. 30 är

ÞjóðA. 1: 6: hvar hafi gumnar gerva geirhríð fregit meiri?
(För detta exempel jfr ock sid. 52 nedan.)

[10] Att det starka verbet *búa* i urgermanskan eventuellt haft transitiv betydelse och att det i litterär tid förefintliga *búa* i så fall vore en sammansmältning av två äldre verb (v. Friesen i Symbolae philologicae O. A. Danielsson . . . dicatae sid. 90 f.), har i detta sammanhang ingen betydelse.

[11] Se härom sid. 24 f.

Verbet *verða* är ju så gott som alltid intransitivt. Detta ställe är liksom andra, vilka innehålla transitivt *verða*, till betydelsen omtvistat. I varje fall synes det säkert, att det transitiva verbet på ett eller annat sätt kommit att få alldeles samma form som det intransitiva, och vare sig nu överensstämmelsen i konjugation är ursprunglig eller sekundär, har den tydligen åstadkommit, att även det transitiva *verða* i omskrivning med *hafa* uppträder med pret. part. i neutral form.

De nu närmast diskuterade exemplen av typ b ha visat sig stå under inflytande av konstruktioner av typ c. Detta gäller också en rad exempel, som skola behandlas i det följande. Dessa visa sig närmare bestämt stå under inflytande av konstruktioner av grupp cc.

Skm. 33: en þú fengit hefir gambanreiði goða.

Þjsk. 4: 5: . . . . . hefir drengr skaða fengit
sér á-sléttri eyre, svarre, báts ok knarrar.

Fá är på flera ställen i Eddan belagt med genitivkonstruktion (t. ex. Háv. 106, Hm. 30 [ovan sid. 40]), och på de två ovan citerade ställena kan komplementet formellt sett stå i genitiv, varigenom de skulle representera grupp cc.[12] I fråga om Skm. 33 är det naturligtvis väl möjligt att uppfatta konstruktionen på detta sätt, och möjligen gäller detta även Þórleifr jarlsskálds helming. — I detta sammanhang bör man också observera, att i Eg. 3: 23 (ovan sid. 30), där ackusativkonstruktion föreligger, typ b, om den icke är ursprunglig, i varje fall tidigt inträngt, ehuru utbytet av typ a mot typ b här utgjorde en relativt stor ändring (*fengnar*: *fengit*, jfr sid. 29).[13]

Gðr I. 3: hver sagði þeira sinn of trega,
þann er bitrastan um beðit hafði.

Fi. 48: hefik minn vilia beðit.

---

[12] Så fattat kan även Háv. 40 (ovan sid. 19) vara exempel på typ cc.

[13] Påpekas bör ock i detta sammanhang den tydligen ganska gamla varianten *þvít (þann) sigr hǫfum fengit* till Torf-Ein. 2: 6: *því at sigri vér rǫðum*. Den senare läsarten finnes i Heimskringlahandskrifterna K och F, i Fagrskinna A samt i Flatöboken, den förra i Jöfraskinna 1, i margen i Fagrskinna A samt i Orkneyingasagans handskrifter AM. 332 och AM. 762.

Bíða »vänta» är dels absolut verb, dels står det med ett komplement i genitiv. I *bíða* + ackusativ »uppleva, utstå» har troligen ett prefix gått förlorat.[14]

Br. I. 8: d: Gamalla øxna nǫfn hefik gǫrla fregit.
Yngl. 6: Ok ek þess opt um Yngva hrør
fróða menn um fregit hafða.
Hornkl. 2: At leikarum ok trúðum hefi ek þik lítt freget.

Fregna »fråga» står ofta utan personligt objekt med det efterfrågade i genitiv eller styrt av *at* eller *um*. I *fregna* + ackusativ »erfara» (t. ex. Br. I. 8: d) har kanske ett prefix förlorats.

Vm. 46: þá er þessa hefir Fenrir farit.

Fara är vanligen intransitivt, i betydelsen »fördärva» försett med ett komplement i dativ. I *fara* + ackusativ »hinna fatt» har troligen ett prefix gått förlorat.

Korm. 2: 60: drykk hefik yðr of aukit Aureks . . . .
Sigv. 7: 7: Áslakr hefir aukit . . . . . .
. . . . . frændsekio . . . .

Auka kan i fornvästnordiskan konstrueras på flera olika sätt. Antingen användes konstruktionen *auka e-t e-u* med en instrumental dativ (»öka ngt med ngt») eller ock auka *e-t e-m* med en dativus commodi et incommodi (»tillfoga ngn ngt»). Vad man

[14] Jfr Ingerid Dal i Norsk Tidskrift for Sprogvidenskab 4: 180. — Det kan kanske synas innebära en svårighet för möjligheten av analogisk påverkan från det intransitiva *bíða* på det transitiva verbet att antaga, att detta senare varit prefigerat. Man kan mena, att *bíða* icke gärna skulle kunna inverka på *of bíða* (< **ʒaƀiðan*), enär de till formen voro tydligt åtskilda. Men nu förhåller det sig så, att i de nordiska språken liksom i de västgermanska prefigering blev regel vid pret. part. även vid sådana verb, som i andra former icke hade något prefix. Ansatser till denna utveckling finnas redan i gotiskan (Streitberg i PBB 15: 173). I de fornvästgermanska språken har tendensen blivit till en ganska fast regel (se t. ex. van Swaay: Het prefix *ga-*, *gi-*, *ge-*, zijn geschiedenes en zijn invloed op de "actionsart" etc. sid. 74 f., 304 punkt 14 [jfr 301 not 1] och därstädes citerad litteratur). Även inom de nordiska språken har en sådan regel en tid varit gällande (Kuhn i Ergänzungsheft z. Zeitschrift f. vergl. Sprachf. N:o 8 sid. 70, 89, 91; Dal i Norsk Tidskrift f. Sprogv. 4: 197). Men nu gäller ju den här omdebatterade analogiinverkan just pret. participet, och i denna verbform voro en tid (enligt Kuhn c:a 700—900) de oprefigerade och de prefigerade verben alldeles lika, d. v. s. *bíða* hette i pret. part. *of beðit* liksom *of bíða* hette *of beðinn* (*-it* etc.).

tillfogar kan sålunda stå i dativ eller i ackusativ.[15] Att ackusativobjektet i den förstnämnda konstruktionen saknas, förekommer t. ex. i Am. 40: *ef þú eykr orði.* Såväl i Korm. 2: 60 som i Sigv. 7: 7 k u n n a komplementen formellt vara dativer, varför exemplen måhända tillhöra typ cc. I varje fall stå de säkerligen under inflytande av dylika konstruktioner vid verbet *auka.*

Háv. 7: Heldr hǫfum heipter goldet, Hallgrímr, saman allir
. . . . . Þióðreks sonum stórar.
Ótt. 2: 16: Lýtande, hefir lióto lands rǫðǫndum, branda,
umstillingar allar, ifla foldar, goldit.

Gialda står i betydelsen »umgälla» med sakobjektet i genitiv och har då ofta inget personobjekt.[16] Då både person- och sakobjekt finnas, synes sakobjektet i regel stå i ackusativ och personobjektet i dativ, ehuru man skulle vänta en konstruktion av samma art som vid verbet *hefna,* nämligen *gialda e-s e-m.* Ett enstaka exempel på en sådan konstruktion påträffas ock hos Þormóðr Kolbrúnarskáld (se nedan avd. III kap. 1 [undergrupp cc]). Emellertid är den redan omtalade frasen *gialda e-s*[17] nog för att typ b vid detta verb skulle kunna uppkomma genom inflytande från en konstruktionstyp cc.

Orkesta: **inulfr⟨⟨a⟩⟩hafiRąnklati · þrukialtakat**
Lingsberg 2: **ąnhafþiąnklanti tuhkialtakit** +
Sigv. 11: 6: Himin þóttumz þá heiðan hafa, er landa krafðir,
lofðungs burr, ok lifðir, landfolk tekit hǫndum.

Allmänt anses, att *taka* äldst betytt »beröra», och i gotiskan, där *tekan* har just denna betydelse, styr verbet dativ. Denna konstruktion finnes som en sällsynthet bevarad även i fornvästnordiskan, t. ex. i uttrycket *taka fari* eller i Sigv. 3: 20 (nedan avd. III kap. 1 [undergrupp cc]). Men verbet har från äldsta tid även en mängd andra användningar, i vilka det är intransitivt, t. ex. *taka á* + dat. (Grm. 42), *taka við* + dat. (t. ex. Skm. 37), *taka þangat* (Hrbl. 57), *taka í ketil* (Gðr III. 7), *taka til* + gen. (Skm. 15, Vell. 4 [se ovan sid. 35]) o. s. v.

Av de återstående 14 exemplen på typ b k u n n a följande 7 ursprungligen väl tänkas ha tillhört typ a, enär den ändring,

---

[15] Sålunda användes såväl *auka e-t á e-t ofan* som *auka e-u á e-t ofan.*

[16] Jfr *fregna* ovan. [17] Jfr Gðr I. 26 ovan sid. 40.

som behövt göras av participets form, för att typ b skulle uppstå, är mycket obetydlig.[18]

Háv. 9: Þvíat ill ráð hefir maðr opt þegit
annars brióstom ór.
Háv. 110: Baugeið Óðinn hygg ek at unnit hafi.
HH II. 3: Nú hefir hǫrð dømi hildingr þegit.
Sg. 26: Þeir sér hafa svárt ok dátt
en nær numit nýlig ráð[19].
Eirm. 6: Þvíat margu lande (sagðe Óðenn) hann hefir mæki roðet
ok blóðogt sverd borit.[20]
Anon. (X) 1: B: 8: Nú hefir stafn-Val Stefnis . . . . . .
felliveðr af fialli fiallrǫnt brotit allan.
Þloft. 2: 1: Giǫld hefi ek marka malmdyns fyrir hlyn
framm fimm tigu forvíst borit.

Beträffande HH I. 55: *er þú felt hefir inn flugar trauða iǫfur* kan visserligen också den ursprungliga avfattningen ha varit *er þú feldan hefr* (jfr *fengnar*: *fengit* i Eg. 3: 23 och *ristna*: *ristit* hos Tiǫrvi ovan sid. 30), men om man jämför samma dikts strof 14 (ovan sid. 50): *Settiz vísi, þá er vegit hafði Álf ok Egiólf, ...*, synes det sannolikare, att *fella* här genom analogi konstruerats liksom det likbetydande *vega*.

Då vi däremot påträffa typ b på följande tre ställen:

Eyv. 3: 12: . . . . . svá hǫfom inn sem Finnar
birkihind um bundit brums at miðio sumri;
GSúrs. 25: Segia menn, at manni miǫð-Hlín hafi sínum
fiarðarelgs um folgit fleyvangs hugi ranga;
Ólhelg. 11: lind hefir laufi bundit línu iǫrð í Gǫrðum;

synes det tämligen omöjligt att här finna någon särskild förklaring för typens användande.[21] Hos Sigvat finna vi ytterligare

[18] Jfr sid. 29 och observera exemplen på dylika ändringar sid. 30.

[19] Detta exempel bör dock förklaras på annat sätt, se nedan sid. 106 f.

[20] Om den bristfälliga traditionen av Eiríksmál se J. Sahlgren: Eddica et scaldica I: 4 ff.

[21] Observeras bör dock, att i intet av de tre exemplen insättande av typ a skulle medföra brott mot versteknikeu. Då i Eyv. 3: 12 såväl ackusativobjektet som pret. participet i vissa handskrifter äro traderade i avvikande former och då läsningen av GSúrs. 25 i fråga om åtskilliga ord är mycket osäker, synes

tva exempel på ett dylikt intrång från typ b:s sida på typ a:s område, utan att något speciellt analogiinflytande från typ c kan göras gällande. Dessa äro:

Sigv. 3: 13: Átt hafa sér, þeir er sótto, sendimenn fyr hendi,
Sygna grams með sagnir siklinga, fǫr mikla.
Sigv. 3: 15: Oss hafa augu þessi íslenzk, kona, vísat
brattan stíg at baugi biǫrtum langt hin svǫrto.

Här måste den ursprungliga redaktionen ha haft typ b, enär såväl *átta* i Sigv. 3: 13[22] som framför allt *vísaðan* i Sigv. 3: 15[23] icke gå in i dróttkvætts versschema. Alldeles jämförligt med Sigv. 3: 13:ʼär

ÞjóðA. 1: 5: . . . . . átt hafa þeira sáttir
skemra aldr enn skyldi, ...

Ovan ha 49 exempel på typ b (= samtliga belägg från runlitteraturen, från Eddan och från skaldediktningen fram till c:a 1100) behandlats. Av dessa har jag först utskilt 4 (ev. 5) belägg, vilkas tolkning eller läsning var så osäker, att de icke kunde tas som representanter för typ b (Am. 1, Am. 86, Vkv. 26, Gestr 2, ev. Alv. 5). Angående 5 (ev. 6) exempel visade jag, att inflytande från typ ab kunde tänkas föreligga, ehuru man även kunde tänka sig, att typ c i dessa fall vore den analogiverkande faktorn (Ls. 33, HH I. 1, Anon. (X) 1: B: 6, Gðr. II: 30, ÞjóðA. 1: 6, ev. Alv. 5). I fråga om 25 exempel visade jag, att inflytande från typ c måste anses föreligga (Vm. 43, Rm. 2, Fm. 23, ÞHjalt. 1, Akv. 40, Fm. 4, HH I. 14, HolmgB. 9, HHv. 15, Od. 23, Skm. 33, Þjsk. 4: 5, Gðr I. 3, Fi. 48, Br. I: 8 d, Yngl. 6, Hornkl. 2, Vm. 46, Korm. 2: 60, Sigv. 7: 7, Háv. 7, Ótt. 2: 16, Orkesta, Lingsberg 2, Sigv. 11: 6). Av de återstående 14 exemplen voro 7 så beskaffade, att man icke kunde vara säker på att typ b där tillhörde den ursprungliga avfattningen av resp. dikter (Háv. 9, Háv. 110, HH II. 3, Sg. 26[24], Eirm. 6, Anon. (X) 1: B: 8, Ólhelg. 11, Þloft. 2: 1). I fråga om de 7 återstående ställena kunde man göra troligt eller rent av be-

---

det rätt sannolikt, att de båda 900-talshelmingarna i traditionen haft en föga fast form, och otänkbart är det sålunda kanske ej, att *bundit, folgit* i dessa båda exempel ha avlöst äldre *bundna, folgna* (jfr Tiǫrvi sid. 30).

[22] Jfr NN §§ 2330, 2422. [23] Brate: Fornnordisk metrik § 23.

[24] För detta exempel utlovades en förklaring i annat sammanhang.

visa, att typ b hört till den ursprungliga redaktionen av resp. dikter (HH I. 55, Eyv. 3: 12, GSúrs. 25, Ólhelg. 11, Sigv. 3: 13, Sigv. 3: 15, ÞjóðA. 1: 5).

Av denna undersökning framgår sålunda otvetydigt, att typ b, då den uppträder i den äldsta litteraturen, huvudsakligen beror på analogiverkan från typ c. När väl typ b på detta sätt kommit allmännare i bruk, är det givet, att den i sin tur blev analogiverkande, varigenom typ b kom att användas jämväl vid verb, hos vilka någon association med typ c icke kan tänkas (i det måhända äldsta fallet av sådan natur kan man kanske rentav urskilja, vilket verb som varit analogiverkande: *vega* ~ *fella* i HH I. 55). Någon allmännare spridning synes denna vidsträcktare användning av typ b först få på 1000-talet.

Betraktar man nu kritiskt materialet från 1100-talet, finner man, att 3 av de 19 exemplen äro av sådan typ, att ett inflytande från typ c k u n n a t vara orsaken till deras användning (Bkrepp. 9, Rv. 6, Od. 2). Av de övriga 16 exemplen äro 7 sådana, att typ b k u n d e vara resultatet av en senare obetydlig ändring från typ a, vare sig denna föregått inom muntlig eller skriftlig tradition (Gisl 1: 12, ESk. 6: 23, Ív. 46, Rv. 25, Has. 10, Od. 26, Leið. 14). Övriga 9 exempel på typ b (Gisl 1: 14, Gullás. 2, ESk. 6: 71, ESk. 6: 71, Has. 8, Has. 17, Nkt. 40, Leið. 4, Leið. 44) måste ha tillhört den ursprungliga avfattningen av resp. dikter.

Jämför man nu detta resultat med motsvarande förhållanden i Eddan och skaldediktningen fram till 1100, finner man en tydlig skillnad. Av 43 exempel på typ b från denna period voro högst 7 av sådan natur, att de icke kunde förklaras genom inflytande från typ c, samtidigt som man saknade stöd för ett antagande, att typ b i dessa fall vore en oursprunglig läsart. Av dessa 7 exempel härstammade de 3 säkraste från 1000-talet. Under 1100-talet finna vi däremot 9 dylika exempel av 19 föreliggande. Alldeles som man kunde vänta sig, finner man sålunda, att typ b under 1000- och 1100-talen går så kraftigt framåt, att man, om man saknade äldre material än från år 1000, ej skulle med någon säkerhet kunna bedöma typ b:s ursprung.

* *
*

Enär man skulle kunna tro, att ackusativobjektets plats i förhållande till pret. participet varit av stor betydelse för uppkomsten av typ b, vill jag nedan med en tabell visa, att ordföljden spelat en synnerligen underordnad roll vid utbildandet av denna konstruktionstyp.

Text	Typ a		Typ b[25]	
	Ack.-obj. *före* pret. part	Ack.-obj. *efter* pret. part	Ack.-obj. *före* pret. part	Ack.-obj. *efter* pret. part
Eddan	34	10	18	4
Skaldediktning före c:a 1000	26	15	10	1
» c:a 1000—c:a 1100	23	7	5	5
» c:a 1100—c:a 1200	13	10	9	10
Summa	96	42	42	20

3. I den äldsta fornvästnordiska prosan.

Det skulle vara en onödig vidlyftighet att här uppföra den stora mängd exempel pa konstruktionen *hafa* + pret. part., som förekommer i den äldsta fornvästnordiska prosan. Då typ c icke längre vid denna tid har något intresse, eftersom dess uppkomst redan ligger långt tillbaka i tiden och dess byggnad och användning överensstämmer med vad vi lärt känna under de tidigare perioderna[1], kommer jag icke att ge nagon redogörelse för dess förekomst i den äldsta prosan. Intressant är däremot att se, huru typerna a och b fördela sig i de olika prosaverken.

Innan vi ga att granska detta, vill jag blott förutskicka ett par allmänna synpunkter. Typ a dör aldrig ut utan användes alltjämt i de moderna nordiska språken men har nu en från typ b avvikande betydelse, i det att den lägger huvudvikten vid resultatet, medan typ b lägger huvudvikten vid den utförda handlingen (jfr t. ex. nusvenska: *jag har redan två brev skrivna, och snart är ytterligare ett färdigt* gentemot *nu har jag skrivit två brev, och nu skriver jag inte mera i kväll*). Att i en fornspråklig

[25] Jag bortser från de 4 å sid. 45 ff. såsom osäkra betecknade fallen.

[1] Om en novation i fråga om det neutrala pret. participets form, som visar sig i den äldsta prosan, se nedan sid. 64 ff.

text avgöra, när huvudvikten lägges på resultatet eller när den lägges på den utförda handlingen, är många gånger omöjligt. Det kriterium, man nu finner i pret. participets ställning i förhållande till objektet, är oanvändbart på äldre texter, eftersom man finner, att även pret. part. i typ b ofta ställes efter objektet (härom se sid. 66). Undersöker man emellertid frekvensförhållandet mellan typ a och typ b i en modern text, finner man att typ a befinner sig i utpräglad minoritet. Skulle man våga förutsätta, att frekvensförhållandet mellan betydelsekategorierna resultativum å ena sidan och perfektum, resp. pluskvamperfektum a andra sidan även i de äldsta fvn. prosatexterna varit ungefär densamma som i moderna texter, så skulle den oegentlighet, som kan tänkas uppkomma genom att denna betydelsedifferens, som i våra dagar vidmakthåller skillnaden mellan typ a och typ b, i äldre tid icke kan från fall till fall konstateras, vara utan betydelse för totalbilden. Skulle man vilja hävda, att typ a i de äldsta prosatexterna till betydelsen i allmänhet motsvarar vår moderna typ a, en uppfattning, som säkerligen är felaktig (jfr Ljunggren: Om supinum och dubbelsupinum, sid. 7), så måste man ju även i sa fall konstatera, att en utveckling ägt rum, varigenom resultativa uttryck alltmera avlösts av uttryck för fullbordad handling, d. v. s. en sammanställning av beläggen på typ a och typ b vore även i så fall lika belysande för den historiska utvecklingen.

Då man undersöker handskriftstexter, måste man betänka att det språk, som möter i handskrifterna, i allmänhet har fixerats före den tid, då manuskripten skrevos. Å andra sidan är det väl bekant, att forntidens avskrivare icke slaviskt följde sina förlagor utan ofta nöjde sig med att återgiva förlagans innehåll men moderniserade språkdräkten. Vidare ha vi i fråga om åtskilliga handskrifter (t. ex. homilieböckerna) inga fasta hållpunkter, då det gäller att bedöma förlagornas ålder, i fråga om andra (t. ex. Grágás) kan man förutsätta, att en ursprunglig text under tidernas lopp åtskilligt utvidgats. Under sådana förhållanden är det ytterst vanskligt att avgöra, huruvida fördelningen av typerna a och b i en viss handskrift representerar det språkskick, som var gängse ungefär vid tiden för nedskrivningen eller ett vida äldre.

Till slut måste man uppmärksamma, att när två olika språkliga möjligheter stå till buds för att uttrycka samma tanke, det vanligen uppstår en stilistisk skillnad mellan dem. Om det ena

uttryckssättet representerar ett äldre språkskick, det andra ett yngre, får oftast det förra en högtidligare stilistisk valör. Da typerna a och b som vi sett alltifrån 1000-talet förekommo vid sidan av varandra, utan att syntaktiskt-grammatiska förhållanden voro avgörande för valet av konstruktion, måste denna sista synpunkt tillmätas ganska stor betydelse. Materialet[2] uppdelas därför i det följande i 1. religiösa texter, 2. lagar, 3. sagor och närstående litteratur och 4. diplom.

1. Religiösa texter.

A. Isländska.

Cod. AM. 237 fol.	3 a : 0 b
Elucidarius	0 a : 0 b[3]

[2] Endast ett representativt urval av de äldsta, systematiskt excerperade texterna medtagas. — Som redan förut nämnts (sid. 8), representera de äldsta fornöstnordiska texterna ett vida yngre språkskick i fråga om *hava*-konstruktionen än den fornvästnordiska 1200-talsprosan i allmänhet. Sålunda ha säkra exempel på typ a icke anträffats i de helt eller delvis excerperade fornsvenska och forndanska lagtexterna, ehuru man har rätt att vänta, att vid en fullständig genomgång av samtliga dessa texter åtminstone ett och annat sådant fall skulle anträffas, där typ a har den i modern tid vanliga resultativa betydelsen. Ett undantag påträffas dock, Gutalagen. Där finner man icke mindre än 6 exempel på typ a (5: 3, 5: 7, 6: 13, 30: 5, 30: 13, 44: 22, citerat efter Pippings utgåva), av vilka flera äro av sådan natur, att man icke i fråga om dem har större anledning att anta resultativ betydelse än i fråga om de fornvästnordiska prosamotsvarigheterna. Frekvensförhållandet mellan typ a och typ b är i Gutalagen 6 a : 13 b.

[3] Att alla exempel på *hafa*-konstruktion saknas i den 66 kvartsidor omfattande Elucidariushandskriften, åskådliggör tydligt vådan av att ur översättningar från latin draga slutsatser om förekomsten eller betydelsen av dylika omskrivningar i ett visst språkskede. Av den tämligen rikhaltiga fornvästnordiska litteraturen veta vi, att konstruktionen *hafa* + pret. part. var långtifrån ovanlig omkring år 1200, men skulle man döma efter förhållandena i Elucidariushandskriften, skulle man anta, att den ännu vid denna tidpunkt icke hade utvecklats i fornisländskan. Orsaken till att *hafa*-konstruktionen saknas i Elucidarius, är helt enkelt den, att den icke förekom i den latinska förlagan; översättaren har återgivit den latinska textens perfectum (logicum) och plusquamperfectum, vilka tempora där uttrycktes med hjälp av ett enda ord, med preteritum, och detta återgivande bör såvitt man kan se icke ha verkat stötande för språkkänslan, ty man träffar i de fvn. texterna ideligen på exempel, där preteritum användes i stället för väntat perfektum eller pluskvamperfektum (jfr Nygaard §§ 174 Anm., 178 b). — Den fornisländska Elucidarius är i fråga om frånvaron av konstruktionen *hafa* + pret. part. mycket

St. hom.	50 a[4] : 61 b
Cod. AM. 655 4° (fragm. I—VIII, XII, XIII, XIX och XXIII)	22 a[5] : 31 b
Cod. AM. 677 4°, äldre delen	30 a[6] : 26 b
Cod. AM. 686 b	4 a : 1 b
Cod. AM. 645 4°, äldre delen	28 a : 35 b
B. Norska.	
Cod. AM. 655 4° (fragm. IX)	1 a : 3 b
No. hom.	19 a[7] : 44 b
varav i de partier, som ej finnas i Ol. h., 16 a : 29 b.	
2. Lagar.	
A. Isländska.	
Fragm. av Grágás (Cod. AM. 315 d och c)	2 a : 0 b
Grágás (Konungsbók)	153 a[8] : 84 b
B. Norska.	
De äldsta fragmenten	2 a : 5 b
varav i Cod. AM. 315 F 1 a : 0 b	
Oslo riksarkiv I B 1 a : 0 b	
Cod. AM. 315 e 0 a : 5 b	
Äldre Gulatingslagen	52 a[9] : 38 b
3. Sagor och närstående litteratur.	
A. Isländska.	
Fragment av leg. Olafssagan (Oslo riksarkiv, membr. 52)	1 a : 4 b
Cod. Ups. Delag. 11 4° av Snorra Edda	2 a : 31 b
B. Norska.	
Den legendariska Olafssagan (Cod. Ups. Delag. 8)	15 a : 71 b
Olaf Tryggvasons saga (Cod. AM. 310 4°)	8 a : 82 b

lärorik även för bedömande av motsvarande förhållanden i översättningar från latin till andra språk, t. ex. i Ælfrics fornengelska grammatik (jfr Hoffmans ohållbara och varandra motsägande tolkningar i Die Entwicklung des umschr. Perf. sid. 40) eller i den fornhögtyska Tatian (se nedan sid. 126 ff.).

[4] Därtill komma 4 exempel av den typ, som behandlas nedan sid. 76.

[5] Därtill kommer 1 exempel av den typ, som behandlas nedan sid. 76.

[6] I tre exempel är typ a direkt överflyttning av den latinska konstruktionen, nämligen Leif. 48:1, 48:3 och 51:2, där *Biþ ec þic hafþu mic undan þeginn* återgår på den latinska förlagans *rogo te, habe me excusatum* (Migne: Patr. lat. 76: 1265 ff.).

[7] Därtill kommer 1 exempel av den typ, som behandlas nedan sid. 76.

[8] Därtill komma 15 exempel av den typ, som behandlas nedan sid. 76.

[9] Därtill komma 6 exempel av den typ, som behandlas nedan sid. 76.

Fragment av Olaf Tryggvasons saga (Cod. Ups. Delag. 4—7)	0 a : 3 b
Fragment av Fagrskinna (Oslo riksarkiv, membr. 51)	1 a : 1 b

4. Diplom.

Norska[10].

Dipl. norv. I nr 3	0 a : 3 b.

Ett par resultat kunna utläsas ur dessa tabeller.

1. Lagarna representera ett äldre språkskick än de övriga litteraturarterna. Detta betyder i första hand, att stora delar av lagtexten i relativt fixerad form troget traderats från en vida äldre tid, men man måste också taga med i beräkningen, att även nyare stadganden kunde ges en medvetet arkaisk språkdräkt (juridisk stil).

2. Sagorna representera ett relativt ungt språkskick, medan de religiösa texterna inta en mellanställning mellan lagarnas och sagornas språk. Troligen möter oss i sagorna ett språk, som står det talade mycket nära, medan de religiösa urkunderna till största delen genom ordagrann tradition från äldre tid, till någon del kanske ock genom medveten arkaisering säkerligen står det talade språket mera fjärran.

I prosatexterna möter man ett par företeelser, som tarva en nagot utförligare behandling. Först och främst påträffa vi i prosatexternaa de äldsta, i det hela dock osäkra, exemplen på utelämnande av hjälpverbet *hafa*.[11] Dessa äro:

655 4° Fr. III: 2r: 1: þa kom inn farandi ikirkio saes daiþr verit oc . . .

[10] I de äldsta isländska (Reykiaholts måldagi, skiftesurkunderna från Spákonuarfr och Hornafiorð) saknas belägg.

[11] I Eddan träffas intet, i skaldediktningen före c:a 1200 ett enda, dock osäkert, exempel på denna företeelse, nämligen

Arn. 5: 15: Enn var sú er Engla minner egghrið; ne mun síðan
hǫr við helming meira hringdrifr komit þingat;
(Se Nordals utgåva av Orkneyingasaga sid. 64, jfr NN § 832.)

Nordal och Kock anta, att *komit, komid*, som handskrifterna ha, är fel för *koma*; enklare vore att förstå *komit* som yngre ändring av äldre *kominn* (helmingen finnes blott i de båda relativt unga handskrifterna Flatöboken och Ups. R. 702 [Nordals utgåva sid. XXVI, 64]), varigenom man erhölle en mycket vanlig uttryckstyp (se sid. 99). Uteslutet är naturligtvis ej, att *hafa* kunde

Morgenstern insätter *hafþi* (sid. 50).

Leif. 79: 11: þa svnir hann oss dómi at ver megim vętta oss þangat quomo es ver vitom aþra comit.

Jfr lat. *omnipotens Deus ... adjungit exempla, ut omne quod impossibile credimus, tanto nobis ad sperandum fiat facilius, quanto per hoc transisse jam et alios audimus* (Migne: Patr. lat. 76: 1284).

Bjarnarson tillägger *hafa*.

St. hom. 50: 32: Hafe nu iþron aNmarkaNa þeir er haft hynþe (!) mvnvþa.

h i *hynþe* kan här vara spår av *hafa* eller *hǫfþo* i förlagan. F. ö. föreligger här ett specialfall, i det verbet *hafa* finns i föregående sats (jfr Nygaard § 29). Jfr ock till stället Vrátný i Ark. 33: 145.

St. hom. 161: 29: eige fyrþui at hann hafi hvártki uphaf ne eNda siálfr. sa es eí veret. oc á vallt mun vera.

Wisén tillägger *hefer* efter *eí*. Jfr dock även Larsson: Svar på professor Wiséns »Textkritiska anmärkningar till den stockholmska homilieboken» sid. 54 f.

Ol. h. 19: 5: spyr hann siðan hvat hann ætlat hvesso fara míndi.

Unger tillfogar *hœvir* efter *hann*. *ætlat* kan här vara skrivfel för *ætlar*.

Ol. h. 35: 22: Oc lanzlagum þæim er hann gaf. Oc siða (!) veret hværr konongr skylldr at hallda.

Om redan flera av dessa 6 exempel på utelämnande av *hafa* i bisats kunna misstänkas bero på skrivfel[12], gäller denna misstanke i ännu högre grad de 4 första av följande 5 exempel på utelämnande av *hafa* i huvudsats[13]:

---

utelämnas i ett dylikt fall redan på 1000-talet, eftersom man hade uttrycken *hringdrífr hefir komit þingat* och *hringdrífr er kominn þingat* och man i anslutning till det senare även kunde säga *mun hringdrífr (vera) kominn þingat*.

Ett säkert exempel på dylikt utelämnande av *hafa* efter *mun* finna vi i en dikt, som troligen härstammar från 1200-talet (Heusler-Ranisch: Eddica minora sid. LXXII)

Schelt. C: 4: bróðir minn, þótt sæti brautu nær,
mundi eigi betr um boðit.

[12] Såsom exempel på dylik överhoppning av ett ord utan att något särskilt skäl därför kan anges, kan man anföra Ol. h. 107: 12: *En aðr hafðe hon blind .xiij. vætR:*

[13] I det redan av Grimm (Deutsche Grammatik IV: 202) anförda svenska runexemplet, Mervalla (Sv. run. 3: nr 198) **h[n] · uft · siklt · til · simkala** . . .

St. hom. 176: 10: þat langa æfe veret es licamr stephanuss leyndesc i iorþo.

Wisén tillägger *hefer* efter *þat*.

Ol. Tr. 43: 9: faþir hans var af lifi tekinn oc ræntr rikinu allu Olafr. oc i utlegð verit lengi ibarnǫsku fra frændum sinum oc fostriorð.

Skrivfel för *allu. oc Olafr hafði i utlegð* ...? Observera den meningsförstörande punkten efter *Olafr*!

Ol. h. 72: 11: þæim er fyrr hafðe veret handtækin af Olave kononge. Oc hann svaret Olave kononge æiða.

hann (skrivet *h* + förkortningstecken) ändras av Unger till *hafðe*.

Ol. h. 91: 15: Oc toko ímote mæri. oc hon nyfolat.

Här kan *nyfolat* möjligen stå för *nyfolað*, ehuru något säkert exempel på övergången *t* > *ð* i slutljud ej antecknats ur Ol. h. (jfr nedan sid. 65).

645 4°: 79: 4: nisi af hans verþleíc var mę́rin lavs orþin oc fengit heilso sina.

Här star *var ... orþin* i föregående sats, och då detta är ungefär liktydigt med *hafþi orþit*, kunde *hafþi* i den följande satsen så att säga suppleras ur *var* i den föregående (jfr Nygaard § 31 a).[14]

En annan struktur visar ett exempel som No. hom. 118: 10: *Tungan hœill. ok ęugun bœðe. leggirnir groner. ok oll onnur sár vęrclaus. ok fenget hina bœztu hœillsu.* Här räcker det ej att tillägga *hafði* för att fullständiga uttrycket, utan även *hann* måste tillsättas, om ej texten efter suppleringen

---

tu̥ru[m] · knari · um · tumisnis ("Ofta han styrde till Semgallen med dyrbar farkost runt Domesnäs") antar v. Friesen, väl med rätta, att siklt är felristning för siklti (Runorna i Sverige[3] sid. 70).

[14] Huru nära typen *var orðin* associerades med typen *hafði orðit*, visas ock av enstaka fall av hybridkonstruktion mellan dessa båda typer:

Od. 14: hrings hefir þarfastr þengill þrymdraugum sá bauga
. . . . . hingat norðr um orðinn.
(NN § 2722!)

orðinn i st. f. *orðit* kan här vara ett avskrivarfel.

Grág. II: 163: 9: þeim manne ... er aðr hefir kuðr oc saðr orðeN at þiofscap ...

Om liknande exempel i 1000-talets fornhögtyska se Erdmann i ZfdPh. 20: 226.

skall ge omening. Vi ha här icke att göra med en ellips av hjälpverbet *hafa* utan med en specialtyp av nominal sats, fristående supinum. Ehuru ett och annat exempel står på gränsen mellan typen No. hom. 118: 10 och de ovan anförda exemplen på utelämnande av *hafa* och någon klar gräns icke kan dragas mellan dessa båda företeelser, har jag dock sökt genomföra en uppdelning, eftersom det synts mig angeläget att icke lämna ur sikte, att det är två till sitt ursprung helt skilda företeelser, som här möta oss, fastän de redan i de äldsta prosatexterna icke längre säkert kunna åtskiljas. Samtliga 15 exempel av typen No. hom. 118: 10 ha därför anförts i samband med utredningen om detta uttryckssätts ursprung nedan sid. 94 ff.

En annan företeelse, som först möter oss i prosatexterna, representeras av följande 5 exempel:

No. hom. 62: 9: En siðan er hann hafðe við þa rød. þa . . . .
No. hom. 91: 24: þa hefir hann os stæmd.
No. hom. 94: 27: Ða ,er þæir væro í øyðimork-enne sem guð hafðe stæmd þæim.
No. hom. 129: 18: at þæim læiðisc æigi lang-mæle vart. er lyd hafa.
? Ol. Tr. 3: 32: nema hann gerði slict allt sem hon hafði beidd[15] fyrr.

Jfr skrivningen *staddt* Ol. Tr. 66: 15.

Från vida yngre tid härstammar

Ol. h. fragm. 16: 3:[16] bad aumliga med micklom grat þann milda konvng med gvdz fultingi leysa syndsina oc af ser þa seigo bænd s[em[17] hann[17] hafdi[17]] sic i fest oc fiandinn hann i vafð.

Jfr Ol. h. 106: 9 (= No. hom. 126: 31): *þau en sægu (!) sýnda bonnd af ser er Fiandenn hafðe hann i vafðan.*

Det är den neutrala formen av pret. particípet, som i dessa exempel på typ b, c och cc uppträder i en ovanlig gestalt. I norska homilieboken, ur vilken 4 av de ovan anförda exemplen äro hämtade, finner man denna form av det neutrala pret. particípet även i en passiv konstruktion: No. hom. 123: 8: *hvat við hann var rød,*

[15] "Det sidste bogstav i *beidd* ser ut som et *t*, der er rettet til *d*, ikke *beiðs* som Fm. x. 219" (Groth).

[16] Fragmentet ansättes av Storm till mitten av 1300-talet men anses vara avskrift av ett original från 1100-talet (sid. [8] ff.).

[17] Saknas i hs.

och i Grágás påträffar man den i en opersonlig konstruktion: Grág. II: 134: 22: *Ef hann hevir aNan veg reitt eða sellt af hende ser nockot feet aðr en her er tind.*[18] Ser man framåt i tiden, synes det lätt att finna anknytning för dessa former. De motsvara alldeles nynorskans *han har byggd* (se t. ex. Falk-Torp sid. 157, Larsen: Kristiania bymaal sid. 98 ff., Larsen og Stoltz: Bergens Bymaal sid. 113 f.), och dylika supinformer finnas f. ö. även i norrländska, upp- och medelsvenska samt östsvenska dialekter (se t. ex. Hesselman: Sveamålen sid. 22). Men hur ha dessa former uppstått? Wadstein fattar i Fornnorska homiliebokens ljudlära sid. 141 de ovan citerade pret. participformerna från norska homilieboken som nominalt böjda neutrumformer, motsvarande got. *blind*, och till denna uppfattning synes ock Noreen ansluta sig (jfr Geschichte[3] sid. 186, Altisl. Gram.[4] § 425 Anm. 2). Emellertid måste man konstatera, att intet starkt pret. particip av typen fda. (jylländska) *skrivæn* (se Noreen: Geschichte[3] sid. 64) finnes traderat i den äldsta fvn. poesi- eller prosalitteraturen. Häri finner man även en överensstämmelse med nynorskan, där dylika particip- (supin-) former blott synas förekomma i Bergen (Falk-Torp sid. 158, Larsen og Stoltz sid. 98), där de väl bero på västdanskt inflytande (jfr Larsen og Stoltz § 38 och ovan sid. 9). För nynorskans del ges däremot till dessa former *bløtt, byggt* etc. den förklaringen, att konsonantismen från preteritum (*bløtte, byggde*) analogiskt överförts till det neutrala pret. participet (Falk-Torp sid. 157, Larsen sid. 101 f., Larsen og Stoltz sid. 113). För de ovan anförda exemplen ur de äldsta fornvästnordiska prosatexterna synes denna förklaring också mera tilltalande än Wadsteins, speciellt om man beaktar, att de singulara neutrumformerna av pret. part. av den mycket vanliga 1:a svaga klassen ungefär vid denna tid uppträda med slutljudet *-ð* (Seip: Norsk språkhistorie sid. 182, Noreen: Altisl. Gram.[4] § 248).[19] Då man sade *ek kallaða* och *ek hefi kallað, þat er kallað*, kunde man vid sidan av *ek róddа, stemda* också säga *ek hefi rótt, stemt, nu er um þat rótt, stemt*. Först efter att frekvensen av dylika particip- (supin-) former i senare fornnorska samt i medelnorska texter

[18] Jfr Staðarhólsbók (536): *en tínt er.*

[19] Dock har jag icke antecknat något dylikt exempel från norska homilieboken. I Ol. Tr. finnas däremot exempel på övergången *t* > *ð* i slutljud, t. ex. Ol. Tr. 70: 19: *ibuum þeim er Sueinn hafði gefið til hennar.*

klarlagts, kan man emellertid med bestämdhet uttala sig om deras samband med motsvarande former i nynorskan. Då emellertid denna i och för sig intressanta fråga är av underordnat intresse för denna avhandlings ämne, eftersom den här omdebatterade pret. participformen även uppträder i konstruktioner *vera* + pret. part.[20], kan en dylik vittgående undersökning icke i detta sammanhang utföras.

Till slut skall här i en tabell lämnas en redogörelse för pret. participets ställning i förhållande till objektet i typ a och typ b i de äldsta fornvästnordiska prosatexterna.

Text	Typ a		Typ b	
	Pret.part. efter ack. obj.	Pret.part. före ack. obj.	Pret.part. efter ack. obj.	Pret.part. före ack. obj.
Cod. AM. 237 fol.	1	2	—	—
St. hom.	32	18	42	19
Cod. AM. 655 4°, fragm. I—VIII, XII, XIII, XIX och XXIII	18	4	20	11
Cod. AM. 677 4°, äldre delen	21	9	12	14
Cod. AM. 686 b	3	1	1	—
Cod. AM. 645 4°, äldre delen	16	12	23	12
Cod. AM. 655 4°, fragm. IX	—	1	2	1
No. hom.	12	7	34	10
Grág., fragm.	2	—	—	—
Grág.	110	43	36	48
Gul., fragm. 315 F	1	—	—	—
Gul., fragm. I B	1	—	—	—
Gul., fragm. 315 e	—	—	4	1
Gul.	47	5	19	19
Ol. h., fragm.	1	—	3	1
SnE. U.	1	1	13	18
Ol. h.	13	2	43	28
Ol. Tr.	4	4	38	44
Ol. Tr., fragm.	—	—	—	3
Fagrsk., fragm.	—	1	1	—
Dipl. norv. I nr 3	—	—	1	2
Summa	283	110	292	231

[20] Om sammanhanget mellan *hafa-* och *vera*-konstruktionerna se kap. 6 nedan.

Såsom framgår av tabellen är pret. participets ställning efter objektet i det hela vanligast både i typ a och i typ b. Emellertid råder en tydlig tendens, att oftare vid typ b än vid typ a använda efterställning av ackusativobjektet. Främst kommer denna tendens tillsynes i lagarna och sagorna.[21] De enda texter av större omfång, där denna tendens icke alls kan spåras utan där ett rent motsatt förhållande råder, äro de båda homilieböckerna samt legendsamlingen AM. 645 4°. För att bedöma orsakerna till denna olikhet mellan olika texter måste hänsyn tas till en mängd skilda omständigheter, varav följer, att exemplen måste uppdelas i en mängd skilda kategorier (jfr Behaghel: Deutsche Syntax IV sid. 95 ff., Wenning: Studier över ordföljden i fornsvenskan sid. 66 ff.). För vårt ändamål är det emellertid tillräckligt att konstatera, att tendensen att använda typ b, då ackusativobjektet står efter pret. participet, är alltför svag för att den skall kunna betecknas som regel.

4. Kritik av olika uppfattningar om *hava*-konstruktionernas uppkomst och utveckling.

I kap. 2 kunde vi konstatera, att typ b i fornvästnordiskan är en sekundär konstruktionstyp, som huvudsakligen tillkommit genom analogi från typ c, och man frågar sig då, hur denna sistnämnda i den äldsta diktningen så rikligt företrädda typ[1] uppkommit. För de nordiska språkens vidkommande har denna fråga behandlats utförligast av Falk-Torp i Dansk-norskens syntax, av Nygaard i Norrøn Syntax och av R. Ljunggren i Supinum och dubbelsupinum. Falk-Torp skriva (sid. 156 f.): »Perfektum og pluskvamperfektum er udgaaet fra en omskreven betegnelse, bestaaende af verbet *hafa* og et participip i apposition til objektet: *hann hefir mik sendan*. Ved denne omskrivning betegnes en tilstand i nutiden som resultat af en tidligere virksomhed. Imidlertid indgik i tidens løb verbum og participium en nærmere forbindelse, saaledes at

[21] Märk, att dessa texter i allmänhet äro fria från latinpåverkan!

[1] Antalet belägg på typ c uppgår i Eddan till 55, i skaldediktningen fram till c:a 1200 till 122 (varav 42 tillhöra tiden före c:a 1000, 52 tiden mellan c:a 1000 och c:a 1100 och 28 tiden mellan c:a 1100 och c:a 1200). Motsvarande siffror för typ b (jfr tabellen sid. 57) äro 22 och 40 (11, 10, 19).

man fik en virkelig sammensat tidsform; denne udvikling betegnes ved neutral form af participiet og dets stilling umiddelbart efter verbet: *hann hefir sent mik*. Her er objektet styret af verbum + particip, d. v. s. *hafa* er blit hjelpeverbum. Fra at angive handlingens resultat, er udtrykket gaaet over til at betegne en i nutiden fuldendt handling; d. v. s. vegten ligger ikke længer paa tilstanden, men paa virksomheden. Forholdet mellem de to konstruktioner er som mellem »ha noget ugjort» (oldn. *hafa skammt úlifat*), »ha en undskyldt» (= holde) og »ha gjort noget», »ha undskyldt en». Fra nu af overføres konstruktionen ogsaa paa transitive verber uden objekt og paa intransitive verber: *hann hefir talat*; *hann hefir ráðit mér*; *hann hefir mist margra manna*. Saaledes ogsaa paa bevægelsesverber og verber som betegner en overgang fra en tilstand til en anden, hvor oprindelig kun anvendtes verbet *vera*; forskjellen mellem omskrivningen med *hafa* og den med *vera* blev da her den, at den første udtrykker det egentlige perfektum med hovedvegten paa handlingen, medens den sidste blev staaende nærmere ved udgangspunktet, blev et slags perfekt-præsens med vegten paa tilstanden: *ek hefi komit* — *ek em kominn* (er ankommen); *hann hefir fallit* (han har faldt) — *han er fallinn* (han er falden, i kamp); — — —»

Här säges det klart ifrån, att typ a: *hann hefir mik sendan* först övergår till typ b: *hann hefir sent mik*. Då detta ägt rum (märk »Fra nu af — — —» hos Falk-Torp!), överföres konstruktionen till s. k. transitiva verb utan objekt och till intransitiva verb, så att typ c uppkommer. Denna uppfattning strider emellertid emot de faktiska förhållandena. Typ b är i den äldsta litteraturen en i förhållande till typerna a och c ovanlig konstruktion, och vad viktigare är, huvudmassan av de till typ b hörande exemplen stå under ett tydligt inflytande från typ c. Viktigt är också att i detta sammanhang konstatera, att omskrivning med *hava* av intransitiva verb (alltså typ c) kan beläggas ända ifrån den äldsta litterära tiden i fsachs. (se nedan sid. 121 ff.), i feng. (se nedan sid. 133) och i ffra. (Mercier: Historie des participes français sid. 104).

Nygaard skriver (sid. 190): »Oprindelig är perf. og plusquamp. rene omskrivninger; ved vera er participiet prædikatsord, ved hafa er det foiet appositivt til objektet. Fra lignende omskrivninger skiller dog disse omskrivningar med hafa sig ved det

bestemte forhold mellem subjektet og participiets handling (at nemlig subjektet et det logiske subjekt for denne). Man sammenligne udtryk som: hefir snót af mér svarna eiða, enga efnda (Sig. 1, 46).[2] Deraf følger, at de egentlig alene anvendes ved verber, der styrer akk., og derfor kan bruges personlig i passiv.» — Om jag här förstår Nygaard rätt, så anser han, att omskrivning med *hafa* egentligen endast användes vid verb, som styra ackusativ. Detta stadium av omskrivningens användning är i så fall i nordiska språk liksom i fsachs., feng. m. fl. förlitterärt. Men Nygaard säger, att det måste ha förhållit sig så, ty detta förhållande är en följd av omskrivningens natur, av »det bestemte forhold mellem subjektet og participiets handling (at nemlig subjektet er det logiske subjekt for denne)». Detta skäl är för mig obegripligt. I typ a: *hann hefir mik sendan* är *hann* subjekt, och participets handling är att *senda*; subjektet *hann* är sålunda, som Nygaard säger, även det logiska subjektet för verbhandlingen (*det var han, som sände mig*). Men om man tar ett exempel på typ c: *hann hefir farit,* så finner man ju, att *hann* är subjekt, att participets handling är att *fara* och att subjektet (*hann*) även här är logiskt subjekt för verbhandlingen (*fara*) (*det var han, som for*). I det av Nygaard påpekade förhållandet mellan subjektet och participets handling kan man sålunda omöjligen finna något skäl till att icke typ c skulle kunna bildas lika väl som typ a.

Nygaard fortsätter (a. st.): »Men efterhaanden gaar omskrivningen over til at blive en virkelig sammensat tidsform, hvori verbet og participiet ikke længere staar uafhængige af hinanden, men betydningen bæres af begge i forening. Naar det er kommet dertil, kan perf. og plusquamperf. bruges af alle verber, intransitive saavelsom transitive. I de første sættes participiet i intetkjøn forbundet med verbets almindelige styrelse. Hvad de sidste angaar, bevares i sammensætn. med vera den oprindelige form (at part. som prædikatsord retter sig efter subjektet).[3] I sammensætn. med hafa indtræder lidt efter lidt den forandring, at ogsaa part. af transitive verber sættes i intetkjøn med følgende akk. I de gamle dikte har fordetmeste og i den ældste prosa meget ofte part. form af apposition til objektet. I den klassiske og senere prosa er forholdet omvendt; almindelig bruges intet-

[2] Se sid. 10 not. Förf:s anm.

[3] Här har Nygaard en not, som jag icke tager med.

kjønsform, men ikke sjelden retter part. sig dog endnu efter objektet: veizlu hefi ek stofnaða (Nj. 108, 12) — — —»

Nygaard skiljer sig här tydligt från Falk-Torp, såtillvida att han har klart för sig, att det icke går att ansätta den historiskt sett sekundära typ b som förmedlande mellanstadium mellan typ a och typ c. Han förklarar därför i stället saken så, att då typen *ek hefi mann feldan* eller *ek hefi feldan mann* fått betydelsen »jag har dödat mannen» och icke längre betyder »jag har mannen dödad», då bildades omskrivna former även av intransitiva verb, t. ex. *ek hefi farit*. Men man måste medge, att något gott formellt analogimönster är icke typ a *ek hefi feldan mann* för typ c *ek hefi farit*. Man kan enligt min mening i högsta grad ifrågasätta möjligheten av en sådan analogiverkan. Ytterligare en svårighet anmäler sig emellertid, nämligen frågan: Hur skall man kunna veta, att *ek hefi feldan mann* på en tid, då typen *ek hefi farit* ännu inte fanns (alltså i förlitterär tid), verkligen betydde »jag har dödat mannen» och icke »jag har mannen dödad»? Det torde vara absolut omöjligt att avgöra, om en nordbo, i vars mun man kan tänka sig detta fingerade yttrande lagt, då han sade detta, därvid lade huvudvikten vid resultatet (= jag har mannen dödad) eller vid själva handlingen (= jag har dödat mannen). Ja, det är tvivel underkastat, om överhuvud taget en sådan distinktion var aktuell för den talande, så länge det icke fanns några särskilda formella kategorier för att uttrycka den.[4] — Nygaards tyvärr mycket korta framställning kan nog sålunda heller inte accepteras, ehuru den icke såsom Falk-Torps direkt strider mot de språkliga vittnesbörd, som den äldsta fornvästnordiska diktningen avger i denna fråga.

Ljunggrens behandling av detta problem i Supinum och dubbelsupinum följer i huvudsak Falk-Torps framställning, vilken också citeras. Så karakteriseras typ b i anslutning till Falk-Torp på följande sätt (sid. 5): »Objektet är här ej längre styrt av *hava*, vilket förlorat sin ursprungliga självständiga betydelse av 'inneha, besitta, äga' och blivit ett hjälpverb, utan av detta hjälpverb + den forna predikatsfyllnaden, som nu blivit huvudverb med »neutral» form, ställd i omedelbart sammanhang med *hava*.» Ljunggren

[4] Jfr till denna fråga den principiella utredningen om tankekategoriernas avhängighet av de språkliga uttrycksmöjligheterna hos Weissgerber i Germ.-Rom. Monatsschrift 14: 241 ff.

fortsätter: »Vi ha fått en ny verbböjning och konstruktionen kan följaktligen tillämpas också på verb, som helt s a k n a perf. part.: *heta, veta, låta, gitta, kunna* etc.: på »transitiva verb utan objekt»: *jag har läst*; på intransitiva: *jag har legat och sovit*; passiva: *böckerna ha hämtats*; — — — i opersonliga konstruktioner: *det hade regnat* etc.» Här måste Ljunggren i anslutning till Falk-Torp mena, att (med mitt sätt att uttrycka mig) typ b analogiledes givit upphov till typ c. De olika kategorier av *hava*-konstruktion, som därefter uppräknas, få väl ej fattas stå i den ordning, i vilken de enligt Ljunggrens mening skulle ha uppkommit. I själva verket är omskrivningen med *hava* av »verb, som helt s a k n a perf. part.: *heta, veta, låta,* — — —»[5], säkerligen senare än motsvarande omskrivning av »transitiva verb utan objekt» och »intransitiva». Omskrivning av det förra slaget torde ej vara belagd i den äldsta poesien, och det äldsta belägg, jag antecknat, är från brottstycken av den legendariska Olavssagan, manuskript från 1200-talets början: Ol. h. fragm. 5: 22: *oc hefir þv máT ráþa slíco fir oS*. Omskrivningen med *hava* av verb i mediopassivum ha vi (ovan sid. 38) mött i den äldsta skaldediktningen, medan endast ett belägg av denna typ fanns i Eddan.

Sedan Ljunggren (sid. 7) nämnt ett par exempel ur ganska sena isländska handskrifter, *einn dróttinn hefig áttan* (ur Fornmannasögur) och *góða fylgð hefir þú mér veitta* (ur Gísla saga), och visat, att man här snarast borde kalla den böjda participformen b ö j t s u p i n u m, skriver han: »Kongruensböjningens upphävande ingår som ett sista led i det f u l l a utvecklandet av den sammansatta tempusform som det här är fråga om — — —. Detta uteblivande av kongruensböjning eller upphävande av en ursprunglig sådan är på intet sätt inskränkt till dessa s u p i n u m-fall utan har många paralleller. O m e t t a d j e k t i v i s k t o r d f ö r l o r a r k o n t a k t e n m e d d e t g e n u s-, n u m e r u s- e l l e r k a s u s b e s t ä m d a h u v u d o r d, v i l k e t d e t s k u l l e a n s l u t a s i g t i l l e l l e r f o r m a s i g e f t e r, e l l e r o m d e t s a k n a r e t t s a d a n t h u v u d o r d, b l i r d e t n e u t r a l t, d. v. s. n e u t r u m s i n g. Detta är t. ex. skälet till att adjektivet (ev. participet) får denna form i opersonliga konstruktioner: — — — *mér er krankt*; — — —. Av samma anledning får participet vid utbildandet av den sammansatta tempuskonstruk-

[5] Ljunggren synes här åsyfta de modala hjälpverben (jfr Falk-Torp sid. 211).

tionen denna neutrala form vid intransitiva verb, typen: *Jag har legat, sovit, kommit,* och även vid transitiva: *han har sänt mig.* Vid de förstnämnda är ju ingen kongruensböjning möjlig, då »participet» inte har något substantiv att ansluta sig till; vid de sistnämnda frestar objektet, och det är ganska naturligt att kongruensböjningen här till en tid håller sig kvar, — — —. Men även här inträder den förändringen, att huvudverbet sättes i neutrum, följt av ack.-obj. Den ursprungliga predikatsfyllnaden har förlorat kontakten med sitt f. d. huvudord, som nu även formellt blivit en huvudverbet underordnad satsdel. Först när det har kommit därhän tycks man ha börjat räkna med en sammansatt tempusform; — — —».

Ljunggren konstaterar alltså här, att typ a ännu påträffas på 1400-talet och senare, och förklarar detta så, att den sammansatta tempuskonstruktionen av transitiva verb ännu vid denna tidpunkt ej är fullt utvecklad. Av intransitiva verb däremot måste ju, som Ljunggren säger, så fort en omskrivning med *hava* överhuvud kommer till stånd, participet stå i neutral form, och eftersom just detta är kriteriet på den fulla utvecklingen av sammansatt tempuskonstruktion, måste ju sådan redan från början föreligga i de intransitiva verbens omskrivning med *hava.* Men denna omskrivning, typ c, föreligger fullt utbildad redan i den äldsta fornvästnordiska poesien, medan den fullt utbildade sammansatta tempuskonstruktionen av transitiva verb, typ b, ännu på 1400-talet ej helt segrat över sin föregångare typ a. Under sådana förhållanden synes det vara direkt omöjligt, att typ c skulle ha uppkommit genom analogiverkan från typ b, vilken i den äldsta litteraturen är svagt representerad och dessutom tvärtom står under tydligt inflytande just från typ c.

De forskare, som mera utförligt behandlat konstruktionen *hava* + pret. part. för tyskans och holländskans räkning, äro Behaghel (i Literaturblatt 1887 sp. 204 och i ZfdPh. 32: 64 ff. [1900]), Hermann Paul (i Die Umschreibung des Perfektums im Deutschen mit *haben* und *sein* [1902] sid. 161 ff., särskilt 165 f.), Kern (i De met het Participium Praeteriti omschreven Werkwoordsvormen in't Nederlands, 1912) och Delbrück (i Grundlagen der neuhochdeutschen Satzlehre [1920] sid. 20 ff.).

Hermann Paul, som bygger på fornhögtyskt material (om detta se nedan sid. 126 ff.), uppfattar utvecklingsförloppet alldeles

som Falk-Torp, ehuru med den modifikationen, att typ b först ger upphov till sådana exempel av typ c, vilka innehålla verb, som i andra sammanhang kunna ha ett ackusativobjekt, och först senare genom utvidgad analogisk överföring åstadkomma exempel på konstruktionstyp cc. Att typ b:s ställning i utvecklingsserien i fornvästnordiskan är en annan, har jag ovan sid. 56 visat. (Angående fornhögtyskan se nedan sid. 126 ff.)

Kern, som observerat, att typ a i fornengelskan håller sig kvar långt efter att typ c kommit till användning (§ 19), följer helt Pauls linje men betonar kraftigare, att en betydelseförändring inom typ a måste ha föregått formförändringen till typ b (jfr Nygaard). Emellertid anser även han, att typ b analogiledes givit upphov åt typ c (»deze opmerking, dat de verbinding van het 'onverbogen' participium met *hebben* (*eigan*) geheel en al geschikt was geworden om ook op te treden waar het transitive vb. zonder objekt werd gebezigd», § 24). Även han ansätter med stöd av fornhögtyskt material *hava*-konstruktionen vid »transitiva verb utan objekt» som den äldsta formen av typ c, under det att typ cc först representerar ett yngre stadium (§§ 25, 38—39).

Då särskilt Kern men även Paul (sid. 165 f.) utförligare än Nygaard motiverar betydelseutvecklingens förlopp inom typ a från resultativum till perfektum, resp. pluskvamperfektum, skall jag något beröra deras bevisföring. Båda ange, att samma betydelseförskjutning äger rum vid det perifrastiska passivum, verbum substantivum + pret. part. Paul säger (sid. 164): »Aber mit dem umschriebenen Perf.[6] verhält es sich wirklich so, dass es aus einer Resultatsbezeichnung zu einem Tempus der Vergangenheit geworden ist, wobei also das Part. eine Funktion erlangte, die es in attributiver Verwendung nicht hatte», och Kern utvecklar denna tes med hjälp av nyholländska exempel (§ 13). Utförligt har deras uppfattning på denna punkt bemötts av Hoffmann: Die Entwicklung des umschriebenen Perfektums im Altenglischen und Frühmittelenglischen sid. 6—14, till vilkens framställning jag för de västgermanska språkens vidkommande här kan hänvisa.[7] Om omöjligheten av någon bevisföring på denna punkt för de nor-

[6] sc. Perf. Pass. Förf:s anm.

[7] Hoffmans egen uppfattning av *hava*-konstruktionernas utveckling är delvis obegriplig (sid. 36, om betydelseutvecklingen), delvis självmotsägande (se nedan sid. 134 not 44).

diska språkens del se nedan sid. 88 (jfr sid. 78). I och med att denna betydelseutveckling inom det perifrastiska passivum visats vara obefintlig eller obevislig, har emellertid det enda stödet för den av Paul och Kern förutsatta betydelseförändringen inom typ a av *hava*-konstruktionen fallit, och jag kan då hänvisa till de synpunkter, som gjordes gällande gentemot Nygaard ovan sid. 70 f.

Såväl Paul och Kern som Behaghel (ZfdPh. 32: 71) och Delbrück (Grundlagen der neuhochdeutschen Satzlehre sid. 22) framhålla, att den äldsta formen av typ c innehåller s. k. transitiva verb utan objekt. Att detta gäller för fornhögtyskan har först papekats av Erdmann (se nedan sid. 127), att så även är förhållandet i latinet har sedan visats av Thielmann (se nedan sid. 108), och att ett yttre kausalsammanhang skulle bestå mellan de båda språkens likhet på denna punkt har senast antytts av Brinkmann (Sprachwandel und Sprachbewegung in althochdeutscher Zeit sid. 26). Hur denna företeelse troligen bör tolkas i latinet, behandlas nedan sid. 108; fornhögtyskans ställning i fråga om utvecklingen av *hava*-konstruktionen tillåter flera tolkningar, vilkas relativa värde diskuteras nedan sid. 127 ff. Vad som i detta sammanhang mest intresserar oss, är Behaghels och Delbrücks formulering av sin uppfattning om utvecklingen på denna punkt, i det de icke nämna typ b som förmedlande stadium mellan typ a å ena sidan och typ c vid »transitiva verb utan objekt» å den andra. Behaghel skriver (sid. 71): »Nachdem sich neben *teta* ein *habên gitân*, neben *feci* ein *habeo factum* gestellt hatte mit einer bedeutung, die identisch war mit einem teil der bedeutungen, die durch die einfache form vertreten wurden, hat man nach dem vorbilde dieser gleichungen neben *slief*, bezw. *dormivi* auch ein *ich hân geslâfen, j'ai dormi* geschaffen. — — — Die vermittler zwischen den transitiven und den neutralen verben spielten insbesondere solche zeitwörter, die den accusativ zu sich nehmen, ihn aber auch entbehren konnten.» En liknande tankegång utlalas av Delbrück, då han (sid. 22) om exemplet *ich habe einen Ring gefunden* skriver: »Der Satz bedeutet zunächst *ich besitze einen Ring als gefundenen*, dann wurde aus *habe* und *gefunden* ein einheitlicher Tempusbegriff wie *ich bin gekommen*, und so entstand auch für die transitiven Verba ein umschriebenes Perfektum. Allmählich wurde dieses auch von intransitiven Verben

gebildet und zwar, wie man vermuten muss, zuerst von solchen, neben denen das Objekt leicht verschwiegen werden konnte, weil es selbstverständlich war, z.B. *er hat gesät, gepflügt*. Dabei war die Aufmerksamkeit nicht auf irgendeinen Punkt der Vollendung, z.B. ein Ergebnis gerichtet, sondern nur auf die Tätigkeit als solche.» Liksom Paul och Kern anse Behaghel och Delbrück en betydelseförändring först ha ägt rum inom typ a[8], vilket som vi ovan sett är ett obevisligt påstående.

Behaghel framställer emellertid fakultativt även en annan åsikt. Han skriver (sid. 71): »Die verbindungen von *haben* mit einem part. transitiver verba und *sein* mit einem part. eines neutralen verbs bezeichnen ursprünglich lediglich das ergebnis einer handlung: *habên inan gibuntanan*: ich habe ihn als einen gebundenen, er steht in banden vor mir; *arstorban ist*: er ist tot. Wenn daneben auch an die dem ergebnis vorausliegende handlung, bezw. deren einzelne stadien gedacht werden kann, so ist das nur secundäre entwickelung, die folge eines tropus, indem die wirkung gesetzt wird für die in der regel ihm vorausgehende ursache. Ich sage, es kann gedacht werden, es muss nicht. Und zwar gilt dies von beiden verbindungen: ich habe ihn gebunden — er ist gestorben. Nehmen wir aber ein transitives verb, das seines accusativs entbehren kann, so ist die möglichkeit, ja die notwendigkeit für eine änderung des sprachgefühls gegeben: mit dem augenblick, wo das object wegfällt, kann *haben* nicht mehr als *besitzen* aufgefasst werden; es geht die deutliche beziehung auf die gegenwart verloren, und man ist gezwungen, an das der gegenwart vorausliegende zu denken, statt an die wirkung der handlung an ihre ausführung.» För att bevisa, att den betydelseförändring inom typ c vid transitiva verb utan objekt, som här av Behaghel anses vara en nödvändig följd av avsaknaden av ackusativobjekt, i själva verket ej alls behöver äga rum i dylika satser, räcker det med att hänvisa till nusv. *har ni inbärgat än?* och liknande exempel (se nedan sid. 97).

Då särskilt Delbrück men även i viss mån Behaghel poängterar, att objektet i vissa fall kunde förtigas och på så sätt typ c uppstå, bör väl detta uttalande fattas så, att typ c på detta sätt direkt kunde uppstå ur typ a utan förmedling av typ b. En rad

[8] Utav denna uppfattning beror väl Delbrücks uttalande om betydelsen hos *er hat gesät, gepflügt* (jfr nusv. *har ni inbärgat än?*, nedan sid. 97).

ställen i äldre fornvästnordiska texter visa emellertid, att ett förtigande av objektet icke är nog för att typ a skall förvandlas till typ c. Här meddelas blott ett urval exempel:

Fi. 12: . . . . . en ek hann gǫrvan hefk
ór Leirbrimis limom;
svá hef ek studdan, at hann standa mun
æ, meðan ǫld lifir.

St. hom. 78: 6: ef hann veit laynda gleópe a hond sér sva at hann hafe eige til skrifta borna.

Post. 212: 28: en ec man fœra þer dukinn, þa er ec hevi hafþan oc ec em hoggvinn.

No. hom. 32: 6: ok sa stiornu æina liosare en hann hafðe fyrr sena.

Grág. I: 72: 2: at þeir scolo eið viNa aðr nema þeir hafe uNinn aðr.

Grág. I: 114: 20: oc scal sa maðr hafa þaN grip er fyR hefir veðmæltan . . . .

Grág. I: 177: 5: Þa er menn verða quaddir buða quiðar a alþingi oc hafe eigi af hendi leystan.[9]

Grág. I: 189: 8: Eigi er manne scyllt at drepa scogar maN þott hann hitte hann at mále ef hann tecr hann eigi oc ræðr honom eigi biarg ráð nema hann hafe sectan.

Grág. II: 118: 21: at hann mvn gera suellti qui ilanðe sino. til afrettar fra bolstað sinom. eþa sva ef hann hevir gerva.

Grág. II: 128: 6: . . . . sva at þeir allir se er fiorna átto þar. er sa hualr com. eða af scipi scáro. Ef þeir spyria fyR $\overset{\text{at}}{\text{en}}$ scot var i en þeir hafe selldan . . .

Grág. II: 153: 7: hann scal eigi lamblavsar ær gialda nema hann hafe sva leigðar.

Gul. 28: 14: Nu tecr maðr festar kono mannz. oc gengr at eiga. oc se þat beggia þeirra rað. þa stefne sa þing er fyrr hafðe festa þeim er siðarr fecc.

Gul. 39: 4: En ef hann tecr hauc bundinn i reiðri. þa er hann þiofr at. ef hinn hafðe lyst firi vattom at hann hafðe bundna.

Gul. 40: 28: þa scolu þeir sva hallda garðe upp. sem þeir hava iarðar megin til. oc veret hever at forno fare. oc hava gœrvan at fardogum œſstum.

[9] Jfr Staðarhólsbók (347): *oc hafa þeir er(!) eigi af hendi leyst quiðona.*

5. Äldre participialkonstruktioner.

Som bekant finnes det i de nord- och västgermanska fornspråken även en omskrivning med *vera* + pret. part., som också brukar anses kunna uttrycka s. k. sammansatta tempora i aktivum. Denna typ av omskrivning förekommer i allmänhet blott av intransitiva verb, och som typexempel kan man välja: *Gestr er inn kominn.* I det följande inräknar jag i denna typ blott personliga konstruktioner.

Även denna omskrivning skulle kunna indelas i två typer, vilka närmast skulle motsvara typ a och typ b av omskrivningarna med *hafa*. Emellertid kan denna indelning icke stödja sig på några formella skillnader, utan skillnaden mellan typerna ligger uteslutande i deras olika betydelse. Liksom typ a av *hafa*-omskrivningarna åtminstone från början betecknar resultatet av en handling[1], så betecknar den häremot svarande typen av *vera*-omskrivning ett tillstånd, vari någon eller något befinner sig (t. ex. *lengi ek sofnoð var*); och liksom typ b av *hafa*-omskrivningen betecknar en i nutid fullbordad handling[2], så skulle den häremot svarande typen av *vera*-omskrivning också beteckna en i nutid fullbordad handling. Men lika svårt som det är att avgöra, om typ a: *ek hefi feldan mann* i fornspråket betecknar något annat än resultatet av handlingen[3], lika svårt är det att veta, om *gestr er inn kominn* betecknar något annat än ett tillstånd.

Man kunde tänka sig, att man i anslutning till definitionerna av typ a och typ b skulle kunna fastställa de båda supponerade betydelsekategorierna med hjälp av omskrivningens verbala beståndsdelars förhållande till ett komplement. Då skulle det här heta så, att då komplementet närmare sluter sig till verbet *vera*, föreligger tillståndsbetydelse, men då komplementet sluter sig till *vera* + pret. part. som en enhet, då föreligger betydelse av i nutid fullbordad handling. Man skulle då få fram motsatsen *hér er maðr úti, ókuðr, kominn* (tillstånd) gentemot *kominn er*

---

[1] Se sid. 67 f., 70.

[2] Jfr sid. 68 och den utförligare motiveringen nedan sid. 107 f.

[3] Se sid. 57 f., 70 f.

hingat konr Sigmundar (i nutid fullbordad handling). Men detta resonemang håller ej måttet. Först kan man invända, att *hingat* i sista exemplet ej behöver sluta sig till omskrivningen i dess helhet utan blott till pret. participet. Riktningsadverb kunna ju stå tillsammans med pret. part., även där detta är substantiverat, t. ex. Vsp. 39: *þar saug Niðhǫggr nái framgengna* gentemot Skm. 12: *Hvárt ertu feigr, eða ertu framgenginn?* Men ej nog med detta! Riktningsadverb kunna ock stå vid tillståndsverb, t. ex. i en vers i Snorra Edda (Br. I. 1): *stattu fram, meðan þú fregn*, ja, också vid verbet *vera*, t. ex. Br. 12: *fram var kvelda*. Det visar sig sålunda, att det icke går att finna n å g r a säkra karakteristika på att den betydelsekategori föreligger, som motsvarar de transitiva verbens typ b, betydelsen »i nutid fullbordad handling». Därmed är dock icke sagt, att det är uteslutet, att denna betydelse har kunnat tillkomma omskrivningen *vera* + pret. part. redan i den äldsta nordiska litteraturen. Emellertid finnes det som sagt ingen möjlighet att skilja de båda betydelsekategorierna medelst objektiva kriterier, och jag har därför icke heller i det följande skilt dem åt, utan jag behandlar dem som *en* grupp. Denna konstruktionstyp kallar jag *typ d*.

Kännetecknande för denna typ blir sålunda, att omskrivningen består av former av verbum substantivum + ett pret. part., att konstruktionen är personlig och att omskrivningens betydelse är aktiv. Att denna omskrivning i allmänhet blott förekommer av intransitiva verb, är redan nämnt, och man frågar då: Kunna alla intransitiva verb bli delaktiga av denna omskrivning? Denna fråga har städse besvarats nekande, och man har försökt att avgränsa och karakterisera den klass av intransitiva verb, som k u n n a användas i denna omskrivning. Alla forskare mena, att vi här ha att göra med en särskild betydelsekategori. Streitberg[4] och Hermann Paul[5] kalla denna kategori p e r f e k t i v a verb, Kern kallar den m u t a t i v a[6], Beckman p e r f e k t i v i s k a verb[7], och alla använda sin särskilda definition av ifrågavarande verbklass. Här kommer man in på frågan om verbens aspekt och

[4] PBB 15: 71.

[5] Die Umschreibung etc. sid. 162.

[6] De met het Participium Praeteriti omschreven Werkwoordsvormen in't Nederlands § 30.

[7] Svensk språklära[7] § 99.

aktionsart, en oerhört omskriven fråga, som inaugurerades i germansk grammatik genom en uppsats av Streitberg i Paul-Braunes Beiträge år 1889.[8] Detta problem kräver emellertid en särskild undersökning, som icke faller inom ramen för detta arbete.[9]

Typ d förekommer i runlitteraturen i 6, i Eddan i åtminstone 69 och i skaldediktningen före c:a 1200 i 58 exempel.[10] Följande verb äro representerade i denna omskrivning:

I runlitteraturen: *fara* (6 ggr[11]).

I Eddan: *koma* (41 ggr[12]), *verða* (6 ggr[13]), *fara* (4 ggr[14]), *liða* (4 ggr[15]), *ganga* (2 ggr[16]), *sofna* (2 ggr[17]), *vaða* (2 ggr[18]), *vaxa* (2 ggr[19]), *brenna* (1 g.[20]), *falla* (1 g.[21]), *hníga* (1 g.[22]), *rísa* (1 g.[23]), *sofa* (1 g.[24]) och *stíga* (1 g.[25]).

---

[8] 15: 70 ff. — Skillnaden mellan aspekt och aktionsart liksom aspektens väsen torde vara klarast framställd av Koschmieder (i huvudarbetet Zeitbezug und Sprache, Leipzig & Berlin 1929, samt i flera tidskriftsuppsatser: ZfvglSprf. 55: 280 ff., ib. 56: 78 ff., IF. 53: 280 ff.). En god översikt över litteraturen i ämnet före 1937 hos Hollmann: Untersuchungen über Aspekt und Aktionsart, Jena 1937.

[9] Dessutom har jag mig bekant, att en annan forskare sedan någon tid är sysselsatt med en utredning av den vittomfattande och komplicerade frågan om verbens aktionsarter och dessas betydelse för användningen av typ d eller typ c vid bildandet av aktiva sammansatta tempora av intransitiva verb i nordiska språk.

[10] Någon diskussion av osäkra exempel, som eventuellt kunna höra till typ d, går jag icke in på, enär jag, som förut nämnts, icke kommer att utförligt behandla denna typ.

[11] Haddeby 3 (Da. run. nr 3), Bjudby (Sv. run. 3: nr 55), Högstena (ib. nr 105), Balsta (ib. nr 107), Berga gård (Liljegren nr 1002), Wendele by (ib. nr 1021). Jfr ock Jäders kyrka (Sv. run. 3: nr 96) och Bjuddby (ib. nr 360) [samt Söderby (ib. 3: nr 155)].

[12] Háv. 2, ib. 3, ib. 101, ib. 104, ib. 107, ib. 108, ib. 109, Vm. 6, ib. 8, Hym. 11, Ls. 14, ib. 33, ib. 58, Þrk. 7, Vkv. 10, Alv. 3, HH I. 6, ib. 34, HHv. 31, HH II. 42, ib. 50, Grp. 4, Rm. 13, ib. 14, ib. 21, Akv. 32, ib. 42, Am. 5, Hm. 19, Rþ. 13, ib. 25, Hdl. 33, ib. 40, ib. 41, Grt. 1, ib. 4, ib. 16, Gg. 2, Fi. 44, ib. 45, ib. 49.

[13] Vsp. 10, Grm. 50, ib. 54, Gðr III. 9, Hm. 5, Hdl. 10.

[14] Grp. 19, Sg. 64, Od. 29, Am. 79.

[15] HH II. 25, ib. 29, Sd. 34, Gg. 2.

[16] Grp. 8, Od. 34. [17] Sd. 2, Sg. 24. [18] Sg. 57, Hm. 5.

[19] Gðr I. 18, Gðr II. 2. [20] Háv. 57. [21] Hm. 5.

[22] Rþ. 26. [23] Sd. 37. [24] Háv. 101.

[25] Skm. 15.

I skaldediktningen före c:a 1200: *koma* (22 ggr[26]), *verða* (10 ggr[27]), *falla* (9 ggr[28]), *líða* (5 ggr[29]), *ganga* (4 ggr[30]), *vaxa* (2 ggr[31]), *fara* (1 g.[32]), *hlaupa* (1 g.[33]), *hníga* (1 g.[34]), *sofna* (1 g.[35]), *svella* (1 g.[36]) och *þverra* (1 g.[37]).

Av dessa verb äro åtskilliga belagda även i omskrivning med *hafa*, typ c.[38] Dessa äro

i Eddan: *fara* (5 ggr[39], varav 2 ggr grupp cc), *ganga* (2 ggr[40]), *koma* (1 g.[41]), *líða* (1 g.[42]), *sofa* (1 g.[43]), *vaða* (1 g.[44]) och *verða* (1 g.[45]);

i skaldediktningen före c:a 1200: *ganga* (5 ggr[46]), *koma* (5 ggr[47], varav 2 ggr grupp cc), *fara* (4 ggr[48], varav 1 g. grupp cc) och *falla* (1 g.[49]);

I en tabell kan detta material tydligare överskådas (endast de 6 oftast belagda verben medtagas):

---

[26] Hárhárf. 2: 1, Hornkl. 2: 3, Eg. 3: 18, ib. 7: 24, Eyv. 1: 15, HolmgB. 3, ib. 14, GSúrs. 7, ib. 12, Þmáhl. 15, VGl. 6, Hfr. 3: 22, Sigv. 5: 6, Þorm. 1: 13, ESk. 13: 1, HSn. 2: 1, ib. 2: 2, Máni 2, Anon. (XII) B: 2, ib. 22, Anon. (XII) E, Egilss. (XII): 1.

[27] Hfr. 3: 19, ib. 3: 26, Griss, ÞKolb. 4: 7, Þorm. 2: 16, Hharð. 13, ÞjóðA. 1: 16, ESk. 6: 11, ib. 6: 39, ib. 6: 44.

[28] Torf-Ein. 2, Tindr 2: 2, Háv. 3, Sigv. 7: 3, Þorm. 2: 5, ÞSær. 2: 3, BjH. 5, Hskv. 3: 5, Blakkr 1: 2.

[29] VGl. 11, Anon. (X) III C: 3, Ǫgm. 1, Leið. 34, Krm. 29.

[30] Korm. 2: 14, ib. 2: 29, Danir, ÞjóðA. 3: 15.

[31] Eg. 3: 11, Anon. (X) I B: 7. [32] Þjóð. 2: 4. [33] Anon. (X) I B: 3.

[34] Refr 2: 2. [35] Bjarni 4. [36] Krm. 2. [37] Eg. 7: 44.

[38] Några exempel på typ b av dessa verb finnas även (Vm 46, Od. 23, Vm. 43, Rm. 2. Bkrepp. 9), men denna typ är, som jag visat i kap. 2, vid dessa verb sekundär i förhållande till typ c. — Att en s. k. adverbiell ackusativ även kunde uppträda vid typ d, visa Eg. 7: 24 och Korm. 2: 29. Här har då ackusativens karaktär av objekt fullständigt försvunnit (jfr ovan sid. 24 f.).

[39] Háv. 3, ib. 18, Vm. 8, HH I. 14, Fm. 23.

[40] Fm. 2, Am. 68. [41] HHv. 40. [42] Hm. 2.

[43] Grp. 42. [44] Am. 92. [45] HH I 36.

[46] Korm. 2: 26, ib. 2: 49, ib. 2: 50, Sigv. 3: 15, Rv. 32.

[47] Háv. 1, ESk. 4: 1, Nkt. 50, Korm. 2: 6, Sigv. 9: 3.

[48] Þjsk. 4: 6, Eviðs. 1, ESk. 6: 26, Eg. 7: 7.

[49] Eviðs. 6.

		Typ d.	Typ c (utom grupp cc)	Grupp cc.	Typ b.
koma	Eddan	41	1	—	1
	Skald. före 1000	12	—	1	
	» 1000—1100	2	1	1	
	» 1100—1200	8	2	—	—
verða	Eddan	6	1	—	1
	Skald. före 1000	3	—	—	—
	» 1000—1100	4	—	—	—
	1100—1200	3	—	—	—
fara	Eddan	4	3	2	2
	Skald. före 1000	1	1	1	—
	» 1000—1100	—	1	—	—
	» 1100—1200	—	1	—	1
ganga	Eddan	2	2	—	—
	Skald. före 1000	3	3	—	
	» 1000—1100	1	1	—	—
	» 1100—1200	—	1	—	—
falla	Eddan	1	—	—	—
	Skald. före 1000	2	1	—	—
	» 1000—1100	5	—	—	—
	1100—1200	2	—	—	—
líða	Eddan	4	1	—	
	Skald. före 1000	2	—	—	—
	» 1000—1100	—	—		
	» 1100—1200	3	—	—	

Innan vi närmare granska denna tabell, är det av vikt att avgöra, om någon betydelseskillnad mellan typ d och typ c av samma verb kan konstateras. Utan att ga in pa någon grundlig undersökning av denna fråga[50] vill jag blott papeka det allmänt kända förhållandet, att verben i typ d ofta ha perfektiv[51] (terminat[52]) betydelse, medan de i typ c ofta äro durativa (typ d: Grp. 19: *Farit er, Sigurðr, þats ek fyrir vissak* gentemot typ c: Vm. 8: *hefi ek lengi farit*). Den durativa betydelsen tillkommer

[50] Jfr sid. 79 not 9. [51] Se sid. 78.

[52] Jfr t. ex. E. Hollmann: Untersuchungen über Aspekt und Aktionsart sid. 38, 41 och där citerad litteratur.

dock blott (vissa?) sådana exempel av typ c, som icke hava kasuella komplement, icke undergrupp cc. Exempel tillhörande denna sistnämnda grupp, hava nämligen i regel perfektiv (terminat) betydelse hos verbet[53], och någon betydelseskillnad kan i detta avseende icke konstateras mellan typ d och grupp cc (typ d: Grp. 19: *Farit er, Sigurðr, þats ek fyrir vissak*; grupp cc: HH I. 14: *farit hafði hann allri ætt geirmímis*). — Att någon betydelseskillnad med avseende på verbhandlingens förhallande till tiden (skillnaden: tillstånd — i nutid fullbordad handling) mellan typ d och typ c föreligger, kan icke uppvisas.[54]

En blick på tabellen å föregående sida visar, att vissa verb[55], t. ex. *koma*, i den äldsta fornvästnordiska litteraturen hade typ d som normalkonstruktion, då det gällde att bilda s. k. sammansatta tempora i aktivum. Redan detta är ett indicium på att konstruktionstypen c hos dessa verb är sekundär. Dock maste man observera, att typ d aldrig förekommer, där verbet har ett komplement i genitiv eller dativ. Vi ha sålunda ingen anledning att antaga, att konstruktionstyp cc av dessa verb vore sekundär. Snarast tyder materialet på att ett verb som *koma* i ett förlitterärt skede i regel uppträdde i typ d men, om det hade ett komplement i genitiv eller i dativ, konstruerades enligt typ cc.

* *
*

Det är allmänt bekant, att typ d är äldre än den sammansatta tempuskonstruktionen *hava* + pret. part. Så finnes den t. ex. i gotiskan. I Joh. ev. 9: 21 står *silba uswahsans ist, ina fraihniþ* och i Marc. 1: 33 *so baurgs alla garunnana was at daura.*[56] Ingendera uttrycket kan vara mekaniskt överfört från grekiskan, som har resp. αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε och ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν θύραν. Wilmanns anser, att det första exemplet innehåller ett adjektiverat particip, medan däremot det

[53] Jfr Pedersen i ZfvglSprf. XXXVII: 220 f.
[54] Se sid. 77 f. [55] Se sid. 78 f.
[56] Citerat efter Wilmanns: Deutsche Grammatik III: 1: 143.

andra stället är exempel på verkligt sammansatt tempus. Frågan om skillnaden mellan particip och adjektiv eller mellan »verkligt particip» och »adjektiverat particip» skall senare utförligare tas upp till behandling. Här vill jag blott papeka, att man kan finna ett visst sannolikhetsskäl för Wilmanns' uppfattning av *uswahsans* såsom ett adjektiverat particip i det förhallandet, att verbet *uswahsan* i gotiskan blott finnes belagt i pret. part.[57], men då de gotiska källorna ha mycket ringa omfattning, vågar man icke ur detta förhållande draga några säkra slutsatser. Marc. 1:33 synes i varje fall utgöra ett säkert belägg för konstruktionstyp d i gotiskan. — I Luk. 5:17: *þaiei wesun gaqumanai us allamma haimo* finna vi ytterligare ett exempel på typ d, vilket dock synes vara tämligen mekaniskt kalkerat på den grekiska förlagans ἦσαν συνελήλυθότες.

Att typ d representerar en äldre konstruktion än omskrivningarna med *hava* kan man emellertid sluta sig till även av andra skäl. Typ d är ju nämligen i formellt avseende alldeles identisk med den i gotiskan mycket vanliga perifrastiska passiven. Skillnaden mellan typ d och perifrastisk passiv med *vara* ligger ju blott däri, att typ d har aktiv betydelse, vilket i sin tur beror på att pret. particip av de (huvudsakligen intransitiva) verb, som kunna uppträda i typ d, hava aktiv betydelse. Ur historisk synpunkt äro de båda konstruktionerna blott underarter av en och samma företeelse.

Detta blir alldeles klart, om man betraktar pret. participet i dess historiska utveckling. I de germanska språken uppträda som bekant två olika typer av pret. part., de starka (på ie. *-(e)no-*, *-(o)no-*) och de svaga (på ie. *-to-*). Ingendera av dessa typer tillhöra det äldsta skiktet av indoeuropeiska particip. Båda hava enligt allmänt antagande[58] ursprungligen varit verbaladjektiv och hava först under särspråklig tid så nära anslutit sig till verbalsystemet, att de blivit particip. För de germanska språkens del anses denna utveckling vara fullbordad, då den litterära epoken sätter in. Åtskilliga egenskaper hos de germanska participen tyda på att hypotesen om att de ursprungligen varit verbaladjektiv, är

[57] Se nedan sid. 86 not 67.

[58] T. ex. Brugmann i IF V: 89 ff., Wackernagel: Vorlesungen über Syntax I: 287 ff., Hirt: Indogerm. Grammatik VI: 194 f., Dens.: Handbuch des Urgermanischen II: 189.

riktig. I första hand gäller detta pret. participets förhållande till genus verbi.

Verbaladjektiven på ie. *-no-, -to-* synas ursprungligen ha betecknat en sådan egenskap, som den verbalhandling åstadkommer, med vilken verbaladjektivets betydelse står i sammanhang.[58a] Den ie. motsvarigheten till *bunden* skulle sålunda ha angivit den egenskap, som verbalhandlingen *att binda* åstadkommer, och den indoeuropeiska motsvarigheten till *kommen* skulle på samma sätt ha betecknat den egenskap, som verbalhandlingen *att komma* astadkommer.[59] Det vore i så fall helt naturligt, att transitiva verbs verbaladjektiv lättast komme att associeras med verbets passiva form, enär den egenskap, som en transitiv verbalhandling åstadkommer, lättast kan iakttagas på objektet för handlingen. Intransitiva verbs verbaladjektiv däremot måste ju komma att associeras med verbets aktiva form, enär den egenskap, som en intransitiv verbalhandling astadkommer, icke kan observeras på någon annan än subjektet. Nu hava ju ock de transitiva verbens pret. particip i allmänhet passiv, de intransitiva verbens däremot i regel aktiv betydelse. Men även undantag från denna regel finna sin förklaring, om man betraktar de germanska pret. participen som ursprungliga verbaladjektiv. Så är det t. ex. intet förvånande däri, att *drucken*[60] kan vara aktivt, enär den egenskap, som d r i c k a n d e t åstadkommer, lättare kan komma att observeras hos den, som d r u c k i t, än hos det, som druckits.[61]

De intransitiva verb, som hava ett komplement i genitiv eller dativ, utgöra ett slags mellanting mellan de övriga intransitiva verben och de transitiva. Detta visar sig också tydligt i fråga om pret. participens betydelse. I detta fall blev det ursprungliga verbaladjektivet varken aktivt eller passivt utan s. a. s. neutralt. Det kunde sålunda i regel icke stå som bestämning till något substantiviskt ord[62], enär det i så fall hade mast karakterisera detta ord

[58a] Jfr Brugmann: Grundriss 2: 1: 651.

[59] Massor av particip ha naturligtvis bildats i sen tid och då slutit sig till de mönstergrupper, som förefunnos i språket.

[60] Jfr lat. *potus*.

[61] Man kan ock säga, att *drucken* hör samman med verbet *dricka* i intransitiv användning, men detta är egentligen ingen förklaring.

[62] Från denna regel finnas många undantag, som blott kunna förklaras genom specialundersökningar. Ofta ligger orsaken i regimväxling hos verbet, i vissa fall kunna undantagen bero på slavisk översättning från ett främmande språk (t. ex. got. *balwiþs* i Matt. 8: 6, fisl. *boluaþer* i Elucidarius 40: 12—13).

antingen med den egenskap, som verbalhandlingen åstadkommer hos sitt subjekt, eller ock med den egenskap, som den åstadkommer hos sitt objekt.[63] Detta egenartade »particip» skulle sålunda uteslutande kunna stå s o m s. k. s u b j e k t i v p r e d i k a t s f y l l n a d i s u b j e k t l ö s a s a t s e r. Detta är också, om man bortser från *hava*-konstruktionerna och med dem kongruent uppbyggda uttryckssätt, den så gott som enda satsställning, som dylika »particip» inta i de germanska spraken (t. ex. Vsp. 55: *þá er hefnt fǫður,* nhty. *mir wird geholfen*).[64]

På likartat sätt som ovan skett med pret. participens förhållande till genus verbi, bör även deras relation till ett visst tempus förklaras, men då denna fråga intimt sammanhänger med läran om verbens aktionsarter, kan jag icke här ga närmare in på den.[65] Jag vill blott papeka, att man icke kan finna något skäl för att v e r b a l a d j e k t i v icke skulle ha kunnat existera till intransitiva durativa verb, även om man kan tveka om hur deras utveckling till particip skulle ha gestaltat sig. B i l d n i n g a r av denna art finnas också i mängd, t. ex. find. *sthitás,* grek. στατός; fsv. *staþin*; lat. *tacitus*, ehuru det kan vara ovisst, om de göra skäl för namnet particip.

Såsom karakteristikum för p a r t i c i p e t uppges allmänt[66], att detta har en bestämd relation till tempus och genus verbi, medan

---

En viktig roll för den betydelseförskjutning, som hos dessa undantag har ägt rum, har även pret. participens adverbiella användning spelat (se Lindqvist i Ark. 25: 226). Till hela frågan jfr a. a. sid. 222—239 och NN § 2003.

[63] Överhuvudtaget måste för den betydelseutveckling, som förutsättes för att ett verbaladjektiv skall bli particip, verbets funktion i ordförbindelsen, i satsen vara en mycket stark associativ faktor. Om denna "funktionella" betydelse jfr Velten i ZfvglSprf. LX: 206 f. — Det är en redan för länge sedan gjord iakttagelse, att i vissa ålderdomliga språk, t. ex. i grekiskan, det enskilda ordets funktion i ett satssammanhang mera uttrycktes genom ordets särskilda form än genom dess förbindelse med andra ord i satsen. Häri ha vi väl att se orsaken till att i grekiskan ett "genitiv- eller dativobjekt" i en aktiv sats kunde uppträda som subjekt i den motsvarande passiva satsen. Då detta fenomen (ehuru sparsamt) uppträder i gotiskan, bör det fattas som grecism (annorlunda men felaktigt van der Meer: Gotische Casus-Syntax II, Amsterdam 1930, sid. 7). I de äldsta nordiska texterna är fenomenet okänt, om man bortser från vissa partier av No. hom., där detta bruk beror på inverkan från latinet (fno. *lúka* + *dat.* motsvaras t. ex. av lat. *finire* + *ack.*).

[64] Jfr lat. *mihi persuasum est.* [65] Se sid. 79.

[66] T. ex. Hirt: Handbuch des Urgermanischen II: 189. Jfr Lindroth: Om adjektivering av particip sid. 10.

adjektivet är tempuslöst. Då det gäller ett levande språk, kan man i många fall med hjälp av denna distinktion bestämma, om ett visst ord är adjektiv eller particip (Lindroth: Om adjektivering av particip, pass., särskilt sid. 21 ff.). Man stödjer sig då på sin språkkänsla, på sin sedan barndomen förvärvade uppfattning om ett ords användning och betydelse. Då det däremot gäller ett dött språk, äro möjligheterna att avgöra, om ett adjektiv eller ett particip föreligger, oerhört reducerade. I grunden är det ju nämligen fråga om att avgöra, huruvida ett visst ord, som formellt sett är ett pret. part., t. ex. got. *uswahsans* i Joh. ev. 9: 21, verkligen associerades så intimt med det verb, med vilket dess betydelse stod i sammanhang, att ordet ifråga i sin betydelsesfär kom att innefatta även ett visst tidsstadium, tempus, av själva verbalhandlingen. Men i de allra flesta fall är det för oss alldeles omöjligt att i detalj bestämma den betydelsesfär, som ett ord i ett icke levande språk har ägt.

Jag har heller icke gjort anspråk på att de semologiska krav, man kan ställa på ett ord, för att det skall kunna kallas p a r t i c i p, äro i allo uppfyllda beträffande de ord, som jag kallat pret. part.; termen pret. part. har i min framställning blott tagit sikte på morfologiska kännetecken hos ordet.[67]

Nu är det tydligt, att omskrivningen verbum substantivum + indoeuropeiskt particip är mycket gammal, möjligtvis har urindoeuropeiska anor.[68] Minst lika gammal är givetvis konstruktionen verbum substantivum + adjektiv. Liksom andra adjektiv kunde ju även verbaladjektiv användas i sådana förbindelser. Allteftersom nu verbaladjektivet kom att ansluta sig till verbalsystemet i avseende på tempus och genus verbi, uppstod dels den perifrastiska passiven, dels typ d såsom två underarter av en och samma ursprungliga konstruktion: verbum substantivum + verbaladjektiv. Detta hindrar ej, att endera konstruktionen långt tidigare än den andra kan ha fått en mera vidsträckt använd-

[67] Likväl ha icke i denna undersökning medtagits sådana ord, som visserligen formellt sett äro pret. part. men som kunna förmodas icke ha nära associerats med de verb, av vilka de bildats, detta på grund av något av följande skäl. 1) Det verb, till vilket det ifrågavarande pret. participet hör, är redan i fornspråket utdött eller åtminstone icke belagt. 2) Det verb, till vilket det ifrågavarande pret. participet hör, har ett annat pret. particip, som närmare sluter sig till verbets böjningsschema, t. ex. *kalinn* gentemot *kaldr*.

[68] Jfr Brugmann: Grundriss 2: 3: 497 ff.

ning, emedan dess betydelseinnehåll icke lika bekvämt som den andras kunde uttryckas på annat sätt i språket.[69]

I enskilda fall kan ju även i litterär tid något exempel, som synes höra till endera underarten, snarast vara att bedöma som en konstruktion verbum substantivum + (verbal-)adjektiv, vare sig då att ett gammalt verbaladjektiv aldrig kommit att utveckla sig till verkligt particip eller att ett particip har adjektiverats. Det sistnämnda fallet, ett adjektiverat particip, ha vi kanske påträffat i gotiskans *uswahsans ist* (Joh. ev. 9: 21), och vidare finna vi det t. ex. troligen i Skm. 12: *Hvárt ertu feigr, eða ertu framgenginn* (jfr sid. 86 not 67). Det förstnämnda fallet finna vi, som jag ovan (sid. 84 f.) visat, i opersonliga konstruktioner av verb med ett komplement i genitiv eller dativ[70], t. ex. Vsp. 55: *þá er hefnt fǫður*. Det är tydligt, att *hefnt* i detta fall icke fyller de semologiska krav, som kunna ställas på ett ord, för att det skall kallas particip (se ovan sid. 85 f.). Man borde sålunda för dylika verbformer ha ett särskilt namn, och som jag senare utförligt skall motivera, är supinum det namn, som redan har givits dem.

* * *

Den perifrastiska passivens temporala värde i fornvästnordiskan är föga undersökt.[71] Detta problem faller också utanför ramen av min undersökning, eftersom det intimt sammanhänger med läran om verbets aktionsarter. Här skall blott påpekas, att förbindelsen *vera* + pret. part. även av verb med terminat aktionsart i en mängd fall visar sig ha ett temporalt värde, som helt beror på kopulans tempus och icke stämmer med det, som erhålles genom en analys av omskrivningens båda beståndsdelars betydelse var för sig. Så har t. ex. Háv. 80: *Þat er þá reynt, er þú at rúnom spyrr* icke betydelsen »Det är då utrönt (d. v. s. har

[69] I gotiskan är ju sålunda den perifrastiska passiven oerhört mycket vanligare än typ d. I det klassiska latinet bildas perf. och pluskvamperf. pass. genom omskrivning med verbet *esse* + perf. part., under det att typ d icke användes.

[70] Troligt är också, att de sid. 85 omnämnda pret. "participen" till intransitiva durativa verb böra räknas hit. I så fall gäller också om dem vad som i det följande säges om typen *hefnt*. — Jfr en annan uppfattning om dessa pret. "particip" Behaghel i ZfdPh. 32: 68 f.

[71] Jfr Pollak i Ark. 46: 177 ff.

då utrönts), då du frågar efter runor» utan »Det u t r ö n e s (d. v. s. blir utrönt), då du frågar etc.»[72] Som man kan förstå, sammanhänger frågan om uppkomsten av denna betydelse med frågan om användningen av verben *vera* och *verða* i de passiva omskrivningarna.[73] Undersökningar angående dessa frågor ha gjorts för åtskilliga andra germanska språks vidkommande, och jag får här hänvisa till dem.[74] — Den utan gensägelse vanligaste betydelsen hos den passiva omskrivningen verbum substantivum + pret. part. av verb med terminat aktionsart är dock en annan. Så kan man i de flesta fall i gotiskan uppfatta dylika passiva konstruktioner såsom betecknande ett sådant tillstånd hos subjektet, som uppkommit genom att den verbhandling ägt rum, som uttryckes medelst pret. participet, t. ex. Mt. 10: 30: *appan izwara jah tagla haubidis alla garapana sind* »alla edra huvudhår äro räknade». Alldeles samma betydelse kan man tillägga dessa konstruktioner i fvn. på de flesta ställen, t. ex. Gðr II. 22: *vóro i horni hvers kyns stafir ristnir ok roðnir*. Liksom i fråga om typ d kan man inte heller i fråga om det perifrastiska passivum finna några säkra kriterier på att betydelsen »i nutid fullbordad handling» verkligen förelegat. Emellertid är ju denna passiva tillståndsbeteckning, som troligen oftast föreligger i de hithörande omskrivningarna, redan ett steg mot ett perf. resp. pluskvamperf. pass. Det är viktigt att kunna konstatera, att i de germanska språken passivum sålunda tidigare än aktivum av hithörande verb erhöll en särskild formell kategori, som i vissa avseenden närmade sig ett tempus perfektum. Det indoeuropeiska perf. akt. hade ju nämligen i germanska språk blivit berättande tempus, preteritum.

---

[72] Jfr Pollak i Ark. 46: 178 ff., Öhlin sid. 129—131.

[73] I typ d förekommer verbet *verða* ytterst sparsamt i den fvn. litteraturen, ehuru motsvarande omskrivningar på västgermanskt område ej äro sällsynta (se t. ex. Hoffmann sid. 22 ff., Kern sid. 18 f.). Från fornvästnordiskan har jag blott antecknat 2 exempel:

Br. 5: Soltinn varð Sigurðr sunnan Rinar:

Leið. 22: sú hefe ek frétt at dag dróttins dýrð framm komin yrðe.

[74] Några av de utförligaste äro Gering i ZfdPh. 5: 408 ff., Cuny: Der temporale Wert der passiven Umschreibungen im Althochdeutschen, Frary: Language Dissertations V, pass., Zieglschmid: Language Dissertations VI, pass., särskilt sid. 31 ff., Lussky i Journal of Engl. and Germ. Phil. 23: 342 ff., Öhlin: Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan sid. 121 ff., Mittner i Wörter und Sachen 20: 66 ff., 193 ff.

6. *Hafa*-konstruktionernas uppkomst.

Säkerligen ha samtliga omskrivningar med *hava* bildats med utgångspunkt från de redan befintliga omskrivningarna med verbum substantivum. Man ma tänka sig in i utgangsläget! Någon gång i förlitterär tid funnos följande typer (typerna återges i klassisk isländsk transkription, ehuru givetvis språkstadiet vid den ifrågavarande tidpunkten varit ett annat): passiv tillståndsbeteckning: *maðr er feldr*; akt. pres.: *ek felle mann*; akt. pret.: *ek felda mann*. Ingendera av de aktiva tempora täcker betydelsen hos den passiva tillståndsbeteckningen. Det förefaller då naturligt, att man utgått från den redan befintliga passiva konstruktionen, da det gällde att skapa en aktiv motsvarighet till denna. Om man vill uttrycka sig grammatiskt, kan man säga, att man har använt sig av verbet *hafa* och gjort den passiva satsens subjekt till ackusativobjekt och den passiva satsens subjektiva predikatsfyllnad till objektiv predikatsfyllnad. Resultatet blev *ek hefe mann feldan*. Själva tillvägagangssättet, om jag så far säga, hade säkerligen ett otal förebilder av alldeles likartad beskaffenhet. Om man utav nagon orsak (undvikande av subjektsväxling l. dyl.) ville uttrycka innehållet i satsen *maðr er hér úte* med tydlig relation till den talande, så kunde man säkerligen säga: *ek hefe mann hér úte*.[1] Då man skapade konstruktionen *ek hefe mann feldan*, har man — förutom att man framställt innehållet i satsen *maðr er feldr* i relation till den talande — fyllt en lucka i verbets tempussystem i aktivum, man har fått ett aktivt resultativum. Man kan icke gärna kalla den nya konstruktionen tempus perfektum, ty så mycket dröjer kvar i den av den ursprungliga passiva konstruktionens natur, från vilken den utgått, att den ännu inte utsäger något bestämt, om v e m som utfört den handling, som uttryckes med pret. participet. Den utsäger blott, att ett visst resultat föreligger och att detta resultat står i en viss relation till den nya konstruktionens subjekt.

Men om man sålunda medger, att mycket talar för att typ a uppkommit genom en omvandling av det perifrastiska passivum, hur skall man då förklara den såvitt man kan se av typ a oavhängiga omskrivningen typ c?

[1] Jfr det analoga Hdl. 6: *er þú hefir ver þinn í valsinni*. Jfr även Hdl. 7: *er þú kveðr ver minn í valsinni*.

Undersöker man nu de omskrivningar verbum substantivum – pret. part., som förekomma vid intransitiva verb, så finner man, att det ibland dem finnes en typ, som till form och betydelse står den perifrastiska passiven nära. Det är den s. k. opersonliga passiven. Denna kan man indela i två olika arter, allteftersom den är utbildad med kasuellt komplement eller ej: *typ Op 1* med kasuellt komplement, t. ex. *þá er hefnt fǫður* och *typ Op 2* utan sadant komplement, t. ex. *þá er vel malit*. De bada typerna kunna indelas i vardera två grupper.

Typ Op 1 a: *erat þér at ǫllo, alvitr, gefit*.

Denna typ innehåller pret. part. av sådana verb, som ofta stå utbildade med ett ackusativobjekt, d. v. s. äro transitiva.

Typ Op 1 b: *þá er hefnt fǫður*.

Denna typ innehåller pret. part. av sådana verb, som alltid eller åtminstone i regel stå utan ackusativobjekt, d. v. s. äro intransitiva.

Typ Op 2 a: *þá er vel malit*.

Denna typ innehåller pret. part. av sådana verb, som ofta stå utbildade med ett ackusativobjekt, d. v. s. äro transitiva.

Typ Op 2 b: *var þar at kveldi um komit snimma*.

Denna typ innehåller pret. part. av sådana verb, som i regel stå utan ackusativobjekt, d. v. s. äro intransitiva.

I praktiken låter sig dock icke alltid uppdelningen av typerna Op 1 och Op 2 i vardera två grupper genomföras, enär man icke har tillräcklig kunskap om de fornvästnordiska verbens konstruktioner för att kunna bedöma, till vilken grupp vissa exempel böra höra.[2] Uppdelningen visar sig emellertid vara till hjälp vid diskussionen av vissa viktiga frågor angående de opersonliga passiva konstruktionernas betydelse.

Typ Op 2 b kan med hänsyn till verbets aktionsarter indelas i två klasser.

Klass Op 2 b α: *var þar at kveldi um komit snimma*.

Denna typ innehåller pret. part. av sådana intransitiva verb, som kunna uppträda i konstruktionstyp d.

Klass Op 2 b β: *þeir . . . er setit er fyrir*.[2a]

Denna typ innehåller pret. part. av sådana intransitiva verb, som icke kunna uppträda i konstruktionstyp d. Sådana verb äro bl. a.[3] de s. k. durativa.

[2] Jfr de sid. 48 ff. behandlade verben.

[2a] Exemplet hämtat från Grág. I: 183: 25.

[3] Jfr Kern § 30.

Den opersonliga konstruktionen *vera* + pret. part. representeras i Eddan av 29 och i skaldediktningen före c:a 1200 av 18 säkra exempel.[4] Dessa fördela sig mellan de båda huvudarterna av opersonlig passiv på följande sätt. Till typ Op 1 höra i Eddan 21[5] och i skaldediktningen 14[6] exempel. Till typ Op 2 höra i Eddan 8[7] och i skaldediktningen 4[8] exempel. Typ Op 1 är sålunda i den äldsta fornvästnordiska litteraturen vida rikligare företrädd än typ Op 2.[9]

Även verbet *verða* användes för att tillsammans med pret. part. bilda s. k. opersonliga passiva konstruktioner. Dessa omskrivningar kunna naturligtvis indelas på alldeles samma sätt som ovan skett med *vera*-konstruktionerna, och jag använder sålunda för de olika arterna av opersonliga konstruktioner *verða* + pret part. samma benämningar, som ovan begagnats för motsvarande konstruktioner vid verbet *vera*. Den opersonliga omskrivningen *verða* + pret. part. representeras i Eddan av 5[10] och i skaldediktningen före c:a 1200 av 8 exempel[11]. Samtliga dessa tillhöra typ Op 1.[12]

[4] En specialform av opersonlig konstruktion behandlas senare (sid. 102 ff.) för sig och har här icke inräknats. — Vidare ha alla sådana fall här icke upptagits i statistiken, i vilken en opersonlig passiv uppkommer, om man insätter infinitiven *vera*, t. ex. Alv. 1: *Hratat um mœgi mun hveriom þikkia.* — Alltför osäkert tolkade för att här kunna inräknas äro Håvarðr 8 och Nj. (XII) 2.

[5] Vsp. 55, Háv. 124, ib. 126, Grm. 9, Hrbl. 26, Alv. 4, HH I. 56, HHv. 5, ib. 12, ib. 29, ib. 31, ib. 38, HH II. 26, ib. 33, Grp. 18, Sg. 67, Akv. 32, Am. 30, ib. 52, Gg. 14, Br. I. 8 c.

[6] Hornkl. 2: 20, ib. 2: 21, Eyv. 1: 19, Hfr. 3: 20, Hrafn 3, Ólhelg. 7, Sigv. 2: 9, þjóðA. 3: 4, ib. 4: 18, Gísl 1: 14, ESk. 6: 12, þskakk. 1, Has. 43, Od. 19.

[7] Ls. 27, þrk. 24, HHv. 35, Br. 12, Am. 12, ib. 29, ib. 54, Grt. 5.

[8] Hfr. 5: 3, Arn. 6: 7, Mark. 1: 29, Hl. 12 a.

[9] Till typ Op 2 hör ett av de båda exempel, som antecknats ur runlitteraturen, nämligen:

Forsa (Noreen: Altschw. Gram. sid. 483:) **sua uas int fur auk halkat.** ("so wurde vormals aufgesagt und geheiligt [d. h. festgesetzt].")

Det andra tillhör typ Op 1:

Fardabro (Liljegren nr 207, Bautil nr 411:) **Nu is : sal ı sagat sva :** (Nu säges så för själen:)

[10] Ls. 52, ib. 57, Alv. 8, Grp. 44, Br. 11.

[11] þmáhl. 9, Ólhelg. 2, þorm. 1: 10, Ótt. 2: 14, þham. 1: 3, Kolli 3, Hl. 21 b, Nj. (XII) 10. Jfr även VGl 1 (NN § 381).

[12] Till typ Op 1 hör sannolikt också det enda antecknade dock osäkra exemplet ur runlitteraturen, Nöbbele (Sv. run. 4: nr 16:) **þy : mun · ko ····· —m kitit · uerþa ·** , vilket av Kinander sannolikt riktigt suppleras **ko**[þs mans] (u)**m** ("Därför den gode icke skall glömmas,"). Jfr Bällsta 2 nedan sid. 145.

Om pret. participet ursprungligen varit ett verbaladjektiv, en mening som är allmänt antagen och som jag ovan (sid. 83 f.) sökt ytterligare stödja, så är den opersonliga passiven ur historisk synvinkel alldeles samma konstruktion som typen *nú er myrkt úte*. Pret. participet i *þá er vel malit, þá er hefnt fǫður* är då ursprungligen ett verbaladjektiv i neutrum, liksom *myrkt* i *nú er myrkt úte* är ett adjektiv i neutrum. Sasom Ljunggren visat[13], kunna de opersonliga konstruktionerna betraktas som i verklig mening subjektlösa satser.[14] Den personliga passiva konstruktionen *maðr er feldr* betecknar i regel, som ovan (sid. 88) påpekats, ett tillstånd hos subjektet. I analogi härmed borde den opersonliga passiven beteckna ett tillstånd, icke hos subjektet, enär i satsen icke finnes nagot subjekt, utan ett tillstånd rätt och slätt. Detta är kanske den äldsta betydelsen hos s. k. opersonliga passiver, och den kan tänkas föreligga på en del ställen i den äldsta fornvästnordiska diktningen, t. ex. Grt. 5: *þá er vel malit*. Det är givet, att denna betydelse lättast kunde hålla sig kvar i typerna Op 1 a och Op 2 a, d. v. s. de opersonliga omskrivningar *vera* (*verða*) + pret. part., vilkas particip ofta användes i personliga passiva konstruktioner och såsom attribut. Vi ha ovan sett, att typ Op 2 över huvud var mindre vanlig än typ Op 1 i den äldsta litteraturen. I Eddan funno vi sammanlagt 26 exempel på typ Op 1, och av dessa torde åtminstone 15[15] säkert höra

---

[13] Om den opersonliga konstruktionen, pass.

[14] Allt tyder på att den opersonliga konstruktionen uppstått ur enledade satser, typen *det regnar* ur en enledad verbal sats, representerad t. ex. av fvn. *rignir*, typen *er myrkt* ur en enledad nominal sats *myrkt*. Överhuvud synes den s. k. kopulan egentligen vara en sekundär företeelse. Huru kopulan så småningom tillsättes nominala satser kan man i de semitiska språken i vissa fall följa (Cohen: Le système verbal sémitique et l'expression du temps, Paris 1924, sid. 41, 50 f., 106, 182 f., 297; jfr Brockelmann: Grundriss der vergl. Grammatik der semitischen Sprachen II: § 20). Att nominala satser ha förekommit i indoeuropeiskan i 3:e pers. sing. har Meillet gjort sannolikt (Mém. de la Soc. de ling. de Paris XIV, sid. 1 ff.; jfr särskilt sid. 16), och hans uppfattning har ytterligare stötts med ett omfattande material ur fornindiskan av Bloch (ib. sid. 27—96; jfr särskilt sid. 57 ff.). När vi sålunda i modern svenska i en sats som *det är mörkt* finna såväl subjekt som predikat, är icke blott det förra (Ljunggren: Om den opers. konstruktionen) utan även det senare resultatet av en uniformering, ett systemtvång.

[15] Vsp. 55, Ls. 52, ib. 57, Alv. 4, HH I. 56, HHv. 5, ib. 29, ib. 31, ib. 38, HH II. 33, Grp. 18, Br. 11, Sg. 67, ib. 52, Br. I 8 c.

till typ Op 1 b. Motsvarande siffror för skaldediktningen före c:a 1200 äro 22 resp. 12.[16] Huvudmassan av beläggen på typ Op 1 i den äldsta litteraturen hör sålunda till typ Op 1 b.

Som representant för typ Op 1 b kan man ta Vsp. 55: *þá er hefnt fǫður*. Beträffande »particip»-formen *hefnt* ha vi redan funnit, att den blott kunde användas i opersonliga konstruktioner (sid. 85) och att den egentligen icke kunde kallas particip (sid. 87). Ursprungligen torde *hefnt* i *þá er hefnt fǫður* ha betecknat ett visst tillstånd[17] liksom *myrkt* i *nú er myrkt úte*, och man kan ju inte med bestämdhet förneka, att inte *hefnt* skall uppfattas på detta sätt i Vsp. 55. Emellertid står ordet *hefnt* satillvida i särklass ibland egenskapsorden (och participen), att det icke kan användas för att attributivt bestämma något visst ord, och det blir på så sätt närmast likställt med ett oböjligt verbalsubstantiv, d. v. s. en infinitiv. Eftersom verbet *hefna* liksom de flesta andra verb med kasuellt komplement (se ovan sid. 82) har terminat aktionsart, får det ursprungliga verbaladjektivet i fråga om verbalhandlingens förhållande till tiden betydelsen av fullbordad handling, d. v. s. det kommer närmast att motsvara perf. infinitiv. Det är också i riktig analys av betydelseförhållandet, som Falk-Torp (§ 137: I) talar om att pret. part.-formen användes »substantivisk istedenfor infinitiv» i sådana fall som Háv. 39: *at ei væri þiggia þegit*, Háv. 145: *Betra er óbeðit, en sé ofblótit*: ... *betra er ósent, en sé ofsóit* eller No. hom. 98: 9: *þa er bettra er þagat an mælt*.[18] Viktigt är emellertid att konstatera, att dylika användningar av pret. part. ha utgått från opersonliga konstruktioner och bäst kunna studeras i samband med en analys av den typ av sådana, som jag kallat typ Op 1 b.

I de fornvästnordiska (speciellt de fornnorska) prosatexterna

---

[16] Eyv. 1: 19, Hfr. 3: 20, Hrafn 3, Ólhelg. 2, ib. 7, Ótt. 2: 14, þjóðA. 3: 4, ib. 4: 18, Þham. 1: 3, Gísl 1: 14, þskakk. 1, Has. 43. Jfr även VGl. 1.

[17] Det tillstånd nämligen, som uppkommer, sedan verbalhandlingen *at hefna* är utförd.

[18] Riktigt har ock betydelsen analyserats av Rosell (Prefixet *o-* i nordiska språk, Uppsala 1942, sid. 24), ehuru han till förklaring antar, att hjälpverbet *hafa* är utelämnat. Ett studium av de äldsta fvn. texterna ger emellertid otvetydigt vid handen, att exemplen icke kunna så uppfattas. Först i prosatexterna uppträda sporadiska och till stor del osäkra exempel på utelämnande av hjälpverbet *hafa*, och dessa exempel äro dessutom av en helt annan typ (se ovan sid. 61 ff.).

påträffas ett antal exempel[19] med fristående neutral form av pret. particip, i vilka man måhända vid första anblicken vore benägen att anta ett utelämnande av hjälpverbet *hafa*.[20] Skärskadar man emellertid dessa ställen närmare, finner man, att det till dem finnes tydliga motsvarigheter, i vilka hjälpverbet *hafa* icke kan insättas. Ett ingående studium visar, att samtliga dessa fall böra fattas som utvecklade ur samma förutsättningar som de ovan omtalade exemplen ur Hávamál. Den här behandlade konstruktionen kan sålunda lämpligen benämnas *fristående supinum*.

Många av dessa fristående supina visa ett tydligt sammanhang med opersonliga konstruktioner, i det de antingen kunna betraktas som ombildningar av sådana (jfr sid. 176 f. nedan) (så Gul. fragm. [N. G. L. II: 523: 31]: *þa eighu heraðs menn at dœma hann ubota mann. firir gort ollu þvi er hann a*) eller uppträda i en omgivning av nominala satser och sålunda kunna betraktas som en arkaisk form av opersonlig konstruktion (se sid. 92 not 14). Av sistnämnda art äro:

No. hom. 118: 10: Tungan hæill. ok æugun bæðe. leggirnir groner. ok oll onnur sár vęrclaus. ok fenget hina bæztu hæillsu.[21]

(Jfr Ol. h. 97: 26: Tungan var nu hæil oc sva augun oc læggírnir varo groner. Oc oll sar hans varo þa hæil.)

Ol. h. 49: 14: Hanum þikeir nu sialuum mikils um vært. Fængit Ræiði konongsens oc sialfr orðein(!) firir sva miklu afælli.

(Jfr även N. G. L. II: 523: 31 ovan.)

Grág. II: 193: 27: Geitr vi. með kiðom oc sva faret sem ám. enn viii. gelldar við kv. þrævetrar eða ellre.[22]

Jämförligt med de tre sistnämnda ställena är det enda antecknade hithörande exemplet ur Eddan:

---

[19] Ett enstaka hithörande exempel påträffas ock i Eddan, se nedan.

[20] Motsvarigheter finnas ock i östnordiskan, t. ex. i äldre Västgötalagen 54: 18—20 (Sjöros' utgåva) eller i Gutalagen 38: 23 ff. (Pippings utgåva).

[21] Om den typ av opersonlig konstruktion, med vilken det fristående supinet i vårt exempel sammanhänger, se nedan sid. 102 ff.

[22] Här är ett insättande av *hafa* fullkomligt uteslutet.

Gðr II. 40: Hugða ek hér í túni teina fallna,
þá er ek vildak[23] vaxna láta,
rifnir með rótom, roðnir í blóði,
bornir á bekki, beðit[24] mik at tyggva.[25]

I sådana fall, där verbet *vera* uppträder i den omedelbart föregående satsen, kan den här behandlade företeelsen betraktas som en opersonlig konstruktion, vars kopula kan suppleras ur den föregående satsen (om dylik supplering av substantiviska led se ovan sid. 76). Så beskaffade äro följande exempel:

Gul. 19: 10: þa ero þeir ubota menn firigort fe oc friði.

Gul. 19: 19: þa ero þeir ubota menn aller. firigort fe oc friþi . . .

Gul. 48: 29: Sa heiter hornongr er frialsar kono sunr er. oc eigi golldenn mundr við. oc genget i liose i hvilu hennar.[25]

Utifrån dessa förutsättningar har emellertid det här behandlade uttryckssättet spritt sig, så att man i några fall även påträffar det i sammanhang, där dess samband med den opersonliga konstruktionen icke längre lika tydligt kan skönjas. Sådana fall äro:

Gul. 15: 30: þa er sa maðr friðlaus oc bæðe þau oc fare or landeign konongs vårs. M. til þau hava innt skript sinni þeirri er biscop leggr a hond þeim. Baðer. oc firigort hverium penningi fiar sins.

Gul. 46: 34: oc heitir brennuvargr. oc firigort hverium penningi fiar sins.

Gul. 66: 9: þa fare hann utlagr oc uheilagr. oc firigort hverium penningi fear sins.

Gul. 103: 24: Nu laupa þeir út oc segia eigi friði aptr. þa ero þeir utlager. oc niðingar. oc firigort hverium penningi fiar sins.

Ol. h. 87: 7: kimbi het sa er binnda skilldi um sar manna. Alldraðr maðr oc æ̨ngi ræ̨ystimaðr veret oc otrur veret kallaðr.
(Jfr No. hom. 118: 10 och Ol. h. 49: 14 ovan.)

---

[23] I Cod. Reg. *vildigak*. [24] I Cod. Reg. *þeþit*.

[25] Här är ett insättande av *hafa* fullkomligt uteslutet.

? Ól. h. 96: 6: þæim guðs dýrlingi er hann hafðe hæilsu af tækit. faret aðr þangat malaus at sœkia hans hælga skrín. En þaðan for hann hæill . . . .
(Jfr No. hom. 116: 10, där *at sœkia* är utbytt mot *ok sot*.)

Ól. h. 101: 19: (= No. hom. 122: 32:) Siðan sotte hann til þess dýrlings hus með miklum fagnaðe. Beðet nu allz þess bœtr er hanum þotte mesto iskipta.

Alldeles samma förhållande råder mellan den opersonliga passiva konstruktionstypen Op 2 a[26] *er vel malit* och typ c *ek hefi vel malit* som mellan den personliga passiva konstruktionen *maðr er feldr* och typ a *ek hefi mann feldan*. I båda fallen har verbet *hafa* efterträtt *vera*, men medan subjektet i *maðr er feldr* blivit ackusativobjekt i *ek hefi mann feldan*, så finns det inget subjekt i *er vel malit*, och därför finns heller inget objekt i *ek hefi vel malit*. Den subjektiva predikatsfyllnaden i *maðr er feldr* blir objektiv predikatsfyllnad i *ek hefi mann feldan*, predikatsfyllnaden i *er vel malit* blir predikatsfyllnad också i *ek hefi vel malit*, och om man kan kalla denna predikatsfyllnad subjektiv i den första satsen, ehuru subjekt saknas, kan man med samma rätt kalla den objektiv i den andra, ehuru objekt saknas. Själva tillvägagångssättet vid omvandlingen av konstruktion med *vera* till konstruktion med *hafa* hade säkerligen en mängd förebilder av alldeles likartad beskaffenhet. Mycket nära exemplen *er vel malit* ~ *ek hefi vel malit* stå sådana fall som Am. 53: *fyrr var fullvegit* ~ Sg. 33: *hefir þú fullvegit*, där väl adjektiverade particip föreligga. Men även utanför pret. participens klass finna vi motsvarande omvandling av en opersonlig konstruktion med *vera* eller *verða* till en personlig med *hafa*. Sålunda omvandlas det opersonliga *er vel* (vanligt i prosa, se Fritzner voc. *vel*) och *verðr vel* (jfr Háv. 41), resp. *er betr* (Fritzner) till de personliga konstruktionerna Ls. 39: *úlfgi hefir ok vel*, resp. Akv. 16: *Betr hefðir þú, bróðir, at þú í brynio fórir*. I riktig känsla för uttryckets struktur och betydelse heter det även i nusvenska *jag har det bra*, ej *jag har bra*. (Andra hithörande exempel se Ljunggren: Om den opersonliga konstruktionen, sid. 188.)

Om man nu går till betydelsen av den uppkomna konstruk-

[26] Vad i det följande säges angående typ Op 2 a gäller även typ Op 1 a.

tionen *ek hefi vel malit*, så bör den sta i sammanhang med den opersonliga passivens betydelse, med betydelsen hos uttrycket *er vel malit*. Jag har tidigare sökt visa, att den äldsta betydelsen hos opersonliga passiver är en tillstandsbeteckning och att denna tillståndsbeteckning i typerna Op 1 a och Op 2 a understödjes av betydelsen hos personliga passiva konstruktioner *vera* (*verða*) + pret. part. av samma verb. Uttrycket *ek hefi vel malit* betecknade salunda säkerligen i första hand ett resultat pa samma sätt som i nusvenskt talspråk satserna: *har ni inbärgat än?, nu kan vi gå hem till mig, för nu har jag säkert städat hemma* (citerat fran Ljunggren: Om supinum och dubbelsupinum sid. 9). Vi ha här sålunda en fullständig betydelseparallell till typ a.

Något annorlunda blir resultatet av en omvandling av den opersonliga konstruktionstypen Op 1 b: *þá er hefnt fǫður* till typ cc *ek hefi hefnt fǫður*. Jämför man *ek hefi hefnt fǫður* med *ek hefi vel malit*, förstår man, att participet *malit* genom sin passiva betydelse[27] (se sid. 84) hänvisar till ett obefintligt ackusativobjekt till *hafa*, medan *hefnt* med sin till genus verbi indifferenta betydelse (se sid. 84 f.) icke ger någon antydan om något dylikt ackusativobjekt. Annorlunda uttryckt kan detta sägas så, att sambandet är starkt mellan *ek hefi vel malit* och *ek hefi korn vel malit* liksom mellan *er vel malit* och *korn er vel malit*, under det att *ek hefi hefnt fǫður* står lika isolerat som *er hefnt fǫður*. Denna isolering har för typ cc:s vidkommande till följd en betydelseutveckling, som är alldeles parallell med moderkonstruktionens (se sid. 93). *Hefnt* förlorar sin adjektivistiska betydelse och ingår en fastare förening med hjälpverbet *hafa* i den konstruktionstyp cc, där det hör hemma. Denna fasta förbindelse kommer då att stå såsom predikat till satsens subjekt, d. v. s. det resultat, som ursprungligen betecknas med konstruktionen *hafa* + pret. part., uppfattas i dessa exempel såsom åstadkommet av satsens subjekt och ingen annan (jfr sid. 89). Därmed är emellertid ett tempus perfektum, resp. pluskvamperfektum aktivi skapat. En jämförelse med infinitiven (se ovan sid. 93) ger även pa denna punkt klarare inblick i uttryckssättets betydelseutveckling, ty även infinitivkonstruktioner som *ek mun* (*vil* etc.) *gera*

[27] Denna passiva betydelse vidhäftade participet, även om det stod som predikatsfyllnad i en opersonlig konstruktion, där något huvudord icke fanns att bestämma.

svá måste äldst ha betytt »jag tänker på (önskar etc.) utförandet av en sådan handling», varvid lämnats därhän, vem som skall utföra handlingen, men så småningom sammansmälter hjälpverbet och infinitiven till ett enhetligt predikat, varvid satssubjektet städse även är subjekt för den verbhandling, som uttryckes i infinitiven, och ett sammansatt tempus för framtid (ev. med någon modal färgning) är skapat. — Det är sålunda den egenartade betydelse och användning, som de s. k. pret. participen av intransitiva verb med kasuella komplement äga, som givit upphov till den i betydelsehänseende egenartade verbformen s u p i n u m.[28] Därför har jag i det föregående (sid. 87) föreslagit, att dessa pret. part. även i typ Op 1 b borde kallas supina.

Det är i och för sig icke osannolikt, att typ a jämte sådana exempel av typ c, som uttrycka ett resultat, något förr och allmännare kommo i bruk än dessa exempel på typ c, som i betydelsehänseende representerade ett nytt enhetligt tempus. Dessa sistnämnda k u n d e kännas som en djärvare nyhet och därför till en början undvikas. Detta stadium är helt passerat i de äldsta nordiska texterna och har där icke efterlämnat några spår men möter oss i 500-talets latin (nedan sid. 108) och i 800-talets litterära fornhögtyska (nedan sid. 127 ff.). — Däremot framgår det redan av ett studium av de äldsta nordiska texterna, att de exempel på typ c, som hava typ Op 2 b α som förutsättning, till sin art äro sekundära i förhållande till typ d (se sid. 82). Till en del som en sekundär analogiprodukt torde man även få betrakta omskrivningen *hafa* + pret. »part.» av verbum substantivum, *verit*, t. ex. HH II. 29: *Hildr hefir þú oss verit*, ehuru vi i fornvästnordiskan även påträffa opersonliga konstruktioner av detta verb, t. ex. Cod. AM 645 4° : 21 : 4: *þa var til farit at høgva biargit. af oxanom. oc veret at mikiN hlvt dags.*[29]

Den specialform av typ c, som representeras av exempel med pret. participet i mediopassiv form, står emellertid i intimt sam-

[28] Troligt är, att även de durativa intransitiva verbens pret. "part." sedan gammalt ha använts i opersonliga konstruktioner (klass Op 2 b β, sid. 90) och sålunda i någon om än ringa mån kunnat bidraga till uppkomsten av supinum (jfr sid. 85).

[29] Även i nyisländskan, t. ex. *Það er rétt ég bíði, meðan verið er að mjólka; þegar eg kom að Skarði, var verið að reka fé̋ð í kvíar* (Smári: Íslenzk setningafræði § 78; jfr § 115 Aths. 1).

band med opersonliga konstruktioner. Redan hos Kormák finner man ett exempel på opersonlig konstruktion *vera* + mediopassivt pret. part., ehuru helmingen är ganska bristfälligt traderad.

Korm. 2: 59: Gauts myndi[30] þá gáttar gnysvells[31], ef ek þar fellak,
lunds[32], — kom ek liósu[33] sprundi — lǫngum minz, — ór ǫngum.

Den ändring, som är av betydelse för konstruktionens struktur i detta exempel, *lundr* > *lundz, lunds,* är synnerligen lätt. På grund av likheten mellan *r* och *z* hör förväxling av dessa bokstäver till de allra vanligaste skrivfelen, jfr t. ex. Eg. 7: 24 (sid. 30 not 16), Tindr 1: 6 (sid. 20 noterna 54 och 57), VGl. 8 (sid. 15 not 23), Sigv. 1: 9 (sid. 16 not 30), Hókr. 6 (sid. 42 not 79). F. Jónsson i Skj. D. B och Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 297 läsa ock helmingen så, som den ovan anförts. Kock (NN § 1071) läser *lundr* som subjekt till *myndi minz*, vilken läsning emellertid ur flera synpunkter är oantaglig. För det första konstrueras verbet *minnask* med genitiv, och det är såvitt jag vet utan motstycke i den äldsta fornvästnordiskan, att ett »genitivobjekt» i aktiv sats blir subjekt i en passiv. Dessutom skulle verbet *minnask* enligt Kocks läsning få den f. ö. obetygade betydelsen »kommas ihåg», ej den vanliga »påminna sig, komma ihåg». Till slut kan även tilläggas, att det utelämnande av *hafa,* som i så fall måste antagas, endast kan stödjas med ett osäkert exempel ur hela skaldediktningen före c:a 1200 (ovan sid. 61 not 11). Med F. Jónssons läsning blir däremot exemplet en regelrätt »passiv» motsvarighet till ett aktivt uttryck med *minnask* + genitiv. Det verb, som kan insättas i konstruktionen, blir då icke *hafa* utan *vera,* och exemplet kommer att tillhöra en mycket vanlig uttryckstyp. Det enda, som skulle kunna invändas mot konstruktionens struktur, vore, att pret. participet *mint* skulle ha gjort samma tjänst som det mediopassiva *minz.* Användningen av den mediopassiva formen visar emellertid, att *minnask* uppfattades som ett enhetligt verb, likasom t. ex. *hefna,* icke som *minna* + *sik* (jfr ovan sid. 37 f.).

[30] I hs. *mundi.* Se Noreen: Altisl. Gramm.[4] § 535: Anm.
[31] I hs. *gunnsvellz.* [32] I hs. *lundr.*
[33] I hs. *lítlu.* Pappershandskrifter ha *liósu.*

I de äldsta fornvästnordiska prosatexterna finner man sammanlagt 4 exempel på dylika opersonliga konstruktioner *vera* + mediopassivt pret. part.:

St. hom. 94: 25: fyr þuiat þa kallar guþ vera setsc þegar es hann sér viliaN til sáttariNar. oc fyr gefningar viþ hiN.

St. hom. 126: 8: Er enge messa rétsǫngen nema hvaRa tveggia se miNzt.

Ol. h. 80: 22: At litlu aðr en barezt være at hanum þyngdi litt þat.

Ol. Tr. 72: 21: oc scorti eigi at til var lagz fast roðrarins.

Ovan sid. 76 påpekades, att ett förtigande av objektet i en *hava*-konstruktion icke var nog för att omskapa typ a till typ c. A andra sidan är det icke ont om exempel, där typ c uppträder just i sådana fall, där ett objekt skulle kunna suppleras ur omgivningen, t. ex.

HH II. 15: fyrr léts hon unna af ǫllom hug
syni Sigmundar, en hon sét hafði.

Grág. I: 13: 24: enda scal dómr déma a hendr þeim beina férslo. at hafa fært til kirkio .xiiij. nottom eptir vapna tak.

Grág. II: 6: 22: FaðereN scal scipta lata omǫgom. oc føra með eið a hendr hinom er hlotit hefir.

Grág. II: 7: 14: Þat er mælt. at maðr a at føra manne omaga þa er hann er xvi. vetra þeim er nanastr er hvergi er aðr hafðe þa er hann af omaga alldri oc scal fara sem erfð ǫNor. oc føra með eið at heimili hans oc segia til lǫgfostom monnom með huer scil þeir hafa fært.

Grág. II: 93: 8: Nu vill sa maðr gera brýna er hvarungi megin a land við. oc scal hann bioða þeim at gera en þeir scolo taca til a xii. manaðom enom næstom ef þeir vilia gert hafa.

Grág. II: 125: 14: Ef maðr flytr við a aNars fioro hann scal eigi lengr liGia þar eN .iii. nætr ef þat er reka fiara. En ef þar liGr lengr þa verðr sa utlagr. Cost a hann at føra up a land or fioroNi oc hafa abrott fært a xii. manaðom.

Grág. II: 129: 6: Ef hvalr verðr selldr sa er scot var ifundit oc scal sa hafa verðit til alþingis er sellt er sellt (!) hevir . . . .

Grág. II: 135: 3: Ef meire lutr vagreksens hevir a varðveizlo landeigandans værit heldr eN hann hafe af hondom reitt at lǫgom . . . .

Grág. II: 163: 18: þaN er gripeN hevit at halda eða hiN er hann hvGr at stolit hafe.

Det är betecknande, att man finner en alldeles likadan växling mellan personlig och opersonlig konstruktion *vera* + pret. part. i dylika sammanhang. Opersonlig konstruktion möter t. ex.

Grág. I: 36: 23: Sva settv þeir ketill . . . . laga þatt sem nv var tint oc vpp sagt.

Grág. I: 79: 11: Þær sacir scal eigi luta er vm vefong er sótt.

Grág. I: 100: 15: sva scal søkia at ǫllo vm varþings afglǫpon sem á alþingi væri gert.

Grág. II: 94: 4: Rett er at veria lyrite haga beit at lǫgbergi eða ávár þingi ef þeir ero samþinga oc varðar sva fremmí við lǫg er sa spyR er lyriti er varit.

Grág. II: 111: 7: oc varðar þeim utlegð er cǫsto á ef eigi er abrǫt fǫrt a xii. manaðom enøm næstom . . .

Grág. II: 191: 10: Ef sa maðr deyr er gerð handsalaðe fyR eN gørt se.

Personlig konstruktion träffa vi t. ex. i

Grág. II: 10: 20: Sva er mælt at lysa scal aþingi til framførslo o maganom ahendr arftoco maNinom oc a hann at queðia til bva quiðar hvart hann se arftoco maðr omaga þess eða eigi. eða hvart hann se hans omagi eða eigi. oc queðia heimilis bva v. til alengr þeS er ahendr er lystr.

Grág. II: 106: 2: er þviat eins scylt at bióða hinom landit er á malaN ef lystr er.

Grág. II: 134: 21: at þeim lǫgom sem nv ero tind.

Grág. II: 163: 23: Ef maðr selr manne eða gefr þat er hann veit at þióf stolit er. oc viltir hann heimild at. þoat hann visse eigi þa er honom var heimildr.[34] oc varðar scog Gang við hvarntveGia þann er hefir gripiN selldan oc sva þaN er átte.

Grág. II: 194: 3: Ef hafrar ero ellre eN nv ero talþir oc er þat met fe.

[34] Här har tanken på det följande *gripiN* redan aktualiserats.

Allteftersom subjektsbegreppet tydligare har aktualiserats för tanken eller huvudvikten har lagts vid själva handlingens utförande, har man uttryckt sig med personlig eller med opersonlig konstruktion. På alldeles samma sätt har växlingen mellan typ a och typ c ursprungligen reglerats; då objektsbegreppet aktualiserats för tanken har man uttryckt sig med typ a, då huvudvikten legat vid själva handlingens utförande har man använt typ c. Man finner sålunda, att ingenting tyder på att typ c skulle ha utvecklats ur typ a med utgångspunkt i dessa exempel, som stå på gränsen mellan båda[35], utan att dessa exempel med »utelämnat» objekt alldeles avspegla ett gränsområde ifråga om användningen av den äldre konstruktionen *vera*+pret. part. — Vad beträffar sådana fall, där något objekt icke kan suppleras ur omgivningen, är det omedelbart klart, att något sådant lika litet kan anses »utelämnat» som ett subjekt är »utelämnat» i opersonliga konstruktioner (se ovan sid. 92).

Inom de opersonliga passivernas grupp fanns typ Op 1 *þá er hefnt fǫður* (Vsp. 55), *þá var oss syniat Sváfnis dóttur* (HHv. 5) mycket rikligt representerad. Dessa kontruktioner betecknade blott, att en viss verbhandling ägt rum, och denna verbhandling är i det första exemplet att *hefna fǫður*, i det andra att *synia Sváfnis dóttur*. Det är helt naturligt, att man på samma sätt till verbhandlingen *laga drykkio* (ack.) kunde bilda *lagat var drykkio*. Man använde sig då sålunda av en opersonlig konstruktion, trots att en personlig passiv konstruktion *drykkia var lǫguð* hade återgivit ungefär samma tankeinnehåll.

Denna opersonliga konstruktion är icke något säreget för fornvästnordiskan, utan mer eller mindre likartade uttryckssätt finnas i andra språk, t. ex. lat. *psalmos erat ante legendum*, mhty. *wart dô Gahmurete rîchiu kleider dar getragen* (Erdmann: Grundzüge der deutschen Syntax I: 90), nhty. *es wird Karten gespielt*, sv. *det blev kastat lott om hans klädnad* (Ljunggren: Om den opersonliga konstruktionen sid. 240 f.). I fornvästnordiskan är konstruktionen sällsynt, och detta är föga förvånande, enär motsvarande personliga konstruktion stod i ständig konkurrens med detta uttryckssätt och i regel avgick med segern, eftersom passiva uttryck f. ö. aldrig hade ett ackusativobjekt. Annorlunda ut-

[35] Jfr Delbrücks uppfattning ovan sid. 75.

tryckt kan detta sägas så, att den subjektlösa satsen i dessa fall hade fått ett innehåll, som även kunde återges medelst en oerhört mycket vanligare satstyp, nämligen den, som hade både subjekt och predikat, och ifrågavarande tankeinnehåll stöptes därför i regel i denna normala form.

Det är då föga förvånande, att man även påträffar exempel, som utgöra hybridformer mellan personlig och opersonlig konstruktion *vera* + pret. part., exempel, i vilka predikatet har samma form som i en opersonlig konstruktion men substantivet likväl uppträder i nominativ, såsom subjekt. I vissa exempel åter har det substantiviska ledet i satsen en form, som både kan fattas som ackusativ och som nominativ.

Samtliga dessa från varandra något avvikande typer utgöra belägg för den opersonliga »passiva» konstruktionens utvidgning utöver sitt vanliga område. De benämnas därför i det följande med det gemensamma namnet *utvidgad opersonlig konstruktion*. De få exempel, som jag påträffat i den äldre fornvästnordiska litteraturen, äro följande.

A. Med det substantiviska ledet i nominativ.

Post. 765: 36: þa er liþit var fra burþ Cristz at aratolu .viii. hundroþ vetra oc atta vetr ens fiorþa tigar,[36]

645 4°: 14: 16: af þvi at ǫllom þóte vón at myclo meiR mynde brvNit[37] vera niþr fǫtrner. en vp of leGina.[38]

No. hom. 39: 5: Hvi gegnir þat at allr hæimr var ritat at manntale þa er . . . .[39]

No. hom. 166: 32: er loket er messa.[40]

Grág. I: 114: 24: En þa er at lǫgom at farit er synt er váttom veð mále . . . .[41]

---

[36] Senare likartade exempel citeras av Ljunggren: Om den opersonliga konstruktionen sid. 278 not 5 och av Nygaard § 67 Anm. 2 (jfr Anm. 3). Jfr opersonliga konstruktioner som Leif. 149: 15: *er langt vas fra liþit.*

[37] "*-it* i *brvNit* synes vara rättat från *-ner*" (Larsson).

[38] Jfr t. ex. **at myclo meiR mynde brvNit vera niþr af fótunum* (eller *of fótrina*).

[39] Jfr 39: 6: *er ritat heuir tal* . . .

[40] *messa* i st. f. normalt *messo* beror kanske på inflytande från latinsk syntax. Vissa partier av norska homilieboken visa en verbsyntax, som i mycket är främmande för fornnorskt språkbruk (jfr ovan sid. 85 not 63).

[41] Observera, att den första satsen är en opersonlig konstruktion, typ Op 2 b!

SnE. U. 331: 11: her er bæþi . . .[42] ok orosta kent ok haft til kenningar mannzins.[43]

SnE. U. 392: 31: her er þrim sinnvm haft samhending tysvar i fyrsta ok þriþia viso orþi. en i oþrv ok eno fiorþa er halldit afhending sem i dvnhendvm hætti.[44]

B. Med det substantiviska ledet i nominativ eller ackusativ.

Rb. 16: 14: heldr se bęþe talet[45] en eóre. tungl heldr en aNat se et ellra. tungl. en aNat. nótt. eóra. eN vera eigi.[46]

El. 11: 13: Eige melte hann. heldr es oss synt íþessom orþom tign eþles þeira es þeir kallasc lios.[47]

SnE. U. 331: 13: Skiolldr er land vapnanna en vapn ero hagl. eða regn þess lands ef nygervingar[48] er ort.

? SnE. U. 388: 9: ok er þar ein samstafa i sett sva at .ij. ero siþarr ok avkit þvi lengð orþzins.[49]

Ifrån Nygaard: Norrøn Syntax sid. 71 hämtar jag följande två exempel:

---

[42] Oläsligt i hs.

[43] Jfr cod. reg.: *her er bæþi orrosta ok vapn haft til* , . ., där *er* rättar sig efter det första subjektet, *haft* efter det andra.

[44] I cod. reg. *haft samhendingi*, i Wormianus *hǫfð samhending*. Märk, att fortsättningen är en opersonlig konstruktion, typ Op 1!

[45] Även den yngre handskriften AM 727 4° har *talet*, medan Blanda (AM 625 4°) har infört personlig konstruktion och skriver *talin*. — Några skrivningar *t* i st. f. *þ* i obetonat slutljud i handskriften g. s. 1812 finnas ej.

[46] Här är fråga om lunationsräkning. Med *et eóra tungl* avses "29 dagars lunation", med *et ellra tungl* "30 dagars lunation". Meningen betyder då: "hellre må båda lunationerna räknas vara 29 dagars lunationer än den ena 30 dagars lunation och den andra ett dygn mindre än den (eljest) skulle vara (d. v. s. 28 dagars lunation)" (annorlunda dock Larsson: Ordförrådet i de älsta islänska handskrifterna, voc. *eigi* och voc. *en* [sid. 65 a]).

[47] Handskriften AM 675 4° har samma läsart på motsvarande ställe (Annaler for nordisk Oldkyndighed 1858 sid. 103). Skrivningar med *t* i st. f. *d* i Elucidarius i ord som *sýnd* förekomma ej. Man kan jämföra El. 42: 1: *Þessar bœr lucasc up þa es ollom verþa synd dœme þeira & kenning.*

[48] I cod. reg. *nygiorvingvm*, alltså opersonlig konstruktion, typ Op 1.

[49] *lengð* kan här ock möjligen fattas som dativ (jfr ovan sid. 52 f.), varvid vi ha att göra med en opersonlig konstruktion av typ Op 1. — Cod. reg. har samma konstruktion som U., Wormianus har *Her er . . . ok aukit þar i einni samstǫfu, sua at tuær eru siðarr ok eykr þat lengð orðzins.*

SnE. R. 16: 11: Mikit þotti mer þeir hafa þa snvit til leiþar, er iorð ok himiN var gert ok sol ok himintvngl voro sett ok skipt dægrvm.[50]

Hrafnkelssaga Freysgoda 20: 18: Konur ok børn var rekit i eitt hús.[51]

C. Med det substantiviska ledet i ackusativ.

Hit hör ett, möjligen två, exempel ur Eddan:

Am. 76: lagat var drykkio;

Här anses *laga* av somliga kommentatorer[52] styra genitiv. Verbet synes av ordböckerna att döma endast vara belagt ytterligare två gånger i fornvästnordiskan, nämligen i Háv. 66: *ǫl var drukkit, sumt var ólagat* och i Lilja 35: *lagaz minnilig tár af kinnum*. Dessa belägg tala snarast emot att *laga* skulle stå med genitiv (se ovan sid. 84 f.), ehuru de icke äro fullt bevisande (jfr Sd. 19). Men att *laga* skulle styra genitiv, är blott en hypotes, gjord för att förklara Am. 76.

?Hm. 4: Eptir er ykkr þrungit þióðkonunga!

Ykkr kan fattas som ackusativobjekt till *er þrungit*[53], varvid

---

[50] U. saknar denna mening, Wormianus har *giǫrr*.

[51] Otänkbart är ej heller, att

Gör II: 35: Senn var á hesti hverr drengr litinn
en víf valnesk hafit í vagna

skall bedömas på detta sätt. Emellertid kan *hafit* här vara en skrivning för *hafið* (Bugge sid. XIII, Sijmons-Gering 3: 2: 310), och den numerusinkongruens, som med denna tolkning förefinnes mellan subjektet *víf valnesk* och predikatet *var . . . hafið*, är icke särskilt påfallande utan snarare regel i dylika sammanhang.

[52] F. Jónsson i Lex. poet., voc. *laga*, Sijmons-Gering 3: 2: 396.

[53] Att *þryngva* kunnat styra ackusativ i äldre tid, göres troligt av de många exemplen i Eddan på pret. participets användning som predikatsfyllnad i personliga konstruktioner samt som attribut, t. ex. Skm. 31: *ver þú sem þistill, sá er var þrunginn í ǫnn ofanverða*, Vsp. 26: *Þórr einn þar vá, þrunginn móði*, Rþ. 4: *Þá tók Edda ǫkkvinn hleif, þungan ok þykkvan, þrunginn sáðom* (jfr även Modéer: Fornvästnordiska verbstudier I: 93 ff.). Då *þryngva* i fvn. alltmer utträngs av *þrǫngva (þrǫngva)* (jfr a. a. sid. 93, 96 f.) och detta sistnämnda verb regelbundet står utbildat med en dativ, är det möjligt, att dativkonstruktionen vid *þryngva* är en från det svaga verbet övertagen analogisk konstruktion. Ser man ut över det germanska området, finner man, att ackusativkontruktion även regelbundet användes vid gotiska *þreihan* (t. ex. Marc. 3: 9), fornhögtyska *dringan* (Graff 5: 261) och fornengelska *þringan* (Bosworth-Toller).

þióðkonunga antingen är apposition till *ykkr* (så Gering: Vollständiges Wörterbuch, voc. *þióðkonungr*) eller ock är en partitiv gen. plur. (så kanske Neckel [2: 212], som dock icke upplyser, huruvida han fattar *ykkr* som ackusativ eller som dativ). *Ykkr* kan emellertid också fattas som dativ, då *þryngva* är väl belagt med dativ i skaldediktningen (se t. ex. Hallv. 6 och Arn. 3: 7 ovan sid. 43).

I Detter-Heinzels eddakommentar (sid. 559) ges en hel del exempel på den utvidgade opersonliga konstruktionstypen C, men de flesta av de där anförda ställena kunna icke tolkas som hithörande. Följande exempel, som är hämtat från Detter-Heinzel, hör emellertid hit:

Biskupasögur I: 820: 25: var honum fengit þat herbergi, sem á var gluggr, ok hann mátti lesa við tíðir sínar, ok fengit til kostar brauð lítið ok annann rétt, ok þar með drekka mungát lítið;

Hit hör ock

ÞjóðA. 4: 7: Fiǫrð lét fylkir verða forntraddan mó spornat,

där emellertid *forntraddan mó* står på gränsen mellan objekt och adverbial (jfr ovan sid. 24 f.).

Till slut ligger också denna sist exemplifierade konstruktion till grund för

Rv. 29: . . . . . þióst skili[53a] lægt[53a], ...

Om exemplet se Kock-Meissner: Skaldisches Lesebuch II, voc. *lægja,* och NN § 3110. Då *lægia* alltid synes stå utbildat med en ackusativ[54] och *þióstr* är betygat som maskulinum, måste man här anse *þióst* vara ack. mask.

I ett enstaka fall kan man konstatera, att typ b av *hava*-omskrivning förmodligen uppkommit genom omvandling av en utvidgad opersonlig konstruktion. Detta gäller Sg. 26: *þeir sér hafa svárt ok dátt en nær numit nýlig ráð.* Den första versen har en form, som tydligt visar hän på en opersonlig konstruktion. Den kan översättas till svenska: »De ha det svårt och obehagligt för sig». Detta *sér* »för sig» är onödigt i konstruktionen med *hafa*

[53a] Så i 1 hs. 1 hs. har *skyn lægst* (se Nordals utgåva av Orkneyingasaga sid. 255).

[54] I det av Kock NN § 3110 anförda exemplet *mun þér lægiask* ligger ackusativen innesluten i den mediopassiva ändelsen.

men har sin fulla förklaring i en konstruktion med *vera*: »Det är svårt och obehagligt för dem», *er þeim svárt ok dátt*. Nu är det tydligt, att den följande versen *en nær numit nýlig ráð* är en direkt fortsättning på den första och är präglad i samma form som den. Man kan alltså förmoda, att det uttryck, som författaren hade i tankarna, var: *er þeim svárt ok dátt en nær numit nýlig ráð*, där *nær numit nýlig ráð* alldeles svarar emot *svárt ok dátt*. Men för att få erforderlig längd på verserna ombildade han — säkerligen efter välkända mönster, ehuru de icke behövde vara fullt medvetna för honom, — den opersonliga konstruktionen med *vera* till en personlig med *hafa*, och enär han behövde en allitterationsstav, som svarade till *svárt*, behöll han den i *hafa*-konstruktionen onödiga dativen och kvad: *þeir sér hafa svárt ok dátt en nær numit nýlig ráð*.

Att typ b har betydelse av verkligt tempus perf., resp. pluskvamperf. aktivi antages allmänt. Även i de fall, där typ b kan tänkas vara uppkommen ur en utvidgad opersonlig konstruktion bör betydelsen bli just denna, enär ju moderkonstruktionen är en utveckling av den opersonliga passiva konstruktionstypen Op 1 och sålunda samma resonemang kan tillämpas som i fråga om uppkomsten av typ cc.

Sammanfattningsvis kan det sålunda sägas, att de tre olika typerna av omskrivning med *hafa* ha sina rötter i tre olika typer av konstruktionen verbum substantivum + pret. part. Den personliga passiva konstruktionen *vera* + pret. part. och den opersonliga »passiva» konstruktionen *vera* + pret. part. voro i fornspråket så vanliga, att något annat ursprung för typ a, resp. typ c icke behöver antagas. Den utvidgade opersonliga passiva konstruktionen *vera* + pret. part. har i mera vårdat språk säkerligen aldrig varit särskilt vanlig. Det är därför sannolikt, att även typ b till att börja med varit mycket sällsynt. De äldsta isländska källorna visa även tydliga spår av detta frekvensförhållande.[55] Redan i den äldsta litteraturen kan man emellertid även se, på vad sätt typ b breder ut sig. Detta sker i första hand genom analogisk påverkan från typ c. Genom att typ c från början oftast hade betydelse av tempus perf. resp. pluskvamperf. aktivi, fyllde den ett stort språkligt behov, då ju det indoeuropeiska perfektum

[55] Se sid. 67 not. 1.

hade blivit preteritum. Enär typ b redan i sin första sparsamma förekomst men sedan också i sin tillväxt på grund av analogi från typ c även hade just denna betydelse, var det naturligt, att den med sin i förhållande till typ a mera specificerade betydelse så småningom skulle komma att överflygla denna sistnämnda typ.

* *
*

Intressant är att se, att den uppfattning om upprinnelsen av omskrivningarna med *hava*, som här framställts, vinner bekräftelse av förhållandena i latinet. I hela den klassiska latiniteten är omskrivningen med *habere* företrädd, ehuru ganska sparsamt och endast i vissa ganska stereotypa uttryck. Samtliga omskrivningar representera vår typ a. Först på 500-talet uppträder typ c, dock blott vid verb som i andra sammanhang kunna ha ett ackusativobjekt. Detta är ett tydligt tecken på att dessa exempel på typ c beteckna ett resultat, t. ex. *sicut parabolatum habuistis* (egl. »såsom ni har det sagt») (Thielmann i Wölfflins Archiv 2: 545).[56]

I det klassiska latinet funnos ju särskilda tempusformer av verbet för att uttrycka perf. resp. pluskvamperf. aktivi. Perfektum kunde visserligen även användas som berättande tempus (perfectum historicum), men dess perfektbetydelse understöddes säkerligen av att det fanns en särskild form för pluskvamperf.[57] Det synes nämligen mycket sannolikt, att omskrivningarna med *habere* började florera i Gallien just i samband med att det gamla pluskvamperfektum där på grund av sammanfall med andra tempusformer upphörde att användas (Thielmann sid. 544). Det intressanta med de latinska omskrivningarna med *habere* är emellertid, att de visa tydligt inflytande från omskrivningar med *esse*. Tydligast visar sig detta i användningen av överflödiga dativer av samma slag som dativen *sér* i Sg. 26 (ovan sid. 106 f.), t. ex. hos Cassius *a te peto, ut dignitatem meam*

[56] Se sid. 97.

[57] Att emellertid redan under klassisk tid dubbelheten i betydelsehänseende hos perf. aktivi (t. ex. *cognovi*) kunde kännas så besvärande, att man för att uttrycka "perfectum logicum" ibland hellre tog sin tillflykt till omskrivningar (aktiva eller passiva), har Thielmann gjort sannolikt (sid. 510 f.).

commendatam tibi habeas (Thielmann sid. 512), men även kronologiska förhållanden i fråga om förekomsten av konstruktion med *esse* och konstruktion med *habere* tyda på samma sak (Thielmann sid. 515).

b. Eiga.

Konstruktionen *eiga*+pret. part. är mycket ovanlig i den äldsta nordiskan.[58] I runlitteraturen finner man sammanlagt 2 exempel. Av dessa representerar ett typ a:

Fole, Bro ting, Gotland (Liljegren nr 2012:) : **et : halhuis ⁝ poar ⁝ aihu ⁝ kauptan ⁝ meþ ⁝ einn ⁝ kirkiur ⁝ faveh ⁝ ginum ⁝ litlu ⁝ folboa ⁝ garþa** ("att Hallvisborna äga, på grund av överenskommet köp, kyrkväg genom Lilla Foles gårdar").

Jfr C. Säve: Gutniska urkunder nr 50 och se v. Friesen i Sveriges kyrkor, Gotland, band I sid. 294.

Det andra tillhör typ c, undergrupp cc:

Skabersjö (c:a 900—1000; Da. run. nr 263[59]:) **inaiakas(uþ)uilaunat** ("men jeg har lønnet Åse med detta.")

I Eddan träffa vi 2 exempel på typ a:

HH I. 39: Nío átto vit á nesi Ságo
úlfa alna,

Akv. 30: Svá gangi þér, Atli, sem þú við Gunnar áttir
eiða opt um svarða ok ár of nefnda,

I den äldsta skaldediktningen finner man blott ett enda exempel, som såtillvida representerar ett specialfall, att pret. participet här är försett med det privativa prefixet *ó-*:

GSúrs. 14: svá áttu, kvað Bil blæju, biargs, ólifat marga,
veðrs skiǫldunga valdi, vetr, ...
(Jfr NN §§ 353, 2437 D.)

Exemplet representerar ett gränsfall mellan typ c och typ b, i det ackusativen *marga vetr* har adverbiell funktion (se ovan sid. 24 f.).

Ur en strof i Gautrekssagan kan ett exempel på typ a anföras:

[58] I fhty. har den en allmännare användning (se nedan sid. 126 ff.).

[59] Jfr I. Lindquist: Religiösa runtexter I: 88.

Gautr. II α: 2: Átte sér erfevǫrðu
tírsamr tvá tigge alna;

I den äldsta fornvästnordiska prosan har jag blott funnit säkra belägg för konstruktionen *eiga*+pret. part. i Grágás. Till typ a höra där 3 exempel:

Grág. I: 133: 30: . . . . fa slican stað oc maldaga þeim griþ monnom er aðr voro tecnir sem þeir átto ser mæltan.[60]
?Grág. I: 170: 11: su er hann a born með til arfs alen . . . .[61]
?Grág. I: 170: 13: Ef kona su a sono til arfs alna . . . .[61]

Till typ ab hör följande exempel:

Grág. II: 200: 9: Ef maðr a at manne fe eindagat oc . . . .

Typ c tillhöra följande 3 exempel:

Grág. II: 146: 2: Ef maðr selr manne i hǫnd at taca við fe sino þar er hann a eindagat at manne.
Grág. II: 151: 2: Ef maðr átte veð mælt ife hans . . . .
Grág. II: 152: 22: Nv er honom verra fé uppi látet eN hann atte mælt.

Konstruktionen *eiga*+pret. part. förekommer sparsamt även i senare fornvästnordisk litteratur (se Nygaard § 245).

Vår konstruktions nära samband med förbindelserna *vera* pret. part. belyses klart, om vi jämföra Grág. II: 152: 22 ovan med Grág. II: 152: 18: *ef þat fe er þa iafn gott sem mælt var at hann scylde honom af hende iNa.*

Det obetydliga material, som konstruktionen *eiga*+pret. part. lämnar för den äldsta nordiskans vidkommande, bekräftar de resultat, som ernåtts i fråga om *hafa*-konstruktionerna. Typ a och typ c (se Skabersjöspännet) äro gamla konstruktioner, medan typ b är sekundär och visar sig stå under inflytande från typ c (se GSúrs. 14). Typ c kan icke sägas ha uppkommit genom att ett objekt utelämnats i typ a, ty ett sådant utelämnande åstadkommer i och för sig icke neutral form hos pret. participet.[62] Men liksom en personlig och en opersonlig konstruktion *vera*+pret. part. ofta utan gräns i betydelsehänseende övergå i varandra

[60] Till exemplet jfr även ovan sid. 76 och sid. 100 ff.

[61] Om *til arfs alen* (*alna*) i dessa båda exempel är predikativt eller direkt attribut till *born* (*sono*), är omöjligt att avgöra.

[62] Se ovan sid. 76 och jfr Grág. I: 133: 30.

(se ovan sid. 100 f.), så kunna också typ a och typ c växla med varandra utan att någon tydlig betydelseskillnad kan skönjas (jfr Grág I: 114: 20 sid. 76 och Grág. II: 151: 2 ovan).

B. Gotiska.

I gotiskan finnes endast ett exempel pa konstruktionen *haban* pret. part., som kan jämföras med de i de övriga germanska fornspråken uppträdande omskrivningarna samtidigt som den grekiska förlagan uppvisar avvikande konstruktion, nämligen 1 Tim. 4: 2: *in liutein liugnawaurde jah gatandida habandane swesa miþwissein*[63] (grek. ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυστηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν). Som Streitberg påpekar (Die gotische Bibel² sid. 420), motsvaras icke grekiskans passiva particip med sin ackusativ i betydelsehänseende fullt av det gotiska uttrycket *gatandida habandane swesa miþwissein*. Som redan Bernhardt påvisade (Vulfila oder die gotische Bibel, Halle 1875, sid. 564), har emellertid den gotiska utformningen sin fulla motsvarighet i den latinska bibeltextens *cauteriatam habentium suam conscientiam*. Såsom representant för gotiskt sprakbruk är sålunda exemplet utan större värde.

Längre från de i de övriga germanska fornspråken uppträdande omskrivningarna med *hawa* står 2 Tim. 2: 26: *jah usskarjaindau us unhulþins wruggon, fram þammei gafahanai habanda*[64] *afar is wiljin* (grek. καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα), där det passiva *habanda* är huvudverb med betydelsen »hålla» (jfr parallelltextens *tiuhanda* och 2 Tim. 3: 6: *frahunþana tiuhand qineina*). Även här ligger den latinska bibeltextens *a quo capti(vi) tenentur [ab eo] secundum (ad) ipsius voluntatem* till grund för det gotiska uttryckssättet (Streitberg: Die gotische Bibel² sid. 436).

Mekaniskt kalkerade på den grekiska förlagan äro Luk. 14: 18 (= Luk. 14: 19): *habai mik faurqiþanana* (grek. ἔχε με παρῃτημένον) och Joh. 17: 13: *ei habaina fahed meina usfullida in sis* (grek. ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς). Jfr ock Luk. 19: 20: *sa skatts þeins þanei habaida galagidana in fanin* (grek. εἶχον ἀποκειμένην), där emellertid *galagidana* är konjektur för Codex Argenteus' *galagida ina*.

[63] Texten finnes både i Cod. Ambrosianus A och Cod. Ambrosianus B.

[64] Så i Cod. Ambrosianus A. I B står *tiuhanda*.

Vi finna sålunda inga säkra spår av att konstruktionen *haban* + pret. part. tillhört gotiskt språkbruk. Den gotiska bibelns karaktär av tämligen slavisk översättning minskar emellertid avsevärt värdet av dess vittnesbörd i syntaktiskt avseende.

C. Forntyska.

Såsom prov på förhållandena i tyskt fornspråk har Heliand excerperats. Heliand anses vara författad i tidsrummet 822—840[65] och måste anses i språkligt hänseende mindre påverkad av latinet än de flesta av de större fornhögtyska texterna. Med användning av samma typindelning, som förut begagnats för fornvästnordiskan, finna vi i Heliand följande 18 exempel på typ a[66]:

56: that sia habdon bithuungana thiedo gihuilica,
293: . . . . . ., sagda them siu uuelda,
that sie habde giôcana thes alouualdon craft
hêlag fon himile.
991: . . . . . ., quað that he ina gicoranan habdi
selƀo fon sînun rîkea,
1151: thar thar habda Iordan aneƀan Galileo land
ênna sê geuuarhtan.
?1266: . . . . . Thô habda thero gumono thar
the neriendo Krist niguni getalde[67]
treuuafte man:
1325: . . . . . Sô habde tho uualdand Crist
for them erlon thar ahto getalda[68]
sâlda gesagda;
1482: Than haƀed he an imu selƀon sân sundea geuuarhta,

[65] Jfr t. ex. Behaghel: Heliand und Genesis[8], Halle 1922, sid. XXIII, Kögel-Bruckner i Pauls Grundriss[2]: 2: 1: 102, Ehrismann: Geschichte der deutschen Literatur[2] I: 162.

[66] Heliand citeras efter Sievers utgåva, Halle 1878. Ortografien har i vissa fall normaliserats. Varianter anges icke utom där de äro av betydelse för denna undersökning. Där en läsart införts utan stöd i handskrifterna, ha dessas text alltid anförts.

[67] Här kan *getalde* ock vara direkt attribut till *man*. Jfr 1325 ff. nedan, Sievers utgåva sid. 514 och även fvn. *Fór ek af fialli fimm dægr talið* (Gör II. 13).

[68] Direkt attribut, se not 3.

1957: Sô hue sô . . . . . .
. . . . . ., sô haƀad mînan forð
uuilleon geuuarhten
2903: . . . . thea gesîðos Cristes, the he imu habde selƀo
gicorane,
2990: thea uurêðon habbiad sie geuuitteu benumane.
3032: habde sie farfangane fîundo craftu,
3792: . . . . . ., habdun im uuiðersakon
gihaloden te helpu, thes hêroston man,
Herodeses thegan,
4147: . . . . . ., habdun ina gicoranen te thiu
an theru gêrtalu Iudeo liudi,
5164: . . . . . .: habdun thes mannes hugi
gramon undergripanen[69],
5413: . . . . . Thiu hêri Iudeono
habdun thuo thia aramun man alla gispanana,
that . . . .
5746: haƀdun im farseuuana soroga[70] ginuogia,
mikila muodkara:
5865: Hie haƀit sia iu furfarana

Även följande exempel, där handskrifterna gå isär, måste anses ha innehållit typ a i sin ursprungliga avfattning:

754: . . . . . Than habde ina craftag god
gineridan uuið iro nîðe.

Monacensis har formen *gineridan,* medan Cottonianus har *ginerid.* Då dels typ a med tiden helt överflyglas av typ b (jfr t. ex. de medellågtyska beläggen hos Magnusson: Syntax des Prädikatsverbums im Mittelniederdeutschen, Lund 1939, sid. 2 ff.), dels Monacensis, som Sievers visat (ZfdA 19: 39 ff.), är den bättre handskriften, bör *gineridan* här anses som en ursprungligare läsart.

Typ ab representeras i Heliand av 74 exempel:

53: . . . . . Than habda thuo drohtin god
Rômano liudeon farliuuan rîkeo mêsta:
55: habda them heriscipie herta gisterkid,

[69] Så i M ; C har *undergripana,* som också kan fattas som ack. mask. sing.
[70] I hs. *sorogia.* Jfr Behaghel i Germania 21: 150.

57: habdun fan Rûmuburg rîki giuunnan
helmgitrôsteon:
?94: Tho uuarð thiu tîd cuman, — that[71] thar gitald habdun
uuîsa man mid uuordun — that . . . .
187: . . . . . Thea liudi forstôdun,
that he thar habda gegnungo godcundes huat
forsehen selƀo,
190: . . . . . Thô habda he ûses uualdandes
geld gilêstid,
244: sô he mancunnea managa huîla,
god alomahtig forgeƀen habda,
that . . . .
?295: . . . . . Thô uuarð hugi Iosepes,
is môd giuuorrid, the im êr thea magað habda,
thea idis anthêttea, aðalcnosles uuîf
giboht im te brûdiu.[72]
374: . . . . . Thô uuas it all giuuârod sô,
sô it êr spâha man gisprocan habdun,
427: Habda im the engil godes al giuuîsid
torhtun têcnun, that . . . .
465: the habda at them uuîha sô filu uuintro endi sumaro
gilibd an them liohta:[73]
469: Im habda giuuîsid uualdandas craft
langa huîla, that . . . .
528: . . . . . That geld habde thô gilêstid
thiu idis an them alaha,
573: huuand im habde forliuuan liudio hêrro,
that he mahte fon erðu up gihôrean
uualdandes uuord:
667: that sie that friðubarn godes funden habdun,
hêlagna heƀencuning.

---

[71] Så i M ; C har *the*, enligt vilken läsart typ b föreligger. Om handskrifternas relativa värde se föregående sida.

[72] Vid variation av huvudordet rättar sig i allmänhet attributet efter det närmast stående substantivet (se Behaghel : Syntax des Heliand § 192, jfr dock även § 199).

[73] Exemplet representerar ett gränsfall mellan typ ab och typ c, i det acku sativen *sô filu uuintro endi sumaro* har adverbiell funktion (se ovan sid. 24 f. och jfr GSürs. 14 ovan sid. 109).

771: . . . . . 'nu haƀad thit lioht afgeƀen', quað he,
'Êrôdes the cuning;
794: . . . . . Thô sie that geld habdun,
erlos an them alaha, sô it an iro êuua gibôd,
gilêstid te iro landuuîsun,
847: Habda im sô bihalden hêlag barn godes
uuord endi uuîsdôm ende allaro giuuitteo mêst,
tulgo spâhan hugi:[74]
1049: . . . . . Than habda he is hugi fasto
uuið thana uuamscaðon, uualdandes barn,
herte sô giherdid:[75]
1086: . . . . . ., huuô giboden haƀad
is engilun alomahtig fader,
that . . . .
1178: thiu netti . . . ., thea sie habdun nahtes êr
forsliten an them sêuua.
1314: . . . . . Sâlige sind ôc undar thesaro managon
thiodu,
thie hebbiad iro herta gihrênod:[76]
1482: Than haƀed he . . . . . .[77]
geheftid an is hertan helliuuîti.
?1675: Salomon the cuning, the habda sinc mikil,
mêðomhordas mêst, thero the ênig man êhti,
uuelono geuunnan endi allaro geuuâdeo cust,[78]
1715: . . . . . endi haƀad im selƀo mêr
firinuuerco gefrumid.
1755: ac cumad fan them uƀilan man inuuitrâdos,
bittra[79] balusprâca, sulic sô hi an is breostun haƀad
geheftid umbi is herte:[80]

[74] När en bestämning tillägges två ord av olika kön, sättes den i neutr. plur. (väl en allmänt germansk regel, jfr t. ex. Streitberg: Gotisches Elementarbuch[5, 6] § 236: 3, Behaghel: Deutsche Syntax III § 826 och dens. Syntax des Heliand § 198, Bauch: Die Kongruenz in der angelsächsischen Poesie § 14, Nygaard § 71 b). Tydligast utpräglad är denna regel, då huvudorden beteckna personer. Även enligt not 72 ovan skulle exemplet emellertid tillhöra typ ab.

[75] Se ovan sid. 114 not 72.

[76] Resultativt, jfr Vulgata Matt. 5: 8: *Beati mundo corde*, . . .

[77] Se ovan typ a sid. 112. [78] Se nedan sid. 116 not 86.

[79] Så i C. M har *bara*. Jfr Sievers i ZfdA 19: 69. Hos Sehrt: Wörterbuch zum Heliand felaktigt angivet som sing.

[80] Exemplet står på gränsen till typ c.

1981: . . . . . ., sô huemu sô mînun hîr
uuordun hôrid endi thiu uuerc frumid,
thea ic hîr an thesumu berge uppan geboden hebbiu.
? 1984: Habda thô te uuârun uualdandes sunu
gelêrid thea liudi, huô sie lof gode
uuirkean scoldin.[81]
1988: . . . . . Habdun selƀes uuord
gehôrid heƀencuninges hêlaga lêra,[82]
2112: Ic bium mi ambahtman, hebbiu mi ôdes genôg,
uuelono geuunnen:
2157: Habda thô giârundid al sô he uuelde,
sâliglîco:[83]
2368: . . . . . habde imu thero liudio sô filu
giuuenid mid is uuordun, that . . . .
2410: . . . . . habda it thes uualdes hlea
forana oƀarfangan[84],
2435: . . . . . ., huand iu fargeƀen haƀad
uualdand thesaro uueroldes, that gi uuitan môtun
an iuuuom hugiskeftiun himilisc gerûni:
2486: haƀad sô giuuehslod te thesaro uueroldstundu
mid is hugiskeftiun himilrîkeas gidêl,
uuelono thene mêstan:[85]
2533: . . . . . ., huat uualdand god haƀit
guodes gigereuuid,
2570: hebbean it thar gihaldan,[86]

[81] Exemplet står egentligen i särklass, enär *lêrian* är utrustat med två ackusativobjekt. Konstruktionen har väl dock närmast associerats med den vanliga typen verbum + dat. pers. + acc. rei (jfr t. ex. *lînon*).

[82] Jfr sid. 114 not 72.

[83] Exemplet står på gränsen till typ c (*al* bör snarast fattas adverbiellt: *al sô* = "alldeles som", jfr 5710, 4911 nedan sid. 122). Jfr även sid. 24 f.

[84] Så i C; M har *forgangan*. [85] Se ovan sid. 114 not 72.

[86] Jfr om betydelsen Magnusson sid. 3. Till denna betydelsekategori hör även det enda säkra exemplet på konstruktionen *êgan* + pret. part. i Heliand, nämligen
41: himil endi erda endi al that sea bihlidan êgun
giuuarahtes endi giuuahsanes:
I 1675: Salomon the cuning, the habda sinc mikil,
mêðomhordas mêst, thero the ênig man êhti(,)
uuelono geuunnan endi allaro geuuâdeo cust,
är det ovisst, om pret. participet *geuunnan* är utbildning till *habda* eller till *êhti*, dock troligen till *habda* (typ ab).

2587: . . . . . : haƀad thesaro liudeo sô filu
uuerodes auuardid, that . . . .
2728: Thô uurðun an themu gêrtale Iudeo cuninges
tîdi cumana, sô thar gitald habdun
frôde folcuueros, huô[87] he gifôdid uuas
2840: . . . . . huat sie thar te meti habdin
uuisses giuunnan[88].
3003: thea liudi sind farlorane, farlâten habbiad
uualdandes uuord,
3117: . . . . . antat sie te theru stedi quâmun,
uueros uuiðer uuolcan, thar uualdand Krist,
cuningo craftigost gicoren habde,
that he is godkundi iungarun sînun
thurh is ênes craft ôgean uuelde,
3157: . . . . . : 'ni scal iu hêr derien eouuiht,
thes gi hêr seldlîkes giseen habbiad,
mêriaro thingo.'[89]
3192: . . . . . ., biûten iuuue mêster êno
haƀad it farlâten.
3243: . . . . them mannun, the uuið mi habbiad
lêðuuerk giduan,
3278: 'al hebbiu ik sô gilêstid', quað he, 'sô[90] . . .
3292: . . . . . — habde mêðmo filu,
uuelono geuunnen —
3328: . . . . . : the habde uuelono genôg,
sinkas gisamnod

[87] Möjligen bör man med Behaghel i Germania 27: 418 utbyta båda handskrifternas *huô* mot *thô*, varvid vi erhålla typ c. Omöjligt är dock ej, att den anakolutiska konstruktionen är ursprunglig (en attraktionsföreteelse).

[88] Så i C; M har *giuunnin*.

[89] I relativa satser står det inledande pronomenet rätt ofta i korrelatets kasus i fornsachsiskan (se t. ex. Holthausen: Altsächsisches Elementarbuch § 524 Anm. 1). Om företeelsens historiska ursprung jfr Behaghel: Syntax des Heliand sid. 305 not och dens. Deutsche Syntax III § 1405. Pronomenets kasus har ingen inverkan på konstruktionens gestaltning i övrigt, såsom framgår av fall, där relativpronomenet skulle uppträda i subjektskasus, t. ex.
3021 M: brosmono fulle thero (C:the) fan themu biode niðer
antfallan iro frôian.
(Likaså 2358, 4411 ff. m. fl.).

[90] Exemplet står på gränsen till typ c (*al* kan fattas adverbiellt = "alldeles", jfr ovan sid. 116 not 88).

3384: . . . . . : it haƀad the hêlago god
sô gifastnod mid is faðmun :
?3431: : . . . . . Uuândun sia suîðo,
that man im mêra lôn gimacod[91] habdi
uuið iro araƀedie :
3441: . . . . . ., quat hie im ni habdi gihêtan than mêr
uuerðes uuið iro uuerke :
3774: . . . . . ., al that siu habde
uuelono geuunnen,
3809: the kêsur fan Rûmu, the . . . .
. . . . gitald haƀad,
huat . . . .
3841: . . . . . ., thiu habde uuam gefrumid,
unreht ênfald
4006: . . . . . ., 'haƀit thit lioht ageƀan,
4296: 'that haƀad sô bidernid', quað he, 'drohtin the gôdo
4297: iac sô hardo farholen himilrîkies fader,
4709: thie scal . . . . . .
manon iu thero mahlo, thie ik iu manag hebbiu
uuordon giuuîsid.
4892: . . . . . Ac it haƀad ualdand god,
alomahtig fader an ôðar gimarkot,
that . . . .
5152: . . . . . : 'ik hebbiu it sô griolîco', quað he,
'mid mînes drohtines drôru gicôpot
5157: huat he uuið is frâhon gefrumid habdi :
5183: . . . . . Sie quâðun, that he im habdi harmes
sô filu,
lêðes gilêstid :
5186: . . . . . He haƀat theses uuerodes sô filu
farlêdid mid is lêrun
5215: . . . . . Huat haƀas thu harmes giduan,
5316: that hie iuuues uuerodes sô filo auuerdit haƀdi,
5317: farlêdid mid is lêron.
5344: . . . . . Mi hebbiat thesa liudi fargeƀan,
uuerod Iudeono, that[92] . . . .

[91] I hs. *gimacon.*

[92] Jfr Behaghel i Germania 21: 150 men även 2435 ovan och not till 2728.

5377: . . . . . hie haƀit ûs sô filo lêðes gisprokan,
5398: ên ruof reginscaðo, thie habda under them rîke sô filo
morðes girâdan
5456: . . . . . : 'ik hebbiu hier sô filo thuru ina
seldlîkes giseuuan, sô . . . .
? 5645: Habdun im unsuôti ecid endi galla
gimengid thia mênhuaton :[93]
5784: . . . . . : habdun mêðmo filo
gisald uuiðer salƀum, siluƀres endi goldes,
uuerðes uuiðer uuurtion,
5862: . . . . . Nu haƀit hie all gilêstid sô,
5863: gifrumid mid firihon :

Av typ b finner man i Heliand 34 exempel:

20: . . . . . Habda im uualdand god,
them heliðon an iro hertan hêlagna gêst
fasto bifolhan endi ferahtan hugi,
sô manag uuîslîk uuord endi giuuit mikil,
that . . . .
105: huuan êr the frôdo man gifrumid habdi
uualdandes uuilleon
151: haƀad unc eldi binoman elleandâdi,
253: . . . . . Sea ên thegan habda
Iôseph gimahlit,
422: . . . . . Thia hirdios forstôdun,
that sia mahtig thing gimanod habda,
blîðlîc bodskepi :
692: . . . . . ., quâðun, that sea te im habdin giuuen-
dit hugi,
iro môd morgan[94] gihuuem.
1104: . . . . . Than lâtu ic thi brûcan uuel
alles thes ôduuelon, thes ic thi hebbiu giôgit hîr.[95]
1295: . . . . . endi them mannum sagde
spâhun uuordun, them the he te theru sprâcu tharod,
Krist alouualdo, gecoran habda,

[93] Jfr 847 ovan med not.
[94] Se Gallée: Altsächs. Gram. § 297 Anm. 7 och Braune i Neue Heidelberger Jahrbücher 4: 262.
[95] Se ovan sid. 117 not 89.

1958: . . . . . ., sô habad mînan ford
uuilleon geuuarhten[96] endi ôc uualdand god
antfangan, fader iuuuan, firiho drohtin,
rîkean radgebon thene the al reht bican.
2056: Than habas thu nu uunderlîco uuerdskepi thînan
gemarcod far thesoro menigi :
2264: . . . . . Thô habda sie that barn godes
ginerid fan theru nôdi :
2336: . . . . . ., quâdun, that imu uualdand self,
god alomahtig fargeban habdi
mêron mahti, than . . . . .
2517: Sum habit all te thiu is muod gilâtan endi mêrr
sorogot,
huô . . . .
2750: . . . . . : 'lat thit folc sehan,
huô thu gelînod habas liudio menegi
te blîdzeanne an benkiun;
2805: . . . . . ., huô habde the Iudeono kuning
manno thene mâreostan mâkeas eggiun
hôbdu bihauuuan :
2989: bedrogan habbiad sie dernea uuihti.
3032: habde sie farfangane fîundo craftu,[97]
uuamscadun biuuerid.
3260: Habde imu ôduuelon allen geuunnen,
mêdomhord manag,
3302: thes ôdagan mannes, the hêr al habad
giuuendid an thene uueroldscat uuilleon sînen,
môdgithâhti,
3464: . . . . . Sum thar ôc an undern quam,
habda thuo farmerrid thia[98] moraganstunda,
3468: . . . . . ., habit im gelpquidi
lêda gilînot[99] endi lôsuuord manag,
3735: mislîke man manage atsamne,
thea im thar côpstedi gikoran habdun,
4211: . . . . . : habdun iro ambahtscepi
biuuendid an is uuilleon.

[96] Se ovan typ a sid. 113.
[97] Se ovan typ a sid. 113. [98] I hs. *thi*. [99] I hs. *gilonot*.

4226: habde ine thiu smale thiod thurh is suôtion uuord uuerodu biuuorpen,
4592: . . . . . ., that he habdi thea scattos thar gethingod at theru thiod.
4806: . . . . . ., the mi farcôpot haƀad,
4807: sundea lôsan gisald.
5147: . . . . . ., that he habde is hêrron êr sundea lôsen gisald.
5310: . . . . . : haƀdun sia gramono[1] barn thia scola farscundid, that . . . .
5398: . . . . . ., thie habda under them rîke sô filo morðes girâdan[2] endi manslahta gifrumid,
5418: . . . . . Thuo uuarð that cûð oƀar all, huô thiu thiod haƀda duomos adêlid.
5647: . . . . . ., thena habdun sia giscerid te thiu,
5648: farspanan mid sprâcon, that . . . .
5736: thar sia thia stedi haƀdun an ênon stêne innan handon gihauuuan,

Av typ c (utom undergrupp cc) påträffas 6 exempel:

1237: . . . . . : habdun mid iro gelôƀon te im fasto gefangen[3],
3900: Habdun thea liudi an tuê mid iro gilôƀon gifangan :
4392: 'Kumad gi', quiðid he, 'the thar gikorene sindun endi antfâhad thit craftiga rîki, that gôde, that thar gigereuuid stendid, that thar uuarð gumono barnun giuuarht fan thesaro uueroldes endie : iu haƀad geuuîhid selƀo fader allaro firiho barno :[4]
5568: . . . . . ., sô thu haƀis selƀo gisprecan[5],

---

[1] I hs. *gramo*. Se Behaghel i Germania 21: 150 och Schlüter: Untersuchungen zur Geschichte der altsächsischen Sprache, Dorpat 1892, sid. 53.

[2] Se ovan typ ab sid. 119. [3] Så i M; C har *bifangan*.

[4] Exemplet står på gränsen till typ ab, i det objektet kan suppleras ur det föregående. Att sådana exempel icke kunna skiljas från typ c, har visats med nordiskt material ovan sid. 100 ff.

[5] Så i hs. Möjligen bör den vanliga formen *gisprocan* insättas. Jfr dock Sievers' utgåva sid. 538.

5710: . . . . . ., all sô is uuillio geng
endi hie habda gimarcod êr manno cunnie,
firio barnon te frumu :
5794: . . . . . Sô thiu frî haƀdun
gegangan te them gardon,

Av undergrupp cc finna vi i Heliand 17 exempel:

127: . . . . . : sô haƀed im uurdgiscapu,
metod gimarcod endi maht godes.
299: ni uuânde thes mid uuihti, that iru that uuîf haƀdi
giuuardod sô uuarolîco :
505: . . . . . .; siu habde ira drohtine uuel
githionod te thanca,
2766: . . . . . Thô thiu magaƀ habda
githionod te thanke thiodcuninge
endi allumu themu erlscepie,
3031: habde iru giholpen hêleando Crist,
3465: habda thuo . . . . . .[6]
thes daguuerkes forduolon :
3895: Habde iru thô giholpen hêlag barn godes,
3896: gefriƀod iro ferahe.
4823: . . . . . : he is lîƀes haƀad
mid is uuordun faruuerkod.
4911: . . . . . ., al sô man thioƀe dôt,
than man thene fâhan uuili endi he is ferhes haƀad
faruuerkot uuamscaðo.
5011: . . . . . : 'uuola crafteg god', quað he,
that ik hebbiu mi sô foruuerkot, sô . . . .
5022: hrau im sô hardo, that he habde is hêrren thô
leoƀes farlôgnid.
5130: . . . . . : habde imu craft mikil
an themu thinghûse thiodo[7] gisamnod,
an huarf uueros.
5181: mid huiu the man habdi morðes gisculdit,
5182: uuîties giuuerkot :

---

[6] Se ovan typ b sid. 120.

[7] Så i C; M har *thiod,* vilket som variation till *craft mikil* även ger god mening. Jfr dock t. ex. Sievers i Heliandutgåvan sid. 536.

5330: . . . . . : 'Hie mid is uuordun haƀit
dôðes gisculdid :
5378: farduan haƀit hie im mid is dâdion.

De olika typernas relativa frekvens är i Heliand ej alls densamma som i den äldsta fornvästnordiska poesien. Typ ab är i Heliand den vanligaste typen. Därtill torde de viktigaste skälen vara följande:

1. till typ ab höra i fornsachsiskan alla konstruktioner med ett objekt i neutr. plur. (jfr för fornvästnordiskans räkning ovan sid. 10 f.); av denna art äro 847, 1178, 1482?, 1981, 1988, 3003, 3243, 4709, 5645?;

2. objektssatser torde vara mera vanliga i Heliand än i den fornvästnordiska diktningen, vilket sammanhänger med den i Heliand i stort sett rikare utvecklade meningsbyggnaden; jfr särskilt sådana fall som 244, 573, 2728, 3117, 5344;

3. substantiverade myckenhetsadjektiv med partitiv genitiv äro vida vanligare i Heliand än i fornvästnordiskan (i det senare språket uppträder adjektivet oftast som attribut); av sådan art äro 2112, 2368, 2587, 3292, 3328, 3774, 5183, 5398, 5784;

4. några exempel på typ ab i Heliand stå på gränsen till typ c, t. ex. 465, 1755?, 2157, 3278.

Intressantare än typ ab:s övervikt är dock det förhållandet, att typ c, särskilt undergrupp cc, är ganska rikligt representerad: 23 exempel gentemot 18 av typ a och 34 av typ b. Vore den gängse uppfattningen, att typ c uppstått genom analogi från typ b, riktig, så hade i varje fall denna slutfas i utvecklingen av konstruktionen *hava* + pret. part. uppnåtts i fornsachsiskan före ar 840. Den viktigaste frågan blir emellertid: Hur kommer det sig, att typ b redan vid denna tidpunkt i fornsachsiskan är vida vanligare än typ a? För att besvara denna fråga är det nödvändigt att göra sig förtrogen med adjektiv- och särskilt participflexionens allmänna status i fornsachsiskan (för den följande framställningen se Behaghel: Syntax des Heliand sid. 47, dens. Deutsche Syntax I: 218 ff.).

I nom. sing. i alla genera, i ack. neutr. sing. samt i regel i nom. och ack. neutr. plur. är det attributiva adjektivet i fornsachsiskan ändelselöst (nominal böjning), i övriga former uppträda ändelser. Står adjektivet i predikativ ställning, äro förhållandena

något annorlunda. I konstruktioner *uuesan* eller *uuerðan* + adjektiv (particip) skulle adjektivet (participet) i överensstämmelse med förhållandena vid det attributiva adjektivet vara ändelselöst i sing. samt i neutr. plur., varemot det skulle vara försett med ändelsen *-a, -e* i mask. och fem. plur. Så är dock icke fallet, ty dels uppträda ändelselösa former i mask. och fem. plur., dels uppträder ändelsen *-a, -e* även i neutr. plur.[8] Det förstnämnda är i Heliand sällsynt vid adjektiv (t. ex. 5412: *thia hier an feteron sind haft undar theson heriscipie*) men vida vanligare vid particip, t. ex.

717: that uuârun thea uuîson man uuestan gihuuorðan
1309: . . . . . Thes môtun sie uuerðan an them rîkia drohtines
gefullit thurh iro ferhton dâdi :
3527: faðmos uuerðad mi thar gefastnod;
3599: . . . . . .; uurðun an lêðaron stedi,
an thesen middilgard man faruuorpen,
5919: gimerrid uuârun iro thes muodgithâhti.

Med Behaghel: Deutsche Syntax I: 221[9] böra dessa förhållanden förstås så, att de ändelselösa formerna i hela sing. samt i neutr. plur. försvagat känslan för predikativets kongruens därhän, att predikativet k u n d e undvara böjning, vilket ord än var subjekt i satsen. Härför talar speciellt det förhållandet, att det predikativa participet oftare uppträder ändelselöst i nom. mask. och fem. plur. än det predikativa adjektivet, ty participen förekommo vida oftare som predikativ än som attribut, och stödet från attributivt använda böjda former var här vida mindre än vid adjektiven. Som subjektiv predikatsfyllnad kunde sålunda ett particip (i viss grad även ett adjektiv) i mask. och fem. plur. vara försett med ändelse eller vara ändelselöst, och det blir då fullt förståeligt, att den fakultativt förekommande ändelsen även kunde införas i neutr. plur. i predikativ användning[10] (väl närmast under intryck av att böjd form vore »riktigare» språk).

---

[8] T. ex. 5609: . . . . . Óc uuârun thar uuîf mid iro
an sô mahtiges minnia cumana —

[9] Jfr a. a. II: 434.

[10] Ändelseförsedda former uppträda även i neutr. plur. i attributiv ställning, t. ex. 3968: *suiðo uunsama uuîf.*

Ser man nu *hebbian*-konstruktionerna i intimt samband med förbindelserna *uuesan* (*uuerðan*) + pret. part., finner man, att liksom den i de senare förekommande subjektiva predikatsfyllnaden i stor utsträckning icke kongruensböjdes efter subjektet, så kongruensböjdes icke heller den objektiva predikatsfyllnaden i de förra annat än fakultativt efter objektet. Detta senare är sålunda ingenting förvånande utan endast vad man med den fornsachsiska participflexionens allmänna status kan vänta sig. Motsvarande företeelse träffas ock vid andra verb än *hebbian*, t. ex. vid *findan*

2150 M: . . . . . .; than findis thu gesund[11] at hûs magoiungan man :

Under sådana förhållanden är det klart, att man med fornsachsiskt material har oerhört reducerade möjligheter att bedöma typ c:s uppkomst. Fattar man typ c, såsom hittills skett[12], som sekundär i förhållande till typ b, maste man avgöra, huruvida det predikativt använda participets fakultativa böjningslöshet är en äldre företeelse än typ c. Denna fråga, som det torde vara tämligen omöjligt att besvara, är mig veterligen aldrig behandlad och torde icke heller för frågan om typ c:s uppkomst behöva behandlas, eftersom de vunna resultaten icke skulle låta sig tillämpas på motsvarande problem i de nordiska språken och den förklaring, som ovan uppställts för fornvästnordiskans konstruktioner *hafa* + pret. part., utan minsta hinder låter sig tillämpas även på fornsachsiskan. Även i Heliand finna vi nämligen opersonliga konstruktioner *uuesan* (*uuerðan*) + pret. part. ganska rikligt representerade, t. ex.

3504: . . . . . : than is imu giholpen sîður.

3753: . . . . . Uuarð thar lêf sô manag
halt gihêlid endi hâf sô same,
blindun gibôtid.

3845: . . . . . : sô uuas an iro êu gescriƀen.

* * *

[11] Så i M; C har *gisundan*.

[12] Paul sid. 166, Kern sid. 14.

Förhållandena i fornhögtyskan kunna efter denna mera noggranna genomgång av Heliand behandlas översiktligare. Hos Tatian möta vi sammanlagt 5 exempel (varav 4 typ a), samtliga under inflytande från den latinska förlagan[13] (Dieninghoff sid. 39, jfr även förhållandena i gotiskan ovan sid. 111 f.). Hos Otfrid finner man 26 exempel[14] (varav 2 typ a).[15] Det är på grund av adjektiv- och participflexionens allmänna status i fornhögtyskan så gott som omöjligt att finna någon bestämd skillnad mellan typ b och typ ab. I ackusativ neutr. sing. och plur. har väl äldst adjektivet (och participet) i predikativ ställning saknat ändelse (jfr Behaghel: Deutsche Syntax I: 218), vadan konstruktioner med neutralt objekt äldst skulle ha tillhört typ ab, men redan mycket tidigt uppträder i fornhögtyskan adjektivet försett med ändelse även i dessa former, t. ex. hos Tatian 5: 8: *her sinaz folc heilaz tuot.*[16] Liksom i fråga om fornsachsiskan blir emellertid även för fornhögtyskan den viktigaste frågan: Hur kommer det sig, att konstruktionen *habên* (*eigan*) + oböjt pret. part. + icke neutralt objekt[17] är så rikligt representerad? Även här gäller detsamma, som vi konstaterade för fornsachsiskans räkning, blott i ännu högre grad, nämligen att adjektiv och främst particip som subjektiv predikatsfyllnad vid verben *uuësan* och *uuërdan* kunna uppträda i oböjd form oberoende av subjektets genus och numerus. Hos Tatian äro ännu i denna ställning de kongruensböjda pret. participen i majoritet i plur., medan kongruensböjda participformer däremot hos Otfrid blott mera sällan uppträda och såväl adjektiv som particip där i regel visa oböjda former i predikativ ställning.[18] Under sådana förhållanden är det fullkomligt i överensstämmelse med vad man kan vänta sig, att pret. participet i konstruktionen *habên* + pret.

[13] Även de båda exemplen *habet sia forlegana* (moechatus est eam) och *andero fimui ubar thaz haben gistriunit* (alia quinque superlucratus sum) torde stå under inflytande av den latinska förlagans sammansatta verbform (jfr Kern sid. 9).

[14] Dessutom 17 exempel med *eigan* + pret. part. (varav 1 typ a och 2 typ c).

[15] Se Erdmann: Untersuchungen über die Syntax der Sprache Otfrids I: 228 ff. Jfr Dieninghoff sid. 39 f.

[16] Citerat från Behaghel: Deutsche Syntax I: 223.

[17] Ordningsföljden mellan pret. participet och ackusativobjektet lämnas vid denna beskrivning av konstruktionstypen därhän.

[18] Behaghel: Deutsche Syntax I: 218 ff.

part. + objekt hos Otfrid blott böjes i 2 exempel men däremot står oböjt i 24.

Flera författare[19] ha fäst stor vikt vid att typ c hos Otfrid blott möter i 2 exempel och att dessa båda exempel liksom det enda ännu äldre fornhögtyska exemplet på typ c (från Muspilli[20]) innehålla verb, som i andra sammanhang kunna ha ackusativobjekt.[21] Detta har ansetts tyda på att typ cc på högtyskt område ännu vid 800-talets slut icke var ett gångbart uttryckssätt. För latinets vidkommande är det betygat, att typ cc är en senare företeelse än typ c vid »transitiva verb utan objekt» (se ovan sid. 108). Som jag ovan visat (sid. 97 f.), försvinner den resultativa betydelsen lättast just i typ cc, varvid betydelse av rent tempus perfektum resp. pluskvamperfektum uppkommer. Att konstruktionstypen cc under ett visst stadium i utvecklingen kunde kännas som en djärv nybildning, är sålunda ganska sannolikt. M ö j l i g t är alltså, att de fornhögtyska urkunderna från 800-talet (särskilt Otfrids evangeliebok) avspegla ett sådant språkstadium.

Emellertid bör man även observera, att Otfrids verk har en lärd teologisk prägel och att språkformen på grund härav visar många främmande, ofolkliga drag.[22] Det kan tänkas, att avsaknaden av exempel på typ cc hos Otfrid mera karakteriserar f ö r f a t t a r e n s speciella stil[23] än det språkliga utvecklings-

[19] Paul sid. 166, Kern §§ 25, 38, Brinkmann: Sprachwandel und Sprachbewegung in althochdeutscher Zeit, Jena 1931, sid. 24.

[20] Muspilli anses härstamma från tiden 830—840 (se t. ex. Kögel-Bruckner i Pauls Grundriss² 2: 1: 110, Ehrismann² 1: 149).

[21] De tre exemplen lyda:

Otfried I: 25: 11: Laz iz sús thuruhgán, so wir éigun nu gispróchan;
„ III: 18: 36: . . . . . , nu gene al éigun sus gidán.
Musp. 99: denne *der paldet* der gipuazzit *h*apet,
denner ze der*u suonu quimit*.

De båda första exemplen citerade efter Erdmanns utgåva, Halle 1882, det sista efter Braune-Helm: Althochdeutsches Lesebuch, Halle 1942 (angående det kursiverade se därsammastädes sid. 162 och jfr Müllenhoff-Scherer: Denkmäler² sid. 269). Jfr även Dieninghoff sid. 62, Erdmann: Untersuchungen I: 228 f.

[22] T. ex. användning av absolut genitiv eller dativ motsvarande latinsk ablativus absolutus (Erdmann: Untersuchungen II: 188, 259), pluralen *thiu muat* (a. a. II: 16) m. fl. Inte minst i metriskt avseende utgör ju Otfrids verk ett avsteg från folklig tradition.

[23] För en författare, som reflekterar över språkliga ting och som dessutom har en vittgående kännedom om latinet — och att Otfrid tillhörde denna

stadiet i 860-talets rhenfrankiska. Tar man en överblick över det äldsta fornhögtyska materialet för att få en uppfattning om Otfrids ställning i fråga om utvecklingen av konstruktionstypen c, får man följande resultat. Muspilli innehåller sammanlagt 2 exempel[23a] på omskrivningen *habên* + pret. part. (om det ena se ovan), varför man ur detta material icke kan draga några som helst slutsatser. Tatian, som visar 5 exempel, står helt under latinskt inflytande (se ovan). Till tiden före Otfrid (se Ehrismann[2] 1: 301 ff.) hör även ett enstaka exempel i Exhortatio ad plebem christianam (Dieninghoff sid. 60); möjligen är även den s. k. Petruslied äldre än Otfrid (Ehrismann[2] 1: 204 not 1), i vilket fall ytterligare ett enstaka exempel vore att anföra (Dieninghoff sid. 60). I båda dessa sistnämnda exempel är participialkonstruktionen utbildad med ett ackusativobjekt och pret. participet oböjt, i det förra exemplet uppträder *eigan* som hjälpverb, i det senare *habên*. Före Otfrid finna vi sålunda högst 9 exempel på konstruktionen *habên* (*eigan*) + pret. part., av vilka ett tillhör typ c, intet typ cc. Se vi sedan framåt i tiden, finna vi, att hos Notker, vars författarskap i tiden faller c:a 130 år efter Otfrid, typ cc däremot är ganska rikligt representerad (se Dieninghoff sid. 52 ff.[24], Kern sid. 25 f.), och redan i ett biktformulär från Reichenau (»Reichenauer Beichte«), som blott är 40 à 50 år yngre än Otfrids evangeliebok[25] och som liksom Otfrid representerar en rhenfrankisk dialekt, träffa vi ett dock ej fullt klart exempel på typ cc: Müllenhoff-Scherer: Denkmäler[2] LXXV:

---

kategori, framgår otvetydigt av hans sändebrev till biskop Liutbert (se Braune-Helm: Althochdeutsches Lesebuch sid. 114 ff.) —, måste en konstruktion med *habên* eller *eigan* med en genitiv eller dativ i stället för den ackusativ, som *habên* och *eigan* syntes böra fordra, ha förefallit mycket ologisk. De båda exemplen på typ c hos Otfrid innehålla i objektets ställe *sô*, resp. *sus*, vilka till betydelsen stodo ett *thaz* eller *ez* synnerligen nära, och därigenom kunde dessa uttryckssätt väl lättare tolereras. Om möjligheten av att Otfrid på denna punkt står under inflytande av romanskt (latinskt) inflytande se Brinkmann sid. 26 ff. och nedan sid. 135 f.

[23a] Se Dieninghoff sid. 61, 62.

[24] Då exemplen med dativ hos Dieninghoff uppföres under rubriken Umschreibungen von *eigan* und *haben* von Verben ohne Objekt sid. 54 ff., kan man få den felaktiga föreställningen, att typ cc med ett komplement i dativ saknas hos Notker (se dock t. ex. I: 190: 24, II: 157: 16, I: 8: 19. I: 99: 1 hos Dieninghoff sid. 56.)

[25] Se Ehrismann[2] 1: 317 ff.

29: *Alles des*[26] *ih nû gimeinit habên, sôso ih iz bî*[27] *uuizzantheidî gidâdi, sôso .....: só uuas sôs ih mit thesemo*[28] vid sidan av det i stereotyp form 7 ganger upprepade *sôse got habêt gibodan* (a.a. LXXV: 10, 13, 18, 20, 22, 24, 28), vilket ju tillhör samma kategori som de hos Otfrid belagda konstruktionerna av typ c.

Ser man så ut över hela det germanska språkområdet för att bilda sig en uppfattning om typ cc:s förekomst vid tiden för Otfrids författarskap, finner man den representerad i den äldsta fornvästnordisksa diktningen (se ovan sid. 39 ff.), i den äldsta fornengelska diktningen (t. ex. Beowulf, se nedan sid. 133) samt i den äldsta fornsachsiska diktningen (Heliand, se ovan sid. 122 f.), av vilka litteraturminnesmärken samtliga torde vara äldre än Otfrids evangeliebok. Under sådana förhållanden bör man kanske icke draga alltför vittgående slutsatser ur det material, Otfrid lämnar, för bedömande av typ cc:s ålder i fornhögtyskan.

Inte heller för fornhögtyskans vidkommande är det nödvändigt att förklara typ c såsom uppkommen genom analogiskt inflytande från konstruktionen *habên* (*eigan*) + oböjt pret. part. + objekt (om svårigheterna vid denna förklaring se ovan sid. 125). Även i fornhögtyskan möter man opersonliga konstruktioner *uuësan* (*uuërdan*) – pret. part., ur vilka typ c omedelbart kan ha skapats, t. ex. hos Otfrid I: 9: 1: *Thes ér ju ward giwáhinit, tho ward irfúllit thiu zít,* IV: 29: 20: *thes wúrti ouh thar giflízan,* V: 8: 35: *so íst themo gótes drute gispróchan zi gúate* (ytterligare exempel hos Behaghel: Deutsche Syntax II § 652).

---

[26] Till genitiven se Dieninghoff sid. 62 not 1. Då verbet *gameinjan* f. ö. aldrig i fornhögtyskan styr genitiv och ordföljden (ehuru blott i ringa mån) talar för att bisats föreligger (jfr dock Behaghel: Deutsche Syntax: IV: 14 f.), måste man betrakta exemplet med viss skepsis, särskilt som meningen är oavslutad i handskriften, vilket möjligen kan ha berott på att skrivaren funnit den felaktig och ämnat radera. Jfr i varje fall Müllenhoff-Scherer: Denkmäler[2]: LXXV: 6 f.: *dero sundôno allero joh anderero managero : sô gi ih és domo álmahtdîgen góde únde allên sînên heilegôn unde dir sînemo boden.*

[27] Saknas i hs.

[28] Skrivaren har avbrutit mitt i texten (se Müllenhoff-Scherer: Denkmäler[2] sid. 558).

D. Fornengelska.

Såsom representant för fornengelskan har Beowulf excerperats.[29] Där finna vi endast 2 exempel på typ a:

205: Hæfde se gōda Gēata lēoda
cempan gecorene
939: . . . . . Nū scealc hafað
þurh Drihtnes miht dǣd gefremede,

Av typ ab finna vi följande 16 exempel:

115: Gewāt ðā nēosian, syþðan niht becōm,
hēan hūses, hū hit Hring - Dene
æfter bēorþege gebūn hæfdon.
408: . . . . . ; hæbbe ic mærða fela
ongunnen on geogoþe.
433: Hæbbe ic ēac geāhsod, þæt . . . .
474: . . . . . , hwæt mē Grendel hafað
hȳnðo on Heorote mid his heteþancum,
fǣrnīða gefremed;
595: ac hē hafað onfunden, þæt . . . .
694: ac hīe hæfdon gefrūnen, þæt . . . .
743: . . . . . ; sōna hæfde
unlyfigendes eal gefeormod,
fēt ond folma.
?828: . . . . . Hæfde Ēast-Denum
Gēatmecga lēod gilp[30] gelǣsted,
883: hæfdon ealfela eotena cynnes
sweordum gesǣged.
893: Hæfde āglǣca elne gegongen,
þæt hē bēahhordes brūcan mōste
selfes dōme;

---

[29] Beowulf citeras efter Klaebers utgåva, 3:e uppl., 1936. — Statistiska tabeller över beläggen på konstruktionen *habban* + pret. part. i forn- och medelengelska texter finnas hos Hoffmann: Die Entwicklung des umschriebenen Perfektums im Altenglischen und Frühmittelenglischen, Breslau 1934, sid. 52 ff., ehuru man med den av Hoffmann använda uppställningen icke kan skilja på typ ab och typ b. Obrukbara äro också Harrisons tabeller i Modern Language Notes 1887, nr 6 sid. 134 ff.

[30] Ordet *gilp* uppträder i fornengelskan både som mask. och som neutr., varför exemplet ock kan tänkas representera typ b.

953: . . . . . Þū þē self hafast
dǣdum gefremed, þæt . . . .
1221: Hafast þū gefēred, þæt . . . .
1855: Hafast þū gefēred, þæt . . . .
1927: . . . . . ., þēah ðe wintra lȳt
under burhlocan gebiden hæbbe,
Hæreþes dohtor;
2265: . . . . . Bealocwealm hafað
fela feorhcynna forð onsended.
2403: hæfde þā gefrūnen, hwanan sīo fǣhð ārās,
bealonīð biorna;[31]

Till typ ab bör ock följande exempel snarast räknas:
1195: . . . . . ., healsbēaga mǣst,
þāra þe ic on foldan gefrægen hæbbe.

Bauch skriver (Die Kongruenz in der angelsächsischen Poesie, Kiel 1912, sid. 54): »Im Angels. steht das Verbum des Relativsatzes, der durch subjektives þara þe eingeleitet wird, im allgemeinen im Singular, besonders wenn das Beziehungswort zu *þara þe* oder zum Substantiv, das *þara þe* vertritt, *ænig, nænig* oder ein superlativisches Adjektiv ist.»[32]

Typ b representeras i Beowulf av 21 exempel:
665: . . . . . Hæfde Kyningwuldor
Grendle tōgēanes, swā guman gefrungon,
seleweard āseted;
825: Hæfde þā gefǣlsod sē þe ǣr feorran cōm
snotor ond swȳðferhð sele Hrōðgāres,
827: genered wið nīðe.
975: . . . . . ., ac hyne sār hafað
in nīdgripe[33] nearwe befongen,
1294: hraðe hēo æþelinga ānne hæfde
fæste befangen, þā hēo tō fenné gang.
1340: gē feor hafað fǣhðe gestǣled,
1471: . . . . . Ne wæs þǣm ōðrum swā,
syðþan hē hine tō gūðe gegyred hæfde.

[31] Jfr Bauch § 13 och Heliand 295 ovan sid. 114 med not.

[32] Liknande exempel möta även i fornvästnordiskan, t. ex. Gul. 4: 31: *hverr maðr þeirra er til Gulaþings er nemdr.* Jfr även Behaghel: Syntax des Heliand § 190.

[33] I hs. *midgripe.*

1598: . . . . . .; þā ðæs monige gewearð,
þæt hine sēo brimwylf ābroten[34] hæfde.
2026: (h)afað[35] þæs geworden wine Scyldinga,
rīces hyrde,
2321: Hæfde landwara līge befangen,
bǣle ond bronde;
? 2333: Hæfde līgdraca lēoda fæsten,
ēalond ūtan, eorðweard ðone,
glēdum forgrunden;[36]
2381: hæfdon hȳ forhealden helm Scylfinga,
2397: Swā hē nīða gehwane genesen hæfde,
slīðra geslyhta, sunu Ecgðīowes,
ellenweorca, oð ðone ānne dæg,
2707: ond hī hyne þā bēgen ābroten hæfdon,
sibæðelingas;
2725: . . . . . .; wisse hē gearwe,
þæt hē dæghwīla gedrogen hæfde,
eorðan wynn(e)[37],
2844: hæfde ǣghwæðer[38] ende gefēred
lǣnan līfes.
2952: hæfde Higelāces hilde gefrūnen,
wlonces wīgcræft;
3045: . . . . . .; wæs ðā dēaðe fæst,
hæfde eorðscrafa ende genyttod.
? 3074: Næs hē goldhwæte gearwor hæfde
Āgendes ēst ǣr gescēawod.[39]
3147: oð þæt hē ðā bānhūs gebrocen hæfde
hāt on hredre.
3163: Hī on beorg dydon bēg ond siglu,
eall swylce hyrsta, swylce on horde ǣr
nīðhēdige men genumen hæfdon.

---

[34] I hs. *abreoten.* [35] *h* oläsligt i hs.

[36] Exemplet kunde ock möjligen hänföras till typ ab, jfr Bauch § 13. Jfr 2403 ovan med not.

[37] *e* oläsligt i hs. [38] I hs. *æghwæðre.*

[39] Hur stället skall uppfattas, är mycket omtvistat (se litteraturhänvisningar hos Klaeber), men samtliga forskare, som behålla den traderade texten, fatta *ēst* som objekt eller variation av objektet, varigenom exemplet representerar typ b.

Typ c (utom undergrupp cc) representeras i Beowulf av 4 exempel:

219: oð þæt ymb āntīd ōþres dōgores
wundenstefna gewaden hæfde,
þæt ðā līðende land gesāwon,
1550: Hæfde ðā forsīðod sunu Ecgþēowes
under gynne grund, Gēata cempa,
2103: . . . . . ., syððan mergen cōm,
ond wē tō symble geseten hæfdon.
2630: syððan hīe tōgædre gegān hæfdon.

Av undergrupp cc möta vi 5 exempel:

106: siþðan him Scyppend forscrifen hæfde
in Cāines cynne —
804: ac hē sigewæpnum forsworen hæfde,
ecga gehwylcre.
2145: nealles ic ðām lēanum forloren hæfde,
2300: . . . . . .; hē þæt sōna onfand,
ðæt hæfde gumena sum goldes gefandod,
hēahgestrēona.
?2453: . . . . . ., þonne se ān hafað
þurh dēaðes nȳd dǣda[40] gefondad.

I Beowulf liksom i Heliand är det stora antalet exempel på typ b det mest anmärkningsvärda. Även i fornengelskan måste denna företeelse ses i sammanhang med adjektiv- och särskilt participflexionens allmänna status. Som attribut står det fornengelska adjektivet (participet) utan ändelse i nom. sing. mask. och neutr. samt i ack. sing. neutr., medan det i övriga former i regel är försett med ändelse. Som predikativ är den oböjda formen särskilt av participet allmännare spridd. Sålunda finnes i den äldsta fornengelskan blott ett enda exempel på böjd form av pret. part. såsom subjektiv predikatsfyllnad i fem. sing., medan den ändelselösa formen här liksom i nom. neutr. plur. är regel i predikativ ställning.[41] Böjda former av pret. part. som subjek-

[40] *dǣda* kan även vara ack. plur., men då *(ge)fandian* i regel styr genitiv (jfr 2300 ovan), synes det sannolikt, att denna konstruktion även här föreligger. Jfr även fornvästnordiska *freista* och *kosta*, vilka stå med genitiv i samma betydelse.

[41] Bauch sid. 68 f.

tiv predikatsfyllnad förekomma sålunda egentligen blott i mask. och fem. plur., men även här konkurrerar den oböjda formen starkt.[42] Ser man nu konstruktionen *habban* + pret. part. i intimt samband med konstruktionerna *wesan* (*beon*) + pret. part., är det föga förvånande, att pret. participet även i *habban*-konstruktionen behåller den oböjda form, som det i hela sing. samt i neutr. plur. a l l t i d, i mask. och fem. plur. o f t a hade i *wesan*-(*beon*-)konstruktionen[43], och att typ b i fornengelskan sålunda blir mycket rikligt representerad. Att uppkomsten av typ b bör ses på detta sätt, bekräftas helt av det förhållandet, att oböjda pret. part. även uppträda i konstruktioner vid andra verb, där sambandet med *wesan*-(*beon*-)konstruktionerna ligga i öppen dag, t. ex. Beowulf

646: . . . . . : · wiste þǣm āhlǣcan
tō þǣm hēahsele hilde geþinged.

Inte heller för fornengelskans vidkommande är det nödvändigt att förklara typ c såsom uppkommen genom analogiskt inflytande från typ b (om svårigheterna vid denna förklaring se ovan sid. 125).[44] Även här träffar man opersonliga konstruktioner *wesan* (*beon*) (*weorðan*) + pret. part., ur vilka typ c omedelbart kunnat skapas, t. ex. Beowulf 1103: *þā him swā geþearfod wæs.*[45]

E. Sammanfattning.

I korthet skall jag till slut beröra det sedan länge omstridda problemet, om *hava*-konstruktionerna på germanskt område ha

[42] Enligt Bauch finner man i den fornengelska diktningen, om man bortser från Boetii metra och psalmerna, 82 exempel på böjt pret. part. i detta fall, medan antalet oböjda former i samma ställning är 31 (sid. 69—73).

[43] Anmärkas kan, att av de 21 exemplen på typ b i Beowulf 19 ha objektet i singularis, endast 2 i pluralis.

[44] Jfr Hoffmann sid. 28 f. Jfr även hans varandra motsatta yttranden sid. 31 och 48.

[45] Hithörande exempel från Alfreds skrifter finnas i mängd förtecknade hos Wülfing: Die Syntax in den Werken Alfreds des Grossen I, t. ex. sid. 36 (*gestieran* Cp. 340: 11), 80 (*gebeorgan*, Anm.), 81 (*geliðian*, Cp. 150: 2), 83 (*gestieran*, Cp. 204: 22) m. fl.

uppstått genom inflytande från latin och romanska språk eller om de utgöra resultatet av en rent inomgermansk utveckling.[46] Då omskrivningarna med *hava* redan äro fullt utvecklade[47] i de äldsta fornvästnordiska, fornengelska och fornsachsiska källorna, kan konstruktionernas successivt tilltagande användning på dessa områden icke följas. I fornhögtyskan synes emellertid den fulla utvecklingen av *habên-(eigan-)*konstruktionerna först äga rum på 800- och 900-talen, men vissa omständigheter (se ovan sid. 127 ff.) äro ägnade att minska värdet av litteraturminnesmärkenas vittnesbörd på denna punkt. En i detta sammanhang viktig fråga, som ännu icke synes vara tillräckligt undersökt, är *habere*-konstruktionens förekomst i latin[48] under perioden 600—900, särskilt med avseende på typerna cc och b (jfr Thielmann sid. 547 och ovan sid. 108). Under sådana förhållanden synes frågan ännu icke på alla punkter kunna klarläggas. I varje fall äro de skäl, som hittills förebragts för romanskt (latinskt) inflytande, icke bärkraftiga för hela det germanska området, eftersom de samtliga blott avse fornhögtyskan[49], den germanska dialekt, där dessa konstruktioner, åtminstone i litteraturen, s e n a s t nå sin fulla utveckling.[50] Därest sålunda i fornhögtyskan *habên-(eigan-)*konstruktionerna få anses visa spår av inverkan från romanskt (latinskt) håll, visar sig denna influens snarast ha en återhållande verkan på konstruktionernas utveckling till ren per-

[46] Några av de viktigaste arbetena, som behandla denna fråga äro: Grimm: Deutsche Grammatik IV: 181 f., Kern §§ 14—16, Meillet: Caractères généraux des langues germaniques sid. 129 f., Zieglschmid: Language Dissertations VI sid. 57 ff., Brinkmann: Sprachwandel und Sprachbewegungen in althochdeutscher Zeit sid. 26 f., 52 f., H. V. Velten i ZfvglSprf. LX: 202 ff.

[47] Såsom tecken på *hava*-konstruktionernas fulla utveckling måste förekomsten av typ cc betraktas (se ovan sid. 97 f.).

[48] Då den fornfranska litteraturen begynner, är *hava*-konstruktionen där fullt utvecklad (Hofmann: avoir und estre in den umschreibenden Zeiten des altfranzösischen intransitiven Zeitworts, Berlin 1890, sid. 16 ff.).

[49] Brinkmann: a. a. sid. 26 f., 52 f., H. V. Velten a. a. sid. 205. — Meillet kan icke sägas ha anfört några som helst skäl för sin förmodan, ty som sådant kan ju icke det förhållandet räknas, att *hava*-konstruktion (typ a) är tidigare belagd i latin än i germanska språk, ty detta kan ju enbart bero på att tillräckligt gamla germanska texter att taga upp till jämförelse saknas.

[50] Här bortses givetvis från sådana germanska språk (t. ex. fornfrisiskan), vilkas litteraturminnesmärken äro alltför unga för att kunna upptagas till jämförelse.

fekt-, resp. pluskvamperfektbetydelse. På det ingveoniska[51] och nordiska området, där *hava*-konstruktionerna tidigare nå sin fulla utveckling, har heller intet utomgermanskt inflytande kunnat spåras, och då alla förutsättningar för konstruktionernas framväxt äro inomgermanska, synes det mest sannolikt, att vi här ha att göra med en rent germansk utveckling. Denna uppfattning bestyrkes också, om man icke ser *hava*-konstruktionerna som en isolerad företeelse utan betraktar dem i samband med motsvarande konstruktioner vid andra verb än *hava*. För dessa senare förbindelser kan ännu mindre något utifrån kommande inflytande påvisas, medan de inomspråkliga förutsättningarna för dem desto tydligare framträda. Vi övergå nu till en granskning av dessa konstruktioners förekomst och struktur på nordiskt område.

[51] *Ingveonisk* fattas här i den i modern tysk dialektgeografi vanliga betydelse, som först föreslogs av Wrede i ZfdMdaa. XIV (1919): 14 f.

II. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda "låta, åvägabringa, göra".

1. Låta.

I den äldsta fornvästnordiskan förekommer rätt allmänt en konstruktion *láta* + pret. part., men vid sidan av detta uttryckssätt användes redan från början *láta* + infinitiv. I Eddan och den äldsta skaldediktningen är participialkonstruktionen ännu ganska rikligt representerad, ehuru infinitivkonstruktion även här kraftigt överväger. I den äldsta prosan finner man blott några enstaka exempel på participialkonstruktion, och *láta* förbindes här så gott som undantagslöst med infinitiv.

Med samma typindelning, som använts i fråga om omskrivningarna *hafa* och *eiga* + pret. part., få vi följande typer.

Typ a: *Andhrímnir lætr í Eldhrímni Sæhrímni soðinn.*

Denna typ motsvarar i grammatiskt hänseende närmast den moderna svenskans konstruktion *låta* + passiv infinitiv (alltså: »A. låter S. kokas i E.»), ehuru den i fornvästnordiskan har en långt vidsträcktare användning än motsvarande moderna konstruktion i svenskan och därför även kan översättas med den vanliga konstruktionen *låta* + aktiv infinitiv (alltså: A. låter koka S. i E.»).

Typ b: *Lét hami vára hugfullr konungr und eik borit.*

Översättas kan denna typ på alldeles samma sätt som typ a (alltså: »konungen lät våra hamnar bäras» eller »konungen lät bära våra hamnar»), men uttryckssättets grammatiska struktur kan blott belysas utifrån historiska synpunkter, enär en motsvarande konstruktion saknas i modern svenska.

Typ ab: *herstefnir lét hrǫfnom hold Flæmingia goldit.*

Angående typens grammatiska struktur se motsvarande företeelse vid *hafa*-konstruktionen ovan sid. 10 f.

Typ c: *Hungrþverrir lét heriat hríðar gagls á Skíði.*

Denna typ kan till modern svenska översättas med *låta* + aktiv infinitiv, och om typens grammatiska byggnad gäller vad som ovan sagts om typ b.

Undergrupp cc: *annars dags láttu hans ǫndo farit.*

Översättning och grammatisk struktur som typ c, varav grupp cc blott är en specialform.

I runlitteraturen finner man ett exempel på typ a hos Liljegren (nr 151, Ekelunda äng[1]:) gilok lit × ritan × sten eftiR × sun . sin (Gillaug lät sten resas efter sin son).

Av denna typ påträffar man i Eddan följande 13 exempel:

Háv. 110: Suttung svikinn hann lét sumbli frá
ib: ok grøtta Gunnlǫðo.
Grm. 18: Andhrímnir lætr í Eldhrímni
Sæhrímni soðinn,
Ls. 42: Gulli keypta létstu Gymis dóttur
HH I. 10: ok hann harðan lét Hunding veginn,
HHv. 17: margar brúðir hann lét frá búi teknar,
HHv. 24: er þú létst hǫggvinn Hata!
Fm. 27: Eiskǫld ek vil etin láta
ept þenna dreyra drykk.
Sd. 24: þvíat ósviðr maðr lætr opt kveðin
verri orð, en viti.
Gðr. II. 40: þá er ek vildak[1a] vaxna láta,[2]
Hdl. 11: Nú láttu forna niðia talða
ib: ok upp bornar ættir manna.
? Gg. 10: leysigaldr[3] læt ek þér fyr legg of kveðinn,

[1] Jfr Bautil nr 464. [1a] I Cod. Reg. *vildigak.*

[2] I betydelsehänseende bildar detta exempel en klass för sig, men detta beror blott på att participet *vaxinn* i motsats till de flesta andra particip, som belagts i konstruktionstyp a, har aktiv betydelse såsom hörande till ett intransitivt verb (se ovan sid. 84). Ytterligare om exemplet nedan sid. 152.

[3] I hs:na *leifnis elda (eldir, eldo)*, *leifinz elða.*

I skaldediktningen fram till c:a 1200 möta vi följande 43 exempel:

Þjóð. 2: 14: Eðr of sér[4], er iǫtna ótti lét of sóttan[5]
hellis biór[6], ...

Hornkl. 1: 6: ok hialmtamiðr hilmir holmreyðar lét olman
lindihiǫrt fyr landi lundprúðr við stik bundinn.

Eg. 4: 3: lét ek herse heim um sóttan.
(Jfr Lindquist: Norröna lovkväden I: 18 och NN § 2727.)

Eg. 7: 9: glapstígu lét gnóga Goðrekr á mó troðna,

GSúrs. 8: þann lét ek lund of lendan landkosta þar branda.
(NN § 349!)

VGl. 5: Harðsteini lét húna harðgeðr[7] Limafiarðar,
. . . . . ., dyn-Niǫrðr mik barðan,
(NN § 790!)

? Vell. 22: Hitt var meirr, at Møra morðfíkinn lét norðan
folkveriande fyrva fǫr til Sogns um gǫrva[8].

Hfr. 2: 2: Hilmir lét[9] at Holme hialmskóð roðin blóðe,
. . . . . ., hǫrð ok austr í Gǫrðom.

ÞTref. 3: þar lét þá Snorri þegna at hiǫrregni
fiǫrvi fimm numna;

Sigv. 2: 4: Þat erumk kunt, hvé kennir Karlhǫfða lét iarli
odda frosts fyr austan Agðir nær um lagðan.

---

[4] Möjligen skall här för assonansens skull insättas *lítk* i stället för *sér* (så Iv. Lindquist: Norröna lovkväden I: 86).

[5] Så 2 hs. 1 hs. har *sottvm*.

[6] 1 hs. har *biar*, 1 hs. har *baur*, 1 har *maur*. Hur helmingen rätteligen bör läsas, är helt ovisst (jfr F. Jónsson i Skj.D. A I: 19 med litteraturhänvisningar och i Skj.D. B I: 17, NN §§ 139, 1018, 2985 D, Iv. Lindquist: Norröna lovkväden I: 86 f.; till ovanstående förslag till läsning jfr Haustl. 18, där "jätte" kallas "bergens [klipphålornas?] björn", vidare NN § 1018 Anm. 2, särskilt hänvisningen till Ggnæv. 1, samt nynorska *bjor* "Især en tungfør Arbeider, som trods Flid lidet utretter. Tel. "[Ross]). Mig veterligen ha dock samtliga tolkare ansett, att ett exempel på typ a av konstruktionen *láta* + pret. part. föreligger i helmingen.

[7] I hs:na *hardgerdr*, *hydgardr*.

[8] I hs:na *gerva* (6 st.), *giorfa* (2 st.), *giorua* (1 st.), *georua* (1 st.), *gorfa* (1 st.), *gorva* (1 st.). Formerna kunna även tänkas återgiva ett ursprungligt *giǫrva*, vilket kan tolkas både som infinitiv och som pret. part. (se Noreen: Altisl. Gram.[4] §§ 263 Anm. 1 och 518: 2).

[9] Så 9 hs. 3 hs. ha *vann* (jfr nedan sid. 161.).

Sigv. 3: 2: Lét ek til Eiðs, ..., dreginn karfa, ..., valtan vátr til gløps á báti; (NN § 626!)

Sigv. 5: 8: era firi mál, þat er mála mann þú lætr hér vanðan,[10]

Sigv. 10: 6: þá lét skarpla Skáney Dana hlǫðr heriaða.

Sigv. 13: 19: lætr einǫrð fé firða ferð, ...

Þorm. 1: 6: Sex lét sævar Faxa sviprunnr heðan Gunnar . . . . . ., búinn sinnum;

Ótt. 3: 5: Gunni léztu í grønni, gramr, Lindisey framða,

Arn. 3: 14: létat hilmir hneiti Hǫgna veðr í gǫgnum, ..., þél harðara spardan. (NN § 823!)

? Hharð. 14: graut mundu gǫrvan[11] láta.

Snegl. 1: 1: Svá lét und sik seggia dróttinn lǫnd ǫll lagin,

BjH. 3: . . .; at skilnað ykkarn skiótt lézt Knút um sóttan.

BjH. 4: þér lét fold, áðr førir, ..., vestan, ..., Lundúna gramr fundna.

Mark. 1: 27: Dróttum lét í Danmǫrk settan dǫglingr[12] grundar skamt frá Lunde erkestól, ...

ESk. 2: 1: Ótryggum léztu eggiar eliunþrár und hǫre Hveðn á hǫlðum roðnar hrafns munnlituðr þunnar;

? ESk. 6: 21: Dýrð lætr dróttins[13] Hǫrða (dragisk mærð þannig) hrærða ítr, ..., allz gróðari, ...[14]

---

[10] Det omtvistade stället (jfr t. ex. Skj.D. B I: 228 och NN § 637) torde böra översättas: "Det är inte för kontraktets skull (varpå Sigvat anspelar i v. 1—4 i samma strof), som du låter mannen vänja sig vid sold här (utan för att du [liksom Knut] behöver följe [v. 7—8])".

[11] Så i 3 hs. (*giǫrfan*). I 2 hs. *gǫrfa*, i 1 hs. *gera*.

[12] I 2 hs. *doglings*, i 1 hs. *daugling*. [13] I Flatöboken *drottin*.

[14] Så i Flatöboken. Då emellertid Bergsboken (om denna se ovan sid. 39) har en helt annan text (*Dyrð lætr daugling horda dvlezt m̄ við þat gledia ítr* etc., jfr Cederschiöld i Lunds univ. årsskrift 1873 III: 16), förefinnes en viss sannolikhet för att Flatöbokens textgestaltning här innehåller en yngre version (jfr assonansen *mærð* : *hrærða* och NN § 3106).

Hskv. 2: 2: Vánar dags á Spáni prútt lét sløngvir sóttan
Sintré, ...
Hskv. 3: 2: Harðéla, lézt þú, herðir Haddings, á ió tradda,
. . . . . ., grund til Eiríks fundar;
Ív. 4: Léto síðan súðvigg búin,
. . . . . útan ór Grikiom;
Ív. 21: Enn lét aðra austr fyr Móri
gramr geirþorinn gunni háða;
Ív. 32: hann lét Kalfi Klingroauga
heldr harðliga heiptir goldnar.
Hl. 1 a: forn fróði[15] læt ek framm um borin,
Hl. 29 b: bǫrr lét vígs at vígi vígreyr litoð dreyra,
Hl. 33 a: morðs[16] lét hilmir Hǫrða hǫrð reyr litoð dreyra.
(NN § 984!)
? Rst. 5: Fullsnart frøknu hiarta fríðr þengill lét síðan,
. . . . . ., hefnd[17] síns fǫður efnda[18];
Ísldr. 20: Niǫrðr lét sextán særða snarr hliómviðu darra,
ib: . . . . . ., hiǫrregns, en tvá vegna.
Ísldr. 23: valdr lét fimm of felda fleins á morni einum,
. . . ., viðu nadda.
Gamlkan. 1: 4: Hǫrðu lát mik hveriu firðan, hreinlífr faðir
dróttar, meini,
Has. 36: spǫnð lætr ǫll til ynðis óttlaust af því móte
sunnu hvéls ok sælu sín bǫrn konungr fiǫrnis.
(Jfr NN § 2113.)
Has. 46: Enn læt ek sagðan svinnum sárklungrviðum
þungan
hǫtt, ..., framm í kvæðe;
(Helgason i APhS 10: 252; jfr även NN § 1207.)
Od. 9: ógnmildr lét þá ǫldum ǫðlingr sá er gaf hringa,
. . . . . ., trúu boðna
Od. 13: svá lét rǫtr[19], hinn er rítar rióðendr um vann,
góðar,
reyrs, und[20] ráði vǫro réttdǿmr[21] konungr settar.
(NN § 1938 C!)

[15] I hs. *kuædi.* [16] I hs. *mordh.* [17] I hs. *hefnt.*
[18] I hs. *efndi.* Jfr Od. 5 nedan sid. 157. [19] I hs. *rettr.*
[20] I hs. *v* + förkortningstecken + *d.* [21] I hs. *rettdomr.*

Leið. 19: ok þrekprúðum þióðar þann veg yfirmanne
várr dróttinn lét veittan víðkunnan dag sunna.
(NN § 2559 B!)

Krm. 17: Egill lét Agnar ræntan úblauðan hal lífe;

Till typ a torde väl ock följande exempel från Háttalykill höra, ehuru texten traderats oss så ofullständigt, att någon säkerhet i fråga om ställets tolkning icke kan nås.

Hl. 10 b: lét opt iǫfurr[22] ar — — —
— — — sveita saddan gladdan.

I de äldsta fornvästnordiska prosatexterna påträffar man blott ett enda exempel på typ a:

St. hom. 192: 16: en láttu eige þa hluti af þér orþna es vel ero i hag þínom. heldr af guþe.

Exemplet representerar samma typ som Gðr II. 40 ovan sid. 138.

Det tankeinnehåll, som meddelas genom typ a av konstruktionen *láta* + pret. part., uttryckes i prosatexterna vid denna tid med *láta* + infinitiv. Infinitiven är i regel aktiv men även passiv infinitiv[23] förekommer, t. ex. St. hom. 212: 29: *oc vilia þat lofat láta vera af monnom. oc sic meþ fé gódda.* Denna sistnämnda typ finnes även, ehuru sparsamt, representerad i skaldediktningen, t. ex.

Hfr. 3: 11: hann lét of sǫk sanna, ..., verða,
. . . ., fyr skylia skóð mǫrg roðin[24] blóði.
(NN § 475!)

Þham. 1: 3: . . . ., en lét verða
Hǫrða gramr í harðri hiarlsókn banat iarli.
(Nordal i Ark. 51: 178[25]!)

---

[22] I hs. *jofr.* [23] Härmed menas här *vera (verða)* + pret. part.

[24] Så i 3 hs. 1 hs. har *rodit.*

[25] Påpekas kan, att den uppfattning av *hiarlsókn* (och det tidigare *hringa*), som Nordal framställt i sin utgåva av Orkneyingasagan och som Kock anslutit sig till (NN § 2908), är framförd redan på 1600-talet av Magnús Ólafsson (Ups. R 693, avdelningen Rhythmi aliqvot, strof 26: "Hiarlsokn: Hiarl er Jord. land; Sokn: tilsögning. Krigen kaldiss her Hiarlsokn, fordi Kongen sögte med denne Krig at vinde til sig Söderöerniss land.").

Av typ ab finna vi i Eddan intet exempel. I skaldediktningen fram till c:a 1200 finner man däremot följande 4:

Hfr. 2: 7: herstefnir lét hrǫfnom hold Flæmingia goldit.
Sigv. 5: 1: . . . ., hvé margan morgon Rúðoborgar
bǫrð lét ek í fǫr fyrða fest við arm inn vestra.
Arn. 3: 9: Fúss lét á Ré ræsir rammþing háit Glamma;
Bkrepp. 1: Vítt lét Vǫrsa dróttinn, ...
. . . . . ., Halland[26] farit brandi;

I den äldsta fornvästnordiska prosan finnes intet hithörande exempel.

Av typ b finna vi i Eddan följande 2 exempel:

Ls. 26: er þá Véa ok Vilia létstu þér, Viðris kvæn,
báða í baðm um tekit.
Hlr. 6: Lét hami vára hugfullr konungr,
átta systra, und eik borit;

I skaldediktningen fram till c:a 1200 möter man följande 12 exempel:

Eg. 7: 34: Sialfráði lét slöður silki[27] drengr of fengit
gullknappaðar greppi,
ÞKolb. 3: 11: Gullkennir lét gunni, ..., fyr vestan,
. . . . . ., Lundún saman bundit;
Sigv. 2: 9: þá er til góðs, ...
. . . ., lét herr um hǫggvit hrafni skeiðar stafna.
Sigv. 3: 20: þér lét, þiófa rýrir, þær[28], sem engar væri
riptar reknar heiptir, Rǫgnvaldr gefit[29], aldar.
(NN § 171! Jfr även B. M. Ólsen i Skj.D. B I: 682 och Weibull: Sverige och dess nordiska grannmakter sid. 121.)
Sigv. 10: 1: Ok Ellu bak[30] at lét hinn er sat,
Ívarr, ara, Iórvík, skorit[31].
(NN § 3224!)

---

[26] Så 6 hs. 2 hs. (K, 39) synas ha *Hallandz* (se F. Jónssons Heimskringla III: 237).

[27] Så i hs. Möjligen bör ordet ändras till *silkis* (NN §§ 1047, 2401). Om s. k. tmesis se NN pass., särskilt §§ 1816, 1953, och Genzmer i Ark. 44: 305 ff. men även F. Jónsson i Ark. 49: 9 ff., Nordal i Ark. 51: 179 och Holtsmark ib. 385 f.

[28] Syftar troligen på *sakar* i föregående vers. [29] Så i 9 hs. 5 hs. ha *kveðit*.

[30] Jfr *varr* i Hfr. 5: 19 ovan sid. 35. [31] I hs. *skorið*.

Hallv. 3: Ullar, léztu við Ellu ættleifð ok mó reifðir
sverðmans, snyrtiherðir[32] sundviggs, flota bundit.
Þjóð A. 3: 4: Lét, ..., liðs hǫfðingi kviðiat.
. . . . . ., ulfs grǫð, ...
Þjóð A. 3: 26: Mǫrk lét veitt fyr verka vekiandi mér snekkio,
. . . . . ., hialdrs, ...
Valg. 7: Haraldr gerva léztu heriat[33], ...
. . . ., Selund alla;
BjH. 8: ok léztu á siá snekkior snarla lagt at iarli;
? Hl. 33 b: Siklingr lét þar sveita, ...,
bǫðvar skýrstr, í bráði bráðmǫl litat[34] stála;
(NN § 2080! Jfr NN § 985.)
Od. 16: Horvetna lét hiǫrva hríðeflǫndum víða
austr, þeims unnu lǫstu, ósið iǫfurr kviðiat.
(NN § 1221!)

I den äldsta fornvästnordiska prosan synes konstruktionstypen b vara helt ur bruk.

Liksom vid omskrivningen *hafa* + pret. part. förekommer även vid *láta*-konstruktionen i skaldediktningen sådana fall, där den handskriftliga traditionen går isär, så att vi i somliga handskrifter möta typ a, i andra typ b. Endast 2 dylika exempel ha antecknats ur skaldediktningen före c:a 1200, nämligen

Sigv. 1: 13: upp lét gramr í gamla Gunnvaldsborg um morgin,
. . . ., gerva gengit[35] iarl ok[36] fenginn[37].
Þfisk. 3: Víg lézt, Vinða mýgir, virðom kunn, of unnin[38].
. . . . . ., rǫmm, ...
(NN § 847 D!)

Då dessa båda exempel skola bedömas, kan man icke tillämpa samma syn på problemet, som kom till synes vid behand-

[32] I hs. *snyrti gerðar*. [33] I hs. *heriað*.

[34] I hs. *litad*. Det är frestande att anse *litad* som skrivfel för *litod* (jfr Hl. 29 b, 33 a ovan sid. 111), men då typ b torde förekomma just i Hl. 33 b vid konstruktionen *geta* + pret. part. (se nedan sid. 163), bör väl handskriftens läsart behållas.

[35] Typ c, se nedan sid. 145.

[36] Så i 5 hs. 8 hs. ha *of*, 1 hs. har *um*, 1 har *af*.

[37] Så i 10 hs. 5 hs. ha *fengit*.

[38] Så (eller motsvarande skrivningar) i 4 hs. I 1 hs. *vnnit*.

lingen av motsvarande fall av *hafa*-konstruktion, enär vi icke kunna konstatera, att typ b överflyglar typ a av *láta*-konstruktionen under 1200-talet. Tvärtom synas såväl typ a som typ b under 1200-talet vara i utdöende (se ovan sid. 142, 144). Vi ha sålunda för ovanstående exempel ingenting annat att hålla oss till än handskrifternas ålder och pålitlighet i jämförelse med varandra. Då de äldsta och bästa handskrifterna i båda dessa fall visa typ a, är det mest sannolikt, att denna typ här har tillhört den ursprungliga avfattningen.

I runlitteraturen påträffa vi ett exempel på typ c:

Bällsta 2 (v. Friesen: Upplands runstenar sid. 31 f.): **þumąnikra ti | kiatit — lata** ("i tårar skall hon tänka på honom").

Om vi undantaga undergrupp cc, finnes i Eddan intet exempel på denna typ. I skaldediktningen fram till c:a 1200 finna vi däremot följande 5:

Vell. 19: sǫngherðir[39] lét sverða sótt Ragnfrøðe at móte.
Sigv. 1: 13: up lét gramr í gamla Gunnvaldsborg um morgin,
. . . ., gerva gengit . . . .
Sigv. 3: 2: Lét ek til húms[40] á hrúti hætt; . . . .
Bkrepp. 6: Hungrþverrir lét heriat hríðar gagls á Skíði,
Þorv. 2: Endr lét sýnt á sumre snarfingr[41] með Erlinge
bróðir minn und breiðar brandéls staðit[42]
randir[42]:

I den äldsta fornvästnordiska prosan möter oss endast ett exempel, desto säkrare traderat, som vi finna det i två olika textredaktioner, i St.hom. och i Cod. AM 686 b. Det lyder: ..... *reiþasc eige. þa láti hann brátt faret. oc sé scamrǽer* (St.hom. 142: 16; jfr Leif. 176: 33).

Av undergrupp cc finna vi i Eddan 5 exempel:

Háv. 128: en lát þér at góðo getit.
Ls. 52: þá er þú léts mér á beð þinn boðit;
Sd. 25: annars dags láttu hans ǫndo farit
Am. 20: Lokit því léto.
Am. 76: Lokit því léto;

---

[39] I 1 hs. *song horðer*, i 1 *soen herðir*, vilken läsart ock ger god mening.
[40] I 12 hs. *heims*, i 1 hs. *hafs*. [41] I hs:na *snarfengr (-feiGr)*.
[42] Så i 5 hs. 1 hs. har *staðir randa*.

I skaldediktningen fram till c:a 1200 påträffar man följande 19 exempel:

Hornkl. 1: 3: Hrióðr lét hæstrar tíðar harðráðr skipa bǫrðum
bǫro fáks ens bleika barnungr á lǫg þrungit.

Kveldúlfr: létumk þung at þingi Þórs fangvina at ganga,
. . . ., malm-Gnáar brugðit.

? Eg. 7: 40: lét ek af Emblu aski eld[43] valbasta kastat[44].
(Nordal i Ísl. fornrit 2: 269; jfr NN § 245.)

GSúrs. 23: Dýr lét drǫpu stióra dís til sess um vísat
lǫgis elds, ...

Sigv. 3: 17: Lét ek við yðr, er ítran, Óláfr, hugat mǫlum
rétt, er ríkan hittak Rǫgnvald, konungr, haldit;
(E. Noreen: Studier i fvn. diktning III: 41!)

Sigv. 3: 20: Spakr lét Ulfr meðal ykkar, Óláfr, tekit mǫlum,
. . . . . ., sátta, ...
(NN § 3032! Jfr B. M. Ólsen i Skj.D. B I: 682 och i ZfdPh. 45: 60, Gering i ZfdPh. 44: 135 f. och Weibull: Sverige och dess nordiska grannmakter sid. 121.)

Sigv. 10: 5: Lét um lǫnd loket liðs gramr saman
marbeðium[45] með mǫrg nefbiǫrgum,
(NN § 873! Jfr även Hókr. 6 ovan sid. 42.)

Sigv. 12: 6: mildr lét mǫrgo valdit Magnúss faðir gagni;

Þorm. 1: 5: Kapps[46] lét hǫlðr með hepni, ...
. . . . . ., Más[47] syni[47] goldit:
(Jfr NN § 689.)

Þorm. 2: 8: . . . ., lét ek vígi valdit.

Hallv. 2: Vestr lézþu í haf, ..., harðviggs, ...,
umbands allra landa, ..., framstafni vísat.

Arn. 1: 2: styrk lét oss of orkat iarls mægð af því frægðar.

Arn. 2: 13: Skiǫldungr, lézt við skíra valdit Skotborgarǫ
Vinða sorgum;

---

[43] Det är icke nödvändigt att med Kock (NN § 245) fatta *eld* som ackusativ (jfr Noreen: Altisl. Gram.[4] § 358: 3 och F. Jónsson: Det norsk-islandske Skjaldesprog sid. 7 ff.).

[44] I 1 hs. *kastað*, i 1 *kasta*. [45] I 1 hs. *marberðiom*, i 1 *marbiðium*.

[46] Så *(Kaps)* i 2 hs. 4 hs. ha *Kapp*, 1 har *Happ*.

[47] I 2 hs. *makssonar*, i 1 *magsyni*, i 1 *maks syne*, i 1 *marssyne* och i 1 *-i mál of*.

Óspakr: þeiri[48] lét ek Mávi á maga hvátit[49];
Þham. 1: 2: Vestr lét varga nistir, ...
. . . . . ., hugprúðr fǫro snúðat.
Rst. 7: Frónbands[50] fóriǫndrum fríðr til Nóregs síðan
sker-Baldr Skǫglar elda skialdbúnum lét haldit;
Od. 12: lét á Grønland gætir gunnblíðr komit[51] síðan
vængium vallar hringa vegsamr trúu ramri.

(Jfr Sveinbjörn Egilsson i skolprogram från Bessastada skóla 1832 sid. 11 och Gullberg: Óláfs drápa Tryggvasonar, Lund 1875, sid. 15, 30. *vængium* behöver dock ej höra till *ramri* utan kan adverbiellt-instrumentalt bestämma verbet.)

Od. 21: lét ófǫum[52] ýtis[53] elds lauðar hal dauðum
vitr af Vánar otrum verðung á kaf slungit.
Pl. 49: létu of eins hvers ýtis apaldrgarð brimis kapla
lundar[54] búðum lýðar lungs umbhverfis slungit.
(Helgason i APhS 7: 160 f.!)

I den äldsta fornvästnordiska prosan finnes intet hithörande exempel.

För osäkra för att överhuvud kunna medtagas i materialsamlingen äro följande exempel ur skaldediktningen:

ESk. 6: 34: Satt er, at silfri skreytta seggium hollz ok golli[55]
her lét Guthormr gerva, ..., róðu;

(Jfr Cederschiöld i Lunds univ. årsskrift 1873 III: 18 och NN §§ 938, 2247 D.)

Od. 27: Fyrr létu frøknan[56] giǫrva[57] fenskúfs vala benia[58]
fríðri skǫld[59] um føði fagrbiór[60] en vér Rǫgnis[61];

I dessa båda exempel kan infinitiv föreligga (helmingen ur Óláfsdrapan är f. ö. så förvanskad, att man icke med säkerhet kan säga någonting alls om dess ursprungliga gestaltning).

---

[48] sc. *skǫlm.*
[49] I 1 hs. *huatað,* i 1 *huotad.* Jfr konjugationsväxlingen vid verbet *falda.*
[50] I hs. *Fronbrandz.* [51] I hs. *komid.* [52] I hs. *ofaín.* [53] I hs. *ytir.*
[54] Oläsligt i hs. liksom delar av andra ord i helmingen.
[55] I hs. *gulli.*
[56] I hs. *frękna.* Möjligen skall man läsa *frøkn* i stället för *frøknan.*
[57] I hs. *giorfa.* F. Jónsson ändrar till *gǫrvan.*
[58] I hs. *beima.* [59] I hs. *skalld.* [60] I hs. *fagr biórs.* [61] I hs. *tokvmzt.*

Ísldr. 7: þá er Ásbiarnar, ..., erfingi hræ fingit[62] fingin,
. . . . . síns nafna lét hrafni.

Även om det kan anses sannolikare, att ett nasalstreck uteglömts i handskriftens *fengi* än att ett *t* skulle vara utelämnat, förblir det dock alldeles ovisst, om typ a eller typ b tillhört diktens ursprungliga avfattning.

Angående två ställen ur Rekstefia se nedan sid. 153.

* *
*

Av materialsamlingen framgår, att typ a såväl i Eddan som under skaldediktningens olika skeden fram till c:a 1200 är i stadig övervikt över de övriga typerna (blott i tidsrummet c:a 1000—c:a 1100 väger typ a inom skaldediktningen ungefär jämnt med typ c, i det vi för denna period finna 13 [15][63] exempel av typ a [+ 2 exempel av typ ab] gentemot 12 exempel av typ c).[64] Jämför man typ a och typ b sinsemellan, får man följande schema:

	Typ a	Typ b
Eddan	13	2
Skaldediktning före c:a 1000	8	1
» c:a 1000—c:a 1100	13 (15)	9
» c:a 1100—c:a 1200	22 (23)	2

Schemat kan tolkas så, att typ b är sekundär i förhållande till typ a. Jämför man typerna b och c inbördes, får man följande tabell:

	Typ b	Typ c
Eddan	2	5
Skaldediktning före c:a 1000	1	5
» c:a 1000—c:a 1100	9	12
c:a 1100—c:a 1200	2	7

Tabellen ger intet stöd åt antagandet, att typ c skulle vara sekundär i förhållande till typ b utan talar snarare för motsatsen.

[62] I hs. *fengi*. [63] Se ovan sid. 144 f.

[64] Hos Sigvat Þórðarson, som speciellt tycks omhulda *láta*-konstruktioner, finna vi fördelningen 5(6) typ a: 1 typ ab: 3 typ b: 6 typ c.

I anslutning till vad som tidigare utvecklats i fråga om omskrivningen *hafa* + pret. part. (sid. 89 ff.), torde det vara klart, att de olika konstruktionstyperna *láta* + pret. part. måste ses i samband med omskrivningarna *vera* (*verða*) + pret. part. Sålunda har typ a av *láta*-konstruktionen sin rot och förutsättning i den perifrastiska passiven, medan typ c utgår från den opersonliga konstruktionen *vera* (*verða*) + pret. part. En analys av den i fornspråket vanligaste opersonliga konstruktionstypen, typ Op 1 b, gav till resultat, att pret. participet i dylika konstruktioner kunde betraktas som ett slags perf. infinitiv, och uttryck påvisades också, där en neutral singularform av pret. participet av andra forskare visats ha ett sådant betydelseinnehåll. En konstruktion som Am. 20: *lokit því léto* skiljer sig i betydelsehänseende sålunda från den vanliga konstruktionen med infinitiv, t. ex. Am. 91: *látomk því valda, er líðr pína ævi*, endast däri, att det förra uttryckssättet låter den verbhandling, som uttryckes med den nominala verbformen, framträda såsom fullbordad, det senare uttryckssättet däremot som ofullbordad.

För typ b:s vidkommande har jag i fråga om *hafa*-konstruktionerna visat, att den hade sin grund i den »utvidgade» opersonliga konstruktionen *vera* + pret. part. + nominativ eller ackusativ, men att ett kraftigt analogiinflytande från typ c varit orsaken till dess alltmera vidgade användning. Eftersom konstruktionen *láta* + pret. part. vid sin sida har förbindelsen *láta* + infinitiv, är det givet, att typ b av *láta*-konstruktionen haft vida större förutsättningar än motsvarande typ av omskrivning med *hafa* att växa sig stark u t a n analogiskt inflytande från typ c:s sida. Det äldsta materialet är för obetydligt för att man med någon säkerhet skulle kunna uttala sig om vilken roll typ c spelat för utvecklingen av typ b av *láta*-konstruktionen. Alldeles utan betydelse synes den icke ha varit, eftersom man ibland de 3 exemplen från Eddan och skaldediktningen före c:a 1000 påträffar 2 fall, där typ c kan tänkas ha varit förebild:

Eg. 7: 34: Sialfráði lét slíður silki drengr of fengit
gullknappaðar greppi,

Om konstruktionen *fá* + genitiv se ovan sid. 51 och jfr Bjhit. 2: 2 ovan sid. 43.

Ls. 26: er þá Véa ok Vilia létstu þér, Viðris kvæn,
báða í baðm um tekit.

Om konstruktionerna vid *taka* se ovan sid. 53.

Ett exempel, som visar klart samband med en »utvidgad» opersonlig konstruktion *vera* + pret. part. + en ackusativ, finna vi hos Hallfred,

Hfr. 2: 6: Tíðhǫggvit lét[65] tyggi, Tryggva sonr, fyr styggvan
Leiknar hest á lesti liótvaxinn hræ Saxa;

Ordet *tíðhǫggvit* förekommer blott på detta ställe i den fornvästnordiska litteraturen. Då något verb *tíðhǫggva* ej finnes belagt, har jag ej medtagit exemplet i materialsamlingen ovan (se sid. 86 not 67). Emellertid föreligger här ett slags typ b (*hræ Saxa* är ackusativobjekt och *tíðhǫggvit* är icke kongruensböjt efter detta), och denna kan här ej vara uppkommen ur en typ a (*tyggi lét hræ Saxa tíðhǫggvin*), eftersom denna skulle ge omening (»fursten lät sachsarelik bli ofta-huggna»), enär *tíð-* ej kan hänföras till *hræ Saxa* (vilket det ju skulle komma att göra, därest *tíðhǫggvin* inginge i en konstruktionstyp a) utan måste fattas som s a t s a d v e r b i a l. Det finns blott ett slags satser, där ett element *tíð-*, komponerat med ett pret. part., kan tjänstgöra som satsadverbial, nämligen de opersonliga konstruktionerna *vera* (*verða*) + pret. part., eftersom »participet» där icke är bestämning till något ord utan självt utgör satsens centrum. Till grund ligger sålunda en konstruktion: *er tíðhǫggvit hræ Saxa*. Mot vanligheten (se ovan sid. 102 f.) kan detta satsinnehåll, försåvitt »participet» icke upplöses i två ord, icke uttryckas med personlig konstruktion[66], enär denna skulle ge omening (*hræ Saxa eru tíðhǫggvin* »sachsarelik äro [bli] ofta-huggna» [omening], men däremot *títt eru hræ Saxa hǫggvin* »ofta äro [bli]

[65] Så i 10 hs. I 3 hs. (Fagrskinna A och B samt AM 310 4°, alltså en mycket gammal handskrift och 2 avskrifter av en gammal god membran) *vann*. Vilken läsart som är ursprungligast, torde vara svårt att avgöra. Jfr nedan sid. 161.

[66] Ehuru icke varje satssammanhang skulle motsätta sig en personlig konstruktion vid "pret. particip" sammansatta med *tíð-*, synas dessa dock äldst företrädesvis användas i opersonliga konstruktioner och i genom ombildning av sådana sekundärt uppkomna förbindelser (se Fritzner och Cleasby-Vigfússon voc. *tíðhjalaðr* och *tíðráðr*).

sachsarelik huggna» [en fullt acceptabel sats]).[67] — Något analogiinflytande från typ c kan ej förutsättas för typ b:s uppkomst i detta fall, enär man med ett sådant analogiinflytande just menar, att en väntad typ a ersatts av typ b genom inverkan från en närliggande typ c, men vi just ovan ha visat, att en typ a här skulle ha givit omening och sålunda aldrig skulle ha kunnat uppstå.

Sammanfattningsvis kan man sålunda hävda, att konstruktionen *láta* + pret. part. i allt är ett troget motstycke till omskrivningen *hafa* + pret. part. De hava uppstått ur alldeles samma förutsättningar (konstruktionerna *vera* [*verða*] + pret. part.), typerna a och c äro redan från början relativt rikligt representerade, medan typ b i den äldsta diktningen är tämligen svagt företrädd i fråga om båda participialkonstruktionerna. Typ b av *hafa* + pret. part. visar sig stå under ett överväldigande inflytande av typ c i de äldsta fornvästnordiska källorna, ehuru man även kan konstatera, att den i något fall även den står i direkt samband med en konstruktion *vera* + pret. part. I fråga om typ b av *láta* + pret. part. är detta samband tydligare (jfr det ovan diskuterade exemplet Hfr. 2: 6 och den »utvidgade» opersonliga konstruktionen þjóðA. 4: 7 ovan sid. 106), även om ett visst analogiinflytande från typ c inte heller här kan förnekas.

Jämför man till slut konstruktionen *láta* + pret. part. med konstruktionen *láta* + infinitiv, finna vi här en dubbelhet i uttryckssättet, till vilken mer eller mindre trogna motsvarigheter återfinnas vid vissa viljeverb i flera andra språk, t. ex. i tyskan (Behaghel: Deutsche Syntax II §§ 722 [sid. 321] och 787 [sid. 416]) och i latinet (Draeger: Historische Syntax der lateinischen Sprache[2] § 128). Säkerligen har Ziemer (Junggrammatische Streifzüge im Gebiete der Syntax[2] sid. 77, 79[68]) rätt, då han anger grunden för användningen av nominala verbformer med perfektbetydelse vid dessa verb vara den, att viljeakten, som tar sig uttryck i dessa konstruktioner, åsyftar fullbordandet av den ifrågavarande handlingen snarare än dess inträdande. Härför

[67] Att *hræ Saxa* i den aktiva satsen är produktobjekt och icke yttre objekt lägger i och för sig inga hinder i vägen för den motsvarande personliga passiva konstruktionens användning (jfr Skall. 1: *flugu høggvin hræ Hallvarz á sæ* och även sådana exempel ur nusvenskan som *timret är hugget*).

[68] Jfr även Draeger a. a. § 441: 4.

tala särskilt konstruktionerna Gðr II. 40 (ovan sid. 138) och St. hom. 192: 16 (ovan sid. 142), där participialkonstruktionen skiljer sig från infinitivkonstruktionen enbart med hänsyn till tidsbetydelsen. Vid andra viljeverb än *láta* visar sig just denna tendens att använda nominala verbformer med betydelse av fullbordad handling tydligt även i de äldsta fornvästnordiska prosatexterna, ehuru de nominala verbformer, som här komma till användning, utgöras av *hafa*-konstruktionens infinitiv. Jag hämtar några belysande exempel från Grágás.

Grág. I: 15: 23: . . . . ef hann vill sótt hafa.
Grág. I: 51: 2: MAðr scal quatt hafa vatt orþa allra oc frum quiþa þeirra er . . . .
Grág. I: 51: 18: . . . til buþar er sa maþr er i er hann uill quaddan hafa.
Grág. I: 109: 14: Ef maðr handsalar manne sátt slíka sem hann vill gerva hafa.
Grág. I: 131: 22: . . . . ef hann vill iþeim fiorðungi verit hafa.
Grág. II: 85: 4: . . . . quiðo þa er hann vill þa beidda[69] hafa . . .
Grág. II: 156: 15: Ef maðr a hruta oc scal hann iN hafa látna[70] fyrir vetr nætr.
Grág. II: 162: 3: Þat scal huerr maðr hafa alande osso er a. nema gefit vili hafa eða golldit.

2. Valda.

I den äldsta fornvästnordiska litteraturen finner man blott ett enda exempel på konstruktionen *valda* + pret. part., nämligen

Sigv. 7: 6: Erlingr fell, en olli allríkr skipat[1] slíko,
. . . . . ., bragna konr með gagni;

Exemplet tillhör typ c, undergrupp cc. — Det kan förtjäna anmärkas, att verbet *valda* icke gärna skulle kunna tänkas uppträda i typ a, enär det regelbundet står utbildat med en dativ.

---

[69] Staðarhólsbók har *beitt* (sid. 456).

[70] Staðarhólsbók har *oc scal hann iN láta* . . . (sid. 231).

[1] Så i 1 hs. I 3 hs. *scapat*, i 4 hs. *tapaðr*, *tapaðr*, i 2 hs. *skapaðr*, i 2 hs. *scipan*. De skiftande läsarterna i handskrifterna visa, att konstruktionen *valda* + pret. part. verkat egendomlig och därför blivit utsatt för ändringar.

3. Ráða.

På två ställen i Rekstefia synes konstruktionen *ráða* + pret. part. ha förelegat i diktens ursprungliga form:

Rst. 4: vestrlǫnd, virða kindir, verfǫkum réð[1] heriat
aldyggr arfi Tryggva Óláfr ok klauf stǫlum. (typ b)
Rst. 6: ugglaust Íra bygðir ókvíðinn réð[2] víða
él-Freyr Ullar kióla endr fíkula brendar[3]. (typ a)

Dessa båda ställen visa en tradition med *láta*-omskrivning (Bergsboken), en tradition däremot med en f. ö. i fvn. litteratur ytterst sparsamt belagd omskrivning *ráða* + pret. part.[4] Då dylika enstaka konstruktioner även förekomma vid andra, till betydelsen närstående verb (t. ex. *valda* ovan, *orka* nedan sid. 173), finnes intet skäl att betvivla konstruktionens äkthet. Enligt principen om lectio difficilior är det sannolikt, att konstruktionen *ráða* + pret. part. i dessa båda helmingar är en ursprunglig läsart.[5] — Påpekas kan, att även vid *ráða* infinitivkonstruktion i äldre tid är ganska vanlig (t. ex. HHv. 7: *allz þú bióða ræðr*, GSúrs. 13: *réðu blíðliga báðar bekksagnir mér fagna*).

4. Gørva.

I den äldsta fornvästnordiska litteraturen finner man endast två exempel på konstruktionen *gørva* + pret. part., nämligen

Rdr. 5: . . . ., svá at gerðu gyrðan golfhǫlkvis sá fylkis,
Edáð. 4: þá er garð-Váli[6] gerði Gotlands Vala strandir
Virvils vítt um heriat[7].
(NN § 553!)

Det första exemplet tillhör typ a, det andra typ b. Man bör observera, att *gørva* i den äldsta litteraturen ganska ofta uppträder med infinitivkonstruktion (t. ex. Gðr II. 20: *né ek trúa gørðak*,

[1] Så i 4 hs. 1 hs. har *reid*, 2 ha *let*. [2] Så i 3 hs. 1 hs. har *let*.
[3] Så i 3 hs. 1 hs. har *brendan*, 1 har *brendir*.
[4] Ett exempel anföres av Nygaard § 245 från Heilagra manna sögur II: 6: 7.
[5] Det kan förtjäna att observeras, att Rst. 5 (behandlat ovan sid. 141) och Rst. 7 (ovan sid. 147) blott finnas traderade i Bergsboken.
[6] I hs. *-vala*. [7] I hs. *heriað*.

Sg. 58: *ef okkr góð um skǫp gørði verða,* Korm. 2: 27: *gørði hollt fyr hialti Hvíting í tvau bíta* [NN § 278]) samt att det i betydelsehänseende ganska närstående *láta* visar exempel på typ b alltifrån äldsta tid utan att analogiinflytande från typ c kan göras gällande för något större antal exempel. Konstruktionen i Edáð. 4 ovan bör sålunda förklaras i analogi med typ b av *láta*-konstruktionerna.

I senare fornvästnordisk litteratur kan konstruktionen *gera* + pret. part. även, ehuru sparsamt, beläggas (se Nygaard § 245).

III. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda "få, lyckas åstadkomma, förmå".

1. Vinna.

Konstruktionen *vinna* + pret. part. är tämligen rikligt representerad i den äldsta fornvästnordiskan. Till typ a höra följande 3 exempel ur Eddan:

Hrbl. 37: Þær hǫfðo verst unnit,[1] vélta þióð alla.
Gðr I. 21: Svá ér um lýða landi eyðið,
sem ér um unnoð eiða svarða!
Sg. 17: Samir eigi okkr slíkt at vinna,
sverði rofna svarna eiða,
eiða svarna, unnar tryggðir!

I skaldediktningen fram till c:a 1200 finna vi följande 17 exempel på typ a:

? Jór. 5: Hróðr vann hringa stríðis, Haralds[2], framm kveðinn[3] ramman
Goðormr, ...
? Korm. 2: 56: Vísu mun ek of vinna, áðr vér til skips gangim,
senda[4] sǫrva-Rindi til Svínadals mína;
Vell. 12: Hialmgrápi vann hilmir, ..., barða,
. . . ., fíandr sína,
(NN § 2242; jfr NN § 399 och Lindquist: Norröna lovkväden I: 48.)
? Hfr. 3: 15: Surts ættar vinn ek sléttan[5] sylg, ...
Hókr. 5: . . . . . vann drótt iǫfur sóttan,
Sigv. 12: 8: Ǫld vann Óláfr[6] felda[6],

---

[1] Se ovan sid. 44. [2] I hs. *haꝛ̄*. [3] I hs. *framkueðiNs*.
[4] Tänkbart ehuru otroligt är, att *senda* här är infinitiv (se sid. 160).
[5] Tänkbart ehuru otroligt är, att *sléttan* här är adjektiv (till *sléttr*).
[6] Så i 6 hs. 6 hs. ha *Olaf felldan*.

Sigv. 12: 27: sult[7], þá[7] er silfri hialtat sverð, dýrt[7], þat[7] er[7] viðr[7] þverðan[7],
lǫgðum vápn, en vígðum, vers ylgiar, staf fylgðum.
Bǫlv. 1: holds vant hrafn um fyldan hrás; . . . .
Gísl 1: 8: Gramr vann gervan, en glatat þiófom[8],
kaupmǫnnom frið,
ESk. 6: 55: halft fimta vann heimtan hundrað, ...,
nýztan tír, ..., Norðmanna, ...
Þstf. 2: 3: ok vantu eina krǫku orðvandr á Serklandi,
. . . . varliga brædda.
(NN § 967!)
Ív. 2: Vann Róms gǫto ræsir þrǫnda
føti farna,
Ív. 23: Vann leyfðr konungr af liði þóris
þriú skip hroðin í þeiri fǫr;
Hl. 41 a: hyrbriótr hauka strætis hiǫrskúrer vann giǫrvar;
Ísldr. 6: Opt vann aldri svipta elgs[9] fenviðu[9] Helgi,
Has. 52: sniallr vann snót frá ǫllum senn misgerðum hennar
gumna[10] vǫrðr, þeim er gerði, ..., leysta.
(NN § 1209!)

[7] 8 hs. ha denna text eller en därmed jämförlig. 1 hs. har den säkerligen ourspungliga läsarten *smellt þat er silfri hialltað sverð ok blátt með herðu*, 1 hs. oscillerar mellan dessa båda läsarter. Helmingen har en mer än vanligt tillkrånglad ordföljd (jfr Sigv. 7: 7 ovan sid. 27), och troligen har väl det långt framskjutna *sult* tidigt blivit obegripligt. Därav de helt avvikande läsarterna i ett par handskrifter. — I en helming som denna har typ a gentemot typ b en viktig uppgift i tydlighetens intresse; genom *þverðan*, som betonar samhörigheten med *sult*, kan den invecklade meningsbyggnaden i helmingen ändå fasthållas i medvetandet.

[8] Typ cc, se nedan sid. 158.

[9] Här föreligger en med s. k. tmesis besläktad företeelse, som F. Jónsson kallar "led-omstilling" (Ark. 49: 1—9). Stället är icke behandlat i NN, men likartade ställen betraktas där ofta som feltolkade (jfr t. ex. §§ 222, 1953 B). Följer man Kocks recept beträffande s. k. tmesis-fall (§ 1816), skall man för att få mening läsa *elgs fens viðu*, vilket emellertid ger otillåten fyrtaktighet (§ 1938). Förklaringen till det för vår språkkänsla egendomliga uttryckssättet är — åtminstone på detta ställe — säkerligen att söka i de verstekniska kraven: *fenelgs* kunde icke börja versen, eftersom huvudstaven i dróttkvætt regelrätt skall begynna b-versen; började man versen med *elgs*, var detta krav uppfyllt.

[10] I hs. till största delen bortrivet (jfr Rydberg: Die geistlichen Drápur sid. 29 not 4 och Skj.D. A I: 569).

Od. 5: fyrr vann qðlingr errinn, ..., enn Nóreg fengi
hárr, ..., hefnd síns fǫður efnda.

Av typ ab finnas i Eddan intet exempel, i skaldediktningen före c:a 1200 följande 7:

Vell. 31: allt vann gramr um gengit Gautland, ...
Arn. 2: 4: Herskip vantu af harða stinnum hlunne geyst í
salt it eystra;
ESk. 7: 9: vann vísi allt fyr vestan salt,
. . . . . ., brent Langatún.
(NN § 954!)
Hl. 33 b: vann blódroðen[11] benia[12] benflǫðr[13] skolat[13] róði,
Rst. 11: Ísland éla skyndir, ítr lista, vann kristnat[14],
gullmildr, Grønaveldi, Gǫndlar[15] þeys[15], ok
Eyiar;
(NN § 2094; jfr Nygaard § 71 a.)
Od. 12: Hraustr vann Hialtland kristnat[16] hlífar þeys
sem Eyiar
stýrir støkkvifúra[17] stalls[18] sem Nóreg allan;
(Jfr Rst. 11 ovan och även NN § 2547!)
Mfl. (XII) 2: vann sú er kønst er kvenna kvǫlbannaðar manna
élum[19] undirstóla iltún þvegit brúna.

(Jfr Gíslason: Efterladte skrifter II: 226 och Meissner: Die Kenningar der Skalden sid. 130, 131.)

Av typ b finna vi i Eddan heller intet exempel, i skaldediktningen fram till c:a 1200 däremot följande 7:

Eg. 2: 2: lofat vísa vann,
Arn. 3: 15: . . . . . vann Óláfs sonr bannat,
. . . ., ara fǫstu.
Bkrepp. 8: lǫnd vann lofðungr þrønda Lǫgmanne þar
bannat[20];
þham. 1: 2: . . . . . ., vann hilmir frið bannat,
? ESk. 3: 2: Vann valgrennir viðr ráfiðris
Hveðn[21] hánǫðru[22] hroðit vápnboða;

[11] I hs. *blod tóden.* [12] I hs. *bœinia bœinflædur.*
[13] I hs. *sculat.* [14] I hs. *kristnath.* [15] I hs. *gvnnlar þeyrs.*
[16] I hs. *kristnad.* [17] I hs. *steckvi fyra.* [18] I hs. *stvllr.*
[19] I hs. *elivn* (typiskt avskrivarfel!) [20] I hs. *bannað.*
[21] I hs. *hveyþ.* [22] I hs. *hamoþro.*

Rst. 34: Hallfreðr Hǫrða stilli hríðǫflgum vann smíðat
hiǫrgráps hugða drǫpu hróðrar giarn ok Biarni.

Leið. 30: en[23] firi ǫðling ríkian óhræðinn litklæði
þar vann lýðr á láðe lopthialms borit[24], palma

Av typ c (utom undergrupp cc) påträffar man i Eddan ett exempel, nämligen:

Am. 89: ef hann hefnt ynni:

I skaldediktningen före c:a 1200 finna vi följande 3 hithörande exempel:

ESk. 7: 3: Vann siklingr sótt við snarpa drótt,
. . . . . ., Leikbergi nær;

Hl. 16 a: Frilleifs vann[25] ek sagt frá snilli,

Has. 51: menn þótt misgert vinne,
(Helgason i APhS 10: 252!)

Av undergrupp cc finna vi intet exempel i Eddan men däremot följande 3 i skaldediktningen före c:a 1200:

Bersi 1: 1: en snarrǫki slíko svarat[26] unnom vér gunnar;

Gísl 1: 8: Gramr vann . . . . . glatat þiófom,

Gísl 1: 10: Ættlǫndom vann eyia dróttar
folkvǫrðr und sik fiórum þrungit.

I följande exempel från Harmsól kan det ej avgöras, om typ b eller typ cc föreligger, enär verbet *þvá* såväl finnes konstruerat med dativ som med ackusativ, utan att man kan spåra någon betydelseskillnad:

Has. 50: Pétr vann glǫp[27] með gráti grandlauss þvegit[28]
vandla.

En specialtyp möta vi i

Bdr. 10: hverr man heipt Heði hefnt of vinna?

---

[23] Ordet bör möjligen för assonansens skull emenderas till *ok* (F. Jónsson i Skj.D. B I: 629 och NN § 2561).

[24] I hs. *borid.*

[25] Ordet skall kanske emenderas till *vinn* (så F. Jónsson i Skj.D. B I: 494); presenstempus fordras av sammanhanget, och då strofens övriga finita verb stå i pret., kan det tänkas, att dessa åstadkommit en tempusändring i första versen.

[26] I hs. *svarad.* [27] Dativ eller ackusativ? [28] I hs. *þuegid.*

Man hade här väntat sig *heiptar* i stället för *heipt*, typ cc i stället för typ b. Möjligt är ju, att stället är förvanskat i den enda handskrift, AM 748 4°, i vilken dikten Baldrs draumar är överlämnad. Vill man emellertid godtaga den traderade texten, måste man, såsom Kock (NN § 9) påpekat, antaga, att verbet *vinna* attraherat *heipt*, så att detta uppträder som ackusativobjekt, dock utan att konstruktionen i övrigt förändrats, d. v. s. utan att »participet» *hefnt* därför anslutit sig till denna ackusativ, så att typ a uppstått. Såsom ovan (sid. 84 f.) utvecklats, skulle en sådan anslutning från participets sida till en feminin ackusativform såsom *heipt* ha inneburit en novation, och denna skulle säkerligen vid denna tid ha känts alltför djärv. Endast ett ytterligt fåtal liknande exempel kunna uppletas i den äldsta fornvästnordiska litteraturen, och detta är just vad man väntar sig, om de äro attraktionsföreteelser, ty sådana ha ju i allmänhet något av tillfällig anomali över sig. Jag har blott observerat högst två med Bdr. 10 jämförbara ställen i den äldsta fornvästnordiskan, bada från Eddan, nämligen Hm. 25: *fotr sér þú þína, hǫndom sér þú þínom, lǫrmunrekkr, orpit í eld heitan* (se NN § 66) och ev. HH II. 20 (se NN § 35 och ovan sid. 19, 105 not 53).

För osäkert traderade för att kunna utnyttjas i materialsamlingen äro följande två ställen ur skaldediktningen:

Ív. 32: Vann fyr Møri mildingr tekit[29] tekinn
Heðin með hǫndom ok hans liða;

Exemplet är tämligen analogt med Ísldr. 7 (ovan sid. 148).

Pl. 4: . . . . . hagat vel því, es sagðe,
viggþollr um[30] vann[30] dyggva Vinnils, kono sinne;
(Jfr Helgason i APhS 7: 151 f., NN § 2491!)

Liksom i fråga om konstruktionen *láta* + pret. part. är också vid verbet *vinna* typ a den ojämförligt vanligaste typen av participialkonstruktion, och jämföra vi typerna a och b inbördes, finna vi, att typ a såväl i Eddan som under den äldsta skaldediktningens olika skeden är vida rikligare representerad än typ b.

[29] I hs. *tecr*.

[30] Oläsligt i hs. (med undantag av första bokstaven, som är *u* eller *v*).

	Typ a	Typ b
Eddan	3	0
Skaldediktning före c:a 1000	4	1
» c:a 1000—c:a 1100	4	1
» c:a 1100—c:a 1200	9	5
Äldsta prosatexterna[31]	3[32]	1[33]

Även vid *vinna*-konstruktionen synes sålunda typ b böra fattas som sekundär i förhållande till typ a. Jämför man typerna b och c sinsemellan, får man schemat:

	Typ b	Typ c
Eddan	0	1
Skaldediktning före c:a 1000	1	0
» c:a 1000—c:a 1100	1	1
» c:a 1100—c:a 1200	5	5
Äldsta prosatexterna	1	1[34]

Schemat i och för sig tillåter inga som helst slutsatser om typernas inbördes ålder. Det lämnar intet stöd åt antagandet, att typ c vore sekundär i förhållande till typ b.

Innan man anställer någon jämförelse med participialkonstruktionerna vid andra verb, bör man observera, att verbet *vinna* även eburu sparsamt konstrueras med infinitiv, t. ex.

? ÞKolb. 3: 12. Hvatr vann Freyr á flotna folkstafns, ..., sverðs eggia spor leggia[35];

Pl. 38: Bliktýnir vann beina, ..., gestum sunds, ...

Leið. 27: rǫskr vann fliótt af fiskum fiǫlða lýðs ok fríðum friðkennande tvennum fimm hleifum vel reifa. (Jfr NN § 2142.)

---

[31] Konstruktionen *vinna* + pret. part. förekommer även eburu sparsamt i senare texter (Nygaard § 245). I fornsvenskan synes konstruktionen saknas eller åtminstone vara mycket ovanlig; undantag utgör Gutalagen, där den möter 13 gånger (0 a: 3 b: 1 ab: 6 c: 3 cc).

[32] Grág. I: 23: 14, 645 4°: 104: 11, Leif. 147: 25. Därtill komma 2 exempel av den typ, som behandlats ovan sid. 76, nämligen Grág. II: 90: 1 och 645 4°: 103: 20.

[33] Grág. II: 164: 19. [34] Leif. 73: 5. [35] I hs. *leggi*.

I detta avseende kan sålunda *vinna* jämföras med *láta,* liksom participialkonstruktionerna vid dessa två verb stå varandra ganska nära i betydelsehänseende (jfr Hfr. 2: 2 ovan sid. 139, Hfr. 2: 6 ovan sid. 150 och Pl. 4 ovan sid. 159 med litteraturhänvisningar). Under sådana förhållanden synes det vara nödvändigt att antaga, att participialkonstruktionerna vid verbet *vinna* ha samma ursprung som de vid *láta,* d. v. s. att även konstruktionen *vinna* + pret. part. står i intimt samband med konstruktionen *vera* (*verða*) + pret. part. Detta betyder, att typ c uppstått oberoende av typ b (ur den opersonliga konstruktionen *vera* (*verða*) + pret. part.), och fördelningen av de äldsta exemplen mellan dessa båda typer (se tabellen ovan) lägger ej heller några hinder i vägen för en sådan uppfattning.

Typ b av participialkonstruktionerna vid *hafa* och i mindre grad vid *láta* visade sig stå under inflytande av typ c, ehuru särskilt vid verbet *láta* men även i viss utsträckning vid verbet *hafa* denna typ kunde visas ha sitt ursprung i en i mera vårdat språk aldrig särskilt vanlig utvidgad opersonlig konstruktion *vera* + pret. part. + en nominativ eller en ackusativ. Undersöker man exemplen på typ b av konstruktionen *vinna* + pret. part., finner man inget spår av inflytande från typ c. De äldsta beläggen innehålla pret. part. av verben *lofa* och *banna,* och dessa verb synas regelbundet vara utbildade med ackusativobjekt. Även om det må vara sant, att inflytande från typ c hade kunnat ge sig tillkänna, om ett rikligare material hade stått till buds för tiden före år 1100, förefaller det sålunda, att typ b vid verbet *vinna* huvudsakligen måste ses som en omvandlingsprodukt av en »utvidgad» opersonlig konstruktion (jfr Hfr. 2: 6 ovan sid. 150). I varje fall blir pret. participet i typ b av *vinna*-konstruktion att anse som ett slags perfektum infinitiv (se ovan sid. 93, 107). Då *vinna* endast relativt sällan konstrueras med infinitiv, är detta ingen tillräcklig orsak till att typ b vid detta verb till synes uppträder oavhängig av typ c (jfr förhållandena vid *láta* ovan sid. 149). Att *vinna* till sitt betydelseinnehåll är av den art, att tanken på avslutad, fullbordad handling, r e s u l t a t, så att säga ligger innesluten i själva ordet, kan icke tjäna som förklaring till typ b:s användning, eftersom detta tankeinnehåll finner ett lika tydligt uttryck i typ a, men torde vara en bidragande orsak till att infinitivkonstruktion (i motsats till förhållandet vid

láta) i jämförelse med participialkonstruktion är en sällsynthet. Kvarstår möjligheten av påverkan från participialkonstruktioner vid andra verb med besläktad betydelse. Av sådana verb komma först och främst *geta* och *fá* i åtanke, men dessa båda ha å andra sidan i participialkonstruktioner en *vinna* så närstående betydelse, att man nästan kan tala om synonymi. Men just dessa båda verb ha — i den mån de förekomma — just typerna c och b som normalkonstruktioner redan i äldsta tid (se nedan sid. 171 f.), och ett inflytande från deras sida synes sålunda icke uteslutet.

2. Geta.

I Eddan finnes intet exempel på konstruktionen *geta* + pret. part. I skaldediktningen fram till c:a 1200 möter man däremot konstruktionen, ehuru ganska sparsamt representerad. Av typ a finna vi emellertid där intet säkert exempel, ty alldeles ovisst är, huruvida vi hos Hallfred finna ett tidigt belägg för denna konstruktion, nämligen

Hfr. 1: 6: Breiðleita gat brúði Báleygs at sér teygða[1]
stefnir stǫðvar Hrafna stála ríkismǫlum.

Däremot finna vi i runlitteraturen ett exempel från Danmark, nämligen Sædinge (c:a 900—1000; Da. run. nr 217:) þurui : kat : kauruan (:) stain : þansi : xx[x] (kruk) · uiar [:] sin : ("Thyre lod denne sten udføre efter sin husbond Krog;").

Av typ ab möter man i skaldediktningen före c:a 1200 följande 2 säkra exempel:

Ófeigr 5: gat ek hǫfðingium hringa hattar land — . . . .
. . . . . — óríkr vafit flíkum.
(Jfr NN § 2529 och Íslenzk fornrit 7: 356.)

Hhal.: áðr gat engr né síðan annarra svá manna,
. . . . . ., férán lokit hǫnum.

Huruvida följande exempel från Egill hör till typ ab, är ovisst.

Eg. 7: 20: . . . . . ungr gat ek ok læ launat[2],

[1] Så i 3 hs.; cod. reg. av Snorra Edda har dock *teygia*, vilket kan vara en ursprungligare läsart. Jfr om *geta* + infinitiv nedan sid. 166.

[2] Så i 1 hs. (Wolfenbüttel). 3 hs. ha *launa*. Jfr not 1 och nedan typ cc sid. 163. Till stället jfr ock M. Olsen: Om troldruner sid. 21 ff.

Av typ b träffa vi följande 3 exempel:

Sigv. 10: 6: Gǫtut drótnar Danmǫrk spanit
und sik sǫkom, snarir, herfarar;
ESk. 9: 2: bǫð gatat stillir stǫðvat styriar mildr, þótt vildi;
? Hl. 33 b: sóknbǫ́ro[3] gat[4] sára sárvǫrðr[5] þveget árar.

Mycket omtvistat är följande exempel ur en lausavísa av Egill:

Eg. 7: 17: nærgi[6] er simla sorgar slík rǫ́n ek[7] get[7] hǫ́num,
. . . ., goldit[8].
(Nordal i Íslenzk fornrit 2: 159; jfr NN § 2735.)

Då Wolfenbüttelhandskriften både är äldre (c:a 1350, Ísl. fornrit 2: XCVI) och — åtminstone i traditionen av denna lausavísa — bättre (K har t. ex. *sorgum* för *sorgar* och i första helmingen av samma strof *erfingia* för *erfingi, riette* för *męti, þirfe botar* för *þyrne fotar, a* för *ok*) än Ketilsbók (c:a 1650) eller dess förlaga (c:a 1400, Ísl. fornrit 2: XCVI), synes man böra giva företrädet åt läsarten *goldit* (jfr NN § 2735), varvid typ b föreligger. Exemplet förblir dock osäkert.

Av typ c (utom undergrupp cc) finner man i skaldediktningen fram till c:a 1200 ett exempel:

Pl. 6: Sniallr gat ǫrr frá illo Eustakius vaknat;

Till undergrupp cc höra följande 2 exempel:

Ófeigr 5: gat ek . . . .[9] — en sandi
øst i augun kastat[10] —

Skj.D. B I: 635 (Rel. v.): þó gat þeim hin háva þrymgǫll
hlaðit ǫllum.
(NN § 2563!)

Ovisst är, om följande exempel representerar typ cc:

Eg. 7: 20: ungr gat ek ok læ launat[9], ..., bili grandat[11].

---

[3] I hs. *sokn-baror* (ändras av F. Jónsson till *sóknbára*). [4] I hs. *gaf*.

[5] Så i hs. Ordet ändras av F. Jónsson till *sárvǫrm*. Det synes dock möjligt, att *sárvǫrðr* är en kenning för "man". Jfr *sǫ́ki sára tíra* (Dagst.), där *tíra* väl är en poetisk gen. plur. av det vanliga ordet *tírr* (annorlunda Lex. poet.). Egilsson säger tveksamt (Lex. poët.) om *sárvǫrðr*: si haec appellatio posset bellatorem significare, vulnera inferre cupientem, nihil amplius quaererem.

[6] I Wolfenbüttelmembranen (W) *nær la*, i Ketilsbók (K) *varge*.

[7] I W *er ek gef*, i K *ok giet eg*.

[8] Så i W. K har *golldinn*. [9] Se typ ab å föregående sida.

[10] I hs. *kastað*. [11] I hs. *granda*. Jfr M. Olsen: Om troldruner sid. 21 ff.

Alldeles för bristfälligt traderat är följande exempel för att kunna klassificeras inom konstruktionen *geta* + pret. part.:

Pl. 52: þollr gat éls[12] enn ellre[13] óðaliǫrð[13] fyr bróðor lýst ok langa freistne lindskífanda[13] hlífar. (Helgason i APhS 7: 163!)

Går man så till den äldsta fornvästnordiska prosan, finner man där icke mindre än 7 exempel på typ a:

St. hom. 1: 30: Abraham gat frelsta frǽndr sína er . . . .
St. hom. 105: 18: . . . . at hann mynde meþ þeím hlutom geta guþ fýstan rangra hluta. sem . . . .
St. hom. 117: 5: . . . . ef maþr lætr þat siNe atferþ ráþa. hvern hans aNde getr skilþan guþs vilia vera af orþom lærþra manna . . . .
St. hom. 179: 39: (= No. hom. 47: 16) afþeím es hann getr teýgþan fyRa til meíngeorþar.
AM 655 4°, fragm. III: 1v: 29: EN alz þv ueittir mer overþvm sva mikla miskvN oc lezt eigi svkera geta veltaN mik.
(Morgenstern: Arnamagnæanische Fragmente sid. 4.)
Grág. I: 64: 24: . . . . at þeir geta fyrir þeim sǫcum eigi boriN quið þaN sva snemma sem . . . .
Grág. I: 163: 14: ef þeir geta þo numna af þeim quoðna er . . . .

Av typ ab finner man 4 exempel:

St. hom. 159: 4: þeir er heriat gǫ́to himinríki oc uNit af guþs miscoN bǽþi meþ licamlegom vǫpnom oc andlegom.
St. hom. 169: 15: oc gat eige halldit þat it eína guþs boþorþ.
Leif. 120: 4: oc gat hann þat spurt at . . . .
No. hom. 119: 24: . . . . til þes er kona hans ok synir como fra rics mannz æins. ok gáto þeget þa løyfi at iarða liket ok ofan taca.

Av typ b finner man 5 exempel:

St. hom. 136: 21: Ørvilnon ęn[14] þat[14] nǽst at hyGiasc eige muno beót geta synþer sínar. meþ miscuN guþs.

---

[12] Saknas i hs.

[13] Helt eller till största delen oläsligt i hs.

[14] Möjligen böra dessa ord emenderas till *er þar* (jfr Vrátný i Ark. 33: 151 och observera, att *þat* och *þar* skrivas ungefär lika [*þ* + förkortningstecken]).

St. hom. 148: 6: at fyR geta ec bøt synþer minar en ec fara ór heime þessom.

Grág. I: 64: 17: at þeir gáto eigi fyrir þeim sǫcom borit quið þaN sem . . . .

SnE. U. 357: 6: hvart broþir dvergsins mvndi gert geta iamgoþa gripi sem . . . .

Ol. h. 31: 29: at þu kallar þann guð vera er þu getr ægi sett oc ængi annarra.

Av typ c (utom undergrupp cc) finna vi 7 exempel:

St. hom. 32: 11: oc gat diofæll yver hann stigit.

St. hom. 127: 25: oc gǫto meN enger meþ ællo i spor þeim stigit a guþs gæto.

No. hom. 72: 33: nu ef hann fyrir-færsc í þvi synda-bande ok getr hann ægi or læyst.

Grág. I: 102: 23: at hann getr eigi stefnt a stefno dogom.

Grág, I: 181: 4: at hann getr[15] þar lyst fyrir iii.° sól.

Grág. II: 25: 2: sva at søkiande gete quatt aðr . . . .

Grág. II: 199: 2: EN ellegar geta þeir halldit.

Av undergrupp cc möter man 3 exempel:

645 4°: 26: 9: oc drifo þeir þa til fleire vercmenn. oc góto hlaþeþ ernenom.

645 4°: 54: 4: aþr hann gat snvit theophilo. fra ǫllom trvnaþe viþ simon.

Grág. I: 181: 17: hvar þess er maðr getr[16] gagna til quatt . . . .

I den senare litteraturen blir supinkonstruktion (typ b och typ c) allt vanligare, och endast ett fåtal spridda belägg på typ a kunna antecknas ur den senare fornvästnordiskan.[17]

Tar man en överblick över det åtminstone för den äldsta tiden mycket knapphändiga materialet, finner man, att Falk-Torps uttalande i Dansk-norskens syntax sid. 219 f.: »I modsætning til *fá* har ved *geta* intet spor holdt sig i oldnorsk af den oprindelige konstruktion: her staar participiet altid i intetkjøn. og objektet er afhængigt af hele forbindelsen: . . . . . .» icke är fullt riktigt. Visserligen påträffas inga säkra exempel på typ a i den

[15] I Staðarhólsbók (sid. 346) *før*. [16] I Staðarhólsbók (sid. 361) *før*.

[17] I den forndanska och fornsvenska laglitteraturen synes supinkonstruktion vara den enda förekommande.

äldsta fornvästnordiska diktningen, men i homilieböckerna och i Grágás finna vi i stället några belägg. Dessutom kan ett exempel från den danska runlitteraturen anföras.

Typ c träffar man äldst i ett osäkert exempel från Egill (Eg. 7: 20), där emellertid även infinitivkonstruktion kan föreligga. Därefter möter man ett exempel från en strof, som står att läsa i Bandamanna saga och som, därest den är äkta, härstammar från mitten av 1000-talet. Så finna vi 2 exempel, som förmodligen härröra från 1100-talet. Av typ b finna vi i skaldediktningen före c:a 1200 sammanlagt 4 exempel, varav dock det äldsta (Eg. 7: 17) är mycket osäkert. Sigvat har ett exempel, och två exempel härröra från 1100-talet.

Som vanligt ger materialet intet stöd åt den uppfattningen, att typ c skulle vara sekundär i förhållande till typ b. Däremot kan typ c helt förklaras som en ombildning av en opersonlig konstruktion *vera* (*verða*) + pret. part., detta så mycket hellre som infinitivkonstruktion vid *geta*[18] är vanligare i den äldsta fornvästnordiska litteraturen än participialkonstruktion. I Eddan finnas nämligen flera exempel på förbindelsen *geta* – infinitiv, t. ex. Fi. 5, Rþ. 45, Háv. 79, HHv. 9, Am. 105, Od. 20, och i skaldediktningen finnas exempel från alla tidsskeden fram till 1200, t. ex. Eg. 7: 4[19], Korm. 2: 55, GSúrs. 9, Hfr. 5: 6[20], Hrafn 1, Sigv. 13: 20, Þorm. 1: 15, ESk. 13: 4, Has. 11, Od. 10, Krm. 8.

För typ b:s vidkommande kan möjligheten av inflytande från typ c anföras för Eg. 7: 17 (om konstruktionen vid *gialda* se ovan sid. 53, 146) och Hl. 33 b (om konstruktioner vid *þvá* se ovan sid. 158). För Sigv. 10: 6 och ESk. 9: 2 kan något sådant inflytande ej ifrågakomma. Å andra sidan visar sig typ b av vissa andra participialkonstruktioner (*hafa*, *láta*) just under Sigvats tidevarv nå en ökad användning, varför exemplet hos denne icke är ägnat att förvåna.[21]

[18] Att "participet" i en opersonlig konstruktion *vera* + pret. part. kan betraktas som en perf. infinitiv, har utvecklats ovan sid. 93.

[19] Jfr även Eg. 7: 20 ovan sid. 162, 163.

[20] Jfr även Hfr. 1: 6 ovan sid. 162.

[21] Om sålunda förekomsten av typ b av *geta*-konstruktionen icke visar någon avvikelse från det normala, är däremot frånvaron av säkra exempel på typ a i den äldsta fornvästnordiska diktningen mera påfallande. Se härom nedan sid. 171 f.

3. Fá.

Konstruktionen *fá* + pret. part. är mycket sällsynt i den äldsta fornvästnordiskan. I Eddan finnes intet annat exempel än en säkerligen oursprunglig läsartsvariant i Vǫlsungasaga till Sd. 9:

Biargrúnar skaltu nema, ef þú vilt[1] borgit[1] fá[1]
ok leysa kind frá kono;

I skaldediktningen fram till c:a 1200 möta vi sammanlagt 5 exempel. Av dessa synes ett representera typ a:

Bkrepp. 8: nýtr fekk[2] nesiom útar naðrbings tǫpuð finginn[3]
Egða gramr, þar er umðo, ungr, véttrima tungur.

Av typ ab finnes ett exempel, nämligen:

Máni 4: þat fekk skald, ..., skyniat, ...

Av typ b möter man intet exempel förrän i Sólarlióð, en dikt, som torde tillhöra 1200-talet (se ovan sid. 28 not 13):

Sól. 68: Allar ógnir fær þú ei vitat[4],

Av typ c möta vi 3 exempel, alla tillhörande undergrupp cc:

Okík. 2: . . . . . ., harmr strangr fær mér angrat,
Leið. 4: . . . . . ., fæ ek liósum brag hrósat,
? Leið. 43: orð[5] mun allra verða auðsætt, bragar þætte,
ramlegt[6] hús, þar er reistum, Rúnolfr, hvé
fekk[7] snúnat.

Anföras kan i detta sammanhang även ett exempel från Vǫlsa-þáttr, enär de där befintliga stroferna kunna tänkas tillhöra tiden före 1200 (jfr E. Noreen: Den norsk-isländska poesien sid. 128 med litteraturhänvisningar):

Vǫls. 13: vita ef ek borgit fæ blótinu helga.

---

[1] I Cod. Reg. *biarga vilt.* [2] Så i 5 hs. 4 hs. ha *lét.*

[3] Bortsett från de 4 handskrifter, som ha den säkerligen yngre läsarten *lét* i vers 1, har 1 hs. *fingiN* (Heimskringla K), 1 hs. *fanginn* (AM 39) och 3 hs. *fengit* (Jöfraskinna 2 och AM 47 och 42). Då K och 39 just äro de bästa handskrifterna av Heimskringla (se F. Jónssons Heimskringla I: I ff., XV ff. och jfr XXIV ff.), torde man böra anse, att typ a här är en äldre läsart än typ b. Exemplet förblir dock osäkert.

[4] I hs. *vitad.* [5] I hs. *ýdr.* [6] I hs. *rammlegs.*

[7] I hs. f⁷ (Rydberg), vilket kan återgå på ett *fecc*, som lästs som *fell*.

Materialet är alldeles för obetydligt för att tillåta några vittgående slutsatser. Det enda man med trygghet kan säga, är, att typ c till sin uppkomst synes vara oberoende såväl av typ a som av typ b, enär den både är rikligast företrädd och dessutom tidigast belagd.

I den äldsta fornvästnordiska prosan är konstruktionen rikligare belagd. Vi påträffa här följande 3 exempel på typ a:

Grág. I: 180: 3: at hann mætti eigi fa quadda bva þa er . . . .

Grág. II: 135: 22: Sva a sa er land leígir hiú at taca at hann fae[8] ortar vel engiar . . . . .

Gul. 89: 5: En ef hann fær iorð a þeim domom sotta.

Av typ ab möta vi följande 12 exempel:

No. hom. 110: 1: Enngi maðr fær þat oðrum sagt hvessu . . . .

No. hom. 110: 19: Þat fær æingi maðr oðrum sagt hvessu . . . .

Ol. h. 41: 10: at hon man litit fa talat við konongenn.

Ol. h. 52: 34: Oc nu fecc sigurðr sett bloðet.

Ol. h. 76: 24: Ser þo at ækci fær at gort.

Ol. h. 107: 18: firir þui at hann fecc ækci ifra sact þo at . . . .

Ol. Tr. 11: 4: ef ec fæ litið sialldr augna hans.

Ol. Tr. 21: 9: þa feck hann þo skilit með guðs miscun at . . . .

Ol. Tr. 28: 32: þat af fe minu er skilit fær mer til handa hundr miN.

Ol. Tr. 29: 1: at hann fær . . . .[9] oc merct þat fra annarre hiorð . . . .

Ol. Tr. 102: 27: Dana konungr . . . . feck ecki meira at gert . . . .

Ol. Tr. fragm. 66: 5: ef ver fam æigi sott æitt skip með oflyianda her.

Av typ b finner man följande 23 exempel:

645 4°: 3: 21: At hon skylde sigrat fá seleN.

No. hom. 170: 4: oc ecci hiarta matte sva marg-falda dyrð fa hugt . . . .

Gul. 37: 4: Nu fær hann eigi golldet skulld.

(Jfr Gul. fragm. [315 e]: 116: 26: Nu fær hann eigi skuld goldet.)

SnE. U. 272: 21: at þeir mvndi eigi fa bvndit hann.

SnE. U. 273: 15: þa mvntv ecki hrætt[10] fa[10] gvþin . . . .

---

[8] I Staðarhólsbók (sid. 499) *gete.* [9] Se typ b, sid. 169.

[10] I cod. reg. *hræþa mega.*

SnE. U. 273: 16: sva at ek fæ eigi leyst mik.
SnE. U. 282: 26: at engan knvt feck hann leyst.[11]
SnE. U. 294: 18: Avrninn feck[12] eigi stavþvat sik at flvginv.[13]
SnE. U. 301: 4: ok i þvi bar hann at landi. ok feck tekit risrvnn einn . . . .
SnE. U. 362: 33: Ambattirnar fengv dregit steininn.
Ol. h. 92: 9: at hann fær nu allaluti framar miklu gort en vart se vit til.
Ol. h. 101: 10: (= No. hom. 122: 21:) harmaðu at þæir matto æigi fa staðet hann.
Ol. h. 105: 29: (= Ol. h. fragm. 15: 23 och No. hom. 126: 15:) þess saur livis er hann fenge fastlegra bundit sic iannscotans villu oc faru næyti.
Ol. Tr. 12: 16: at ec man fa drepit þa.
Ol. Tr. 23: 9: at hann scylldi cristnat fa danmork . . . .
Ol. Tr. 23: 26: at ec scal fa cristnat danmork . . . .
Ol. Tr. 28: 29: ecki fær þu skilt hiorð þina af sua miclum fiolþa.
Ol. Tr. 29: 1: at hann fær skilit fra sauði þina oc naut . . . .
Ol Tr. 93: 33: ef hann fengi leitt hann iþetta ofrefli. oc fyrir satir. er . . . .
Ol. Tr. 102: 27: Dana konungr . . . . feck ecki meira at gert[14] en roðit hin yztu skip.
Ol. Tr. 107: 7: ef ver fam eigi sigrat hann.
Ol. Tr. 107: 13: ef hann fengi sigraþ þenna hinn ageta konung.
Ol. Tr. fragm. 64: 14: oc hugsaðu mer(!) ser huersu þæir skylldu Orminn unnit fa.

Av typ c (utom undergrupp cc) finna vi följande 22 exempel:

St. hom. 111: 26: mikilhlute manna es þat hyGr sér travst vera ef sva fær gǫrt sem flester gera.
645 4°: 61: 1: ok fek sva umb røt viþ allan lyþ. at . . . .
No. hom. 119: 28: ok fec hann nauðula cropet til at hoggva virgul-en í sundr.
(Jfr Ol. h. 98: 32.)

---

[11] Jfr cod. reg., som tillägger *ok engi alar endan hreyft.*
[12] I Trektårbók *gat.*
[13] I cod. reg. *en aurninn matti eigi stavðva.*
[14] Se typ ab å föregående sida.

No. hom. 123: 32: at þæirrar sottar biðr engi maðr bøtr nema með bønum ok fastum. fae þeget.
(Jfr Ol. h. 102: 33.)

Grág. I: 126: 17: enda fae hann eigi loket fyrir non.

SnE. U. 273: 12: þa svoroþv ęsir at hann mvndi skiott í svndr slita sva miott silki band er hann hafþi skiott i svndr brotiþ sterka iarnfiotra. en ef þv fær eigi skiott[15] i[15] svndr[15] brotiþ[15]. þa . . . .[16]

SnE. U. 280: 23: þott nockvrr hlvtr havi sva rammr orþit at hann[17] fengi[17] eigi[17] sigrað[17] þa er eigi skyllt at . . . .[18]

SnE. U. 283: 17: ok sia borg standa a vollvm nockvrrvm ok setto hnacka a bak ser aþr þeir fengi yfir seþ.

SnE. U. 283: 19: Grind var fyrir borgar hliþi. Þorr feck eigi vpp komit[19] ok . . . .[20]

SnE. U. 299: 6: ok skylldi taka fot hrvngnis af halsi þor. ok feck[21] hvergi valldit[22].

SnE. U. 299: 7: þa gengv til allir æsir. ok fengo eigi[23] valldit[23].

SnE. U. 362: 30: ok þa fanz kvernsteinn einn sva mikill i danmorkv at engi feck[24] dregit.[18]

SnE. U. 367: 10; þvi at svm orþ eða nofn endaz i[25] sva fast atkvæþi at engi malstafr fær einn borit.[16]

Ol. h. 38: 38: Hon fec sva svarat at . . . .

Ol. h. 48: 35: Siðan kœmr sutt askipet. oc tækr sva fast at menn fengo æigi boret . . . .[18]

Ol. h. 53: 17: at ver faem æigi væl til gort.

Ol. h. 73: 20: lin orængt sva mikit at spænt fenge um mesta fingri oc længsta . . . .

Ol. h. 89: 16: lystr nu iværk sva at hann fær varla þolat.

---

[15] I cod. reg. *þetta band slitit* (typ ab).

[16] Exemplet står på gränsen till typ ab, se ovan sid. 100 ff.

[17] I cod. reg. *ÞoR hafi eigi sigr fengit á vNit.*

[18] Exemplet står på gränsen till typ b, se ovan sid. 100 ff.

[19] I cod. reg. *lokit.*

[20] Exemplet står på gränsen till undergrupp cc, jfr ovan sid. 100 ff.

[21] I cod. reg. *gat.* [22] I Wormianus *hrærðan* (typ a).

[23] I cod. reg. *hvergi komit.*

[24] I cod. reg. , som har ganska avvikande text, användes verbet *geta (giæti).*

[25] Saknas i U. men finnes i Wormianus (Dahlerup og Jónsson: Den første og anden grammatiske afhandling i Snorres Edda sid. 52: 20).

Ol. h. 96; 4: (= No. hom. 116: 7:) at sa hinn ungi maðr fecc æigi þolat isœmnenom oœpande.

Ol. h. 97: 22: (= No. hom. 118: 6:) at prestrenn quað við oc æpte oc fecc æigi þolat.

Ol. Tr. fragm. 69: 11: at Jarlinn[25a] fecc æigi gengit fyrr en . . . .

Till typ c måste även räknas ett exempel med mediopassivt particip:

Ol. Tr. 104: 20: Oc at þessu konungs boði fer þorkell undan comiz orrostunni.

Till undergrupp cc höra följande 8 exempel:

SnE. U. 288: 23: ok nv fengo eigi berserkir halldit tavmonvm[26].

Ol. h. 23: 15: at hann fecc ser þæirra raða læitat . . . . At . . . .

Ol. h. 26: 26: Sva man ek míns raðs fa giætt at . . . .

Ol. h. 93: 12: (= No. hom. 113: 15:) Nv þegar er hann fann at hann fecc æigi með orðom sinum oc raðom snuit konongenom fia þæiri villu.

Ol. h. 98: 16: (= No. hom. 119: 10:) Siðan er sa vesle maðr fecc æigi skirslum firir sic komet . . . .

Ol. Tr. 73: 25: sa . . . . feck þo borgit ser nauðuliga.

Ol. Tr. fragm. 64: 12: þui at æigi fecc i alla staði liföum fyrir komit.

Ol. Tr. fragm. 68: 3: at þæir fengo æigi vapnonom fyrir sic komit.

I senare litteratur blir supinkonstruktion vid *fá* allt vanligare, och endast enstaka exempel på typ a kunna antecknas ur de yngre fornvästnordiska texterna.[27]

* * *

Participialkonstruktionerna vid *geta* och *fá* äro i det hela i äldsta tid relativt sällsynta. Särskilt visar sig typ a vid dessa verb vara mycket sparsamt belagd (i den för denna avhandling excerperade litteraturen sammanlagt 12 säkra exempel[28]). Om

[25a] Se Larsson i Ark. 31: 47. [26] Ordet saknas i cod. reg.

[27] I den forndanska och fornsvenska laglitteraturen synes supinkonstruktion vara den enda förekommande.

[28] Sædinge, St. hom. 1: 30. ib. 105: 18, ib. 117: 5, ib. 179: 39, AM 655 4°: III: 1 v: 29, Grág. I: 64: 24, ib. I: 163: 14, ib. I: 180: 3, ib. II: 135: 22, Gul. 89: 5. Jfr även Bkrepp. 8.

man ej medräknar de prosaverk, där belägg på typ a vid verben *geta* och *fá* saknas (d. v. s. främst de äldsta sagotexterna), får man ändå sammanlagt 23 säkra exempel[29] på supinkonstruktion i den excerperade äldsta fornvästnordiska litteraturen, av vilka ej mindre än 8[30] tillhöra skaldediktningen före c:a 1200, medan typ a i den äldsta poesien representeras av ett enda (dessutom ej fullt säkert) exempel.[31] Detta tyder på att supinkonstruktionen vid dessa verb sedan äldsta tid föredragits framför typ a.[32] Det förefaller icke osannolikt, att detta sammanhänger med de båda verbens rektion. *Fá* konstruerades, som vi ovan sid. 51 sett, äldst med ett komplement i genitiv, och omöjligt är ej, att *geta* även äldst konstruerats på samma sätt (märk, att *geta* i betydelserna »yttra» och »gissa, förmoda» ännu i litterär tid regelbundet står utbildat med en genitiv!). Det är då lätt att förstå, att de båda verben, så länge genitivkonstruktionen hade hävd i språkkänslan, icke kunde förbindas med en ackusativ (typ a) men däremot väl kunde utbildas med en infinitiv (så *geta*) eller ett infinitiven i betydelsehänseende närstående från en opersonlig konstruktion härstammande supinum.

4. Hlióta.

Endast ett enda exempel på konstruktionen *hlióta* – pret. part. finnes att anteckna, nämligen

Steinn 3: 8: hlaut til hafs fyr útan Halland konungr, branda,
fǫgr sverð, ruðo fyrðar, fiǫlgóðr lituð[33] blóði.

Den strof, varur det ovan citerade är den sista helmingen, finnes blott i Morkinskinna. Sasom helmingen där är traderad, innehåller den ett exempel på typ a. Enklare bleve tvivelsutan ordföljden, om man finge fatta *litvþ* som skrivfel för *litaþ* och låta

[29] Sigv. 10: 6, ESk. 9: 2, Hl. 33 b, Pl. 6, Ófeigr 5, Skj.D. B I: 635, St. hom. 136: 21, ib. 148: 6, Grág. I: 64: 17, St. hom. 32: 11, ib. 127: 25, Grág. I: 102: 23, ib. I: 181: 4, ib II: 25: 2, ib. II: 199: 2, ib. I: 181: 17, Sól. 68, Okik. 2, Leið. 4, Vǫls. 13, Gul. 37: 4, St. hom. 111: 26, Grág. I: 126: 17. Jfr även Eg. 7: 17 och Leið. 43.

[30] Sigv 10: 6, ESk. 9: 2, Hl. 33 b, Pl. 6, Ófeigr 5, Skj.D. B I: 635, Okik. 2, Leið. 4.

[31] Bkrepp. 8 är ej fullt säkert (ovan sid. 167).

[32] Jfr Falk-Torps uttalande, citerat ovan sid. 165.

[33] I hs. *litvþ*.

den tredje versen (*fǫgr sverð rauðo fyrðar*) utgöra ett parentetiskt inskott (så Kock, NN § 891). Därmed skulle man i stället få ett exempel på typ b, och som ovan visats, är supinkonstruktion i äldsta tid regel vid de tämligen likbetydande verben *geta* och *fá*. Ingenting kan emellertid med säkerhet sägas om helmingens ursprungliga gestaltning i detta avseende.

5. Orka.

Av konstruktionen *orka* + pret. part. finnes blott ett enda exempel att anföra, nämligen

Leið. 29: sterkr er engr, svá at orki[1] aptrat dróttins krapti[2].

Exemplet hör till typ c, undergrupp cc. — Det kan observeras, att *orka* ej gärna skulle kunna tänkas uppträda i typ a, enär verbet regelbundet står utbildat med en dativ.

[1] *k* oläsligt i AM 757, i AM 624 *orki*. [2] *r* oläsligt i hs.

IV. Participialkonstruktioner vid verb, som betyda "förnimma, erfara, tänka, säga".

De verb, som tillhöra de i inledningen (sid. 6) omnämnda betydelsegrupperna D—F, uppträda aldrig i typ b. De äga därför för denna avhandlings ämne ett ringare intresse och skola här blott översiktligt behandlas.

Konstruktionerna uppträda från äldsta tid och synas vara vanliga ännu under 1200- och 1300-talen men avlösas alltmer av konstruktionen ackusativ med infinitiv, ev. passiv infinitiv.[1] I det följande kommer jag blott att behandla förhållandena i den äldsta litteraturen.

Typ a (ab) är den utan gensägelse vanligaste participialkonstruktionen vid dessa verb.[2] Några exempel:

(*siá*) Vkv. 18: sékka ek þann Vǫlundi til smiðio borinn!

(*heyra*) St. hom. 130: 4: hveR maþr góþgiarn er þessi tíþendi heýrþi sægþ.

(*líta*) ? Gísl 1: 14: landsmenn lito um liði gǫfgo
segl siódrifin sett við húno.

(*vita*) Am. 82: hausa veitst þú þeira hafða at ǫlskálom,

(*muna*) Leif. 105: 10: Þat mondv muna sagt fra Petro postola. at . . . .[3]

(*hyggia*) Gðr II. 41: hiǫrto hugða ek þeira við hunang tuggin,

(*ætla*) St. hom. 62: 22: En at eige ælaþe(!) meN postolom einom þetta boþet.

---

[1] Jfr i detta avseende förhållandena vid *láta* ovan sid. 142. En likartad företeelse träder oss till mötes på ett ställe i Gulatingslagen, där en annan hand till texten *En þeim manne skal frælsi gevet drottensdag þann er* . . . . (Gul. 5: 28) efter *gevet* tillagt *vera*.

[2] I åtskilliga exempel är det här vanskligt eller omöjligt att avgöra, om pret. participet är predikativt eller direkt attribut till ackusativobjektet, t. ex, Gísl 1: 14: landsmenn lito um liði gǫfgo
segl siódrifin sett við húno.

[3] Jfr lat. *Quod bene ipse reminisceris, Petrus* . . . . (Migne: Patr. lat. 77: 213).

(*virða*) St. hom. 119: 14: . . . . at virþa þat allt illa gort es eige verþr siólfom i scap. en hiT allt vel gorT. es þokcen legs á.

(*trúa*) No. hom. 145: 25: (= St. hom. 41: 23:) Þessa hotíð trvm vér helgaða þæim ollum er . . . .

(*fregna*) Sigv. 12: 1: Tolf frá ek tekna elfar tállaust viðu bála;

(*finna*) St. hom. 58: 32: Stiarnan leídde austrvegs konunga oc fuNdo boreN drótten . . . .

(*kveða*) Alv. 35: Miklom tálom ek kveð tældan þik:

(*segia*) GSúrs. 21: allz sigrviðir segia snyrti hrings af þingi,
. . . ., Þórketil ráðinn.

(*telia*) Korm. 2: 24: Þú telr, liós, of logna, lín-Gefn, við þik stefnu,

(*láta*[4]) Vell. 21: Búinn lézk valdr, ...

(*kalla*) Gul. 93: 21: . . . . þa eigu þeir at dœma hanom iorð. en hinum aura slica sem vattar vitu at hann reiddi hanom.- Nu ef hinn kallar boðrna oc leiðir hann vatta þar fram . . . .[5]

Till de här upptagna verben kunna säkerligen flera läggas, om även senare litteratur systematiskt excerperades. Flera av de ovannämnda (t. ex. *líta, muna, virða*) förekomma ytterst sällan i denna konstruktion, andra (t. ex. *siá, heyra, kveða, segia, kalla*) äro mycket vanliga i denna förbindelse.

Ej sällan träffas vid denna grupp av verb konstruktioner med aktiva pret. part. (jfr *láta* ovan sid. 152), t. ex.

Grm. 53: þitt veit ek líf um liðit;

Hym. 14: sagðit hánom hugr vel, þá er sá
gýgiar gróti á gólf kominn.

HH I. 7: kvóðo með gumnom góð[6] ár komin.

Att participalkonstruktionerna vid de verb, som behandlas i detta kapitel, skola förstås som avhängiga av förbindelser *vera* + pret. part., synes vara en ganska vanlig mening, som bl. a. tar sig uttryck i uppfattningen, att *vera* här är utelämnat (så Nygaard §§ 33 c, 89 d Anm., 245 Anm.; vida försiktigare uttryckt hos Falk-Torp §§ 68: 1 b α och 139: 2 c). Riktigare är tvivels-

[4] I betydelsen "yttra, säga".

[5] Exemplet representerar den typ, som behandlats ovan sid. 76.

[6] Saknas i Cod. Reg.

utan att uppfatta konstruktionerna vid de här diskuterade verben i analogi med dem vid *láta* (i betydelsen »låta»)[7] och *geta*, eftersom även dessa verb uppträda med infinitiv. Snarare än att *vera* vore utelämnat i de ovan exemplifierade konstruktionerna, förhåller det sig så, att infinitivkonstruktion vid dessa verb sa småningom avlöser participförbindelserna (jfr förhållandena vid verbet *láta* ovan sid. 142, 145).

Viktigt är emellertid, att typ c även vid dessa verb finnes representerad. Ett ganska fylligt urval av exempel ur de äldsta fornvästnordiska texterna meddelas nedan.

(*siá*) Hym. 32: er ek kálki sé ór kniám hrundit;
ÞjóðA. 4: 1: Gær sá ek grióti stóro, ...
. . . . . ., harðliga kastat:
(Jfr NN § 1139.)
ÞjóðA. 4: 18: Skeið sá ek fram at fløði, fagrt sprund, ór ǫ́ hrundit;
Leif. 121: 7: en es hann sa sverþi brugþit. þa . . . .[8]

(*heyra*) Br. I 8 a: . . . . . ., getit heyrða ek Sóta,
Br. I 8 b: . . . . . ., svá heyrða ek Fáks of getit,
Eviðs. 4: Miǫk hef ek heyrt at hiarta hug þínum við brugðit,
St. hom. 178: 39: (= No. hom. 46: 10:) En allz vér heýrþom sagt fra þolenmeóþe stephans . . . .
St. hom. 194: 9: . . . . oc georemsc verþer at heýra viþ oss mælt af guþe.
AM 655 4°: III: 1 r: 21: þvi at ek hefi háirt sagt frá iarteinum hans . . . .
Leif. 124: 14: þa es þeir hevra sagt fra osvniligom hlutom þa . . . .[9]
645 4°: 1: 9: Oc virdo aller mikils þesa artegn. þeir es fra heyrþo sagt.
No. hom. 70: 22: lyða kenningum meðan þæir hæyra talt fyrir sér.

[7] Trots att typ b vid *láta* är ganska rikligt belagd, uppfattar Nygaard konstruktionerna vid detta verb som "ackusativ med infinitiv med utelämnat *vera*" (§ 245 Anm.).

[8] Jfr lat. *eductam contra se spatham intuens* (Migne: Patr. lat. 77: 312).

[9] Jfr lat. *dum esse summa et invisibilia audiunt* (Migne: Patr. lat. 77: 320).

No. hom. 70: 31: hyggia at gorla meðan þæir hæyra talt fyrir sér.

No. hom. 108: 2: fyrir þvi . . . . sem þer høyrðuð nu fra sagt.

No. hom. 108: 3: En þa stoðar os at høyra sagt fra slicum hǫfðingium . . . .

(*vita*) Rm. 10: . . . . . .; vitið míno lífi farit!

Hfr. 5: 28: Ek munda nú andaz, ..., senn, ef sǫlu minni sorglaust vissa ek borgit;

(*hyggia*) Blakkr 1: 1: . . . ., vér hugðum því brugðit[10],

(*fregna*) ÞKolb. 3: 1: súðlǫngom frá[11] Sveiða sunnr af dregnom hlunne

vangs á vatn um þrungit viggmeiðr Dana skeiðom.

Þorm. 1: 14: áðr frágum þá þeira, ..., lokit[12] eirum. (NN § 699!)

ÞjóðA. 1: 9: Skotit frá ek skeptiflettum skiótt ok mǫrgo spióti,

Hskv. 2: 5: Unnit frá ek í einni eyddri borg til sorga, ..., heiðins vífs, ...

(*segia*) Grág. II: 40: 27: at hann segir scilit með þeim . . . .

Grág. II: 42: 20: at hann eða hon segir scilit með þeim.

Grég. II: 44: 6: þa a hon at segia scilit með þeim.

Grág. II: 44: 14: at hon segir scilit með þeim . . . .

Gul. 29: 12: En ef maðr vill skiliast við kono sina. þa scal hann sva skilit segia. at . . . .[13]

(*telia*) ÞorgHǫll. 1: . . . ., þó telium hefnt Bolla.

Bjhit. 2: 8: Hefnt tel ek þess, at . . . .

(*kalla*) St. hom. 108: 34: Oc kallar se(!) varnat ef . . . .

Gul. 53: 30: Nu ef hann kallar misskipt.

Av de här uppförda 32 exemplen på typ c tillhöra 16 typ cc, nämligen Hym. 32, ÞjóðA. 4: 1, ib. 4: 18, Leif. 121: 7, Br. I 8 a,

[10] Så i 1 hs.; 4 hs ha *brugðuz*. 2 ha *brugðumzt*. Formerna *brugðuz*, *brugðumzt* äro antagligen från början skrivfel, förorsakade av det föregående *hugðum(c)*, *hugðuz*, men ha kunnat tolkas såsom liktydiga med *breyðaz* (Noreen: Altisl. Gram.[4] § 529) = *vera brugðit* = *brugðit*.

[11] Så i 5 hs. 2 hs. ha *fyr*. [12] I hs *lokið*.

[13] Jfr fragment 1 B i Norges gamle love II: 497: 30.

ib. I 8 b, Eviðs. 4, Rm. 10, Hfr. 5: 28, Blakkr 1: 1, ÞKolb. 3: 1, Þorm. 1: 14, ÞjóðA. 1: 9, ÞorgHǫll. 1, Bjhit. 2: 8. St.hom. 108: 34.

Typ c kan i dessa exempel icke anses vara sekundär i förhållande till typ b, eftersom typ b vid de här ifrågavarande verben aldrig finnes belagd.[14] Det är intressant att se, att exempel på typ c (särskilt undergrupp cc) uppträda redan i Eddan och i den äldsta skaldediktningen. Konstruktionerna vid de ovan behandlade verben bekräfta sålunda till alla delar den förut framställda uppfattningen, att typerna a och c äro primära typer, uppkomna genom ombildning av resp. personliga och opersonliga konstruktioner verbum substantivum + pret. part., medan typ b är en sekundär typ eller utgår från en sekundär typ av konstruktionen verbum substantivum + pret. part.

---

[14] Möjligen ha vi att göra med typ b i en osäkert traderad helming hos Kormák,

Korm. 2: 44: en bliðhuguð bæði bauð gulls Niǫrun, auðar
mitt villat fé Fylla, fingrgull gefit trollum.
(Jfr Sveinsson i Ísl. fornrit 8: 276 och NN § 293.)

Ovanstående läsning innehåller en relativt lätt ändring av handskriftens text (*bauð gulls Niǫrun* i st. f. *bauðgyls maran*). — Detta exempel är samtidigt den enda i äldre fornvästnordiska anträffade konstruktionen *bióða* + pret. part.

Litteraturförteckning.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Khvn 1866 ff. [Aarbøger.]

Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. Khvn 1850 ff.

Altnordische Saga-Bibliothek. 1 ff. Halle 1892 ff.

APhS = Acta philologica scandinavica. 1 ff. Khvn 1926 ff.

Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik . . . . . hrsg. von Eduard Wölfflin. 1 ff. Leipzig 1885 ff.

Ark. = Arkiv för (for) nordisk filologi. 1 ff. Kristiania 1883—88. Lund 1889 ff.

Bauch, H.: Die Kongruenz in der angelsächsischen Poesie. Diss. Kiel 1912.

Beckman, N.: Svensk språklära. 7. uppl. Sthlm 1923.

Behaghel, O.: Syntax des Heliand. Wien 1897.

——: Heliand und Genesis, se Heliand.

——: Deutsche Syntax. I—IV. Heidelberg 1923—32. (= Germanische Bibliothek. 1. Abth. 1. Reihe. 10. Bd.)

Bennike, V. og Kristensen, M.: Kort over de danske folkemål med forklaringer. Khvn 1898—1912.

Bernhardt, se Vulfila.

Beowulf and the fight at Finnsburg. Ed. . . . . by Fr. Klaeber. 3. ed. Boston 1936.

Bibel, Die gotische, hrsg. von W. Streitberg. 2. Aufl. 1—2. Heidelberg 1910—19. (= Germanische Bibliothek. 2. Abt. 3. Bd.)

Biskupasögur, gefnar út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 1—2. Khvn 1858—78.

Bjarnarson, Þ.: Leifar fornra kristinna fræða íslenzkra. Khvn 1878. [Leif.]

Boer, se Edda Sämundar.

Bosworth, J.: An anglo-saxon dictionary. Ed. and enlarged by T. N. Toller. 1—2. Oxford 1882—98. Supplement. 1—3. Oxford 1908—21. [Bosworth-Toller.]

Brate, E.: Fornnordisk metrik. Sthlm 1898.

Braune, W.: Althochdeutsches Lesebuch. 10. Aufl. bearbeitet von Karl Helm. Halle 1942.

Bréal, M.: Essai de Sémantique. 4. éd. Paris 1908.

Brinkmann, H.: Sprachwandel und Sprachbewegung in althochdeutscher Zeit. Jena 1931. (= Jenaer germanistische Forschungen. 18.)

Brockelmann, C.: Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen. II. Bd. Berlin 1913.

Brugmann: Grundriss = Brugmann, K. und Delbrück, B.: Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. 1—5 (1—2: 2. Bearbeitung). Strassburg 1893—1916.

Bugge, se Edda Sämundar.

Cederschiöld, se Geisli.

Cleasby, R. & Vigfússon, G.: An Icelandic-English dictionary. Oxford 1874.

Cohen, M.: Le système verbal sémitique et l'expression du temps. Paris 1924.

Cuny, F.: Der temporale Wert der passiven Umschreibungen im Althochdeutschen. Diss. Bonn 1905.

Dahlerup, V. og Jónsson, F.: Den første og anden grammatiske afhandling i Snorres Edda. Khvn 1886. Samf. til udg. af gam. nord. litt. 16.

Danielsson, se Symbolae.

Da. run. = Danmarks runeindskrifter ved L. Jacobsen og E. Moltke. 1—2. Khvn 1941—42.

Delbrück, B.: Grundlagen der neuhochdeutschen Satzlehre. Berlin und Leipzig 1920.

Detter-Heinzel, se Edda Sämundar.

Dieninghoff, J.: Die Umschreibungen aktiver Vergangenheit mit dem Participium Praeteriti im Althochdeutschen. Diss. Bonn 1904.

Dipl. norv. = Diplomatarium norvegicum. 1 ff. Christiania 1849 ff.

Draeger, A.: Historische Syntax der lateinischen Sprache. 2. Aufl. 1—2. Leipzig 1878—81.

Edda Sämundar.

——, Norrœn fornkvæði . . . . . Sæmundar Edda hins fróða. Udg. af S. Bugge. Christiania 1867.

——, Sæmundar Edda hins fróða. Kritisk håndutgave ved S. Grundtvig. 2. udg. Khvn 1874.

——, Die Lieder der Edda. Hrsg. und erklärt von B. Sijmons und H. Gering. 1—3. Halle 1888—1931. (= Germanistische Handbibliothek. 7: 1—5.)

—, Sæmundar Edda . . . . . hrsg. und erklärt von F. Detter und R. Heinzel. 1—2. Leipzig 1903.

—, Die Edda mit historisch-kritischem commentar, hrsg. von R. C. Boer. 1—2. Haarlem 1922.

——, Die Eddalieder, klanglich untersucht und hrsg. von E. Sievers. Leipzig 1923. (= Abh. d. sächs. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Kl., Bd. 37: 3.)

—, Edda. Die lieder des Codex regius nebst verwandten denkmälern hrsg. von G. Neckel. 1 (2. Aufl.)—2. Heidelberg 1927. (= Germanische Bibliothek. Abt. 2. Bd. 9.)

Edda Snorra Sturlusonar. Udg. efter håndskrifterne af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved F. Jónsson. Khvn 1931.

——, Den første og anden grammatiske afhandling, se Dahlerup og Jónsson.

Egilsson, S.: Ólafs drápa Tryggvasonar, se Ólafs drápa Tryggvasonar.
—: Lexicon poëticum antiquae linguae septentrionalis. Hafniae 1860. [Lex. poët.]
—: Forøg. og pány udg. . . . . ved F. Jónsson. 2. Udg. Khvn 1931. [Lex. poet.]
Ehrismann, G.: Geschichte der deutschen Literatur bis zum Ausgang des Mittelalters. 1. Teil. 2. Aufl. München 1932. (= Handbuch des deutschen Unterrichts an höheren Schulen. 6: 1.)
El. [= Elucidarius] = Det Arnamagnæanske Haandskrift Nr 674 A, 4to, ... udg. i fotolitografiske aftryck af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Khvn 1869.
Erdmann, O.: Grundzüge der deutschen Syntax. I. Stuttgart 1886.
—: Untersuchungen über die Syntax der Sprache Otfrids. 1—2. Halle 1874—76.
Falk, Hj.: Sólarlióð. Kristiania 1914. (= Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse. 1914. No. 7.)
: Altnordische Waffenkunde. Kristiania 1914. (= Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse. 1914. No. 6.)
Falk, Hj. og Torp, A.: Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling. Kristiania 1900.
Festskrift til Finnur Jónsson. Khvn 1928.
Festskrift til Hjalmar Falk. Oslo 1927.
Flat. = Flateyjarbók. En samling af norske kongesagaer . . . . . 1—3. Christiania 1860—68.
Fornrit, Íslenzk, se Íslenzk fornrit.
Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Sthlm 1906 ff.
Frary, L. G.: Studies in the Syntax of the OE. Passive with Special Reference to the Use of wesan and weorðan. Diss. Baltimore 1929. (= Language Dissertations. 5.)
v. Friesen, O.: Upplands runstenar. Uppsala 1913.
——: Runorna i Sverige. 3. uppl. Uppsala 1928.
Fritzner, J.: Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarb., forög. og forb. Udg. 1—3. Kristiania 1886—96.
Gallée, J. H.: Altsächsische Grammatik. 2. Aufl. Halle 1910. (= Samml. kurz. Gramm. germ. Dial. hrsg. von W. Braune. VI.)
Gammel norsk homiliebog . . . . . udg. af C. R. Unger. Christiania 1864.
Geisli eða Óláfsdrápa ens helga, er Einarr orti Skúlason . . . . . utg. af G. Cederschiöld. Lund 1873—74. (= Lunds Univ. Årsskrift för ar 1873. Tom. X: I: III.)
Gering, H.: Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda. Halle 1903. (= Die Lieder der Edda hrsg. von B. Sijmons und H. Gering. Bd. 2.)
Germania. Vierteljahrschrift hrsg. von F. Pfeiffer und K. Bartsch. 1 ff. Stuttgart und Wien 1856 ff.
Germanisch-Romanische Monatsschrift. 1 ff. Heidelberg 1909 ff.

Gísla saga Súrssonar, udg. [ved F. Jónsson] . . . . . af Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab. Khvn 1929.
Gíslason, K.: Efterladte Skrifter. Udg. af Kommissionen for det arnamagnæanske Legat. I—II. Khvn 1895—97.
Graff, E. G.: Althochdeutscher Sprachschatz. 1—6. Berlin 1834—42.
Grág. = Grágás, udg. af V. Finsen. I—II. Khvn 1852. (= Nordiske Oldskrifter. XI, XVII, XXI.)
Gul. [= ældre Gulatingslagen] = Norges gamle love, udg. ved R. Keyser og P. A. Munch, I: 3—110.
Gul. fragm. [315 e] = Norges gamle love, udg. ved R. Keyser og P. A. Munch, I: 115—118.
Grimm, J.: Deutsche Grammatik. IV. Theil, neuer Abdr. Gütersloh 1898.
Grundtvig, se Edda Sämundar.
Gullberg, Hj.: Óláfs drápa Tryggvasonar. Ak. afh. Lund 1875.
Guta lag och Guta saga jämte ordbok. Utg. av H. Pipping. Khvn 1905—07. Samf. til udg. af gam. nord. litt. 33.
Göransson, J.: Bautil. Sthlm 1750.
Hatzidakis, G. N.: Einleitung in die neugriechische Grammatik. Leipzig 1892. (= Bibliothek indogermanischer Grammatiken. Bd. 5.)
Heilagra manna sögur . . . . . udg. af C. R. Unger. 1—2. Christiania 1877.
Heimskringla = Snorri Sturluson: Heimskringla. Nóregs konunga sǫgur. Udg. . . . . ved F. Jónsson. 1—4. Khvn 1893—1901.
Heliand, hrsg. von Ed. Sievers. Halle 1878. (= Germanistische Handbibliothek. 4.)
Heliand und Genesis. Hrsg. von O. Behaghel. 3. Aufl. Halle 1922. (= Altdeutsche Textbibliothek. 4.)
Hesselman, B.: Sveamålen och de svenska dialekternas indelning. Uppsala 1905.
Heusler, A. & Ranisch, W.: Eddica minora. Dichtungen eddischer Art aus den Fornaldarsögur und anderen Prosawerken. Dortmund 1903.
Hirt, H.: Handbuch des Urgermanischen. 1—2. Heidelberg 1931—32. (= Indogermanische Bibliothek. 1. Abth. 1 Reihe. 21. Bd.)
——: Indogermanische Grammatik. 1—7. Heidelberg 1927 (1921)—37. (= Indogermanische Bibliothek. 1. Abt. 1. Reihe. 13. Bd.)
Hoffmann, G.: Die Entwicklung des umschriebenen Perfektums im Altenglischen und Frühmittelenglischen. Diss. Breslau 1934.
Hofmann, F.: avoir und estre in den umschreibenden Zeiten des altfranzösischen intransitiven Zeitworts. Diss. Berlin 1890.
Hollmann, E.: Untersuchungen über Aspekt und Aktionsart. Diss. Jena 1937.
Holthausen, F.: Altsächsisches Elementarbuch. 2. Aufl. Heidelberg 1921. (= Germanische Bibliothek. 1. Abth. 1. Reihe. 5. Bd.)
Hrafnkelssaga Freysgoða = Sagan af Hrafnkeli Freysgoða . . . . . besörget ved K. Gíslason, ... udg. af det nordiske Literatur-Samfund. Khvn 1847. (= Nordiske Oldskrifter. I.)

IF = Indogermanische Forschungen. Zeitschrift hrsg. von K. Brugmann und W. Streitberg. Strassburg 1892 ff.

Íslenzk fornrit. [Utg. av] Hið íslenzka fornritafélag. 2— . Reykjavík, Khvn 1933— . [Ísl. fornrit.]

Johannisson, T.: Verbal och postverbal partikelkomposition i de germanska språken. Ak. avh. Lund 1939.

Jónsson, F.: Det norsk-islandske Skjaldesprog. Khvn 1901. Saml. til udg. af gam. nord. litt. 28.

——: Den norsk-islandske Skjaldedigtning. A I—II, B I—II. Khvn 1908—15. [Skj.D.]

——: Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. 2. Udg. 1—2: 1—3. Khvn 1920—23.

Journal, The, of English and Germanic Philology. Urbana 1903 ff.

Kern, J. H.: De met het Participium Praeteriti omschreven Werkwoordsvormen in't Nederlands. Amsterdam 1912. (= Verh. der Kon. Ak. van Wet. te Amsterdam. Afdeeling Letterkunde. N.R. 12: 2.)

Kinander, R.: Kronobergs läns runinskrifter. Ak. avh. Uppsala 1935. (= Sveriges runinskrifter. Band 4, h. 1.)

Kock, E. A.: Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning. Lund 1923— . (Lunds Univ. Årsskrift. N. F. Avd. 1. Band 19 ff.) [NN].

Kock, E. A. & Meissner, R.: Skaldisches Lesebuch. 1—2. Halle 1931. (= Rheinische Beiträge und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde. Bd. 17—18.)

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Sthlm 1872 ff.

Koschmieder, E.: Zeitbezug und Sprache. Leipzig und Berlin 1929.

Kuhn, H.: Das Füllwort *of, um* im Altwestnordischen. Göttingen 1929. (= Ergänzungsheft z. ZfvglSprf. nr 8.)

Kultur, Nordisk. Samlingsverk utg. med stötte av Clara Lachmanns fond. Sthlm, Oslo, Khvn. Band 6. Runorna. Utg. av O. v. Friesen. 1933.

Kögel, R. und Bruckner, W.: Althoch- und altniederdeutsche Literatur (i Paul: Grundriss[2] II: 1: 29—160).

Larsen, Am. B.: Kristiania bymaal. Kristiania 1907.

Larsen, Am. B. og Stoltz, G.: Bergens Bymaal. 1—2. Kristiania 1911—12.

Larsson, L.: Isländska handskriften No 645 4° . . . . . i diplomatariskt aftryck utgifven. Ak. avh. Lund 1885. [645 4°.]

——: Svar på profässor Wiséns »Textkritiska anmärkningar till den stockholmska homilieboken». Lund 1888.

—: Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna. Lund 1891.

Leif., se Bjarnarson.

Lex. poët., se Egilsson.

Lex. poet., se Egilsson-Jónsson.

Liljegren, J. G.: Run-Urkunder. Sthlm 1833.

Lindquist, I.: Norröna lovkväden från 800- och 900-talen. 1. Lund 1929. (= Nordisk filologi. Undersökningar och handböcker. 2.)

——: Religiösa runtexter. 1—2. Lund 1932—40. (= Skrifter utg. av Vetenskaps-societeten i Lund. 15, 24.)
Lindroth, Hj.: Om adjektivering av particip. Ak. avh. Lund 1906.
Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Heilbronn 1880 ff. [Literaturblatt.]
Ljunggren, R.: Om den opersonliga konstruktionen. Ak. avh. Uppsala 1926.
——: Supinum och dubbelsupinum. Uppsala 1934. (Uppsala Univ. Årsskrift 1934. Band 2: 4.)
Magnusson, E. R.: Syntax des Prädikatsverbums im Mittelniederdeutschen. Ak. avh. Lund 1939. (= Lunder germanistische Forschungen. 8.)
van der Meer, M. J.: Gotische Casus-Syntax. II. Die Bedeutung und die Rektion der gotischen Praepositionen. Amsterdam 1930. (= Verh. der Kon. Ak. van Wet. te Amsterdam. Afdeeling Letterkunde. N. R. 28: 4.)
Meillet, A.: Caractères généraux des langues germaniques. Paris 1917.
Meissner, R.: Die Kenningar der Skalden. Bonn & Leipzig 1921. (= Rheinische Beiträge und Hülfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde. Bd. 1.)
Mémoires de la Société de Linguistique de Paris. Tome quatorzième. Paris 1906—08.
Mercier, A.: Histoire des participes français. Paris 1879.
Meyer, G.: Kurzgefasste albanesische Grammatik. Leipzig 1888.
Migne, J. P.: Patrologiae cursus completus. Bibliotheca patrum latinorum. 1—221. Paris 1844—68.
Modéer, I.: Fornvästnordiska verbstudier. 1. Uppsala 1941. (= Uppsala Univ. Årsskrift 1941: 10.)
Modern Language Notes. 1 ff. Baltimore 1886 ff.
Modersmålslärarnas förenings årsskrift, se Årsskrift.
Morgenstern, G.: Arnamagnæanische Fragmente. Leipzig & Khvn 1893. [655 4° fragm.]
Morkinskinna, udg. . . . . ved F. Jónsson. Khvn 1932. Samf. til udg. af gam. nord. litt. 53.
Müllenhoff, K. und Scherer, W.: Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII—XII Jahrhundert. 2. Ausg. Berlin 1873.
Neckel, se Edda Sämundar.
Neue Heidelberger Jahrbücher hrsg. von historisch-philosophischem Vereine zu Heidelberg. Jahrg. IV. Heidelberg 1894.
NN, se Kock.
No.hom. = Gamal norsk homiliebok, utgj. . . . . ved G. Indrebø. Oslo 1931.
Nordisk kultur, se Kultur, Nordisk.
Noreen, A.: Vårt språk. 1—9. Lund 1903—23.
—: Altschwedische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen. Halle 1904. Samml. kurz. Gramm. germ. Dial. hrsg. von W. Braune. VIII: 2. [Altschw.Gram.]

——: Geschichte der nordischen Sprachen. 3 Aufl. Strassburg 1913. Grundriss der germ. Phil. hrsg. von H. Paul. 4. [Geschichte³.]

——: Altisländische und altnorwegische Grammatik. 4 Aufl. Halle 1923. Samml. kurz. Gramm. germ. Dial. hrsg. von W. Braune. IV: 1. [Altisl. Gram.⁴]

Noreen, E.: Studier i fornvästnordisk diktning. I—III. Uppsala Univ. Årsskrift 1921—23.

——: Den norsk-isländska poesien. Sthlm 1926.

Norges gamle love indtil 1387. 1—5. Christiania 1846—95. [N.G.L.]

Norges innskrifter med de yngre runer utg. ... ved M. Olsen. 1. bind. Oslo 1941. (= Norges indskrifter indtil reformationen. 2. afd. 1. bind.)

Norsk Tidskrift for Sprogvidenskab. Oslo 1928 ff.

Nygaard, M.: Norrøn Syntax. Kristiania 1905.

Ólafs drápa Tryggvasonar ... utg. af Sveinbirni Egilssyni. [Skolprogram från Bessastada skóla.] Videyiar klaustri 1832.

Óláfs drápa Tryggvasonar, se Gullberg.

Olafs saga hins helga. . . . . Udg. af R. Keyser og C. R. Unger. Christiania 1849.

Ol. h. = Olafs saga hins helga. . . . . Utg. . . . . ved O. A. Johnsen. Kristiania 1922.

Ol. h. fragm. = Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den hellige udg. . . . . ved G. Storm. Christiania 1893.

Ol. Tr. = Det Arnamagnæanske Haandskrift 310 qvarto. Saga Olafs konungs Tryggvasonar . . . . . Udg. . . . . af P. Groth. Christiania 1895.

Ol. Tr. fragm. = Saga Olafs konungs Tryggvasunar. Kong Olaf Tryggvesöns saga . . . . . udg. af P. A. Munch. Christiania 1853. Sid. 64—71.

Olsen, M.: Om troldruner. Uppsala 1917. (= Fordomtima. Skriftserie, utg. av O. Lundberg. II.)

Opuscula philologica. Mindre afhandlinger udg. af det philologisk-historiske Samfund. Khvn 1887.

Orkneyinga saga udg. . . . . ved S. Nordal. Khvn 1913—16. Samf. til udg. af gam. nord. litt. 40.

Paasche, F.: Kristendom og kvad. Kristiania 1914.

Paul: Grundriss² = Grundriss der germanischen Philologie. . . . . hrsg. von H. Paul. 2. Aufl. Strassburg 1901 (1900)—09.

Paul, H.: Die Umschreibung des Perfektums im Deutschen mit *haben* und *sein*. München 1901—02. (= Abh. d. I. Cl. d. K. Ak. d. Wiss. XXII. Bd. I. Abth.)

PBB = Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur hrsg. von H. Paul und W. Braune. 1 ff. Halle 1874 ff.

Pipping, se Guta lag.

Post. = Postola sögur. . . . . udg. af C. R. Unger. Christiania 1874.

Rb. [= Rímbeygla] = Äldsta delen af Cod. 1812 4to gml. kgl. samling . . . . . utg. af L. Larsson. Khvn 1883. Samf. til udg. af gam. nord. litt. 9.

Rosell, E.: Prefixet *o-* i nordiska språk. Del I: Fornnordiska. Ak. avh. Uppsala 1942.

Ross, H.: Norsk Ordbog. Tillæg til Norsk Ordbog af I. Aasen. Christiania 1895.

Rydberg, H.: Die geistlichen Drápur und Dróttkvættfragmente des Cod. AM. 757 4to. Diss. Khvn 1907.

Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta. . . . . gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. 5. bindi. Reykjavík 1915—29.

Sahlgren, J.: Eddica et scaldica. Fornvästnordiska studier. 1—2. Lund 1927—28. (= Nordisk filologi. Undersökningar och handböcker. 1.)

Schlüter, W.: Untersuchungen zur Geschichte der altsächsischen Sprache. 1. Theil. Diss. Dorpat 1892.

Sehrt, E.: Vollständiges Wörterbuch zum Heliand und zur altsächsischen Genesis. Göttingen 1925. (= Hesperia. Schriften zur germanischen Philologie hrsg. von H. Collitz. 14.)

Seip, D. A.: Norsk språkhistorie til omkring 1370. Oslo 1931.

Sievers, se Edda Sämundar.

Sievers, se Heliand.

Sijmons-Gering, se Edda Sämundar.

Sjöros, se Äldre västgötalagen.

Skj. D., se Jónsson.

Smári, J. J.: Íslenzk setningafræði. Reykjavík 1920.

SnE. R., se Edda Snorra Sturlusonar.

SnE. U. [= uppsalahandskriften av Snorra Edda] = Edda Snorronis Sturlaei sumptibus legati Arnamagnæani. T. 2 sid. 250 ff. Khvn 1852.

Staðarhólsbók = Grágás efter det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 334 fol., Staðarhólsbók, udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Khvn 1879.

St.hom. = Homíliu-Bók, utg. av Th. Wisén. Lund 1872.

Storm, se Ol. h. fragm.

Streitberg, se Bibel, Die gotische.

-: Gotisches Elementarbuch. 5. und 6. Aufl. Heidelberg 1920. (= Germanische Bibliothek. 1. Abt. 1.Reihe. 2. Bd.)

van Swaay, H. A. J.: Het prefix *ga-, gi-, ge-*, zijn geschiedenes, en zijn invloed op de »actionsart» . . . . . Utrecht 1901.

Sveriges kyrkor. . . . . utg. av S. Curman och J. Roosval. Gotland. Band 1—3. Sthlm 1914—42.

Sv. run. = Sveriges runinskrifter utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1— . Sthlm 1900— .

Symbolae philologicae O. A. Danielsson octogenario dicatae. Upsaliae MCMXXXII.

Säve, C.: Gutniska urkunder. Sthlm 1859.

Thumb, A.: Handbuch der neugriechischen Volkssprache. 2. Aufl. Strassburg 1910.
Unger, se Gammel norsk homiliebog.
Unger, se Olafs saga hins helga.
Wackernagel, J.: Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch, Lateinisch und Deutsch. 1—2. 2. Aufl. Basel 1926—28.
Wadstein, E.: Fornnorska homiliebokens ljudlära. Ak. avh. Uppsala 1890.
Weibull, C.: Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden. Lund 1921.
Wenning, A.: Studier över ordföljden i fornsvenskan. Ak. avh. Lund 1930.
Wilmanns, W.: Deutsche Grammatik. 3. Abt. 1. Hälfte. Strassburg 1906.
Vulfila oder die gotische Bibel hrsg. von E. Bernhardt. Halle 1875. (= Germanistische Handbibliothek. 3.)
Wülfing, J. E.: Die Syntax in den Werken Alfreds des Grossen. 2. Teil. Bonn 1901.
Wölfflin, se Archiv.
Wörter und Sachen. Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung. 1 ff. Heidelberg 1909 ff.
ZfdA. = Zeitschrift für deutsches Altertum. 1 ff. Leipzig & Berlin 1841 ff.
ZfdMdaa. = Zeitschrift für deutsche Mundarten. Berlin 1906 ff.
ZfdPh. = Zeitschrift für deutsche Philologie. 1 ff. Halle 1869 ff. Stuttgart 1909 ff.
ZfvglSprf. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. 1 ff. Berlin 1852 ff.
Zieglschmid, F.: Zur Entwicklung der Perfektumschreibung im Deutschen. Baltimore 1929. (= Language Dissertations. 6.)
Ziemer, H.: Junggrammatische Streifzüge im Gebiete der Syntax. 2. Aufl. Colberg 1883.
Årsskrift för modersmålslärarnas förening 1941. Läsåret 1941—42. Lund 1941.
Äldre västgötalagen i diplomatariskt avtryck och normaliserad text jämte inledning och kommentar utg. av B. Sjöros. Helsingfors 1919. Skrifter utg. av S. litt. sällsk. i Finl. CXLIV.
Öhlin, P.: Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan. Ak. avh. Lund 1918.
645 4°, se Larsson.
655 4°, se Morgenstern.

Rättelser och tillägg.

Sid. 7 not 6 rad 3 nedifrån står: Fiolsvinnzmál läs: Fiǫlsvinnzmál
» 10 rad 21 står: *søkia* läs: *sǿkia.*
» 23 not 74 rad 4 står: 54 läs: 57.
» 39 rad 22 står: 24 läs: 26.
» 40 efter rad 14 insättes: Am. 85: snýtt hefir þú sifiungom,
» 40 » » 17 » : Fi. 49: nú þat varð, er ek vætt hefi,
» 68 rad 4 nedifrån står: Historie läs: Histoire.
» 129 » 10 står: fornvästnordisksa läs: fornvästnordiska.
» 145 » 27 » : *reiþasc* läs: *reiþasc.*
» 145 » 28 » : *scamrœer* läs: *scamrœcr.*